

A. Σαντερίαν

— · —

Хризантиј 'Ндииј'

Αἰ Στάιμνος θ.

Ἄς οὐρίων εἴθεντας
καὶ παντούντας εγένετο
τινὰς ἐνοχεπεπηδούντας θέντας
περ οὐτων τετραγενόδεντα.

Στάιμνος

Γεωργίας Μαυρού
1931-1932.

E134

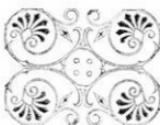
ΑΡΓ. Π. ΣΑΚΕΛΛΑΡΙΟΥ
Δ. Θ. ΚΑΘΗΓΗΤΟΥ Β' ΓΥΜΝΑΣΙΟΥ ΑΘΗΝΩΝ

Τριγύρια σταυρού

ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΗ ΗΘΙΚΗ

ΠΡΟΣ ΧΡΗΣΙΝ ΤΩΝ ΜΑΘΗΤΩΝ Ε' ΓΥΜΝΑΣΙΟΥ ΚΑΙ
ΑΝΤΙΣΤΟΙΧΟΥ ΤΑΞΕΩΣ ΛΟΙΠΩΝ ΣΧΟΛΕΙΩΝ
ΜΕΣΗΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΕΩΣ

(**Ἐγκεκριμένη καὶ ὑπὸ τῆς Ἱερᾶς Συνόδου*)
ἀριθ. ἀποφ. Ἱερ. Συν. 961 (17-5-925))

ΕΚΔΟΤΙΚΗ ΕΤΑΙΡΕΙΑ
Δ. Μ. ΚΟΝΤΟΜΑΡΗΣ & ΣΙΔ
ΣΩΚΡΑΤΟΥΣ 34α
Δ Θ Η Ν Α Ι
1931

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ

Η ΙΕΡΑ ΣΥΝΟΔΟΣ ΤΗΣ ΕΚΚΛ. ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

Πρόσ

Τὸν κ. Ἀργ. Π. Σακελλαρίου διδακτ. τῆς θεολογίας

Ἐγκρίνομεν τὸ παρ' ὑμῖν ἐκπονηθὲν δοκίμιον ἡμικῆς τὸ
διὰ τοὺς μαθητὰς τῆς ἘΓνυνασιακῆς τάξεως προοριζόμενον,
ὅπερ ἐντολῇ ἡμῶν ὁ Α'. Γραμματεὺς τῆς Ἱερᾶς Συνόδου διε-
ξελθὼν εὗρε μὴ ἀπῆδον εἰς τὰ δόγματα τῆς Ὁρθοδόξου ἡμῶν
Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας, εὐχομέθα δ' ὑμῖν πᾶσαν εὐδοκίμησιν.

† Ὁ Ἀθηνῶν ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΣ Πρόεδρος

‘Ο Α'. Γραμματεὺς

ΑΡΧΙΜ. ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΣ ΔΗΜΗΤΡΙΟΥ

Πᾶν ἀντίτυπον φέρει τὴν ὑπογραφὴν τοῦ συγγραφέως.

*Ἀθῆναι, τύποις: Κ. Σ. Παπαδογιάννη, Ψαρρῶν 41.

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

1. ΗΘΙΚΗ - ΥΠΟΚΕΙΜΕΝΟΝ ΤΗΣ ΗΘΙΚΗΣ ΚΑΙ ΧΡΗΣΙΜΟΤΗΣ

Ηθική, είναι ή έπιστημη έκεινη, ή δποία μᾶς διδάσκει, δποία πρέπει νὰ είναι αὶ ἀνθρώπιναι συνήθειαι η τὰ ἡθη καὶ τίνας κανόνας πρέπει νὰ ἀκολουθήσῃ ὁ ἀνθρωπος διὰ νὰ τακτοποιήσῃ τὸν βίον του καὶ ἐκπληρώσῃ προσηκόντως τὸν προσορισμόν του.

Κατὰ ταῦτα η ἡθικὴ ἔξετάζει τὰ ἀνθρώπινα ἡθη πῶς πρέπει νὰ είναι. Πῶς δύμας ταῦτα ἦσαν παρὰ τοῖς διαφόροις λαοῖς καὶ πῶς ἔχουν σήμερον, τοῦτο ἔξετάζει η πολιτικὴ ἴστορία. Τὸ μέρος λοιπὸν τοῦτο τῆς πολιτικῆς ἴστορίας ἐνδιαφέρει τὴν ἡθικήν, διότι ἐκ τῆς μελέτης αὐτοῦ πολλὰ συμπεραίνει αὕτη ἀλλὰ τοῦτο δὲν είναι ἡθική, είναι ή έπιστημη τῶν ἡθῶν.

Υποκείμενον τῆς ἡθικῆς. Η ἡθικὴ ἔχει ώς ἔργον της νὰ ξεισάσῃ τὸ ἀγαθόν, τὸ καθῆκον καὶ τὴν ἀρετήν.

Οταν λέγωμεν ἀγαθὸν ἐννοοῦμεν τὸ ἰδεῶδες εἰς τὸ δποίον πρέπει νὰ τείνῃ, καὶ τὸ δποίον πρέπει νὰ πραγματοποιήσῃ ὁ ἀνθρωπος. Τὸ ἀγαθὸν δμοιάζει μὲ πίνακα, δ δποίος παρουσιάζει τί δφείλει νὰ είναι δ ἀνθρωπος. Τὸ περιεχόμενον τοῦ πίνακος τούτου πρέπει νὰ θέλγῃ τὸν ἀνθρωπον καὶ η βούλησίς του πρέπει νὰ ἀκολουθῇ αὐτῷ. Ωστε η ἡθικὴ μᾶς προσδάλλει τὸ ἀγαθὸν καὶ ἀπαιτεῖ νὰ πράξωμεν τοῦτο. Ἀλλὰ η ἡθικὴ διδάσκει καὶ τὸ καθῆκον. Καθῆκον δὲ είναι δ ἐσωτερικὸς ἔκεινος δεσμός, δστις συνάπτει τὴν ἀνθρωπίνην θέλησιν μετὰ τοῦ ἀγαθοῦ.

Τὸ ἀγαθὸν δὲν προσδάλλεται εἰς τὸν ἀνθρωπον μόνον διὰ νὰ τὸν εύχαριστήσῃ η νὰ τὸν θέλῃ ἔνεκα τοῦ κάλλους του. Ἀλλὰ τοῦτο παρίσταται ώς ὑποχρέωσις, τὴν δποίαν δὲν δυνάμεθα νὰ

παρέδωμεν. Είναι βεβαίως ώραίον για σέβηται τις τους γονεῖς του
ἀλλ' είναι συγχρόνως και διποχρέωσις.

Αρετὴ δὲ είναι ἡ κατάστασις ἐκείνη τοῦ ἀνθρώπου κατὰ τὴν
διοίαν πράττει οὗτος τὸ ἀγαθὸν καὶ ἐκπληροῖ τὰ καθήκοντά του.
Είναι ἡ κατάστασις ἐκείνη, ἣτις δημιουργεῖ εἰς τὸν ἀνθρωπὸν τὴν
διαρκῆ εἰρήνην καὶ τὴν χαρὰν τῆς συνειδήσεως. Αὕτη προσελ-
κύει τὴν ἐκτίμησιν καὶ τὸν σεβασμὸν τῶν δροίων μας. Διὰ τοῦτο
ἡ ἡθικὴ ἔχει ως ἔργον της τὴν ἀρετὴν.

Χρησιμότης τῆς ἡθικῆς. Είναι διττή ἡ χρησιμότης τῆς
ἡθικῆς, καὶ διότι αὕτη δίδει τοὺς κανόνας, τοὺς δρόους πρέπει για
ἀκολουθήσῃ τις καὶ διότι προάγει τὴν ἐπιστήμην τοῦ ἀγαθοῦ.
Οταν μάλιστα είναι χριστιανικὴ ὅπως ἡ παροῦσα τότε ἐπικυροῦ-
τὰς ἐκ τῆς ἀποκαλύψεως ἀληθείας διὰ τοῦ δροῦ λόγου, διέτε
δφείλει ἡ θρησκεία ἀνθρωπίνη σκέψις για μὴ ἀντιτάσσεται εἰς τὴν
ἔξι ἀποκαλύψεως ἀλήθειαν.

Απὸ πρακτικῆς λοιπὸν ἀπόψεως ἡ ἡθικὴ ως σκοπόν της
ἔχει για τελειοποιήσῃ τὸν ἀνθρωπὸν ἡθικῶς για ἔξυγιάνη τὴν ψυ-
χήν του καὶ για τοῦ δώσῃ δύναμιν πρὸς τὴν ζωήν, τὴν διοίαν
για καταστήσῃ ώραίαν. Ήδη δὲ δὲν κατορθοῖ νὰ κάμνῃ τὸν ἀν-
θρωπὸν πολλάκις εὐτυχῆ πάντως ὅμως τὸν ὀθεῖ πρὸς τὰ ἐμπρός
καὶ τὸν διευθύνει πρὸς τὸ ἀληθές αὐτοῦ συμφέρον. Οσῳ δὲ κα-
ταρτίζονται τελειότερον τὰ ἄτομα, τόσον καὶ ἡ κοινωνία ἔξυψω-
ται, διότι ἡ ἡθικὴ συγκρότησις τῶν ἀτόμων είναι καὶ ἡθικὴ
εὑρωστία τοῦ συνόλου.

Άλλ' ὅμως διὰ για ἀσκήσῃ τις τὴν ἡθικὴν πρέπει για διδαχθῆ
αὐτήν. Εντεῦθεν λοιπὸν ἡ θεωρητικὴ αὐτῆς διδασκαλία. Η
γνῶσις τῆς ἡθικῆς είναι ὡφελιμωτάτη καὶ ἀναγκαιοτάτη πάσης
ἄλλης γνώσεως, διότι αὕτη παρέχει τὴν γνῶσιν τοῦ εὖ ζῆν. Επι-
τρέπεται εἰς τὸν ἀνθρωπὸν π. χ. για ἀγνοοῦ τὴν ἀστρονομίαν, τὴν
ἀριθμητικήν, τὴν παροῦσαν ἴστορίαν καὶ τὴν παρελθοῦσαν, τὴν
βιομηχανίαν καὶ τὰς ώραίας τέχνας· ἀλλ' ὅμως είναι εἰς αὐτὸν
τελείως ἀπηγορευμένον για μὴ γνωρίζῃ τίποτε περὶ τοῦ ἔσωτοῦ
του, περὶ τῆς ζωῆς του, περὶ τοῦ προσορισμοῦ του.

Ἐν τούτοις πολλοὶ ἀμφιβάλλουν περὶ τῆς ἀξίας τῆς γνώσεως
ταύτης καὶ προβάλλουν τὰς ἔξης ἔνστάσεις.

Διὰ τὸν ὑγιαῖον νοῦν λέγουν δὲν χρειάζονται οἱ ἡθικοὶ κανόνες συστηματικῶς νὰ διδάσκωνται, διότι πάντας γνωρίζει φυσικῶς ὁ ἀνθρωπός, ως κοινοῦ νοῦ προΐόντα.

Ἐκτὸς δὲ ταύτης τῆς ἐνστάσεως καὶ ἡ ἀκολουθος, οἵτινες τῆς ἡθικῆς δὲν καθιστᾶ τὸν ἀνθρωπὸν ἡθικόν

Πόσοι δὲ δὲν γνωρίζουν θαυμαστῶς τοὺς κανόνας τῆς ἡθικῆς καὶ δημως ζῶσιν ἀντιθέτως πρὸς αὐτούς!! καὶ πόσοι πάλιν ἐνῷ δὲν τοὺς γνωρίζουν διόλου ζῶσιν δημως ἐν πλήρει ἡθικῇ τελειότητι.

Διὰ τοῦτο δὲ καὶ ὁ Πασχάλης ἔχει δίκαιον λέγων «ἡ ἀληθὴς ἡθικὴ καταγελᾷ τὴν ἡθικήν.

Εἶναι ἀληθές, οἵτινες ἀμφότεραι αἱ ἐνστάσεις αὗται περιέχουν μέρος τι τῆς ἀληθείας, ἀλλ᾽ ὅχι καὶ διλόκληρον τὴν ἀλήθειαν. Εἶναι ἀληθές, οἵτινες λόγος ὑπαγορεύει τοὺς ἡθικοὺς κανόνας. "Αλλ' δημως οἱ σοφοὶ καὶ πνευματώδεις μετροῦνται εἰς τὰ δάκτυλα. Οἱ μὴ λοιπὸν σοφοὶ καὶ μορφωμένοι ἔχουν ἀνάγκην τῆς διδασκαλίας αὐτῶν διὰ νὰ γνωρίζουν τὸ εὖ ξῆν.

"Ἐπειταὶ ἡ μόρφωσις συντελεῖται διλίγον κατ' διλίγον, ὥστε μετὰ πάροδον χρόνου ἔκαστος θὰ δύγαται προσωπικῶς νὰ γνωρίζῃ τὴν ἡθικήν. "Ωστε διὰ τοὺς νέους παρίσταται ἀνάγκη τοιαύτης διδασκαλίας.

"Αλλὰ πολλάκις καὶ ἄλλο δύγαται γὰρ συμβῆ, νὰ ἐκτιμηθῇ δηλαδὴ ἀνεπαρκῶς ἡ ἡθική. Διότι ἡ ἀκριβής ἡθικὴ γνῶσις ποικίλει παρὰ τοῖς διαφόροις λαοῖς καὶ τοῖς ἀτόμοις. "Εγεκά δὲ τούτου, ἐνῷ ἄλλοι ἀποδοκιμάζουν τὴν ἀλοπήν, ἄλλοι ἐπιδοκιμάζουν αὐτήν. "Ομοίως ἄλλοι ἀνέχονται τὴν δουλείαν καὶ ἄλλοι τὴν ἀγδιάζουν. "Αλλοι φονεύουν τοὺς γεροντοτέρους ως ἀχρήστους, ἄλλοι δὲ τιμοῦν καὶ εὐγνωμονοῦν αὐτούς. Διὰ τοῦτο πρέπει νὰ διδάσκεται ἡ ἡθική.

"Ωσαύτως δὲ εἶναι ἀληθές, οἵτινες τῆς ἡθικῆς δὲν δημιουργεῖ τὴν ἡθικότητα καὶ τὴν τιμιότητα π.χ. δ. Σωκράτης δὲν ἦτο ἡθικός, διότι ἐγνώριζε τὸ ἀγαθόν, ἀλλ' ἦτο ἡθικός, διότι ἔζησε κατὰ τοὺς ἡθικοὺς κανόνας. "Ο δὲ ἀπόστολος Παύλος περὶ γράφει τοὺς ἀγῶνας πρὸς ἐπικράτησιν τοῦ ἀγαθοῦ λέγων «οὐ γάρ δὲ θέλω ποιεῖν ἀγαθόν, ἀλλ' δὲ οὐ θέλω κακὸν τοῦτο πράσσω»

(Ρωμ. Ι 19—105). Ἡ γνῶσις τοῦ ἀγαθοῦ ἵσχυροποιεῖ τὸν ἀνθρώπον καὶ τὸν διαθέτει κατὰ τοῦ κακοῦ.

Διαιρεσίς τῆς ἡθικῆς. Ἡ ἡθικὴ διαιρεῖται συνήθως εἰς δύο μέρη· εἰς θεωρητικὴν ἡθικὴν ἥ γενικὴν, ἣτις παρουσιάζει εἰς ἡμᾶς τὰς ἀρχάς, αἵτινες κανονίζουν τὴν ἀνθρωπίνην δράσιν. Αὕτη δύναται τις νὰ εἴπῃ, διτι εἰναι ἡ ἐπιστήμη τοῦ καθήκοντος. Περιγράφει αὕτη τὸ ἀγαθὸν καὶ τοὺς διαφόρους κανόνας, τοὺς δποίους δέον νὰ ἔκτελῃ τις διὰ νὰ εἰναι ἡθικὸς καὶ δεικύει τοὺς ἡθικοὺς καρπούς τῆς ἀρετῆς. Καὶ εἰς πρακτικὴν, ἣτις μᾶς διδάσκει τὴν ἐφαρμογὴν τῶν ἡθικῶν ἀρχῶν. Διδάσκει δηλαδὴ αὕτη τὰ καθήκοντά μας πρὸς τὸν Θεόν, πρὸς ἡμᾶς αὐτοὺς καὶ πρὸς τοὺς ἔγγυς ἡμῶν

Θέματα πρὸς συζήτησιν

- α) Δείξατε μου ποίαν σπουδαιότητα ἔχει ἡ γνῶσις τῆς ἡθικῆς διὰ τὴν ἀνατροφήν.
- β) Ἐξετάσατε ταύτην τὴν σκέψιν «Τὸ καλῶς ὅμιλειν καὶ καλῶς σκέπτεσθαι δὲν εἰναι τίποτε διγευ τοῦ πράττειν καλῶς».

Αξιώματα

- α) Τὶ γάρ ὠφελήσει ἀνθρώπον, ἐὰν κερδίσῃ τὸν κόσμον ὅλον καὶ ζημιώθῃ τὴν ψυχὴν αὐτοῦ (Μαρκ. η'. 36).
- β) Τίποτε δὲν εἰναι σπουδαιότερον ἀπὸ τοῦ νὰ γνωρίζῃ τις νὰ ζῇ ἐν τούτῳ τῷ κόσμῳ Carlyle.

ΜΕΡΟΣ ΑΟΝ

2. ΤΟ ΑΓΑΘΟΝ ΩΣ ΥΠΟΘΕΣΙΣ ΤΗΣ ΗΘΙΚΗΣ ΕΚΖΗΤΗΣΙΣ ΑΥΤΟΥ ΔΙΑ ΤΗΣ ΠΕΙΡΑΣ

Ἡ ζήτησις τοῦ ἀγαθοῦ. Ἡ ηθικὴ εἶναι, ώς ἀνωτέρω εἴπομεν, ἡ ἐπιστήμη τοῦ ἀγαθοῦ. Ὁ δὲ ηθικὸς βίος συνίσταται εἰς τὸ ἀποφεύγειν τὸ κακὸν καὶ ἀσκεῖν τὸ ἀγαθόν. Αἱ ἀλήθειαι αὗται δὲν ἔχουν ἀνάγκην ἀποδεῖξεως. Ὄμοιάζουν πρὸς γεωμετρικὰ ἀξιώματα, διότι εἶναι αὗται ἔκφρασις τῆς συνειδήσεως καὶ οὐδεὶς ὑπάρχει δὲ ἀντιτείνων.

Ἄλλα τί εἶναι αὗτὸ τὸ ἀγαθόν; Πόθεν τὸ ἀναγγωρίζομεν; Περὶ τούτου ὑπάρχουν διάφοροι γνῶμαι, αἵτινες καὶ δηλοῦν τὰς διαφόρους ηθικὰς διδασκαλίας. Ἡμεῖς δὲ μεταξὺ αὐτῶν θὰ εὑρωμεν τὴν αὐθεντικωτέραν. Ἡ προσεκτικὴ λοιπὸν σπουδὴ, η̄τις θὰ μᾶς φανερώσῃ τὴν σαφὴ ἐκλογὴν τοῦ ἀγαθοῦ καλεῖται ζήτησις τοῦ ἀγαθοῦ.

Διαφορὰ καὶ σχετικὴ ἀξία τοῦ ἀγαθοῦ. Τὸ ἀγαθὸν προσφέρεται ήμιν ὑπὸ διαφόρους μορφάς, τῆς τέρψεως π. χ. τοῦ συμφέροντος, τῆς εὐτυχίας καὶ τῆς τελειότητος τῆς ημετέρας οὐσίας. Προσέτι δὲ ἔκαστη μορφὴ διαιρεῖται εἰς διαφόρους βαθμούς: ὑπάρχουν π. χ. τέρψεις ταπεινότεραι καὶ τέρψεις εὐγενέστεραι, ὑπάρχουν συμφέροντα ἀτομικά καὶ συμφέροντα συνολικά. Μεταξὺ αὐτῶν θὰ εὑρωμεν τὸ μόνον ἀγαθόν, διπερ θὰ ὑπηρετῇ εἰς τὴν ηθικὴν μας τελείωσιν.

Πρὸς εὑρεσιν τοῦ ηθικοῦ ἀγαθοῦ οἱ ηθικολόγοι ἀκολουθοῦν δύο μεθόδους τὴν μέθοδον τῆς πείρας καὶ τὴν μεταφυσικὴν. Οἱ δπαδοὶ τῆς μεθόδου τῆς πείρας λέγουν «Ιἱέπει νὰ ἔξετάσωμεν τὴν ἀγθρωπίνην φύσιν καὶ νὰ σπουδάσωμεν τὴν ιστορίαν τῶν λαῶν». Ἡ ἀγθρωπίνη φύσις θὰ μᾶς ἀποκαλύψῃ ποῖαι εἶναι αἱ βαθεῖαι καὶ αἱ εὐγενεῖς ἐμπνεύσεις, αἵτινες θὰ μᾶς διηγήσουν εἰς τὸ ἀγαθόν. Ἡ ιστορία τῶν λαῶν θὰ μᾶς εἰπῃ ποῖα ἦσαν τὰ ηθη,

τὰ δποία ἔκαμον τοὺς ἀνθρώπους εὐτυχεῖς καὶ τὰ ἔθνη εὐδαί-
μονα, λοιπὸν τὰ γῆθη ταῦτα θὰ εἰναι δι' ἡμᾶς ή ἔκφρασις τοῦ
ἀγαθοῦ. Οἱ τῆς μεταφυσικῆς μεθόδου διδάσκουν, ὅτι ἐξετάζων
τις τὴν ἀνθρωπίνην φύσιν συναντᾷ ἀγαθὰ σχετικὰ καὶ κατώτερα,
καὶ ὅτι ἰδεῶδες δὲν ὑπέρχει. Ἐπομένως ἐν τῇ ἐξετάσει ταύτη
βλέπει τις πῶς ἔχουν αἱ ἀνθρώπιναι πράξεις καὶ ὅχι, ὡς διφεί-
λουν νὰ ἔχουν. Διὰ τοῦτο εἰναι ἀνάγκη διὰ τοῦ συλλογισμοῦ νὰ
ὑψωθῇ τις πέραν τῆς σφαίρας τοῦ αἰσθητοῦ τούτου κόσμου μέχρι
τοῦ Θεοῦ, διτις εἰναι τὸ ὑπέρτατον ἀγαθὸν καὶ νὰ προσπαθήσῃ
νὰ πλησιάσῃ πρὸς αὐτόν.

Ἐμπειρικὴ μέθοδος. Διάφοροι θεωρίαι στηρίζονται ἐπὶ τῆς
μεθόδου ταύτης, αἵτινες ἀνεφάνησαν κατὰ διαφόρους περιόδους,
ὅπως π. χ. ἡ θεωρία τῆς γῆθικῆς τῆς τέρψεως, τοῦ συμφέροντος
καὶ τοῦ αἰσθήματος. Ταύτας δὲ συντομώτατα θὰ πραγματευθῶμεν.

Τὸ ἥθικὸν ἀγαθὸν εὑρίσκεται ἐν τῇ τέρψει. Ἡ θεωρία
αὕτη εἰναι ἡ πρώτη χρονολογικῶς καὶ ἡ ταπεινοτέρα. Ἔχει ὡς
βάσιν ἡ θεωρία αὕτη τὴν ποταπωτέραν κλίσιν τοῦ ἀνθρώπου τοῦ
νὰ ἐπιδιώκῃ τὴν ἀπόλαυσιν καὶ νὰ ἀποφεύγῃ τὴν λύπην. Τὸ ἀγα-
θὸν κατὰ τὴν θεωρίαν ταύτην συνίσταται εἰς τοῦτο «πρᾶττε ὅ, τι
σὲ τέρπει καὶ ἀπόφευγε ὅ, τι σὲ λυπεῖ».

Τὴν θεωρίαν ταύτην ἐδημιούργησαν οἱ σοφισταὶ καὶ ἐπανέλα-
βον οἱ γῆδονισταὶ τοῦ 18 αἰώνος.

Αὕτη εἰναι τόσον χονδροειδῆς ὅστε δλίγος κόπος χρειάζεται
νὰ τὴν ἀνασκευάσωμεν. α) Ἡ ἀπόλαυσις δὲν εἰναι πάντοτε ἀγα-
θόν τι καὶ ἡ θλίψις κακόν. Ποσάκις δυστυχίαι καὶ δεινὰ δὲν προέρ-
χονται ἐκ τῶν ἀπολαύσεων, τὰς δποίας πάρεχει ἡ δικηρία, ἡ
ἀκράτητος ἀπόλαυσις, ἡ ἐκδίκησις κλπ.!!! Καὶ ποσάκις πάλιν
ἡ ἔργασία, αἱ δοκιμασίαι δὲν εἰναι πηγὴ ἀγαθοῦ! Δὲν εἰναι λοι-
πὸν δίκαιον νὰ λέγῃ τις, ὅτι ἡ τέρψις εἰναι κακόν καὶ ἡ θλίψις
ἀγαθόν; β) Μεταξὺ τῶν τέρψεων ὑπάρχουν καὶ ποταπαὶ κτηγώ-
δους φύσεως, ὡς ἡ τῆς ἀσωτείας. Ὑπάρχουν δμως καὶ εὐγενέστε-
ραι, ὡς π. χ. ἡ εὐχαρίστησις τοῦ νὰ θυσιάσῃ τις ἑαυτὸν ὑπὲρ τῶν
ἄλλων. Ἀλλὰ τότε δμως χρειάζεται νὰ ἐκλέξῃ τις, ὅστε δὲν ὁδη-
γεῖται ἐν τῇ ἐκλογῇ του ἐκ τοῦ ἐνστίκτου, ἀλλ ἔκ τινος ὑπερτέ-
ρας ἀρχῆς, γ) Ὅταν τις ἀπολαύσῃ ὑπερβαλόντως ταχέως ἀηδιά-

ζει και τίποτε δὲν τὸν εὐχαριστεῖ. Διὰ τοῦτο δὲν ἐνδιαφέρεται πλέον δι' αὐτᾶς, διότι ἔκορεσθη ἄλλως τε καὶ σωματικῶς δὲν αἰσθάνεται τίποτε, καταλήγει δὲ εἰς τὴν ἀπογοήτευσιν (pessimisme) η̄ εἰς τὴν αὐτοκτονίαν. Ποσάκις δὲν ἡκούσθη τὸ λεγόμενον «ὅλα τὰ ἐδοκίμασα τίποτε δὲν μὲν ἐνδιαφέρει».

Η ήθικὴ τοῦ συμφέροντος. Καθαριμὸς τρόπον τινὰ τῆς ήθικῆς τῶν τέρψεων εἶναι η̄ ήθικὴ τοῦ συμφέροντος. Ήτις θεσπίζει, διὰ μεταξὺ τῶν τέρψεων πρέπει νὰ γένηται ἐκλογὴ καὶ νὰ προτιμηθοῦν οὕτω αἱ ώρεις μάρτυρει. Διὰ τοῦτο δογματίζουν οὕτωι, διὰ η̄ εὐτυχία συνίσταται εἰς τὸ συμφέρον τοῦ ἀνθρώπου· τοῦτο δὲ δφείλει νὰ εἴναι διακριτικὸς κανὼν τῶν τέρψεων.

Αλλὰ τὸ συμφέρον πρέπει νὰ εἴναι δμαδικὸν η̄ ἀτομικόν;

Οἱ ἀρχαῖοι προσέχουν μόνον εἰς τὸ ἀτομικὸν συμφέρον. Οἱ νεώτεροι δμως ἔξετάζουν τὸ δμαδικὸν η̄ κοινωνικόν, Ἐκθέτομεν ἐνταῦθι τὰ μᾶλλον γνωστὰ συστήματα ὅπως π. χ. τὴν ήθικὴν τοῦ Ἐπικούρου. Ο ἀνθρωπὸς ἐπλάσθη διὰ νὰ εὐτυχῇ, λέγει δ Ἐπικούρος. Η δὲ εὐτυχία συνίσταται ἐν τῇ ἀπολαύσει. Ολαὶ δμως αἱ ἀπολαύσεις δὲν φέρουν τὴν εὐτυχίαν. Διὰ τοῦτο πρέπει νὰ ἀπολαύωμεν μετὰ διακρίσεως. Είναι ἀπολαύσεις, αἴτινες δὲν εἴναι οὕτε φυσικαί, οὕτε ἀναγκαῖαι ως π. χ. τὸ νὰ πίνῃ τις ὕδωρ μὲ χρυσοῦν ποτῆριον· τοιαύτας ἀπολαύσεις οἱ σοφοὶ τὰς ἀποκρούουν. Είναι δμως καὶ ἀπολαύσεις φυσικαί ὅχι δμως καὶ ἀπαραίτητοι, ως τὸ νὰ δημιουργήσῃ τις οἰκογένειαν. Τότε δύναται τις νὰ σκεφθῇ ἐὰν πρέπη νὰ δημιουργήσῃ οἰκογένειαν η̄ νὰ ἀποφύγῃ. Είναι δμως καὶ τινες ἀπαραίτητοι, τὰς δποίας οὐδεὶς δύναται νὰ ἀποφύγῃ, ως τὸ νὰ φάγῃ καὶ νὰ πίῃ, διότι ἀνευ τούτων είναι ἀδύνατος η̄ ζωή. Αλλὰ τὴν εὐχαριστησιν δὲν φέρει η̄ πρᾶξις τοῦ φαγητοῦ καὶ τοῦ ποτοῦ, ἀλλ ἡ ἵκανοποίησις τὸ ἀγαθόν, δπερ είγαι συνέπεια. Εν τούτοις δ ἀνθρωπὸς δὲν ξῆ μεμονωμένος. Η ἀναπόφευκτος σχέσις μετὰ τῶν δμοίων του τὸν περιορίζει. Αλλὰ εἰς τὰς σχέσεις ταύτας δ ἀνθρωπὸς πρέπει νὰ ξητῇ τὴν χαρὰν καὶ ὅχι τὴν λύπην. Πρέπει λοιπὸν νὰ ἐπιδιώχῃ τὴν δικαιοσύνην καὶ νὰ εὐχαριστῇ τοὺς ἄλλους διὰ νὰ τὸν σέδωνται καὶ τὸν ἀγαποῦν.

Τοῦτο εἶναι εὐτυχία του. "Ωστε διὰ τούτης γίνεται ἀποδλέπει εἰς τὸ ἀτομικὸν συμφέρον.

"Η γῆτική λοιπὸν τοῦ Ἐπικούρου εἶναι ἀτομιστική. Οἱ ἐπικούρειοι δὲν θέλουν ποτὲ γὰρ ἔξυπηρετήσουν τὴν ἀνθρωπότητα, ἀλλὰ νὰ ἔξυπηρετηθῶσιν.

"Αναγρεσις τῆς θεωρίας τῶν ὀφελιμιστῶν. Εἶναι ἀλγήθες, διὰ τοῦτο διάθρωπος ζητεῖ τὴν εὐτυχίαν του τὴν δποίαν εὑρίσκει εἰς τὸ συμφέρον. Ἐπίσης εἶναι ἀληθής, διὰ τοῦτο συμπίπτει ἡ εὐδαιμονία του ἀνθρώπου μετά τῆς διατηρήσεως τῶν συμφερόντων του. "Αλλοί διάκρισις μεταξὺ τοῦ γῆτικου ἀγαθοῦ καὶ τῆς εὐδαιμονίας ἡ τοῦ συμφέροντος. Οἱ ἀνθρωποὶ πρέπει νὰ ζητῇ ὅχι μόνον τὴν εὐτυχίαν του ἀλλὰ καὶ νὰ ἀποδῷ ἐνάρετος. Διότι ἡ εὐδαιμονία φαίνεται, διὰ τοῦτο διάκρισις ἡ δποία ὥδηγησε πρὸς αὐτόν. Ἐπίσης ἡ εὐδαιμονία ποιεῖται εἰς τὰ διάφορα ἀτομα. "Εκαστος ἀνθρωπος ἴδειατέρως κρίνει τὴν εὐτυχίαν του. "Αλλοις τὴν εὑρίσκει εἰς τὴν ἀπόλαυσιν. "Αλλοις εἰς τὴν ἐκπλήρωσιν τῶν διεκφόρων πόθων του. "Αλλοις εἰς τὴν ἔξυψωσιν τῶν συμφερόντων καὶ ἄλλοις ἀλλαγοῦ. Διὰ τοῦτο δὲν θὰ εἶναι δύναται νὰ διάρξῃ εἰς νόμος καθολικός, δποίος νὰ υποχρεώνῃ δλους, δπως ἀπαιτεῖ ἡ ιδέα τοῦ καθήκοντος, ἡ δποία ἀποτείνεται πρὸς πάντας. "Οταν τις δρμάται ἐκ μόνου τοῦ συμφέροντος δύναται νὰ ἀποδῷ οικανώτατος ἀλλοί ὅχι καὶ ἐνάρετος. Πολλάκις τις πράττει τὸ ἀγαθὸν χωρὶς νὰ ἔξυπηρετῇ καὶ τὰ ἀτομικά του συμφέροντα. Ἐὰν δὲ πάλιν τις ἐπιδιώξῃ ἀποκλειστικῶς τὸ ἀτομικόν του συμφέρον τότε θὰ παραβιάσῃ τὰ συμφέροντα τῶν ἀλλων καὶ θὰ ἐπέλθῃ ρῆξις πρὸς αὐτούς. Παράδειγμα τούτου εἰς διάφοροι ἀνταγωνισμοὶ εἰς τὸ ἐμπέριον, τὴν βιομηχανίαν καὶ τὰ λοιπὰ στάδια.

"Η Ἐπικούρειος θεωρία δὲν ἀποκαλύπτει κακομίαν γῆτικήν, διότι διέγωςιμός εἶναι ἡ τελευταία τῆς λέξεως. Οἱ ἐπικούρειοι ζῆται μόνον διὸ ἑαυτὸν καὶ εἰς εἰς ἔκκαστον βῆμα του ζητεῖ τὸ συμφέρον.

"Ηδικὴ τῆς συμπαθείας. Εὔγενεστέρα τῆς γῆτικῆς τῆς τέρψεως καὶ ἀριθμοερδεστέρα τοῦ συμφέροντος εἶναι ἡ γῆτικὴ τῆς συμπαθείας. Αὕτη στηρίζεται εἰς τὰς προαισθήσεις τῆς καρδίας διὰ τὴν εὔρεσιν τοῦ ἀγαθοῦ. Ὑπάρχουν εἰς τὸν ἀνθρωπὸν δυ-

νάμεις έσωτερικαὶ ἀσχετοὶ πρὸς τὸν νοῦν, αἵτινες δῆγγοις εἰς τὴν γνῶσιν τοῦ ἀγαθοῦ. Τρόπον τινὰ δὲ ἀνθρωποῖς αἰσθάνεται ἐν στίκτως, χωρὶς γὰρ μεσολαβήσῃ τὸ λογικὸν τίνες πράξεις εἶναι ἀγαθαὶ καὶ τίνες κακαῖ.

Οὐ παχάλι λέγει εἰς τὰς σκέψεις «ἡ καρδία ἔχει τοὺς λόγους της, τοὺς δρόοις τὸ λογικὸν δὲν διακρίνει», ή «ἡ ἡθικὴ περιγελᾶ τὴν ἡθικήν». Κατ’ αὐτὸν αἱ προαισθήσεις τῆς καρδίας εἶναι ἀσφαλέστεραι τῶν λογισμῶν.

Ο δὲ I. J. Rousseau βεβαιοῖ, δτὶ δὲ ἀνθρωποῖς ὅν φύσει ἀγαθὸς ἔχει στιγμικίας ἐμπνεύσεις, καθ’ ᾧ διακρίνει τὸ ἀγαθὸν ἀσφαλέστερον ἢ δτὶ τὰ θεωρητικώτερα φιλοσοφικὰ συστήματα.

Ομοίως δὲ Jacobi διαλογεῖ, δτὶ τὰ αἰφνίδια συναισθήματα εἶναι ἀριστος δῆγγος ἐν τῇ ζητήσει τοῦ ἀγαθοῦ.

Μεταξὺ ὅλων τῶν συναισθημάτων ὁ Adam Smith διακρίνει τὸ τῆς συμπαθείας. Η συμπάθεια συνίσταται εἰς τὴν τάσιν τὴν δρόοιαν ἔχομεν πάντες γὰρ μετριαῖώμεθα τὴν χρόνη ἢ τὴν λύπην μετὰ τῶν ἄλλων. Η. χ. βλέπομεν, δτὶ ἐὰν ἐλεήσωμεν πτωχόν τινα θὰ τὸν εὐχαριστήσωμεν ἀμέσως· τὸ ἐπιθυμοῦμεν δὲ αὐτό, διότι θὰ χαρῶμεν καὶ ἡμεῖς, ἐπειδὴ θὰ ἀναγνωρίσωμεν, δτὶ τοῦτο τὸ δρόοιον ἐπράξαμεν ἢ τὸ ἀγαθόν.

Κριτικὴ τῆς ἡθικῆς συμπαθείας. Ομολογοῦμεν καὶ πάλιν, δτὶ ἡ ἡθικὴ αὕτη εἶναι ἀνωτέρα τῶν προηγγηθεισῶν.

1. Ἀλλὰ προβάλλομεν τὰ ἔξης πόθεν προέρχεται ἡ χαρὰ αὕτη, ἢ ἡ λύπη τὴν δρόοιαν αἰφνίδιως ἡσθάνθημεν, ἐὰν δὲν εἴχαμεν κάποιον κανόνα, τὸν δρόον ἡκολουθήσαμεν ἀκαριαίως; Χαίρομεν λοιπόν, διότι γνωρίζομεν τὸ καλὸν ἐπίσης δὲ ἐγνωρίσαμεν καὶ τὸ κακὸν διὰ τὸ δρόον θλιβόμεθα. Ωστε ἡ ρίσις γίνεται κατά τινα ἀνώτερον κανόνα.

2. Τὸ συναισθῆμα δὲν δύναται γίνη κανών, διότι εἶναι διάφορον εἰς τὸν ἀνθρώπους. Εἶναι ἀνθρωποί λεπτοί, οἱ δρόοι συγκινοῦνται, εἶναι ζμως καὶ σκληροί, οἵτινες δὲν δοκιμάζουν τίποτε. Οἱ ἀνθρωποῖς αἰσθάνονται διαφόρως, ἢ δὲ συμπάθεια ποιεῖται ἀναλόγως τῶν περιστάσεων καὶ τῆς κράσεως τοῦ ἀτόμου.

3. Πολλάκις τὸ συναισθῆμα παραπλανᾶται, ὅπως συμβαίνει εἰς τὸν θρησκευτικὸν καὶ τὸν πολιτικὸν φανατισμόν, δπου ὑπὸ τὸ

πρόσχημα τῆς ἐλευθερίας ἐπιβάλλεται φοβερὰ τυραννία.

Τὸ συναίσθημα λοιπὸν εἶναι ἀνάγκη νὰ κανονίζεται ἀπὸ ἀνώτερον κανόνα.

Κατὰ ταῦτα τὸ συναίσθημα εἶναι μόνον βοηθητικὸν πρὸς προσδιορισμὸν τοῦ ἡθικοῦ βίου. Δίδει πτερὰ εἰς τὴν θέλησιν διὰ νὰ ἔκπληρωσῃ τὸ ἀγαθόν. Ἀλλὰ τοῦτο δὲν ἀρκεῖ. Πρέπει νὰ ὑπάρχῃ μόνιμος καγών, δ ὅποιος νὰ ρυθμίζῃ τὸν βίον μας. Τοιούτοτρόπως δὲ πᾶσα πρᾶξις μας δὲν θὰ εἶναι αἰφνιδία ἀλλὰ διαρκής.

Θέματα πρὸς συζήτησιν

Σκοπὸς τοῦ βίου δὲν εἶναι ἡ ἀπόλαυσις.

Τί ἔννοει δ Εmmerson λέγων «θὰ ζήσωμεν ὅπως ὁ κάνθαρος, ζστις διαρκῶς φροντίζει διὰ τὸ κέλυφός του;

Ποία εἶναι ἡ πραγματικὴ ἀξία τοῦ συναίσθηματος ἐν τῷ κόσμῳ.

Ἄξιωματα

“Αποδήσει τις πῦρ ἐν κόλπῳ τὰ δὲ ἴμάτια οὐ κατακαύσῃ; ἢ περιπατήσει τις ἐπ’ ἀγθράκων πυρὸς τοὺς δὲ πόδας οὐ κατακαύσῃ; (Παροιμ. στ'. 27,28),

Ψυχὴ ἔχεις πολλὰ ἀγαθὰ κείμενα εἰς ἔτη πολλὰ ἀγαπαύου, φάγε, πίε, εὐφραίνου . . . ἀ δὲ ἡτοίμασας τίνι ἔσται; οὕτως δ θησαυρίζων ἐν ἔκατῳ καὶ μὴ εἰς Θεὸν πλουτῶν (Λουκ. υδ'. 19-22).

Αἱ τέρψεις δὲν καταστρέφονται ἄγει κόπου· χρειάζεται δὲ πολὺ δλιγώτερος κόπος γὰρ ζήσῃ τις ἄνευ τέρψεων (Ste Therése).

“Οταν αἱ προσπάθειαι μας εύνοηθοῦν ἀξίζει, ζταν θὰ ἀφήσωμεν τὸν βίον τοῦτον νὰ εἴπωμεν! ”Εκαμα δὲ ἡδυγήθη (Pasteur).

3. Η ΖΗΤΗΣΙΣ ΤΟΥ ΑΓΑΘΟΥ ΔΙΑ ΣΥΛΛΟΓΙΣΜΩΝ

“Οτι δὲν κατορθώσαμεν διὰ τῆς πείρας, ἀπορρίψαντες τὴν ἡθικὴν τὴν στηριζομένην ἐπὶ τῶν ἀπολαύσεων τοῦ συμφέροντος καὶ τῆς συμπαθείας θὰ κατορθώσωμεν διὰ τοῦ συλλογισμοῦ. Αἱ διδασκαλίαι δὲ αἱ στηριζόμεναι ἐπὶ τοῦ συλλογισμοῦ πρὸς εὑρεσιν τοῦ ἡθικοῦ ἀγαθοῦ διαιροῦνται εἰς τρεῖς τάξεις. α) Εἰς

τὴν ἡθικὴν τοῦ καθήκοντος, ήτις ἐκηρύχθη ὑπὸ τῶν Στοϊκῶν καὶ ἀνενεώθη ὑπὸ τοῦ Καντίου. β) Τὴν ἡθικὴν τοῦ θείου ἰδεώδους καὶ τοῦ ἀπολύτου ἀγαθοῦ, ήτις τόσον σαφῶς ἐδιδάχθη ὑπὸ τοῦ Ηλάτωνος καὶ τοῦ Ἀριστοτέλους. Καὶ γ) τὴν ἡθικὴν, ήτις θέτει ὡς βάσιν τῆς τὸν θεῖον νόμον τὸν ἐν τοῖς θεοπνεύστοις βιβλίοις περιεχόμενον. Τὴν χριστιανικὴν δηλαδὴ ἡθικήν.

Διδασκαλία τῆς ἐπὶ τοῦ καθήκοντος στηριζομένης ἡθικῆς. Οἱ ἀκολουθοῦντες τὸ σύστημα τοῦτο δοξάζουν, ὅτι τὸ ἀγαθὸν γνωρίζεται διὰ τοῦ καθήκοντος. Γνωρίζομεν δηλαδὴ τὸ καθήκον κατὰ πρῶτον, τὸ δποτὸν μᾶς ἐπιβάλλει τὸ ἀγαθὸν καὶ μᾶς ἀπαγορεύει τὸ κακόν.

Οἱ Στοϊκοὶ τόσον οἱ Ἑλληνες, ὡς ὁ Ζήνων, ὁ Κλεάνθης καὶ ὁ Χρύσιππος, οἱσον καὶ οἱ Ρωμαῖοι, ὁ Ἐπίκτητος, ὁ Σενέκας καὶ ὁ Μάρκος Αὐρήλιος παρεδέχοντο, ὅτι ἀγαθὸν εἰναι νὰ ζῇ τις ἐναρέτως, ἀλλὰ πῶς παράγεται τὸ ἀγαθόν; Θὰ εἰναι ἐνάρετος, διτις ἀκολουθήσει τὴν φύσιν. Φύσιγ δὲ ἐννοοῦν οἱ Στοϊκοὶ τὸ λογικόν. Τὸ λογικὸν λοιπὸν εἶναι ἔκεινο, τὸ δποτὸν δῦνηγει εἰς τὴν ἀρετὴν. Σκεπτόμενος δρθῶς δ ἀνθρωπος εὑρίσκει τὴν ὄρμονίαν πρῶτον εἰς ἔκυτὸν καὶ ἐπειτα μετὰ τῶν ἄλλων. Ἐντεῦθεν λοιπὸν καὶ τὸ περίφημον &ξίωμα τῶν Στοϊκῶν. «Ὕπόφερε καὶ ἀπεχε» χωρὶς νὰ λυπῆσαι δταν διοφέρησις καὶ χωρὶς νὰ σοὶ κάμνῃ ἐντύπωσιν πᾶσα αἰσθητὴ ἀπόλαυσις, δταν ἀπέχησ. Τὸ τοιοῦτον δμως ἀπαιτεῖ χαρακτηρας ισχυρούς. Ὁ Κάντιος ἔθεωρε τὸ καθῆκον προεξάρχον, τὸ δὲ ἀγαθὸν ἐπόμενον. Τὰ πάντα εἶναι ἀγαθὴ θελησις. Τὸ ἐλατήριον τὸ ὕθον εἰς τὴν πρᾶξιν εἶναι τὸ καθῆκον. Τὸ καθῆκον, λοιπὸν ἐπιβάλλει εἰς τὸν ἀνθρωπὸν προστακτικῶς «πράττε οὗτῳ» χωρὶς νὰ λέγῃ καὶ τὸ διατί. «Ωστε δ Κάντιος, πρεσβεύει, δτι δ ἡθικὸς νόμος εἶναι παγκόσμιος, ἀπόλυτος, ἔξανγκαστικός.

Ἀναίρεσις τῆς ἡθικῆς τοῦ καθήκοντος. Ἡ ἡθικὴ τοῦ καθήκοντος εἶναι μεγαλοπρεπής καὶ εὐγενής. Ἄλλο δμως σφάλλεται εἰς τὴν βάσιν. Ἡ θεωρία τοῦ Καντίου, κλονίζεται ἐν τῇ ἀνακαλύψει τοῦ ἀγαθοῦ καὶ τῇ ἀποδείξει τοῦ ἔξανγκασμοῦ πρὸς πρᾶξιν. Αὕτη δὲν ἀνακαλύπτει τὸ ἀγαθόν, διάτι ἡ γνῶσις τοῦ ἀγαθοῦ δφείλει λογικῶς νὰ προηγήται τῆς γνώσεως τοῦ καθῆκοντος.

Είναι ἀκατανόητον πῶς θὰ θελήσωμεν νὰ πράξωμεν τι χωρὶς νὰ γνωρίζωμεν, ἂν τοῦτο εἰναι ἡθικῶς ἀγαθόν. Πρὸ τῆς πράξεως πρέπει νὰ κρίνωμεν περὶ τῆς ἡθικῆς ἀξίας τοῦ πραχθησομένου, διότι τὸ αἰσθημα τοῦ ακθήκοντος δὲν εἰναι ἀρκετόν.

Ἡθικὴ τοῦ θείου *Ιδεώδους*. Ὁ Πλάτων καὶ δὲ Ἀριστοτέλης θέτουν πολὺ ὑψηλὰ τὴν ἀρχὴν τῆς ἡθικῆς. Προσωποποιοῦν αὐτὸν τὸν θεόν, ὡς ὑψιστὸν ἀγαθόν, ὡς ὑψίστην τελείστητα. Πέραν δὲ τούτου τίποτε δὲν ἔννοεται. Τὸ *Ιδεώδες* τοῦτο προβάλλεται εἰς τὸν ἄνθρωπον, ὡς σκοπὸς τοῦ ἡθικοῦ βίου, ὡς πρότυπον ἀπόιον, τὸ δποῖον πρέπει νὰ μιμηται τις. Ὅσον τις πλησιάζει τὸ *Ιδεώδες* τοῦτο τοσοῦτον εἰναι ἡθικώτερος. Ὁ ἄνθρωπος δφείλει νὰ σπουδάζῃ τὸ *Ιδεώδες* τοῦτο καὶ ή προσπάθειά του πρέπει νὰ εἰναι πῶς νὰ ἔξομοιωθῇ κατὰ τὸ δυγατὸν πρὸς αὐτό.

Καθὼς εἰς τὴν πολιτείαν διακρίνομεν τὰς διαφόρους τάξεις τῶν ἀτόμων π. χ. τοὺς πολεμιστάς, οἵτινες ὑπερασπίζονται τὸ κράτος καὶ οἱ δποῖοι ἔχουν ἔργον των τὴν ἀγδρείαν, τοὺς ἀρχοντας καὶ τοὺς φιλοσόφους, οἵτινες παριστοῦν τὴν ψυχὴν τῆς πολιτείας, τοισυτοτρόπως ἐν τῷ ἀτόμῳ ή αἰσθητικότης πρέπει νὰ ὑποτάσσεται εἰς τὴν ἐγκράτειαν, τὰ πάθη νὰ συγκρατῶνται ὑπὸ τῆς ψυχῆς καὶ νὰ τελειοποιηται δὲ ἄνθρωπος διὰ τῆς σοφίας. Τότε δὲ ἄνθρωπος τείνει πρὸς τὸ ἀγαθόν.

Κριτικὴ τῆς ἡθικῆς ταύτης. Ἡ ἡθικὴ αὕτη εἰναι ὑψηλοτάτη καὶ καθαρωτάτη. Διὰ τοῦτο δὲ καὶ οἱ μέγιστοι τῶν πατέρων τῆς Ἐκκλησίας, οἵτινες ἐφιλοσόφουν παρεδέχοντα ταύτην, ἀφ' οὗ δμως ἐπέφερον συμπληρώσεις τινάς. Δύναται δέ τις νὰ εἴπῃ δτι τῷ ὅγτι ή θεωρίᾳ αὕτη ἐμοιάζει πρὸς τὸ τοῦ Εὐαγγελίου «ἔσεσθε οὖν ἡμεῖς τέλειοι ὥσπερ δὲ πατήρ ὑμῶν δὲ ἐν τοῖς οὐρανοῖς τέλειός ἔστιν» (Ματθ. ε'. 48).

Ἡ ἡθικὴ αὕτη θέτει τὸ ἀγαθὸν πολὺ ὑψηλὰ καὶ ἐπομένως προσιτὸν εἰς δλίγους ἐκλεκτούς, ἐνῷ ή ἡθικὴ πρέπει νὰ εἰναι παγκόσμιος, διότι πάντες οἱ ἄνθρωποι ἔχουν δικαίωμα ἐπὶ τῆς ἀρετῆς καὶ δφείλουν νὰ ἀποδοῦν ἐνάρετοι. Ἡ ἡθικὴ λοιπὸν δφείλει νὰ λάβῃ ὅψιν ταπεινὴν καὶ πρὸ πάντων ἀνθρωπίνην. Είναι ἀνάγκη νὰ προσβληθῇ πρότυπον πιστὸν εἰς τὸν ἄνθρωπον, τὸ δποῖον νὰ χρησιμεύῃ εἰς αὐτὸν ὡς δδηγός.

“**Η Χριστιανική ἡθική.** Η ἡθικὴ αὕτη είναι ή μόνη, γῆτες συμφωνεῖ πρὸς τὸν ὁρθὸν λόγον, διότι δύναται νὰ ἐφαρμοσθῇ γενικῶς παρ’ ὅλων τῶν ἀνθρώπων· ἀλλὰ καὶ διότι τὸ περιεχόμενον αὐτῆς είναι ἀποκάλυψις αὐτοῦ τοῦ Λόγου τοῦ Θεοῦ, διστις πρέπει νὰ ἐπιβάλληται εἰς τὸν ἀνθρώπινον. Διὰ τοῦτο, ὁ ὄγκος ἀνθρώπινος λόγος είναι ἀδύνατον νὰ ἔρχηται εἰς σύγκρουσιν πρὸς τὸν θεῖον τοῦτον λόγον. ”Οθεν ἡ χριστιανικὴ ἡθικὴ ἔχει ως ὑψίστον μὲν κανόνα αὐτῆς τὸν θεῖον νόμον, δὲν περιφρονεῖ δημαρχὸν καὶ τὸν ἀνθρώπινον. Πᾶσα πρᾶξις λοιπὸν ἀνθρωπίνη ἔχει ἀξίαν, διταν στηρίζεται ἐπὶ τοῦ ἀνθρωπίνου λόγου καὶ ἐπικυρώνεται ὑπὸ τοῦ θείου. Δὲν ἔχει δὲ ἀξίαν, διταν ἀπομακρύνεται τῶν δύο τούτων.

“Ωστε τὸ ἡθικὸν ἀγαθὸν ἔχει ως πηγὴν τὸν θεῖον νόμον καὶ ἐρμηνεύεται ὑπὸ τοῦ ἀνθρωπίνου.

“Ο θεῖος νόμος πηγὴ τοῦ ἡθικοῦ ἀγαθοῦ. ”Ο θεῖος νόμος δὲν είναι τὶ ἀφγρημένον ἀλλὰ πραγματικότης κατ’ ἔξοχήν, συμφώνως μὲ τὴν ὁποίαν διφείλει νὰ συμφωρφύται ἡ ἀνθρωπίνη θέλησις.

Οὗτος είναι τὸ ἀπόλυτον ἀγαθόν, περὶ τοῦ ὁποίου δημιλεῖ ὁ Πλάτων καὶ τοῦ ὁποίου πρέπει νὰ μετάσχῃ ὁ ἀνθρωπὸς, ἵνα καταστῇ ἀγαθός. Οὗτος είναι τὸ θεῖον ἰδεῶδες, περὶ τοῦ ὁποίου δημιλεῖ ὁ Ἀριστοτέλης καὶ τὸ ὁποίον ὁ ἀνθρωπὸς διφείλει νὰ ἔξετάξῃ καὶ τοῦ ὁποίου διφείλει νὰ ἐκφράσῃ τὸν χαρακτῆρα καὶ τὴν ψυχήν. Τὸ νὰ πράττῃ τις τὸ ἀγαθὸν είναι ἐκπλήρωσις τῆς θείας βουλῆς. Κατὰ τὴν χριστιανικὴν λοιπὸν ἀντίληψιν πρὸς τὸ ἀγαθὸν δὲν κινεῖ οὔτε τὸ συμφέρον, οὔτε αἱ τέρψεις, οὔτε τὸ αἰσθημα, οὔτε ὁ ἔξανγκασμὸς τοῦ καθήκοντος, ἀλλὰ ἡ ἴδεα τοῦ νὰ συμφωνῇ ἡ πρᾶξις τοῦ ἀνθρώπου πρὸς τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ, διστις είναι ἀγαθὸς καὶ πλήρης ἀγάπης. Τὸ θέλημα λοιπὸν τοῦ Θεοῦ, είναι ἡ ἐπικράτησις τῆς ἀγάπης. Τὸ δὲ ἴδεωδες τοῦ ἀνθρώπου πρέπει νὰ συμπίπτῃ πρὸς τὸ ἴδεωδες τοῦ θεανθρώπου, διστις ἔλεγε «ἔμὸν βρῶμά ἔστιν, ἵνα ποιῶ τὸ θέλημα τοῦ πέμψαντός με, καὶ τελειώσω αὐτοῦ τὸ ἔργον» (‘Ιωάν. δ’ 34—55). Ιδοὺ λοιπὸν ἀσύγκριτον ἴδεωδες, τὸ ὁποῖον διατυποῦται ως ἔξης: «Πράττε θεληματικῶς, ὡς ἀνθρωπε, τὸ ἀγαθόν, διότι τὸ θέλεις δ δημιουργός σου, δ προστάτης σου, Ἐκεῖνος, διστις είναι ὅλως ἀγάπη».

‘Ο θεῖος νόμος ἐρμηνεύεται υπὸ τοῦ ἀνθρωπίνου λόγου. Ο ἀνθρωπὸς μὴ δυνάμενος γὰρ ἔννοιήσῃ τὸ ἀγαθόν, τὸ δόποιον εἶναι δὲ Θεός, τὸ ἀγακαλύπτει ἐγένετο, διότι δὲ ἀνθρωπὸς εἰναὶ εἰκὼν τοῦ Θεοῦ καὶ ἀπαύγασμα. “Οσῳ δὲ θέλεις δὲ ἀνθρωπὸς γὰρ τελεοποιήσῃ τὴν εἰκόνα τοῦ Θεοῦ, γῆτις ὑπάρχει ἐν ἔκυτῷ, τόσῳ προσεγγίζει τὸ ὑπέρτατον” Οὐ. Πρὸς τοῦτο δρεῖλει γὰρ κυριαρχήσῃ ἔκυτος γὰρ μὴ ὑποκύψῃ εἰς τὰ πάθη του, γὰρ θραύσῃ τὸν ζυγὸν τοῦ ἐνστίκτου καὶ τῶν κλίσεων καὶ νὰ ἀκολουθήσῃ τὸν δρόμον, τὸν δόποιον τοῦ ὑπαγορεύει δὲ καθαρὸς λόγος, δὲ μὴ ἐσκοτισμένος, θστις θὰ τὸν δηηγήσῃ εἰς τὸν Θεόν. Τοῦτο δὲ πράττων δὲ ἀνθρωπὸς θὰ εὑρεθῇ ἐν ἀρμονίᾳ πρὸς τοὺς δμοῖους του, διότι δὲν περιωρίζῃ γὰρ ζῆ μεμονωμένος ἀλλὰ ἐν κοινωνίᾳ μετ’ ἄλλων. Δὲν ἔχει λοιπὸν δικαιώματα γὰρ ζῆ ἐγωστικῶς. Ζῶν δὲ μετὰ τῶν δμοίων του δρεῖλει γὰρ συντελῇ εἰς τὴν γενικὴν πρόσδοσον. “Οφεῖλει γὰρ φιλοδοξῆ γὰρ φθάσῃ εἰς τὸ τέλειον. Ἐν τῷ ἀγῶνι λοιπὸν τούτῳ διαρκῶς ἀτενίζει τὰ βελτίω καὶ ἐντεῦθεν ἡ πρόσδοσις. Λοιπὸν τὸ γῆτικὸν ἀγαθὸν τὸ διαγράφει τὸ ἔνστικτον τῆς ἀνθρωπίνης συνειδήσεως, δὲ λόγος τὸ ἀγακαλύπτει καὶ γῆ θρησκευτικὴ πίστις τὸ βεδοῖο. Συνάπτει δὲ πάσας τὰς ἀνω ἐκτεθεῖσας θεωρίας ἐφ' ὅσον αὗται εἶναι λογικαί. Ἐπιτρέπει εἰς τὸν ἀνθρωπὸν τὰς θεμιτὰς ἀπολαύσεις ἀναγνωρίζει τὸ θεμιτὸν συμφέρον, διδεῖ εἰς αὐτὸν πᾶσαν τὴν εὐτυχίαν, τὴν δόποιαν εἶναι δίκαιον γὰρ περιμένη καὶ ἀνταποκρίνεται πιστῶς εἰς τὰ εὐγενέστερα τῶν αἰσθημάτων τῆς καρδίας.

Θέματα πρὸς συζήτησιν

Δύναται γὰρ προηγήται γῆ γγῶσις τοῦ καθήκοντος τῆς γνώσεως τοῦ ἀγαθοῦ, ὡς λογορίζεται δὲ Κάνιος; Νὰ ἀναπτυχθῇ καὶ ἐκτιμηθῇ γῆ ἀκόλουθος ιδέα «δὲ καλύτερος βίος εἶναι γὰρ ἀπαρνηθῆτις ἔκυτόν».

Ἄξιώματα

“Ἐμὸν βρῶμα ἔστι, ἵνα ποιῶ τὸ θέλημα τοῦ πατρός μου τοῦ ἐγγονοῦ σύρανσις» (Ιωάν. δ'. 34·35). Εὐτυχής, θστις γνωρίζει τὸ καθῆκον του! Δι’ αὐτὸν δὲν χρειάζεται ἄλλη εὐλογία... Η ἐργασία εἶναι αὐτὸν καὶ μόνον, αὐτὴ εἶναι γῆ ζωῆ (Carlyle).

4. ΠΕΡΙ ΚΑΘΗΚΟΝΤΟΣ Η ΗΘΙΚΟΥ ΝΟΜΟΥ

Γνῶσις τοῦ καθήκοντος. Ἀφ' οὗ ἀπεδείχθη ὅποιον πρέπει νὰ εἰναι τὸ ἡθικὸν ἀγαθὸν, ἥδη θὰ ἔξετάσωμεν πολὺ πρέπει νὰ εἰναι ἡ στάσις τοῦ ἀνθρώπου πρὸς τὸ ἡθικὸν τοῦτο ἀγαθόν, Δύναται πρὸ τοῦ ἀγαθοῦ τούτου νὰ μένῃ δὲ ἀνθρωπὸς ἀπαθῆς, ἢ ὅφειλει νὰ συμμορφώνῃ τὸν βίον του πρὸς αὐτό; Εἰς τοῦτο ἀποκρίγεται ἡ συνείδησις. Τὸ ἀγαθόν, λέγει ἡ συνείδησις, δὲν εἰναι ὑπόθεσις θεωρητικὴ εἰναι κανὼν τῆς ζωῆς, τὸν δποῖον προσδόλλει ἡ ἡθικὴ. Πρέπει νὰ ἀποφεύγῃ τις τὸ κακόν, τούτεστιν πᾶσαν πρᾶξιν ἀντίθετον τοῦ ἀγαθοῦ, πρέπει πρὸ παντὸς νὰ πράττῃ τὸ ἀγαθόν. "Ωστε τὸ ἀγαθὸν ὑποχρεοῦ τὸν ἀγθρωπὸν. Εἰς τοῦτο περιλαμβάνεται δὲ ἡθικὸς νόμος. Θὰ δείξωμεν δημος τίς εἰναι ἡ φύσις τοῦ ἡθικοῦ τούτου νόμου καὶ τίς ἡ βάσις αὐτοῦ.

Φύσις τοῦ ἡθικοῦ νόμου. α') Καθαρὰ γνῶσις τοῦ ἡθικοῦ νόμου. Ὁ ἡθικὸς νόμος διακρίνεται τῶν φυσικῶν νόμων καὶ τῶν πολιτικῶν.

Οἱ φυσικοὶ νόμοι εἰναι ἀπλαῖ ἐκφράσεις διεχγράφουσαι τοὺς τρόπους, καθ' οὓς τὰ διάφορα φαινόμενα παρουσιάζονται καὶ ἐνεργοῦνται. Π. χ. δ νόμος τῆς βαρύτητος λέγει, δτι «τὰ σώματα πίπτοντα ἐν τῷ κενῷ διατρέχουν γὰ διαστήματα ἀναλόγως τοῦ τετραγώνου τοῦ χρόνου τῆς ἀποστάσεως». Πᾶν σῶμα ἀφιέμενον ἐλεύθερον πίπτει». Ὁ ἡθικὸς δημος λέγει μόνον ποῖαι δφείλουν νὰ εἰναι αἱ πράξεις αἱ ἀνθρώπιναι. Ὁ φυσικὸς νόμος δὲν σαφηνίζει τίποτε μόνον διατάσσει.

Διάφοροι ἐπίσης εἰναι οἱ ψυχολογικοὶ νόμοι, οἵτινες δεικνύουν τὰς συνθήκας, ὑπὸ τὰς δποῖας παράγονται αἱ πράξεις τῆς βουλήσεώς μας, ἐνῷ ἡθικὸς νόμος ὑπαγορεύει τὸν νόμον, καθ' ὃν δφείλουν νὰ ἐγεργῶνται.

Οἱ πολιτικοὶ πάλιν νόμοι εἰναι διαταγαὶ ἐπιτακτικαὶ διὰ τοὺς πολίτας, ἀλλ' δημος δὲν εἰναι ἀναγκαῖοι, διότι εἰναι καρπὸς ποργουμένων συμφωνῶν τῶν ἀνθρώπων, οἵτινες σύμμερον μὲν ἰσχύν, αὔριον ἵσως δχι. Συμβαίνει δημος ἀλλως εἰς τὸν ἡμέραν. Οἱ ἀγθρωποὶ δὲν συγχλούν γ' ἀποφασίσουν, δτι δὲν φεύδωνται, νὰ κλέπτουν, νὰ κακολογοῦν. Αἱ διαταγαὶ

Χριστιανικὴ ἡθικὴ

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

νόμου είναι συμφυεῖς πρὸς τὴν ἀνθρωπίνην φύσιν, κακομία δὲ ἀνθρωπίνη θέλησις δὲν είναι ἵκανη νὰ τὰς ἀκυρώσῃ. Οὕτε πάλιν είναι καταστάλαχμα τῶν πολιτικῶν νόμων, ἀλλὰ τοῦναντίον ὁ ηθικὸς νόμος κρίνει τοὺς πολιτικούς. Οὐδεὶς πολιτικὸς νόμος είναι σεβαστὸς, ἀν ἀντιστρατεύεται εἰς τὸν ηθικόν. Ἐπειτα ὁ ηθικὸς νόμος δὲν γγωρίζει δρια, ἐνῷ δὲ πολιτικὸς είναι καθωρισμένος.

Χαρακτῆρες τοῦ ηθικοῦ νόμου. Ὁ πρῶτος χαρακτὴρ τοῦ ηθικοῦ νόμου είναι, ὅτι οὗτος είναι ὑποχρεωτικός. Ἀποφαίνεται κατὰ τοιοῦτον τρόπον ὥστε δὲν ἐπιτρέπει ἀμφιθολίας. Διὰ τοῦτο οὗτος εἰρίσκεται πολλάκις ἐν ἀντιφάσει πρὸς τὰ συμφέροντα καὶ τὴν παροῦσαν εὐτυχίαν. Ἡ υποχρέωσίς του δὲ είναι ἀπόλυτος καὶ ὅχι σχετική. Διὰ τοῦτο διμιλεῖ κατηγορηματικῶς «πρᾶττε οὕτω» καὶ ὅχι ἐὰν θέλγεις νὰ εἰσαι εὐτυχῆς «πρᾶττε οὕτω», διότι τὸ ἀγαθὸν ἔχει ἀρ̄ ἔχυτον τὴν ἀπόλυτον ἀξίαν. Ἐπειτα οὗτος ἔχει καθολικὸν χαρακτῆρα. Ἐπίσης δὲν περιορίζεται εἰς ὡρισμένον χρόνον. Ἐνῷ δὲ ἡ ἀνθρωπότης χωρεῖ πρὸς τὸν πολιτισμὸν καὶ καθ' ἕκαστην δημιουργοῦνται νέαι συνθῆκαι ζωῆς, προηγούμεναι δὲ περιφρονοῦνται, μόνον ἡ ηθικὴ μένει ἀμετάβλητος προβάλλουσα εἰς τοὺς ἀνθρώπους πάντοτε τὰς αὐτὰς ἀρχὰς. Τὸ ηθικὸν στοιχῆμα δύναται νὰ είναι περισσότερον ἢ διλιγότερον λεπτὸν — αἱ ηθικαὶ πράξεις δύνανται νὰ ποιεῖλλουν — ἀλλ' ὁ ηθικὸς νόμος μετὰ τῶν παραγγελμάτων του διαμένει ἀμετακίνητος. Διὰ τοῦτο τόσον εἰς τοὺς πεπολιτισμένους, οἵσον καὶ τοὺς ἀγρίους ἀπαγορεύεται τὸ φεύδεσθαι καὶ ὑπαγορεύεται ὁ σεβασμὸς πρὸς τοὺς γονεῖς.

Ἐνώπιον δμως αὐτοῦ ἡ ἀνθρωπίνη θέλησις μένει ἐλεύθερα, δῆλα δὴ κυρίᾳ τῶν πράξεων της. Ὁ ηθικὸς νόμος ὑποχρεώνει, ἀλλὰ δὲν ἔξαναγκάζει, δπως δὲ φυσικός. Π. χ. ἀκτίνες ήλιου προσπίπτουσαι ἐπὶ πρίσματος θὰ διαλυθοῦν ἀναγκαστικῶς· καὶ πᾶν σῶμα ἀφίεμενον ἐλεύθερον θὰ πέσῃ δριστικῶς. Ἐνῷ τὸ νὰ σέβηται τις τοὺς γονεῖς του, νὰ είναι εὐγνώμων πρὸς τοὺς μέτας του, δὲν είναι ἔξαναγκαστικόν, καθόσον τις δύναται καὶ τοις γὰ πράξῃ.

τοῦ ηθικοῦ νόμου. Ὁ οὐσιώδης χαρακτὴρ τοῦ ηθι-

(οινή οἶμα μαι πάραμαίμε)
καὶ νόμου εἰναι νὰ ὑποχρεώγη. Ἐλλὰ πόθεν ἀρύεται τὴν δύναμιν ταύτην;

Εἰς τὸ ζήτημα τοῦτο οἱ ἡθικολόγοι διαιροῦνται εἰς δύο σχολάξ: εἰς τοὺς ὄπαδοὺς τῆς ἀνεξαρτήτου ἡθικῆς, οἵτινες δὲν στηρίζουν τὴν δύναμιν ταύτην ἐπὶ τοῦ Θεοῦ καὶ εἰς τοὺς ὄπαδοὺς τῆς θρησκευτικῆς ἡθικῆς, οἵτινες στηρίζουν τὴν δύναμιν ταύτην ἐν τῇ αὐθεντίᾳ τῆς ἐξ ἀποκαλύψεως θρησκείας. Τὰ διάφορα συστήματα τῆς ἀνεξαρτήτου ἡθικῆς εἰναι ἀνίκανα νὰ στηρίξουν τὴν ὑποχρέωσιν πρὸς τὸν ἡθικὸν νόμον.

Μόνον δὲ ἡ ἡθικὴ ἡ στηριζομένη ἐπὶ τῆς ἐξ ἀποκαλύψεως θρησκείας τὸ καταρθοῖ. Ἐξετάζομεν διὰ βραχυτάτων τὰ διάφορα συστήματα.

Συστήματα τῆς ἀνεξαρτήτου ἡθικῆς. Οἱ ὄπαδοι τῆς ἀνεξαρτήτου ἡθικῆς δρμῶνται ἐξ ἀρχῆς ἀξίας ἐποίου. Θέλουν δηλαδὴ ἀνεξάρτητον τὴν ἡθικὴν ἀκριβῶς διὰ γὰρ σώσουν τὴν ἡθικήν. Οἱ ἀνθρωποι διαιροῦνται εἰς πιστοὺς καὶ ἀπίστους· καὶ οἱ πιστοὶ πάλιν εἰς Χριστιανούς, Μωαμεθανούς καὶ Ἰουδαίους κ. τ. λ. Δοιπόλη τὸ νὰ στηρίξῃ τις τὴν ἡθικὴν ἐπὶ τῆς θρησκείας εἰναι οὐτοπία, λέγουν οὗτοι, διότι τὴν στηρίζει ἐπὶ βάσεως εὑμετακινήτου. Ὡς τε ἀνάγκη νὰ στηρίχθῃ ἀλλαχοῦ ἡ ἡθικὴ καὶ ὅχι ἐν τῇ θρησκείᾳ. Τινὲς νομίζουν, διὰ δύνανται νὰ στηρίξουν τὴν ἡθικὴν ἐπὶ τῆς ἀνθρωπίνης συνειδήσεως, ἀλλοι δὲ ἐπὶ τῶν ἀπαιτήσεων τῆς κοινωνίας. Καὶ οἱ μὲν καὶ οἱ δὲ νομίζουν, διὰ πρέπει νὰ ζητήσουν ἐν τῷ ἀνθρώπῳ τὸν λόγον τοῦ κύρους τοῦ ἡθικοῦ νόμου.

Ἡ ἀνθρωπίνη συνείδησις ἀδυνατεῖ νὰ στηρίξῃ τὴν ἡθικήν. Οἱ τὴν ἡθικὴν ἐπὶ τῆς συνειδήσεως στηρίζων εἰναι κυρίως δὲ Κάντιος.

Ο Κάντιος δὲν βλέπει ἀλληγον βάσιν ἢ τὸν ἀπόλυτον χαρακτῆρα τοῦ καθήκοντος. Δὲν εἰναι τὸ ἀγαθόν, λέγει, τὸ δρποῖον ὑποχρεώνει, διότι γνωρίζεται ως τοιοῦτον μετὰ τὸ καθῆκον. Εἰναι ἡ συνείδησις, ἥτις ὑποχρεώνει. Ἡ συνείδησις εἰναι συγδεδεμένη μετὰ τοῦ καθήκοντος βαθύτατα καὶ οὐδεὶς δύναται νὰ παρακούσῃ τὴν φωνὴν αὐτῆς. Ο δὲ Guyau θέτει, ως βάσιν τῆς ἡθικῆς, τὸν πόθον τοῦ νὰ παρατείνῃ τὴν ζωὴν αὐτοῦ δὲ ἀνθρωπος. Ἐκαστος θέλει νὰ ζῆσῃ καὶ νὰ εἰναι εύτυχης. Τοῦτο λοιπὸν δόηγει εἰς τὴν

ἡθικὴν ζωὴν. Διότι διὰ νὰ ζήσῃ τις δέον γ' ἀκολουθήσῃ τοὺς ἡθικοὺς κανόνας. Ἀκολουθεῖ δὲ αὐτοὺς μόνον διὰ νὰ ζήσῃ πολὺ καὶ ὅχι, διότι ἔχουν κῦρος ἵερόν.

Καὶ κατὰ τὰς δύο ταύτας θεωρίας ὁ ἀνθρωπὸς ἐξαναγκάζεται ἀπὸ τὸν ἔχυτόν του. Ἄλλὰ τοιαύτη ὑποχρέωσις εἶναι ἀπατηλή. Βραδύτερον δὲ ὁ ἕδιος δύναται νὰ θραύσῃ τὴν βάσιν ταύτην, ὅταν μάλιστα πρόκειται νὰ ὑποστῇ θυσίας. Ἄλλὰ διατὶ νὰ μὴ ὑπακούσῃ εἰς τὰ ἔνστικτα, τὰ δποῖα εἶναι ἴσχυρότερα καὶ διατὶ νὰ ὑποδουλωθῇ εἰς τὸ λογικόν; Λοιπὸν τοιαύτη ἡθικὴ θ' ἀποτύχῃ ἐν τῇ πράξει.

Ἡ κοινωνιολογία ἀδυνατεῖ νὰ στηρίξῃ τὴν ἡθικήν. Οἱ κοινωνιολόγοι εὑρίσκουν τὸ κῦρος τοῦτο εἰς τὰς ἀπαιτήσεις τῆς κοινωνίας καὶ τὰς ἀνάγκας τῆς ἀνθρωπίνης δμάδος. Κατ' αὐτοὺς τὸ κῦρος τοῦ ἡθικοῦ γόμου τὸ δίδουν οἱ πολιτικοὶ γόμοι, ὥστε αὕτη στηρίζεται ἐπὶ τῆς ἀλληλεγγύης. Οἱ ἀνθρωποι ζοῦν δμαδικῶς. Ἐν τῇ δμάδι δὲ οὐδεὶς εἶναι ἀνεξάρτητος.

Ἐκαστος δμοίάζει μὲ κύτταρον ζῶν τοῦ μεγάλου Παντός, ὅπως τὰ μικρότερα κύτταρα ἔξαρτῶνται ἐκ τοῦ ὅλου σώματος, τοιουτοτρόπως καὶ ἐπὶ τοῦ ἀτόμου ἐπιδρᾶ ἡ κοινωνία. Ἄλλ' ἡ θεωρία αὕτη μᾶς ὑποδεικνύει τὸ καθῆκον, δὲν μᾶς τὸ στηρίζει δμως. Δέγει, δηλαδή, πρὸς ἡμᾶς τί εἶναι ἀγαθὸν χωρὶς νὰ μᾶς ὑποχρεώνῃ πρὸς αὐτό. Τὸ κῦρός της προέρχεται ἐκ τῶν ἔμοίων μας, τῶν δποίων πολλάκις ἡ αὐθεντία δὲν εἶναι σεβαστή. Κανεὶς δὲν ἀρνεῖται τὴν σημερινὴν χρεωκοπίαν τῆς ἡθικῆς, ἥτις προέρχεται ἐκ τῆς ἐλλείψεως τοῦ κύρους. Πόσον διάφορος ἡ το ἡ ἡθικὴ εἰς τοὺς χρόνους τῆς πίστεως!

Ἡ ἡθικὴ στηρίζομένη ἐπὶ τῆς θρησκείας. Διὰ νὰ ἔχῃ κῦρος ἀδιάσειστον ἡ ἡθικὴ πρέπει νὰ στηρίζηται ἐπὶ τῆς θρησκείας, ἐπὶ τοῦ Θεοῦ. Ἄλλὰ τὴν δόδον πρὸς τὸν Θεὸν εὑρίσκει τις εἴτε διὰ τῆς ἔξ ἀποκαλύψεως θρησκείας, ὡς εἶναι ἡ χριστιανική, εἴτε διὰ τῆς φυσικῆς. Ἡ φυσικὴ θρησκεία ἀδυνατεῖ πρὸς τοῦτο, διότι εἶναι κατασκεύασμα τοῦ ἀνθρωπίνου λόγου, τοῦ δποίου ἀνωτέρω περιεγράψαμεν τὰς ἀτελείας. Μόνη λοιπὸν ἡ χριστιανικὴ θρησκεία δύναται νὰ δώσῃ κῦρος εἰς τὴν ἡθικήν. Διότι μόνον ἐν ταύτῃ ὑπάρχει ἡ θεία ἀποκάλυψις, ἥτις περιέχεται ἐν τῇ Ἀγίᾳ

Γραφῇ καὶ τῇ Ιερᾶ παραδόσει. Μόνον τὸ κῦρος τῆς Ἀγ. Γραφῆς καὶ τῆς Ἱερᾶς παραδόσεως δὲν δύναται ποτε νὰ ἐλαττωθῇ· ἀλλ ὅσον προάγεται γη ἀνθρωπότης τόσον καλύτερον θὰ φαίνηται τὸ κῦρος τῶν δέο τούτων πόλων, τοὺς δποίους δῆμογοὺς πρέπει νὰ ἔχῃ δ ἀνθρωπος.

Πόσον εἶναι εύτυχεῖς οἱ φωτιζόμενοι ὑπὸ τῆς Ἀγ. Γραφῆς καὶ τῆς Ἱερᾶς παραδόσεως!

Θέματα πρὸς συζήτησιν

1) Ἡ ἰδέα τοῦ καθήκοντας, οἱ χαρακτῆρες αὐτοῦ καὶ γη βάσις του.

2) Δύναται νὰ ὑπάρξῃ ἡθικὴ ἄνευ Θεοῦ;

Αξιώματα

1) Πᾶσα δόσις ἀγαθὴ καὶ πᾶν δώρημα τέλειον διγωθεν ἔστι: καταβατίνον ἐκ τοῦ Πατρὸς τῶν φώτων (Ἰακ. α'. 17).

2) Ηρέπει νὰ πιστεύῃ τις εἰς τὸ ἀγαθὸν διὰ νὰ ἔχῃ τὴν δύναμιν νὰ τὸ πράττῃ (Debonall).

5. ΟΙ ΗΘΙΚΟΙ ΠΑΡΑΓΟΝΤΕΣ

Μετὰ τὴν γνῶσιν τοῦ ἡθικοῦ ἀγαθοῦ καὶ τοῦ ἡθικοῦ νόμου ἔξετάζομεν τοὺς ἡθικοὺς παράγοντας καθ' ἔχοταίς. Διὰ νὰ ἀποδῷ δὲ δ ἀνθρωπος ἡθικὸς ὀφείλει νὰ γνωρίζῃ τὸ καθήκον καὶ τὴν διοχερέωσιν νὰ πράττῃ τὸ ἀγαθόν. Ἄμα δὲ νὰ ἔχῃ τὴν δύναμιν γη τὴν ἐλευθερίαν νὰ τὸ ἐκπληροῖ. Διὰ τοῦτο θὰ δμιλήσωμεν ἐν πρώτοις περὶ τῆς ἡθικῆς συνειδήσεως, γῆτις ἀποκαλύπτει τὸ καθῆκον καὶ ἔπειτα περὶ τῆς ἐλευθερίας, γῆτις ἐπιτρέπει τὴν ὑπακοὴν εἰς αὐτό.

Ἡ ἡθικὴ συνειδησία. Αὕτη εἶναι γη δύναμις ἔκεινη διὰ τῆς δποίας δ ἀνθρωπος ἀναγνωρίζει τοὺς ἡθικοὺς νόμους καὶ αἰσθάνεται τὸν ἔξαναγκασμὸν αὐτῶν.

Αἱ πράξεις τῆς συνειδήσεως. Εἶναι δύο εἶδῶν αἱ πράξεις τῆς συνειδήσεως: συναισθήματα καὶ κρίσεις, ἀναφερόμεναι γη εἰς τὰς ἡμετέρας πράξεις γη εἰς τὰς πράξεις τῶν ἀλλων.

A'. Κρίσεις. Πρὸ τῆς πράξεως ἡ συνείδησις μοὶ λέγει τὸ πρέπει νὰ πράξω Ἐχω ἐλευθερίαν πρὸ τῆς ἐνεργείας γ' ἀποφύγω τὸ κακὸν ἢ νὰ τὸ πράξω. Τὸ ἀγαθὸν μοὶ τὸ ἐπιθάλλει ἐσωτερικὴ τις φωνὴν, διότι μοὶ τὸ παριστᾶ ὡς καθῆκον. Ὁμοίως τὸ κακὸν τὸ παρουσιάζεις ὡς τοιοῦτον καὶ μοὶ ἐπιθάλλει τὴν ἀποφυγὴν αὐτοῦ π. χ. θέλω νὰ ἐκδικηθῶ τινα, ἀλλ' ἢ ἐκδίκησις εἶναι κακόν, ὁφείλω λοιπὸν νὰ μὴ ἐπιμείνω, διότι τοῦτο μοὶ τὸ ἐπιθάλλει καὶ ἢ ἐσωτερικὴ φωνὴ. Αἱ πρὸ τῆς πράξεως αὗται κρίσεις δρεῖλονται εἰς τὴν συνείδησιν.

Μετὰ τὴν πράξιν πάλιν αἰσθανόμεθα λύπην, ἐὰν ἐπράξαμέν τι ἀπηγορευμένον καὶ χαράν, ἐὰν ἡκούσαμεν τὴν φωνὴν τοῦ καθήκοντος. Αἱ κρίσεις αὗται μετὰ τὴν πράξιν δρεῖλονται εἰς τὴν συνείδησιν.

‘Ομοίως ἡ συνείδησις εἶναι δικαστήριον διὰ τοὺς ὅμοίους ἡμῶν. Δυγάμεθα ἐπίσης νὰ ἐκτιμῶμεν ἄξιστα τὰς πράξεις τῶν ἀλλῶν δπως καὶ τὰς ἴδιας μας καὶ νὰ ἀποφανώμεθα περὶ τῆς ἀξίας ἢ ἀπαξίας αὐτῶν.

B'. Συναισθήματα. Αἱ κρίσεις, τὰς δποίας ἐκφέρομεν διὰ τοὺς ἀλλούς ἢ διὰ τὸν ἔχυτόν μας, συνοδεύονται πολλάκις μέ τινας συγκινήσεις, τῶν δποίων ἡ ζωηρότητης ποικίλλει ἀναλόγως τῆς λεπτότητος τῆς συνείδήσεως.

‘Ο ἀνθρωπὸς δ πράττων κακήν τινα πράξιν, ἐὰν δὲν ἔχῃ ἀμβλυγθῆ ὥπὸ τῆς συνηθείας τοῦ κακοῦ, λυπεῖται. Τοῦτο δὲ πράττει, δχι, διότι εἰδέ τις αὐτὸν ἢ διότι θ' ἀποκαλυφθῆ τὸ πραχθὲν, ἢ διότι φοβεῖται τὴν τιμωρίαν, ἀλλά, διότι ἐπράξει βέβηλόν τι καὶ διὰ τοῦτο δ ἴδιος περιφρονεῖ τὸν ἔχυτόν του. Ἔγειρεν δὲ γεννάται ἢ μετάνοια, ἢ δμολογία τῆς πράξεως, κατὰ τὴν δποίαν δ ἴδιος δ ἀνθρωπὸς ἀποκαλύπτει τὸ σφάλμα του εἰς τὴν συνείδησίν του καὶ ἢ ἀπόφασις νὰ μὴ πράξῃ παρομοίαν πράξιν. Οὕτω πράττων δ ἀνθρωπὸς συναισθάνεται τὴν ἀνέκφραστον ἔκεινην χαράν, τὴν δποίαν ἐπιφέρει ἡ γαλήνη τῆς συνείδήσεως, ἢ τις συναισθάνεται ἔχυτὴν ἵκανοποιημένην, διότι ἐκπληροῖ τὸ καθῆκόν της. Ὅσῳ δὲ περισσότερον ἀκούεται ἡ φωνὴ τοῦ καθήκοντος, τόσον μεγαλύτεραι θυσίαι ἀπαιτοῦνται καὶ τόσον αἱ τέρψεις εἶναι μέγισται. Ἀλλ' ὅμως καὶ πρὸ τῶν πράξεων τῶν ἀλλῶν

δὲν μένομεν ἀπαθεῖς. Ὅταν πράττουν τὸ κακὸν δοκιμάζομεν ἡμεῖς ἐσωτερικήν τινα ψυχρότητα, γῆτις ἔκδηλοῦται ὡς ἀντί-πάθεια κατ' αὐτῶν καὶ ἐπισύρει τὴν περιφρόνησιν ἡμῶν πρὸς αὐτούς. Ὅλως ὅμως ἀντιθέτως συμβαίνει, δταν αἱ πράξεις αὐτῶν εἰναι ἐνάρετοι. Τότε συμπαθοῦμεν αὐτοὺς καὶ θέλομεν γὰρ μετάσχωμεν τῆς χαρᾶς των ἢ τῆς λύπης των. Πολλάκις μάλιστα, δταν βλέπωμεν αὐτοὺς προσχωροῦντας εἰς ἡρωϊκὰς πράξεις αἰσθανόμεθα ἐνθουσιασμόν, θαυμασμὸν καὶ σεθασμὸν πρὸς αὐτούς.

Βαθμῖδες τῆς συνειδήσεως. Εἴμεθα κακοὶ ἀν αἱ πράξεις θεωροῦνται κακοί· ὥσκυτως ἀγαθοί, ἀν αἱ πράξεις θεωρῶνται ἀγαθοί ὑπὸ τῆς συνειδήσεως. Ἄλλος ὅμως ἡ συνείδησις ἡμῶν δὲν εἶναι πάντοτε εἰς θέσιν νὰ ἐπιφέρῃ σαφεῖς κρίσεις. Εἶναι δὲ δυνατὸν αὕτη νὰ διέρχηται διαφόρους βαθμοῖς, τὰς δποίας δέον νὰ γνωρίζωμεν.

Ἐχομεν ὑγιαὶ ἢ ἀσφαλῆ συνείδησιν, γῆτις κρίνει δρθῶς διὰ πάσας τὰς πράξεις.

Διὸ ὅλους τοὺς ἀνθρώπους ὑπάρχουν πράξεις συνήθεις, τὰς δποίας καὶ ἀμέρρφωτοι δύνανται νὰ ἐκτιμήσουν π.χ. πάντες γνωρίζουν, δτι τὸ νὰ κακομεταχειρίζεται τις τοὺς γονεῖς αὐτοῦ, τὸ νὰ βλάπτῃ τοὺς φίλους καὶ νὰ ἀμελῇ τῆς ἀνατροφῆς τῶν τέκνων του εἶναι κακόν. Οἱ κρίγοντες λοιπὸν ἀμέσως περὶ τῶν ἄγω πράξεων ἔχουν συνείδησιν εὐλαβῆ.

Ἐχομεν τὴν ἀπατηλὴν συνείδησιν, γῆτις ἐκλαμβάνει τὸ ἀγαθόν, ὡς κακὸν καὶ τάναπαλιν, Πόσοι δολοφόνοι στηριζόμενοι ἐπὶ ἐσφαλμένης ἀρχῆς δὲν πείθουν τὸν ἔκατόν των, δτι ἡ πράξις των γῆτο καλή. Ἡ ἴστορία παρέχει τοιχῦτα παραδείγματα π.χ. δ. Ηλίος Γούσιος προσδίων τὸ Σισύλι γῆτο εὐχαριστημένος, διότι ἐξεδικεῖτο προσωπικὴν ὅδριν,

Ἐχομεν τὴν ἀγνοοῦσαν συνείδησιν. Τοιαύτη συνείδησις ἀπαντᾷ εἰς τὰ παιδία, ἀτινα ἐν ἀγνοίᾳ των βλάπτουν τὰ ζῷα ἢ ἀλλο τι κακὸν πράττουν καὶ εἰς τοὺς ἀγρίους, οἵτινες τοὺς γονεῖς αὐτῶν θανατοῦν, διότι δὲν δύνανται νὰ θρέψουν αὐτούς.

Ἐχομεν τὴν ἀμφίβολον συνείδησιν, γῆτις ταλαντεύεται

μεταξύ δύο καθηκόντων, διότι δὲν γνωρίζει ποιὸν νὰ προτιμήσῃ καὶ ποιὸν νὰ ἀποφύγῃ.

Τὴν Φαρισαϊκήν, γῆτις περὶ μόνα τὰ μικρὰ χάριν ἐπιδεῖξεως ἐνδιατρίβει, παραδίχει δὲ τὰ ὑψιστα τῶν καθηκόντων. Εἶναι οἱ διύλιζοντες τὸν κώνωπα καὶ τὴν κάμηλον καταπίνοντες κατὰ τὴν ἔκφρασιν τοῦ ἐνανθρωπήσαντος θεοῦ. (Ματθ. 24).

Ἀνατροφὴ τῆς συνειδήσεως. "Οσον ἀξίζει ἡ συνείδησις τόσον ἀξίζει καὶ ὁ ἀνθρωπος. Ἀνάπτυξις τῆς συνειδήσεως σημαίνει ἀνάπτυξιν τοῦ ἀνθρώπου.

Ἄντιθέτως πρὸς δεικνύους τινὲς τῶν φιλοσόφων, ἡ συνείδησις δὲν ἔχει τὴν δύναμιν νὰ διακρίνῃ ἀμέσως τὴν καλὴν τῆς κακῆς πράξεως, δπως ὁ δρθαλμὸς τὰ χρώματα καὶ τὸ οὖς τὸν ἥχον. Ἡ συνείδησις κυριαρχεῖ τοῦ νοός καὶ τῆς θελήσεως. Τοῦ νοός, καὶ τοισυτοτρόπως δύναται νὰ ἔκτιμῃ τὸ καλὸν τοῦ κακοῦ καὶ τῆς θελήσεως, ὥστε νὰ διατάσσῃ τὴν πρᾶξιν ἡ τὴν ἀποφυγήν.

"Άλλος δημος ἡ θέλησις ἀναπτύσσονται βαθμιαίως. Ἡ βαθμιαία αὕτη ἀνάπτυξις τοῦ νοοῦ καὶ τῆς θελήσεως ἀπαρτίζουν τὴν ἀνατροφὴν τῆς συνειδήσεως. Ἡ συνείδησις δὲ ἀφείλει γένεται ἐν ἐκάστῳ ἀτόμῳ, ώς καὶ ἐν τῷ κοινωνικῷ σώματι.

I. Ἀνατροφὴ τῆς ἀτομικῆς συνειδήσεως. Αὕτη συνίσταται εἰς τὴν διάκρισιν τοῦ ἀγαθοῦ ἀπὸ τοῦ κακοῦ καὶ εἰς τὴν σταθερότητα τῆς βουλήσεως γένεται ἀποφεύγη τὸ κακόν καὶ νὰ πράττῃ τὸ ἀγαθόν.

Τὸ παιδίον γεννάται σχεδὸν ἀδιάφορον πρὸς τὸ ἀγαθὸν καὶ τὸ κακόν καὶ μὲ μόνον τὸ ἀμυδρὸν φῶς, τὸ δποῖον ἔχει ἡ συνείδησίς του.

"Ἡ κατάστασις δημος αὕτη τῆς ἀθωότητος δὲν δύναται νὰ διαρκέσῃ ἐπ' ἀπειρον. Βραδύτερον θὰ καταστῇ εἰς θέσιν νὰ διακρίνῃ τὸ ἀγαθὸν καὶ ἀποκόψῃ τὰς κλίσεις πρὸς τὸ κακόν, οὗτο δὲ καταντῷ εἰς τὸν ἀληθῆ ηθικὸν βίον. Διὰ τοῦτο λοιπὸν οἱ γονεῖς καὶ οἱ παιδαγωγοὶ πρέπει νὰ διδηγοῦν τὸν παιδία διδάσκοντες αὐτὸν τὴν ἀξίαν τῆς καθαριότητος, τῆς αἰδοῦς, τῆς ἐργασίας, τὸν σεβασμὸν πρὸς τοὺς γονεῖς, τὸν περιστρισμὸν τῶν ἐνστίκτων κτλ. Τὰ

βιθλία, τὰ προφρορικά μαθήματα καὶ τὰ παραδείγματα εἰναι: καὶ πηγαί, ἐξ ὧν ἀναβλύζει ἡ ηθικὴ ἀλήθεια.

Ἄλλαξ εἰναι: ἐλλιπής ἡ τοιαύτη μάρφωσις, διαν ἀποτείνηται μόνον εἰς τὸν νοῦν. Διὰ τοῦτο πρέπει νὰ συνδέηται διὰ τῆς λογοποιῆσεως καὶ τῆς βουλήσεως, γῆτις ἐντέλλεται τὴν πρᾶξιν τοῦ ἀγαθοῦ καὶ τὴν ἀποφυγὴν τοῦ κακοῦ. Τοῦτο δημως κατορθοῦται διὰ τῆς ἀσκήσεως. Ὁπως πάλιν ἀμέλεια πρὸς ἐνίσχυσιν τῆς βουλήσεως καὶ πρὸς φωτισμὸν τοῦ νοῦ, ἀμβλύνει τὴν συνείδησιν καὶ ἐπιφέρει τὴν ηθικὴν πόρωσιν.

2. *Ανατροφὴ τῆς κοινωνικῆς συνειδήσεως.* Μεγάλως συντελεῖ εἰς τὴν ἀνατροφὴν ἡ κοινωνικὴ συνείδησις, γῆτις εἰναι ἕκανὴ ἀναπτύξεως.

Ἡ ἱστορία μαρτυρεῖ, διτι αἱ προκαταλήψεις καὶ τὰ κακά, ἅτινα μαστίζουν τοὺς βροβάρους ὀλίγον κατ' ὀλίγον ἀφανίζονται. Ἡ δουλεία, τὴν ὁποίαν ἦγείχετο ἡ ἀνθρωπότης ἔξηφανίσθη, δεσμοῦδες πρὸς τὴν ἀνθρωπίνην ζωὴν ἐκορυφώθη, ἡ ἀληθῆς ἀντίληψις τοῦ οἰκογενειακοῦ βίου κατήργησε τὴν πολυγαμίαν, τὸ δικαίωμα τῆς ζωῆς καὶ θανάτου, τὸ ὁποῖον εἶχεν δι πατήρ ἐπὶ τῶν τέκνων δὲν διφέσταται, ὡς καὶ τὸ δικαίωμα τῆς ἰδιοκτησίας καὶ κατεστάληγη ἡ κλοπὴ, ἀπαγορεύεται δὲ ἡ πώλησις καὶ δι φόνος τῶν αἰχμαλώτων κτλ. Διὰ νὰ ἀναπτυχθῇ ἀκόμη ἡ κοινωνικὴ συνείδησις πρέπει νὰ προσχρημάτηται πρὸς τὰς ἴδεας τοῦ Εὐαγγελίου καὶ νὰ ζητῇ ἀγνωθεν τὴν βοήθειαν καὶ τὴν εὐλογίαν τοῦ Θεοῦ, ἵνα ἐπικρατήσῃ ἐν τῇ κοινωνίᾳ καὶ τῷ ἀτόμῳ, τὸ διπέρτατον ἀγαθόν· νὰ εὔχηται δὲ τὴν πραγματικὴν μάρφωσιν τοῦ νοῦ.

Θέματα πρὸς συζήτησιν

Νὰ συζητηθῇ ἡ διαφορὰ μεταξὺ ψυχολογικῆς καὶ ηθικῆς συνειδήσεως.

Νὰ συζητηθοῦν τὰ μέσα καὶ ἡ ἀνάγκη τῆς μαρφώσεως τῆς συνειδήσεως.

Αξιώματα

1) Εἰ σὺ τὸ φῶς τὸ ἐν σοὶ σκότος ἔστι, τὸ σκότος πόσον: (Ματθ. στ. 24).

2) Ἡ κακία δηλητηριάζει μὲ τὸ ίδιον της δηλητήριον. Ἡ κακία ἀφήνει ώς ἔλκος εἰς τὴν σάρκα χαίνουσαν πληγήν, γῆτις διαρκῶς ἀνοίγει καὶ αἰματώνει αὐτήν. (Montaigne.)

3) Ἡ συνειδήσις βασιλεύει. Αὕτη προηγεῖται τοῦ Εὐαγγελίου καὶ δίδει εἰς αὐτὸν ζωήν. Αὕτη δέον νὰ προηγήται ως στήλη πάσης πράξεως.

4) Τίνος δ' ἔγενεν θλως ἐν τῇ διανοίᾳ τῇ γῆμετέρᾳ κριτὴν οὗτῳ διηγεικῶς ἐγρηγορότα καὶ νήφοντα κατέστησεν γῆμιν δ Θεός, τὸ συνειδῆδος λέγω.

Οἱ μὲν γάρ ἔξωθεν δικασταὶ καὶ ὅπδ χρημάτων διαφθείρονται, καὶ κολακείας χαυνοῦνται . . . τὸ δὲ τοῦ συνειδότος δικαστήριον οὐδενὶ τούτων εἴκειν αἰδεν κ. τ. λ. (Χρυσοστόμ. δ ὑπέροχος λόγος περὶ ἐλέγχου τῆς συνειδήσεως).

6. ΠΕΡΙ ΗΘΙΚΗΣ ΕΛΕΥΘΕΡΙΑΣ

Πρὸς πρᾶξιν τοῦ ἀγαθοῦ ἀπαιτεῖται πρῶτον νὰ γνωρίζῃ τις τὸ ἀγαθὸν καὶ δεύτερον νὰ δύναται νὰ τὸ ἐκτελέσῃ. Δηλαδὴ νὰ ἔχῃ ἐλευθερίαν. Ο δρος ὅμως ἐλευθερία σημαίνει πολλά.

Α'. *Σωματικὴ ἐλευθερία* εἶναι ἐκείνη, γῆτις δίδει εἰς τὸν ἀνθρωπὸν τὴν δύναμιν νὰ μεταχειρίζηται ἐλευθέρως τὰ μέλη τοῦ σώματός του· νὰ κινήται καὶ νὰ μετατοπίζῃ πᾶν ἐμπόδιον. Ἡ ἐλευθερία αὕτη ἐλλείπει ἀπὸ τὸν παραλυτικὸν καὶ ἀπὸ τὸν αἰχμάλωτον.

Β'. *Πολιτικὴ ἐλευθερία* εἶναι ἐκείνη, κατὰ τὴν δποίαν δ ἀνθρωπὸς δύναται ἀκωλύτως νὰ μεταχειρίζηται τὰ προϊόντα τῆς ἐργασίας αὐτοῦ, νὰ ἴδρυσῃ οἰκογένειαν καὶ νὰ μεταβιβάζῃ τὰ ὑπάρχοντα αὐτοῦ εἰς τοὺς ἀπογόνους του. Ἡ ἐλευθερία αὕτη δὲν ὑπάρχει εἰς τὸν δοῦλον, διτις πωλεῖται ἢ ἀγοράζεται ως διλικόν τι καὶ δὲν ἔχει οὐδὲν δικαίωμα ἐπὶ τοῦ προϊόντος τῆς ἐργασίας του.

Γ'. *Ἐλευθερία ἐκπληρώσεως τῶν πολιτικῶν δικαιωμάτων*, γῆτις παρέχει εἰς τὸν ἀνθρωπὸν τὴν ἔξουσίαν νὰ μετέχῃ τῆς διοικήσεως τῆς χώρας, νὰ ἐκλέγῃ τοὺς ἀρχοντας καὶ νὰ βελτιστὶ διὰ τῶν γόμων τὴν πολιτικήν του ἐλευθερίαν. Τούτων ὅμως ἐντελῶς διάφορος εἶναι ἡ ἡθικὴ ἐλευθερία, γῆτις δίδει εἰς τὸν ἀνθρωπὸν δύναμιν ἐπὶ τοῦ ἔχυτοῦ του, δύναμιν νὰ διευθύνῃ τὸν βίον του, δύ-

ναμιν γ^ρ ἀκολουθῇ τὴν συνείδησίν του ἐν τῇ πράξει τοῦ ἀγαθοῦ.

‘Η τοιαύτη ἐλευθερία εἶναι ἀπαραβίαστος. Δύναται νὰ δειμευθῇ δ ἄνθρωπος, νὰ στερηθῇ τῶν πολιτικῶν δικαιωμάτων, ἀλλ᾽ ξμως οὐδεμία ἔξωτερική βία δὲν δύναται νὰ περιορίσῃ τὴν ηθικήν του ἐλευθερίαν. Ἐν ταύτῃ δὲ παραμένει ἡ πραγματική ἀξία τοῦ ἄνθρωπου. Διὸ ταύτης καταβάλλει τὴν αἰσθητικότητα, περιφρονεῖ τὰς ἀπολαύσεις καὶ τὸ συμφέρον καὶ θριαμβεύει κατὰ τοῦ ἐγωϊσμοῦ του. Ἀλλὰ μῆπως εἶναι ἀπάτη! Ὁτι δρείλομεν νὰ πράττωμεν δυνάμειχ τῷ δογτὶ νὰ τὸ πράττωμεν;

‘Αποδείξεις περὶ τῆς ἐλευθερίας. Ἡ καθημερινὴ πεῖρα πείθει ἡμᾶς περὶ τῆς ἐλευθερίας.

1) Πρὸ τῆς πράξεως, ἀν καὶ πολλὰ εἶναι τὰ προδαλλόμενα, οὐχὶ ἥττον ἐκλέγομεν ἔκεινα, τὰ ὅποια θέλομεν. Καὶ κατὰ τὴν πράξιν δυνάμειχ νὰ παραιτηθῶμεν αὐτῆς καὶ νὰ ἀρχίσωμεν ἄλλην. Πρᾶξις συντελεσθεῖσα ἐπάγει τὴν εὐθύνην ἡμῶν, διότι εἰμεθα πεπιστρέψοι ὅτι ἥδυνάμειχ καὶ ζλλως νὰ τὴν ἐκτελέσωμεν. Ὁ Bossuet λέγει, ὅτι ἔκαστος ἀκούει καὶ συμβουλεύεται ἑαυτόν, καὶ γνωρίζει, ὅτι εἶναι ἐλεύθερος καθὼς αἰσθάνεται ὅτι εἶναι λογικός.

‘Ο ἥθικὸς νόμος. Υπάρχει ὁ ἥθικὸς νόμος, ὁ δημιουργὸς τοῦ καθήκοντος ὅστις λέγει εἰς τὸν ἄνθρωπον «πράττε τὸ ἀγαθὸν καὶ ἀπόφευγε τὸ κακόν». Ὁ νόμος λοιπὸν οὗτος θὰ ἥτο ἀπάτη, ἡ συνείδησίς του ἄνθρωπου θὰ ἥτο οὐτοπία, ἐάν τις δὲν ἥδυνατο πράγματι νὰ πράττῃ ἢ νὰ ἀποφεύγῃ τὸ διατατόμενον. Ἐάν δ ἄνθρωπος δρᾷ ἀναγκαστικῶς τότε τίνα λόγον ἔχει ὁ ἥθικὸς νόμος. Οἱ φυσικοὶ νόμοι ἀναγκάζουν, ἀλλ᾽ οὗτοι δὲν παρίστανται ὡς προσταγαὶ δεικνύουσαι τὴν πρᾶξιν, ἀλλ᾽ ὡς δυνάμεις παράγουσαι αὐτῆν. Οὐδεὶς δύναται νὰ παραβάλῃ τὸν νόμον τῆς πιώσεως τῶν σωμάτων πρὸς τὸν νόμον τῆς ἀπαγορεύσεως τοῦ φόνου. Ὁ Κάντιος λέγει «ὅ ἄνθρωπος κρίνει, ὅτι δύναται νὰ πράξῃ τι, διότι ἔχει τὴν συνείδησίν του καθήκοντος καὶ ἀναγνωρίζει ἐν ἑαυτῷ τὴν ἐλευθερίαν, γῆτις ἀνευ τοῦ ἥθικοῦ νόμου θὰ ἔμενεν ἀγνωστος».

Αἱ τιμωρίαι καὶ αἱ ἀμοιβαί αἱ ἀμοιβαὶ καὶ αἱ τιμωρίαι δὲν θὰ ἥσχη λογικαὶ καὶ δίκαια, ἀν δ ἄνθρωπος δὲν ἥτο ἐλεύθερος. Ἡ δὲ εὐθύνη διὰ τὰς κακὰς πρᾶξεις θὰ ἥτο μωρία. Ἐπομένως ἡ ποινικὴ δικαιοσύνη δὲν ἔχει λόγον. Μὰν ταῦτα γίνουν ἀποδεκτὰ

τότε οι ένάρετοι, οι μαρτυροῦντες ἐν τῷ κόσμῳ διὰ τὴν ἀλήθειαν θὰ γῆσαν οἱ μωρότεροι, οἱ δὲ φαῦλοι οἱ ὑπεροχώτεροι τῶν ἀνθρώπων. Ὁ Σωκράτης π. χ. θὰ γῆτο κατώτερος τοῦ Ἀλῆ-Πασσᾶ καὶ δὲ Ἀριστείδης τοῦ Παυσανίου. Ὁχι! δὲ ἀνθρωπὸς εἶναι πατήρ τῶν πρᾶξεών του, ὅπως εἶναι πατήρ τῶν τέκνων του ἐπομένως εὐθύνεται, ὅλα δὲ τὰ πολιτεύματα βασίζονται ἐπὶ τῆς ἐλευθερίας του ἀτόμου.

Ἡ λογικότης. Διότι εἶναι λογικός δὲ ἀνθρωπὸς εἶναι καὶ ἐλεύθερος.

Καὶ ἀνάλογος πρὸς τὸν βαθμὸν τῆς λογικότητος εἶναι καὶ δὲ βαθμὸς τῆς ἐλευθερίας. Ἡ λογικότης δὲ εἶναι ἔκεινη, γῆτις τὴν θέλησιν τοῦ ἀνθρώπου δεσμεύει καὶ δὲν τὴν ἀφήνει ἔρματον τοῦ ἐνστίκτου καὶ τῶν παραχλόγων ἀξιώσεων, ὡς συμβαίνει εἰς τὰ ζῷα. Ὁ ἀνθρωπὸς ἔχει γειτονεῖς, διότι εἶναι λογικός εἶναι ἐλεύθερος, διότι σκέπτεται. Ηροβάλλονται εἰς τὸν ἀνθρωπὸν διάφορα ἴδεωδη, ἀλλ᾽ οὐδὲν ἔχει τὴν δύναμιν νὰ τὸν ἔξαναγκάσῃ.

Ἀντιρρήσεις κατὰ τῆς ἐλευθερίας. Εἰς δύο συστήματα δυνάμεθα νὰ περιλάβωμεν τὰς κατὰ τῆς ἐλευθερίας ἐνστάσεις. Εἰς τοὺς παραδεχομένους. Ότι αἱ πράξεις τοῦ ἀνθρώπου διευθύνονται ἀπὸ ἔξωτερηκήν τινα ἀναγκαιότητα γῆτις εἶναι μακρὰν τοῦ κόσμου, ὡς εἶναι οἱ μαιρολάτραι (fatalisme) καὶ εἰς τοὺς παραδεχομένους, Ότι εἶναι ἀποτέλεσμα ἐνεργείας τῶν φυσικῶν γόμων, ὡς εἶναι οἱ ἔτεροι ρηχοί (determinism).

Μοιρολατρεία (fatalisme). «Ἐχομεν δύο εἰδῶν πεπρωμένα. Τὸ μουσουλμανικὸν καὶ τὸ θεολογικὸν τοιοῦτον. Αον) Τὸ Μουσουλμανικὸν πεπρωμένον ἔνγοει τὴν ἀνθρωπίνην θέλησιν διευθυγομένην ἔξωθεν ἀπὸ τὸ μοιραῖον. »¹ Ο, τι εἶναι γραμμένον θὰ γείνη ἀναγκαίως, Ότι εἶναι γὰρ γείνη θὰ γείνη, δ.τι δήποτε καὶ ἂν ἀντιτάξωμεν». Ἡ θεωρία αὕτη γῆτο τὰ μέγιστα διαδεδομένη εἰς τοὺς ἀρχαίους Ἑλληνας καὶ σήμερον παρὰ τοῖς μωαμεθανοῖς. Ὁ μωαμεθανὸς στρατιώτης ἀναχωρεῖ διὰ τὴν μάχην λέγων «ἔάν εἶναι γραμμένον γὰρ νικήσωμεν, δὲ ἔχθρὸς δὲν θὰ δυνηθῇ γὰρ κάμη τίποτε καθ' ἥμιν». Ἀλλὰ καὶ μεταξύ χριστιανῶν ἀγραμμάτων ὑπάρχει γὴ πρόληψις αὕτη «γῆτο γραμμένον γὰρ πάθη» ἀκούεται πολλάκις.

Οἱ δπαδοὶ τῆς μοιρολατρείας διὰ νὰ συμφωνοῦν πρὸς τὰς ἴδεας τῶν πρέπει νὰ μένουν ἀδρανεῖς. Διότι, διατὶ νὰ ἐργάζηται τις ἀφοῦ τὰ πάντα δι᾽ αὐτὸν εἰναι κεκανονισμένα ἐκ τῶν προτέρων!
Ἄλλος πόσον μωρὸν εἰναι ή θεωρία αὕτη. Ἐνευ ἐργασίας ἐπέρχεται ή δυστυχία, ἐνῷ ή ἐργασία εἰναι πηγὴ εύτυχίας. Ἀρκετ νὰ ρίψῃ ἐν βλέμμα ἐπὶ τοῦ κόσμου καὶ εἰς πᾶσαν πρόσδον θὰ συγαντήσῃ τὴν ἐργασίαν. Ἡ βοήθεια τοῦ θεοῦ ἐρχεται εἰς ἑκείνους, οἵτινες βοηθοῦν ἔχοντες. Ἡ θεία πρόνοια δὲν ἐμποδίζει κανένα ἀπὸ τοῦ νὰ ἐργάζηται.

Bon. Τὸ θεολογικὸν πεπρωμένον. Τοῦτο εἰναι κάπιας διάφορος ἔκφρασις τοῦ προηγουμένου. Ἀφοῦ δὲ Θεὸς γνωρίζει τὸ πᾶν, λέγουν οἱ παραδεχόμενοι τοῦτο, γνωρίζει καὶ ἔκεινο, τὸ δόπιον θὰ πράξω. Ἐὰν λοιπὸν τὸ γνωρίζῃ ἐκ τῶν προτέρων θὰ τὸ πράξω ἀναγκαῖς λοιπὸν δὲν είμαι ἐλευθερος. Ἄλλος δημοσ ἡ ἀνθρωπίνη ἐλευθερία καὶ θεία γνῶσις εἰναι δύο ἀλήθειαι ὅρθαι· χάριν δὲ τῆς μιᾶς δὲν θὰ περιφρονήσωμεν τὴν ἀλλην· δὲ Θεὸς δὲν προβλέπει τὸ μέλλον, ως ήμετες. Ἐν τῇ παγνωσίᾳ τοῦ Θεοῦ τὰ πάντα εἰναι ως παρόντα. Τὰς ἐλευθέρως γενομένας πράξεις τὰς προβλέπει ως ἐλευθέρας καὶ δὲν περιορίζει ποσῶς τὴν ἐλευθερίαν τοῦ πράττοντος. Τὸ σφάλμα συνίσταται ἐν τούτῳ, ὅτι διμιλοῦμεν περὶ τῆς θείας γνώσεως ως περὶ ἀνθρωπίνης.

Θέτομεν δὲ εἰς τὴν θείαν γνῶσιν χρόνους καὶ διαστήματα.

H ἑτεραρχία. (determinism). Τὸ σύστημα τοῦτο ἀρνεῖται τὴν ἐλευθερίαν ἐν δύναμι τῶν φυσικῶν νόμων, οἵτινες, βεβαιοῦ τὸ σύστημα τοῦτο, ἀναγκάζουν τὴν ήμετέραν δούλησιν. Παρίσταται ζεῖ ως φυσικὴ ἑτεραρχία καὶ ως ψυχολογικὴ τοιαύτη.

A) *Φυσικὴ ἑτεραρχία.* Αὕτη ἀναχωρεῖ ἐκ δύο ἀρχῶν. Ἐκ τῆς ἀρχῆς τῆς ἔξιθεν αἰτίας τῶν φαινομένων καὶ ἐκ τοῦ γόμου τῆς διαφυλάξεως τῆς ἐνεργείας.

Οὐδὲν φαινόμενον παράγεται ἐκ τοῦ μηδενὸς οὐδὲ τυχαίως. Πᾶν φυσικὸν φαινόμενον ἀναφαίνεται ἐκ προτέρας ἐνεργείας, ητις εἰναι ή αἰτία του. Ἀμαξοστοιχία π. χ. βαδίζει ἔνεκα τῆς ωθήσεως τοῦ ἀτμοῦ. Ο ἀτμὸς πάλιν ἔχει ως αἰτίαν τὴν θερμότητα. Καὶ ἐτὶ τῶν ψυχικῶν φαινομένων παρατηρεῖται δὲ προσδιορισμὸς τοῦ ἔνδει πρὸ τοῦ ἄλλου. Ὡςτε οὐδὲ ταῦτα διαφεύγουν

τὸν νόμον τοῦτον καὶ ταῦτα εἶναι ἐν σχέσει μὲν προηγουμένας αἰτίας.

Οὐ νόμος οὗτος εἶναι συνδεδεμένος μετὰ τοῦ νόμου τῆς διατηρήσεως τῆς ἐνεργείας τίποτε δὲν δημιουργεῖται καὶ δὲν χάνεται ἀλλὰ πάντα μεταμορφοῦνται. Ὅταν νέον φαινόμενον παρουσιάζεται, δανείζεται τὴν ἐνέργειάν του ἐκ τῆς μεταμορφώσεως. Ὅταν πάλιν παύῃ ἡ ἐνέργειά του δὲν χάνεται· δταν πάλιν νέον φαινόμενον παράγηται δὲν δημιουργεῖται διὸ ἐνεργείας νέας· δύο φαινόμενα ἀλλεπάλληλα παράγονται, διότι ἡ ἐνέργεια τοῦ ἑνὸς μεταβαίνει εἰς τὸ ἄλλο. Τὸ αὐτὸ συμβαίνει καὶ εἰς τὰ ψυχικὰ φαινόμενα. Ἄλλος δια μέτρον τοῦτο δὲν δύναται γὰρ ἐφαρμοσθῆναι ἐπὶ τῶν ψυχικῶν φαινομένων. Τί δὲ ξουν οἱ νόμοι τῆς ἐτεραρχίας; μέχρι τίνος σημείου ἔξικνοῦνται; Ἐν πρώτοις παρατηροῦμεν, δτι εἶναι ἀπλῇ ὑπόθεσις ἡ θεωρία αὕτη, διότι ἐκ δεδομένων τοῦ διλικοῦ κόσμου ἐγενίκευσε τὸν νόμον τοῦτο. Ἀν δὲ ὑποθέσωμεν, δτι ἀληθεύει διὰ τὴν ἄψυχον ὅλην θὰ ὑφίστατο τὰς προσδολὰς τοῦ ζωϊκοῦ κόσμου, εἰς τὸν δποῖον φαίνεται ἀπραγματοποίητος αὕτη, διότι χρειάζονται μυριάδες μεταδολαὶ τῆς φυσικῆς ἐνεργείας. Διὰ γὰρ ἐννοήσῃ δέ τις τοῦτο, ἂς φαντασθῇ τὴν ἔξελιξιν τοῦ σπέρματος καὶ τὴν σταθερότητα τῆς μορφῆς τῶν ζωϊκῶν ὅγτων, τὰ δποῖα θὰ διηλθοῦν ἀναριθμήτους μεταδολὰς διὰ γὰρ φθάσουν εἰς τὴν παροῦσαν κατάστασιν.

Πόσον δύσκολον εἶναι διὰ τὴν συγείδησιν τοῦτο! Τὸ διλικὸν στοιχεῖον, τὸ δποῖον ἀκολουθεῖ, ως ἀποτέλεσμα εἰς ταύτας τὰς πράξεις, πρωτίστως εἰς τὰ νευρικὰ ἐγκεφαλικὰ κύτταρα, εἶναι μία κατάστασις, ἣτις δὲν παράγει τὰς ἐνεργείας, ως παράγει αἰτία τις τὸ ἀποτέλεσμα. Δὲν ὑπάρχει δὲ οὐδεμία ἀναλογία μεταξὺ τῆς μεταμορφώσεως τῆς φυσικῆς ἐνεργείας καὶ τῆς καταστάσεως τῆς συνειδήσεως. Πάρχει λοιπὸν ἀνεξαρτησία ἀπὸ ἀπόφεως αἰτιότητος μεταξὺ τῶν μεταδολῶν καὶ τῆς φυσικῆς ἐμφανίσεως ἐλευθέρων πράξεων.

Β'.) Κατὰ τὴν ψυχολογικὴν ἐτεραρχίαν ἡ βούλησίς μας διμοιλίζει μὲν ζυγὸν ταλαντεύμενον, δτις ρέπει πρὸς τὸ βαρύτερον μέρος, ἔνθα ὑπάρχῃ τὸ ἴσχυρότατον ἐλατήριον, Ἐπομένως τὰ ἐλατήρια κανονίζουν τὴν βούλησίν μας.

Σφάλλονται θμως, διότι ποσάκις δὲν ἀποφασίζομεν ἄνευ σύ-
δενδρὸς ἐλατηρίου. Ὅνος, τοποθετούμενος μεταξὺ δύο δοχείων ἐκ
βρώμης ἐξ τούτου διεγερτικῶν, θεραπεύει τὴν πείνην, διότι
δὲν θὰ εἰχει κανέναν ἐλατηρίον νὰ προτιμήσῃ τὸ μὲν τοῦ δέ, ἀλλ᾽
θμως σύτος τρώγει τὸ περιεχόμενον καὶ τῶν δύο. Οὕτω καὶ ἡ ἐλευ-
θερία τοῦ ἀνθρώπου ποτὲ δὲν ἀναφράγεται μεγαλυτέρα, παρά, ὅταν
ἀποφασίζῃ ἄνευ ἐλατηρίου. Ἀλλὰ καὶ, ἀν παρουσιασθῶσιν ἐλατή-
ρια, ἀφίεται εἰς ἡμᾶς ἡ ἐκλογὴ τοῦ ισχυροτέρου.

Θέματα πρὸς συζήτησιν

- 1) Δύνανται ἡ ἑτεραρχία καὶ μοιρολατρεία νὰ ἔρμηγεύσουν
τὸν ἡθικὸν καταλογισμόν;
- 2) Ποῖα θὰ εἶναι τὸ ἀποτελέσματα, ἂν λείψῃ ἡ πίστις τῶν
ἀνθρώπων εἰς τὴν ὑπαρξίαν τῆς ἐλευθερίας.

Αξιώματα

- 1) Ὅστις θέσει δύσιω μου ἐλθεῖν ἀπαρνησάσθι ἔχωτὸν καὶ . . .
ἀκολουθήτω μοι (Μάρκ. 434).
- 2) Ὁ ἀνθρωπὸς ἡμπορεῖ νὰ εἶναι αἰχμάλωτος, ἀλλ᾽ ὅχι καὶ
υκλάβος (Fenelon).
- 3) Καμμία δύναμις δὲν δύναται νὰ καταλάβῃ τὸ δχύρωμα τῆς
ἀνθρωπίνης ἐλευθερίας (Fenelon).

7. ΒΑΘΜΙΔΕΣ ΤΗΣ ΕΛΕΥΘΕΡΙΑΣ

Ἡ ἀνθρωπίνη ἐλευθερία ἐν τῇ ἐξασκήσει της παρου-
σιάζει διαφόρους βαθμούς. Φύσει δὲν θρωπός εἶναι ἐλεύθε-
ρος. Ἀλλ᾽ θμως ἡ ἐλευθερία αὗτη παρουσιάζει διαφόρους βαθμούς.
Κατὰ τὴν παιδικὴν ἡλικίαν, κατὰ τὸν ὕπνον καὶ τὴν παρα-
φροσύνην, ἔνθι ἡ ἐλευθερία ἐλλείπει, μέχρι τῆς φυσικῆς χρήσεως
τοῦ λογικοῦ, παρουσιάζει διαφόρους ἀποχρώσεις. Δὲν εἶναι λοιπὸν
δίκαιοι νὰ κρίγωνται αἱ πράξεις τῶν ἀνθρώπων κατὰ τὸν αὐτὸν
τρόπον, ἀλλὰ συμφώνως μὲ τὴν ὑπάρχουσαν ἐλευθερίαν. Τοῦτο
ἄλλως λαμβάνουν ὑπὲρ ὅψιν τὰ δικαστήρια, τὰ διοῖτα καταλογίζουν

ευθύνην εἰς τοὺς ἐγκληματίας, πάντοτε ἀνάλογον πρὸς τὴν ἐλευθερίαν αὐτῶν.

Ἡ ἐλευθερία εἶναι ἀνάλογος πρὸς τὴν χρῆσιν τοῦ λογικοῦ. Τὸ μέτρον τῆς ἐλευθερίας τοῦ ἀνθρώπου εἶναι τὸ λογικόν· ὅσῳ τὸ λογικὸν ἀναπτύσσεται τοσοῦτον ἡ κυριαρχία τοῦ ἀνθρώπου ἐπὶ τοῦ ἔχοτοῦ του εἶναι μεγαλύτερα.

Τούναντίον δὲ ὅ,τι περιορίζει τὸ λογικὸν προσβάλλει τὴν ἐλευθερίαν. Καὶ ὅ,τι ἐλαττοῖ τὴν χρῆσιν τοῦ λογικοῦ, ἐλαττοῖ τὴν δύναμιν τῆς ἐλευθερίας.

Συζητοῦν αἱ φιλόσοφοι, ἂν αἱ αἵτιαι, αἱ ἐλαττοῦσαι τὴν ἐλευθερίαν, διευθύνωνται εἰς τὸν νοῦν ἢ εἰς τὴν θέλησιν. Πάντοτε διευθύνονται εἰς τὸν νοῦν, διότι ἡ θέλησις πράττει ὅ,τι δικαιοιλογεῖ τὸ λογικόν, ὅ,τι εἶναι ἀριστον. Χαλιναγωγεῖται δὲ αὕτη πάντοτε ὑπὸ τοῦ λογικοῦ. Θὰ ἔξετάσωμεν λοιπὸν κατωτέρω τὰς αἵτιαις, αἴτινες ἐλαττοῦν πλεῖον ἢ ἐλαττον τὴν ἐλευθερίαν, διὰ νὰ ὑπολογίζωμεν τὴν εὐθύνην.

Αἵτιαι, αἴτινες προβάλλουν εἰς τὸν νοῦν εἰκόνας ἀντιθέτους πρὸς τὸ καθῆκον. "Οταν μὲ γαλήνην μελετᾶ τις τὰ διάφορα ἐλατήρια, τότε εἶναι βέδαιος ὅτι εἶναι ἐλεύθερος. Τὸ λογικὸν ἔξετάζει τὰ ὑπὲρ καὶ τὰ κατὰ τῆς πράξεως καὶ προτιμᾶ γὰ παρουσιάσῃ τὸ σπουδαιότερον ἐλατήριον, τὸ δποὶον παρασύρει τὴν βούλησιν. Ἀλλὰ συμβαίνει πολλάκις ἀντίθετοι εἰκόνες πρὸς τὸ καθῆκον γὰ παρουσιάζωνται εἰς τὸν νοῦν ζωηρόταται ἀπὸ πᾶσαν ἀλληγ.

Τότε λοιπὸν αὕται ἔξαλείφουν τὰς πρὸς ἐκπλήρωσιν τοῦ καθήκοντος συντελούσας εἰκόνας, κυριαρχοῦν ἐπὶ τοῦ λογικοῦ καὶ παρακινοῦν τὴν βούλησιν εἰς πρᾶξιν. Εἰς τὴν περίστασιν ταύτην ἢ ἐλευθερία ἔξασθενεῖ.

Διάφοροι δὲ εἶναι αἱ ἔξασθενοῦσαι τὴν θέλησιν αἵτιαι· τοιαῦται εἶναι ἡ ἴδιοσυγκρασία, τὰ πάθη, αἱ προλήψεις καὶ ἡ νευρασθένεια, αἴτινες προέρχονται ἐξ αὐτοῦ τοῦ ἀνθρώπου, ως ὁ φόρος καὶ ἡ ὑποδολή.

α) Ἰδιοσυγκρασία. Διάφοροι ἀνθρώποι ὑπὸ τὰς αὐτὰς συνθήκας διαφέρων δρῶσιν, ἀφορμὴ δὲ τούτου ἡ ἴδιοσυγκρασία· π. χ. προκειμένου γὰ παρασχεθῇ έσήθεια εἰς τιγα κινδυ-

γεύοντας ἄλλως θὰ δράσῃ διαματώδους κράσεως, ἄλλως διφλεγματικῆς, ἄλλως δινευρικός και ἄλλως διχολώδους. Ὁ γευρικός π. χ. εὐαίσθητος ὡν, θὰ παραλύσῃ και ἀντὶ νὰ προσφέρῃ βοήθειαν θὰ ἔχῃ αὐτὸς ἀνάγκην ταιαύτης. Ἡ εὐθύνη συνεπῶς διαφόρως διπολογίζεται εἰς ἔκαστον.

β) *Αἱ προδολήψεις.* Πολλάκις αὗται ἢ εἶναι ἔμφυτοι και διαδίδονται διὰ τῆς αληρονομικότητος, ἢ εἶναι ἀποτέλεσμα τῆς αἰκογενειακῆς ἀνατροφῆς. Οἱ ἀνθρωποί, οἱ διατελοῦντες διὰ τὴν ἐπίδρασιν τῶν ιδεῶν τούτων, δὲν ἔχουν τὰς αὐτὰς κατευθύνσεις π. χ. ἐὰν πρόκειται νὰ βοηθήσωσι πάσχουσάν τινα αἰκογένειαν θὰ τὸ κάμουν, ἐὰν ἔζησαν διὰ τὴν ἐπίδρασιν ἐλευθέρων πολιτικῶν ιδεῶν, αἴτινες ηύνοησαν τὰς ιδέας τῆς ἀλληλοδογθείας. Ἀλλὰ και ἄλλαι ιδέαι διαδίδονται ἢ αληρονομικῶς ἢ διὰ αἰκογενειακῆς ἀνατροφῆς. Ὡς εἶναι π.χ. παρ' ἡμῖν ἡ ιδέα τῆς αἰκογενειακῆς τιμῆς εἰς περιοπήν, τὴν διποίαν αἰσθάνεται και ἡ Ἑλληνικὴ κοινωνία. Διὰ τοῦτο δὲ και τὰ δικαστήρια ἀθωοῦν τοὺς ἐκδικητὰς τῆς αἰκογενειακῆς τιμῆς.

γ) *Τὰ πάθη.* Τὰ συχνότατα τῶν παθῶν εἶναι διθυμός, δστις σκοτίζει τὸν νοῦν και ὀθεῖ πρὸς ἐκδίκησιν τὴν βούλησιν, και ἡ κυριαρχία τῶν αἰσθήσεων, ἥτις λητεῖ τὴν ἴκανοποίησιν τῶν παθῶν. Τὰ δύο ταῦτα εἶναι τυφλὰ και παρασύρουν τὸν ἀνθρωπον πρὶν οὕτος σκεφθῆ. Ταῦτα παρουσιάζουν τὴν ἀνάγκην τῆς ἐκδίκησεως ἢ τῆς ἴκανοποίησεως τῶν αἰσθήσεων τόσον λισχυράν, ὃστε διαγράφουν ἢ ἔξασθενοῦν τὴν ιδέαν τοῦ καθήκοντος και παρασύρουν τὴν βούλησιν.

δ) *Ἡ νευρασθένεια.* Ἐν τῇ καταστάσει τῆς γευρασθενείας ἢ βούλησις διευθύνεται ἀπὸ τὰς ώρισμένας ιδέας (*idées fixes*). δσον μεγαλυτέραν ἔγτασιν λαμβάνουν αἱ ιδέαι αὗται, τοσοῦτον ἀφαιροῦν ἀπὸ τὸν ἀνθρωπον τὴν δύναμιν ἐπὶ τοῦ ἑαυτοῦ του. Ὁ δσθενής εἶναι αἰχμάλωτος τῆς εἰκόνος, ἥτις ἐπιδρᾷ ἐπὶ τῆς προσοχῆς του. Ἐνῷ ἐν τῇ δυγιεὶ καταστάσει, ἐκλέγομεν μεταξὺ τῶν εἰκόνων τὰς θεμιτάς, δι γενεκα τῆς ἀδυναμίας τῆς ἐκλογῆς κατακυριεύεται διὰ μιᾶς και μόνης ιδέας, ἥτις ἔξαλείφει ἢ καταδιώκει τὰς ἄλλας. Εἶναι περιπτὸν δὲ νὰ εἰπωμεν δτι ἡ βούλησις ἢ ἔξασθενίζει ἢ και τότε ἀμβιλύγεται τελείως ἐν τῇ περιπτώσει ταύτη.

ε) Ἐξωτερικαὶ αἰτίαι ἐπιδρῶσαι ἐπὶ τῆς βουλήσεως. Οφόβος. Οὗτος εἶναι ἡ συγκίνησις, τὴν ὅποιαν δοκιμάζει τις ἐν ὕρᾳ κινδύνου. Ἐχει δὲ οὗτος ὡς αἰτίαν τὴν βίαν, τὴν ἀπειλήν, καὶ τὴν προκατάληψιν.

Ἡ βία βεβαίως προσδάλλει τὸ σῶμα. Διὰ τοῦτο δὲ φυχὴ γενναῖα μένει ἀπαθῆς καὶ πρὸ τῶν δεσμῶν. Ἀλλ' ὅμως πλειστοὶ ὑπόχωροι ἐκ φόδου καὶ τότε αἱ δμολογίαι καὶ αἱ πράξεις τῶν εἶναι ἄνευ ἐλευθερίας.

Ἡ ἀπειλή. Αὕτη ταράσσει βαθέως τὰς ψυχὰς συγήθως. Ἡ δυστρήμησις, ὁ φόδος τῆς ἀπωλείας τῆς περιουσίας, ὁ περιορισμὸς τῆς πολιτικῆς ἐλευθερίας καὶ ὁ φόδος τῆς ἀντιθέσεως πρὸς αὐτήν, ποσάκις δὲν περιορίζουν τὴν ἐλευθερίαν ὥμων:

Ἡ προκατάληψις. Καὶ αὐτὴ δεσμεύει τὴν ἐλευθερίαν. Ποσάκις προκατείλημμένοι περὶ τούτου ἦ ἐκείνου τοῦ πολιτικοῦ, τοῦ ἱατροῦ, τοῦ μουσικοῦ καὶ τοῦ ἐπιστήμονος δὲν κρίνομεν ἀνελευθέρως! Εἰς τὰς ἀνωτέρω περιπτώσεις ἡ ἐλευθερία δεσμεύεται.

Ἡ ὑπνωτιστικὴ ὑποβολὴ. Αὕτη προσδάλλει ἐπιθλητικώτατα εἰς τὸν ἀνθρωπὸν εἰκόνας ἀντιθέτους τοῦ καθήκοντος. Αὕτη παράγεται ἐν τῷ ὅπνῳ καὶ ἐν ἐγρηγόρσει. Κατὰ τὸν ὅπνον δὲν κατευγάζονται πᾶσαι αἱ δυνάμεις ἔξ ίσου.

Οταν οὗτος εἶναι ἐλαφρός, ἡ αἰσθητικότης δρᾷ καὶ προκαλεῖ πνευματικάς τινας ἐνεργείας. Κατὰ τὴν περίστασιν ταύτην δύναται τις νὰ κυριαρχήσῃ ἐπὶ τῶν ἀγρύπνων δυνάμεων τοῦ κοιμαμένου καὶ νὰ ὑποδάλλῃ εἰς αὐτὸν εἰκόνας τῆς ἀρεσκείας του καὶ τὸν δῆγγήσῃ οὕτω εἰς πράξεις, τὰς δποίας οὗτος, ὁ ἐπιβαλλόμενος δηλαδή, διατάσσει. Τότε λοιπὸν δ ἀνθρωπὸς δὲν εἶναι ἐλεύθερος.

Ἄλλὰ καὶ ἐν ἐγρηγόρσει τοιοῦτον ὑποκείμενον αἰσθάνεται τὰς παρορμήσεις, τὰς προερχομένας ἔξωθεν ἐκ τυγος ὑπνωτισμοῦ. Είναι δὲ τοιαύτη ἡ ἐπιθολὴ ὥστε ἐπιδρᾷ ἐφ' ὅλης τῆς αἰσθητικότητος καὶ ὑποτάσσει τὴν βούλησίν του εἰς τὴν ἴδικήν του. Ἐκτοτε δὲ πᾶσαι αἱ πράξεις τοῦ ὑπνωτιζομένου εἶναι ἀνελεύθεροι καὶ ξέναι.

Ἐκτὸς τῶν ἀνωτέρω καὶ ἡ κληρονομικότης, ήτις εἶναι φυσική τις τάσις καὶ ἡχώ προηγουμένων αἰτιῶν τῆς οἰκογενείας, εἰς ḥν ἀνήκει τὸ ἀτομόν, καθὼς καὶ αἱ συνήθειαι αἱ προερχόμεναι ἐκ τῆς συχνῆς ἐπαναλήψεως πράξεων, περιορίζουν τὴν ἐλευθερίαν. Είναι

δὲ καὶ περίπτωσις ἀσθενείας τοῦ νοῦ καὶ ὅχι τῆς βουλήσεως, ἢ
ἀσθένεια δηλαδὴ τῆς καλουμένης ἀβουλίας, κατὰ τὴν ὅποιαν δὲν
ἄνθρωπος δὲν δύναται γὰρ πράξῃ τίποτε.

Συμπεραίνομεν λοιπὸν δτι, ἐνῷ δὲν οὐθρωπος εἰναι φύσει ἐλεύ-
θερος, ἢ ἐλευθερία του διέρχεται διαφόρους βαθμούς.

Ἡ ἡθικὴ λοιπὸν εὐθύνη ποικίλλει.

Θέματα πρὸς συζήτησιν

- 1) Πρέπει τὰ δικαστήρια γὰρ δικάζουν χωρὶς γὰρ λαμβάνουν ὑπὸψιν τὸ ποσὸν τῆς ἐλευθερίας; καὶ διατί;
- 2) Υπάρχουν περιστάσεις, κατὰ τὰς ὅποιας ἐνῷ θέλομεν ισχυρῶς τι ἐν τούτοις δὲν θέλομεν ὅντες ἐλεύθεροι,
- 3) Πῶς πρέπει γὰρ ἐκτιμήσωμεν τὸ συνήθως λεγόμενον. «Τι θέλετε δὲν εἴμαι κύριος τοῦ ἔχυτοῦ μου».

Ἄξιώματα

- 1) Μὴ νικῶ ὑπὸ τοῦ κακοῦ, ἀλλὰ νίκα ἐν τῷ ἀγαθῷ τὸ κακὸν (Ρωμ. 1 Α'-21).
- 2) Αὐτὸν ἐξ ἀρχῆς ἐποίησεν ἄνθρωπον καὶ ἀφῆκεν αὐτὸν ἐν χειρὶ διαβουλίου αὐτοῦ - ἐὰν θέλῃς συντηρήσης ἐντολᾶς καὶ πίστιν ποιήσεως εὐδοκίας (Σοφ. Σειρ. ιε'. 14—20).
- 3) Ὅσα σπείρει δὲ θυμὸς τὰ συλλέγει ἢ μεταμέλεια (Manzoni).
- 4) Μόνον δὲν ἐλεύθερος εἰναι τέλειος ἄνθρωπος Met^o Hulst.

8. Ο ΗΘΙΚΟΣ ΑΓΩΝ

Ἡ σπουδαιότης τοῦ ἡθικοῦ ἰδεώδους ἐν τῇ κατανοήσει καὶ τῇ ἀσκήσει τοῦ ἡθικοῦ ἀγαθοῦ.

Οὐ ἄνθρωπος ζῇ ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν πολυαρίθμων ἐξωτερικῶν καὶ ἐσωτερικῶν ἐπιρροῶν. Ἐάν πράξῃ κατ' αὐτὰς καὶ ἀκολουθήσῃ τὰς κλίσεις του, καθὼς δὲ ποταμὸς ἀκολουθεῖ τὸ ρεῦμα του καὶ τὸ ζῷον τὸ ἔνστικτον, τότε θὰ περιπέσῃ εἰς δουλείαν καὶ θὰ ζήσῃ ἐν ἡθικῇ ἀφανείᾳ. Δὲν θὰ είναι δὲ διόλου ἐλεύθερος, διότις

θὰ δρᾷ οὐδὲ τὸ κράτος ἄλλων ἐπιρροῶν, αἵτινες ἔχουν αὗτὸν κατακτήσει. Εὑρίσκεται λοιπὸν τότε εἰς ἀθλίαν κατάστασιν, διέτι ἀντὶ νὰ προσγάγῃ ἔκυτὸν καὶ νὰ φθάσῃ μέχρι τοῦ θύστου ἀγαθοῦ, παραδίδεται εἰς τὰ πάθη του καὶ κυριαρχεῖται οὐδὲ τῆς συναισθητικότητος. Ὁταν λοιπὸν δὲν πρόκειται ν^ο ἀκολουθήσῃ ἄλλου κανόνα ζωῆς δὲν οὐδέρχει δι^ο αὖτὸν ζήτημα ηθικόν, οὔτε βίου λογικοῦ καὶ διευθυνομένου, οὔτε ἀνυψώσεως μεταξὺ τῶν δμοίων του. Ἀλλοί θμως οὐδέρχει ἐν τῷ ἀνθρώπῳ δικαίῳ τι ἔνστικτον, τὸ δποῖον δικιαρτερεται κατὰ τὴν τοιαύτης ἐννοίας τοῦ ηθικοῦ δίου. Τὸ λογικὸν ἀποκαλύπτει ἄλλον βίον, ἀνώτερον, τὸν δποῖον θεωρεῖ τὸν μόνον ἀρμόζοντα εἰς τὸν ἀνθρωπὸν καὶ κατὰ τὸν δποῖον κυριαρχεῖ τοῦ ἔκυτοῦ του καὶ ἐκμηδενίζει πᾶσαν ἔξιθεν προσπάθειαν. Ὅταν τῇ περιστάσει δὲ ταύτη δ ἀνθρωπὸς φθάνει μέχρι τοῦ ηθικοῦ ἀγαθοῦ διὰ τῆς ἐξασκήσεως τοῦ καθήκοντος. Τότε λοιπὸν ἀφανίζει τὰς προλήψεις, θριαμβεύει κατὰ τῶν παθῶν καὶ τῆς ἰδεοσυγκρασίας του, ἀνθίσταται κατὰ τοῦ φόβου καὶ τῶν ἀνθρωπίνων οποβολῶν καὶ περιορίζει τὰς κλίσεις του καὶ συνηθείας. Οἱ διοι οὐτοι, εἰς τὸν δποῖον τείνει εἶναι ἰδεώδης, δστις θέλγει τὸν νοῦν καὶ ἐνθαρρύνει τὴν διούλησιν. Πάσα καθήκη, ἀπὸ τῆς ηθικῆς τοῦ συμφέροντος μέχρι τῆς ἀγνῆς χριστιανικῆς ηθικῆς ἐπιδιώκει τὴν πραγματοποίησιν τοῦ ηθικοῦ ἰδεώδους. Διὰ τοῦτο λοιπὸν ἐπιθάλλονται ἀγῶνες κατὰ τῶν ταπεινῶν ἔνστικτων καὶ τοῦ ἀγρίου ἔγωγεσμοῦ, ἵνα φθάσωμεν εἰς τὸ ἰδεώδες τοῦτο. Μεγάλα δὲ πνεύματα ηγωνίσθησαν διὰ μέσου τῶν αἰώνων ἵνα προδάλλουν τὸ ηθικὸν τοῦτο ἰδεώδες· μεταξὺ θμως δλων τούτων οὐδεὶς ἔδωκε τὴν ὥμησιν, ήτις εἶναι τόσον λιχυρά καὶ παγκόσμιος, τὴν δποίαν ἔδωκεν δ ἀνθρωπίσας Θεός, τοῦ δποίου τὸ ηθικὸν κήρυγμα περιλαμβάνεται εἰς τὸ «ἔσεσθε οὖν ήμεις τέλειοι, ὥσπερ δ πατήρ οὐμῶν δ ἐν τοῖς οὐρανοῖς τέλειός ἔστιν» (Ματθ. ε'. 48).

Οἱ λόγοι οὐτοι ἐνέπνευσαν τοὺς ἀγίους καὶ ηγωνίσθησαν διὰ τὴν ἀρετήν, τοισυτρόπως δὲ θύμῳ δ ἀνθρωπὸς εἰς τῆς ηθικῆς ἀφανείας εἰς περιωπήν.

Ἐμπνευσμένοι λοιπὸν διὰ τοῦ ἰδεώδους τούτου γγωρίζομεν ποῦ πρέπει νὰ φθάσωμεν καὶ πῶς πρέπει νὰ ἐξουθενώσωμεν πᾶν ἐσωτερικὸν καὶ ἐξωτερικὸν ἐμπόδιον. Τὸ ἰδεώδες, τὸ δποῖον προ-

δάλλει δ χριστιανισμὸς δμοιάζει μὲ φάρον θστις φέγγει μακρόθεν καὶ διαχράφει τὸν δρόμον μας καὶ μᾶς διακηρύττει, θτὶς ἡ πραγματικὴ ἡμῶν εὐτυχία ἔγκειται ἐν τῇ προσεγγίσει τοῦ ἰδεώδους τούτου.

Εἶναι ἀναγκαῖος λοιπὸν δ ἥθικὸς οὗτος ἀγών, θστις δὲν εἶναι οὔτε παιγνίδιον παιδῶν, οὔτε ζήτημα μιᾶς ἡμέρας. Εἶναι ἀγών διαρκείας, κατὰ τὸν δρόμον ἐνῷ θραύσονται τὰ χαλκευθέντα δεσμά, διαρκῶς προβάλλονται νέα τοιαῦτα καὶ τότε ἀρχίζουν νέοι ἀγῶνες.

Φύσις τοῦ ἥθικοῦ ἀγῶνος. Ὁ ἥθικὸς ἀγών διακρίνεται τοῦ φυσικοῦ τούτου, διότι δὲν ἔχει σκοπὸν νὰ ἐγείρῃ δάρος τι, ἢ καταστῆσῃ τὸ ἀνθρωπὸν ἀθλητὴν καὶ ἐπομένως νὰ ἀσκήσῃ ώρισμένους μῆς, διότι τοῦτο εἶγαι δυνατὸν δι' ὀλίγους μόνον. Διακρίνεται ἐπίσης τοῦ πνευματικοῦ ἀγῶνος, διότι δὲν ἔχει ὡς σκοπὸν νὰ δημιγήσῃ φιλοσοφικὰ ζητήματα, οὔτε γὰρ λύση μαθηματικὰ προβλήματα, διότι ἐὰν ἐπρόκειτο περὶ τούτου τότε μόνον ὀλίγα λισχυρὰ πνεύματα θὰ ἥδύναντο νὰ μετάσχουν.

Ὁ ἥθικὸς ἀγών, ἔχει ὡς σκοπὸν νὰ διευθύνῃ τὴν βούλησιν τοῦ ἀνθρώπου πρὸς τὸ ἀγαθὸν καὶ νὰ ἐκμηδενίσῃ σίανδήποτε ἐπήρειαν, ήτις εἶναι δυνατὸν νὰ τὸ ὀθήσῃ πρὸς τὸ κακόν. Τοῦτο δὲ γίνεται ὡς ἔξης:

Ἡ βούλησις ἡ ἀνθρωπίνη κινεῖται ὡς ἀφετηρίαν ἔχουσα τὰς παραστάσεις ἢ τὰς εἰκόνας αἴτινες πρότερον ἐγκατεστάθησαν ἐν τῷ νῷ.

Ἐὰν δὲν ὑπάρχῃ τοιαύτη παράστασις ἡ βούλησις μένει ἀδρανής. Ὁμοίως πάλιν ἐὰν ὑπάρχουν πολλαὶ δμοιαὶ τότε γίνεται ἀγών τίς τούτων νὰ παρασύσῃ τὴν βούλησιν εἰς δρᾶσιν. Ἐὰν πάλιν γένεις ὑπάρχῃ, τότε αὕτη ἀπαλείφει τὰς λοιπὰς καὶ κινεῖ τὴν βούλησιν πρὸς ἐνέργειαν.

Μόνον λοιπὸν παράτασις ἔντατικὴ καὶ σπουδαία δύναται γὰρ κινήσῃ τὴν βούλησιν. Ὁ ἥθικὸς ἀγών συνίσταται εἰς τὸ νὰ ἔκλεέῃ δ ἀνθρωπὸς μεταξὺ τῶν ἀντιθέτων παραστάσεων ἐκείνην, ήτις θὰ ἀδυνατήσῃ τὰς λοιπὰς καὶ θὰ ἐπιδάλλῃ τὴν ἐνέργειαν. Ἀπαιτεῖται λοιπὸν ἔνταῦθα προσοχὴ, ήτις εἶναι δυνατὴ δι' ζλους. Ἄλλος δμως ὑπάρχει καὶ περίπτωσις, καθ' ἥν δ ἀνθρωπὸς κυριαρχεῖται ὑπὲ τῶν παθῶν του, τῆς ὀργῆς ι.χ. καὶ τῆς ἐπιθυμίας τῆς ἐκδι-

κήσεως. Τότε πᾶσαι αἱ παραστάσεις εἰναι ἀντίθετοι πρὸς τὸ ἀγαθόν. Ἐλλοὶ διμως καὶ ἐν τῇ περιπτώσει ταύτῃ μένει ἐν τῷ δάκτει τῆς συγειώσης ἀμυδρὸν φῶς, τὸ δόποιον δύκαται γὰρ ἀποτρέψῃ τὴν προσοχὴν ἀπὸ τοῦ κακοῦ, καίτοι φωτίζει ἐκ τοῦ μακράν. Ἐὰν ἐπικρατήσῃ, τότε δὲ ἀνθρωπος θριαμβεύει, διότι κυριαρχεῖ ἐν αὐτῷ γη ἐκὼν τῆς ἡρεμότητος καὶ τῆς συγγράμμης.

Ἡ ἀκολουθουμένη τακτικὴ ἐν τῷ ἥθικῷ ἀγῶνι. Ὁ ἀνθρωπος εἰναι περιωρισμένος καὶ πολὺ ἀδύνατος γὰρ καταπολεμήσῃ δλα δμοῦ τὰ πάθη του καὶ γὰρ ἐναγκαλισθῇ δλα τὰ ἐπιβαλλόμενα δπὸ τῆς ἀρετῆς. Ἀνάγκη λοιπὸν γὰρ ἀκολουθήσῃ τὴν ἀρχαίαν παροιμίαν «διαιρεῖ καὶ διστίλευε» γὰρ καθορίσῃ κατὰ τοιοῦτον τρόπον τὴν ἐνέργειαν ὥστε γὰρ ἀγωγισθῇ μαγονομερῶς κατὰ μιᾶς κακίας. «Ἐὰν ἐκριζώσητε μίαν πρὸς μίαν τὴν κακίαν θὰ γίνετε τέλειοι» (Μίμησις τοῦ Χριστοῦ Θωμ). Ἀκεμ. Ἀνάγκη λοιπὸν γὰρ εἴμεθα προσηλωμένοι εἰς τὸ ἥθικὸν ἰδεῶδες. Αὕτης δὲ κακών πρέπει γὰρ διέπη τὸ δλαν ἀγῶνα, Ἐαν δὲ σημειωθῇ προσωρινή τις ἀπογοήτευσις καὶ ἀδυναμία, δὲ ἀνθρωπος δὲν πρέπει γὰρ ὑποχωρήσῃ, ἀλλὰ γὰρ ἔξακολουθῇ προσηλωμένος πρὸς τὸ ἰδεῶδες καὶ πρὸς τὴν ἀγάπην τοῦ καθήκοντος.

Ἐπειτα γὰρ μὴ ἀλλάσῃ τις καθῆκον, τὸ δόποιον δὲν συνετέλεσθῇ ἔτι· π.χ. ἐὰν πρόκειται περὶ θυμοῦ, τότε γη προσοχὴ πρέπει γὰρ στραφῆ πρὸς τὴν ἡρεμίαν καὶ τὴν κυριαρχίαν τοῦ ἑαυτοῦ μας. Ὁταν δὲ τὸ κακὸν τοῦτο εἰσβάλλῃ εἰς τὸν νοῦν μας, ἀνάγκη γὰρ ἀνακαλέσωμεν ἐν τῷ νῷ μας τὴν εἰκόνα τῆς ἐπιθυμιτῆς ἀρετῆς, καὶ τότε δὲ θυμὸς θὰ καταπραϋνθῇ.

Πῶς δυνάμεθα γὰρ νικήσωμεν ἐν τῷ ἥθικῷ ἀγῶνι. Τίποτε ἄλλο δὲν εἰναι ἴσχυρότερον διὰ γὰρ σιγήσῃ τὰς δχληρὰς τῶν παθῶν καὶ δώσῃ τὴν ὑπερσοχὴν εἰς τὴν φωνὴν τοῦ καθήκοντος ἀωδὸς τὰς διαφόρους μορφὰς τοῦ ἐνδομύχου βίου π.χ. τῆς μονώσεως, τῆς μελέτης, τῶν θερμῶν πόθων.

Ἡ Μόνωσις. Αὕτη εἰναι ἀγία, διότι ἀπομακρύνει τὸν ἀνθρωπον τῶν εὐκαιριῶν τοῦ κακοῦ, καθιστᾷ ἡρεμα τὰ πάθη, καὶ βυθίζει τὸν ἀνθρωπον εἰς σκέψεις, αἵτινες ώρισμένως θὰ προσκομίσουν εἰς τὸν ἀνθρωπον ἥθικὸν κέρδος.

Αὕτη τρόπον τὸντα εἰναι ἀνακωχὴ τοῦ βιωτικοῦ πολέμου. Ἐλλοὶ

ὅμοις αὕτη δὲν ἀξίζει ἂν εἶναι μόνον ἀνάπτωσις. Διαρκούσης τῆς μονώσεως πρέπει νὰ προσθέλληται διαρκῶς ή θριαμβεύουσα κατὰ τοῦ κακοῦ εἰκὼν τοῦ ἀγαθοῦ, γῆτις νὰ κυριαρχῇ ἐπὶ τῆς θελήσεως. Κατὰ τὴν περίστασιν ταύτην ἀποσπᾶται ή προσοχὴ ὅλων τῶν κινδυνωδῶν παραστάσεων καὶ στρέφεται περὶ τὴν μελέτην ἐλατηρίων κυρίως θρησκευτικῶν, διτινα θὰ ἐπιδράσουν κατὰ τὴν ὥραν τῆς κριτικῆς, δτε δηλαδὴ πρόκειται νὰ γίνῃ ἔκλογὴ ἐλατηρίων, νὰ τρέψουν τὴν διούλησιν πρὸς τὴν ἀρετήν. Αὕτη δὲ πρέπει νὰ εἶναι ή διήκουσα σκέψις δτε «τὸ ζῆν ηθικῶς εἶναι αὐτὴ ή βιούλησις τοῦ Θεοῦ».

Ἐκ τῆς μελέτης ταύτης γεννᾶται ὁ πόθος. Οὗτος δέ ἐκφράζεται διὰ τῆς προσοχῆς, γῆτις εἶναι ή εὐγενεστέρα πράξις τοῦ ἀνθρώπου, διότι τότε πλησιάζει ὁ ἀνθρωπὸς τὸν Θεόν καὶ λαμβάνει σάρκα καὶ δστᾶ ἐν τῇ ἀποφάσει. Κατὰ τὴν ὥραν τῆς προσευχῆς ὁ ἀνθρωπὸς μεταμορφοῦται· ή ψυχὴ αὐτοῦ εἶναι λευκὴ δὲν ἔχει τὰς κηλίδας τῶν παχθῶν· ή σάρξ γίνεται ἀπλοῦν διπηρευτικὸν ὅργανον τῆς ψυχῆς, ὁ δὲ ἀνθρωπὸς τότε δύναται νὰ εἴπῃ «Θέλω».

Ἐξωτερικαὶ βοηθείαι. Αὕται προέρχονται ἐκ τῶν ἀνθρώπων καὶ τῶν διβλίων. Ἄλλ' ἐκτὸς τούτων καὶ πράξεις τῆς θείας προκοίκας συντελοῦν εἰς τὴν ηθικὴν διοήθειαν. Τοιαῦται π. χ. εἶναι αἱ θλίψεις, αἴτινες μᾶς ἐπαναφέρουν εἰς ἔαυτοὺς καὶ μᾶς δδηγασοῦν πρὸς τὸ τόσον λησμονηθὲν καθῆκον. Αἱ θρησκευτικαὶ τελεταὶ, δτας π. χ. ἡ ἀκολουθία τῆς Μ. ἑδδομάδος, διεγείρουν ἐν ἡμῖν τὸ κίσθημα τῆς πίστεως καὶ δίδουν ηθικούς κανόνας, ἵνα διευθύνωμεν τὸν δίον μᾶς ἐν τῷ μέσῳ τοῦ θορύδου, τὸν δποῖον γεννᾷ ή διοπάλη καὶ αἱ τέρψεις.

Ἄλλα καὶ οἱ ἀνθρωποι, ἐν μέσῳ τῶν δποίων ζῶμεν, δὲν εἶναι πάντες κακοὶ καὶ μηδαμινοί, ὑπάρχουν καὶ ἔξαιρέσεις. Δυνάμεθικ λοιπὸν νὰ προστρέχωμεν εἰς τὰς συμβουλὰς αὐτῶν, αἴτινες πολλάκις δύνανται νὰ μᾶς στηρίξουν καὶ μᾶς ἐνθαρρύνουν. Θὰ εἶναι αὕται διεῖη μᾶς φωτεινὸς φάρος, δστις θὰ μᾶς δειξῃ τὴν ὅδὸν τοῦ καθήκοντος καὶ θὰ μᾶς ἐξυπνήσουν ἀπὸ τὸν ηθικὸν ὅπνον. Πολλάκις δμως τὰ διβλία ἀντικαθιστοῦν τοὺς ἀνθρώπους. Εἰς αὐτὰ φαίνονται αἱ πράξεις καὶ αἱ σκέψεις τῶν μεγάλων ἀνθρώπων, αἵτι-

νες δύνανται νὰ μετακόσουν ἐπιβολὴν εἰς ήμαξ. Τινὰ τῶν διδλίων πρέπει νὰ είναι ως πιστοὶ φίλοι, οὐπὸ τὸ προσκεφάλαιόν μας καὶ νὰ προσελκύουν τὴν προσευχὴν μας πρωταν καὶ ἑσπέραν. Μεταξὺ δὲ ὅλων τῶν διδλίων τὴν πρώτην θέσιν πρέπει νὰ ἔχει ἡ Ἀγ. Γραφή, τῆς ὁποίας οἱ λόγοι προέρχονται ἐκ τοῦ Θεοῦ.

Ζητήματα πρὸς συζήτησιν

- 1) Εἰναι ἀνάγκη νὰ ὑπάρχῃ ἡθικὸν ἴδεωθες;
- 2) Πῶς πρέπει νὰ διεξάγεται ὁ ἡθικὸν ἀγών;
- 3) Πῶς ἐρμηνεύονται οἱ λόγοι οὗτοι οἱ περιεχόμενοι εἰς τὸ σύγγραμμα; Μίμησις τοῦ Χριστοῦ. Οσάκις εὑρίσκομαι μεταξὺ τῶν ἀνθρώπων γίνομαι κατώτερος τοῦ ἀνθρώπου.

Αξιώματα

- 1) Γίνεσθε οὖν μιμηταὶ τοῦ Θεοῦ ως τέκνα ἀγκητὰ (Ἐφεσ. ε' 1)
- 2) Ηρόσεχε οὖν σεαυτῷ ἵνα δυνατὸς γίς διακρίνειν τὸ βλάπτον ἀπὸ τοῦ σώζοντος (Μεγ. Βασιλ.).
- 3) Μὴ τῇ σαρκὶ πρόσεχε, μηδὲ τὸ ταύτης ἀγαθὸν ἐκ παντὸς τρόπου δίωκε, διγείαν καὶ κάλλος καὶ ἥδωνῶν ἀπολαύσεις καὶ μακροθίωσιν ἀλλὰ πρόσεχε σεαυτῷ τε τούτεστι τῇ ψυχῇ σου (Μ. Βασιλ.).

9. ΚΑΡΠΟΙ ΤΗΣ ΗΘΙΚΗΣ ΖΩΗΣ

“*H* ἡθικὴ ζωὴ. “Οταν δὲ ἀνθρωπος ἀποβῆται κύριος τοῦ ἔχυτοῦ διὲ τοῦ ἡθικοῦ ἀγῶνος, τὸν ὁποῖον διεξάγει, τότε ἐκπληροῖ τὸ καθῆκόν του καὶ προάγει τὴν ἡθικὴν ζωὴν. Οἱ καρποὶ δὲ τῆς ἡθικῆς ταύτης ζωῆς παρατηροῦνται, εἴτε ἐν ἑκάστῳ ἀνθρώπῳ ἰδιαιτέρως, εἴτε ἐν τῇ ἀρμονίᾳ τοῦ ἀνθρώπου πρὸς τὸν φυσικὸν κόσμον.

“*A*ρμονία τῆς συνειδήσεως πρὸς τὸν φυσικὸν κόσμον. Οἱ ἀνθρωποι πράττων τὸ καθῆκόν του εὑρίσκεται ἐν ἀρμονίᾳ πρὸς τὸν φυσικὸν κόσμον. Οἱ ἀνθρωποι δὲν ζῆται κατάμονος ἐν τῷ κόσμῳ ἀλλὰ ἐν ἐπικαιρωνίᾳ μετὰ τοῦ ὅλου κόσμου. Τὸν δὲν ζῶν κόσμον, ως

ἡθικός, τὸν ἐννοεῖ ἔργον τοῦ Θεοῦ. Ὁννοεῖ δὲ προσέτι, δτὶ ὁ κό-
σμος ἐδημιουργήθη, ἵνα ἀποβῆ τελείωτερος ὑπὸ τὴν διεύθυνσιν τῆς
θείας προνοίας.

Τὰ ὄντα τοῦ κόσμου ἀποτελοῦν κλίμακα εἰς τὴν κορφὴν
δὲ τῆς κλίμακος ἵσταται ὁ ἀνθρωπὸς διτις ἐνώνει τὸν φυσικὸν μετὰ
τοῦ πνευματικοῦ κόσμου. Ὁννοεῖται προσέτι, δτὶ εἶναι εἰκὼν τοῦ
Θεοῦ, ὁ δὲ Θεός πᾶσαν ἐνέργειαν εἰς τὸν φυσικὸν κόσμον τὴν διεύ-
θύνει κυρίως διὰ τὸν ἀνθρωπὸν. Ὡςτε δλόκληρος ὁ φυσικὸς κόσμος
δὲν ἔχει ἄλλον σκοπόν, ἢ νὰ δουλεύῃ εἰς τὸν ἀνθρωπὸν· ὁ δὲ ἀνθρω-
πος διφείλει ἐν πάσῃ ἐνέργειᾳ τοῦ φυσικοῦ κόσμου γὰρ βλέπῃ τὸν
Θεόν. Εὑρισκόμενος λοιπὸν ἐν ἀρμονίᾳ μετὰ τοῦ φυσικοῦ κόσμου προ-
χωρεῖ πρὸς τὸ ἡθικὸν ἰδεῶδες, τὸ διοῖον εἶναι δὲ Θεός. Τὴν βού-
λησιν δὲ τοῦ Θεοῦ ἐκπροσωπεῖ ὁ ἐξωτερικὸς κόσμος. Πάσας λοι-
πὸν τὰς ἀνωμαλίας τὰς παρατηρουμένας ἐν τῷ ἐξωτερικῷ κόσμῳ
τὰς βλέπει ἀπαθῶς καὶ μετὰ γαλήνης τῆς συνειδήσεως. Αὐτὸς
εἶναι δὲ πρῶτος καρπὸς τῆς ἡθικῆς ζωῆς.

Πρόοδος καὶ εὐτυχία. Αὕτη παρατηρεῖται καὶ εἰς τὸ ἀτομον
καὶ εἰς τὴν ἀνθρωπότητα. Οὐδεὶς ἀμφιβόλλει, δτὶ τὸ ἀτομον ζῶν
ἡθικὴν ζωὴν προσάγεται καὶ εὐτυχία. Τοῦτο δὲ γίνεται, διότι διὰ
τοῦ ἀγῶνος διὰ τῆς ἡθικῆς ὁ ἀνθρωπὸς ἀποσπᾶται ἐκ τῆς κατωτέ-
ρας φύσεως, ἀποκόπτει τὰ δεεμά τῆς κληρονομικότητος, διασκορ-
πίζει τὰ νέφη τῶν προλήψεων, καθησυχάζει τὴν τρικυμίαν τῶν
παθῶν, περιφρονεῖ τὰς συνηθείας καὶ τὰς διαφόρους κλίσεις, καὶ
ἀποδεινεῖ κυριαρχος ἔκυτον διὰ τῆς ἐξασκήσεως τῆς ἐλευθερίας·
πᾶσα ἡθικὴ πρᾶξις τοῦ ἀνθρώπου εἶναι ἀπελευθέρωσις αὐτοῦ.
Ἄλλο ἐν ταῦτῷ δύσκολοι μὲν κατεύθυνσιν πρὸς τὸ ἰδεῶδες, ἀπολαμ-
βάνει τῶν ἀγαθῶν τοῦ γαληνιαίου λογικοῦ καὶ γίνεται περισσότε-
ρον ἀνθρωπὸς. Τότε δὲ αἰσθάνεται ἀληθῆ χαράν, διότι ἐνεσάρκω-
σεν ἐν ἔκυτῳ τὸ ἀγαθὸν διὰ τῆς πίστεως εἰς τὸ καθῆκον. Ἄλλο
ὅμως ἡ ἡθικὴ ἀνύψωσις τῶν ἀτόμων λόγῳ τῆς ἀλληλεγγύης, ἥτις
διπάρχει μεταξὺ τῶν ἀνθρώπων, ἐπιφέρει τὴν γενικὴν ἀνύψωσιν τῆς
κοινωνίας, ἥτις στρέφεται πρὸς τὸ ἡθικὸν ἰδεῶδες, διότι τὰ ἡθικὰ
τούτου θέλγητρα ἔλκουν. Ὅταν δὲ ὁ ἀνθρωπὸς κυριαρχήσῃ ἔκυτον,
τότε ἐπιβάλλει τάξιν εἰς τὴν ζωὴν του καὶ ἐξασκεῖ τὴν δικαιοσύνην
καὶ τὴν ἀγάπην πρὸς τοὺς ἀδελφοὺς αὐτοῦ, τότε δλόκληρος ἡ

ἀνθρωπότης ἐλευθεροῦται· ἐλευθερουμένη δὲ ήθικῶς ἔξημερώνει τὰ
ήθη, ἀποκρούει τὴν βαρδαρότητα καὶ δημιουργεῖ τὴν εὐτυχίαν,
ἥτις συνίσταται εἰς τὴν ἐπικράτησιν τῆς εἰρήνης ἐν τῷ κόσμῳ.

Ἄξια τοῦ ἀνθρώπου. Ἐν ἔξετάσωμεν τοὺς καρποὺς τῆς
ήθικῆς ζωῆς, θὰ ἴδωμεν ὅτι, ἡ ήθικότης παρέχει εἰς τὸν ἄνθρω-
πον τὴν ἀληθῆ κυριαρχίαν ἐπὶ τοῦ ἔχυτοῦ του καὶ τὴν πραγματι-
κήν του ἀξίαν. Πᾶσα δὲ πρᾶξις ήθικὴ τοῦ ἄνθρωπου αὐξάνει τὴν
ἐλευθερίαν του καὶ τὸν διακρίνει τῶν ἀψύχων ὅντων καὶ τῶν ἀλό-
γων ζώων.

Τὰ ἀψύχα ὅντα, ὡς ἡ λίθος π. χ. εἶναι ἀσυνείδητα ἀδρανῆ καὶ
καθαρῶς παθητικά. Δύνανται δὲ ταῦτα νὰ συντελοῦν εἰς τὴν ἐνέρ-
γειαν ἑξόχων ὑπηρεσιῶν, ἀλλ᾽ ὅμως δὲν ἔχουν καμπίαν ἴδεαν

Τὰ ζῷα εἶναι μᾶλλον προηγμένα γνωρίζουν τὴν ζωὴν. Ἀλλ᾽
ὅμως ταῦτα διευθύνονται ὑπὸ τοῦ ἔνστικτου, δὲν εἶναι κύρια τοῦ
ἔχυτοῦ των, δὲν εἶναι πρόσωπα. Δὲν συμβαίνει ὅμως τοῦτο εἰς τὸν
ἄνθρωπον. Ὁ ἄνθρωπος ἀνήκει εἰς τὸν ἔχυτόν του. Σκορπισμένος
ἐντὸς τοῦ ἀπείρου κόσμου ὁ ἄνθρωπος ἔχει συνείδησιν τῆς προσω-
πικότητός του. Γνωρίζει, ὅτι μία σταγών ἢ ἀλλο τι ἀσήμαντον ἐκ
τοῦ Σύμπαντος, δύναται νὰ τὸν φονεύσῃ. Ἀλλ᾽ ὅμως καὶ τὴν στιγ-
μὴν ταύτην ὁ ἄνθρωπος εἶναι ἀνώτερος τοῦ Σύμπαντος, διότι γνω-
ρίζει τὴν ὑπεροχὴν τοῦ Σύμπαντος ἐπ' αὐτοῦ, ἐνῷ τὸ Σύμπαν
δὲν γνωρίζει τίποτε. Ὅχι μόνον ζῇ καὶ γνωρίζει τὰ αἰσθήματά
του, τὰς πράξεις του, τὰς ἴδεας του, ἀλλ᾽ εἶναι τούτων καὶ κυρίαρ-
χος. Π.χ. ἀν καὶ ἡ αληρονομικότης ἀσκῆ ἐπιρροὴν ἐπ' αὐτοῦ, δὲν
εἶναι ὅμως ὑπόδουλος ταύτης, ἀν καὶ δὲν διαίστησε συνη-
θείας δύναται πάλιν δὲν διαίστησε τὰς περιαρίσηγ κ.τ.λ. Ὅσον δὲ δύψη-
λοτερον τοποθετεῖ τὸ ἴδεωδες του, τοσοῦτον περισσότερον ἀγωνίζε-
ται δι᾽ αὐτό. Ὅσον δὲ περισσότερον ἀγωνίζεται, τοσοῦτον μεγαλυ-
τέρα εἶναι καὶ ἡ ἀξία του.

Ἡ ήθικὴ εὐθύνη. Καὶ αὕτη τὸν ἔξιψοι, διότι τὸν ἀναγνω-
ρίζουν οἱ ἄλλοι ως ἐλεύθερον. Ἡθικὴν δὲ εὐθύνην ἔχουν μόνον τὰ
λογικὰ καὶ ἐλεύθερα ὅντα τὰ ἀληθῶς κύρια τῶν πράξεών του. Ἡ
εὐθύνη λοιπὸν ὑποθέτει λογικὰν καὶ ἐλεύθερίχν, χάρις δὲ εἰς τὸ
λογικὸν δὲ ἄνθρωπος ἐνεργεῖ ἐν γνώσει ἐκάστης αἰτίας. Ἀλλ᾽ ὅμως
ἡ εὐθύνη ποιεῖται ἀναλόγως τῆς χρήσεως τοῦ λογικοῦ καὶ τῆς

έλευθερίας. Ὅτι θρωπος δὲ μορφωμένος καὶ πεπολιτισμένος ἔχει πάντοτε μεγαλυτέραν εὐθύνην τοῦ ἀγρίου καὶ ἀμορφώτου. Ὡς καὶ ἄνθρωπος ἐνεργῶν ἐν φυχραῖμά εἶναι περισσότερον ὑπεύθυνος τοῦ ἐν διεγέρσει εὐρισκομένου. Ἡ μεγαλυτέρα λοιπὸν εὐθύνη ἀποδίδει εἰς τὸν ἄνθρωπον μεγαλυτέραν ἀξίαν. Εἶναι δημος διάφορος ἡ ἡθικὴ εὐθύνη τῆς νομικῶς τοιαύτης, διότι ἡ μὲν πρώτη κρίνεται ὑπὸ τῆς συνειδήσεως, ἡ δὲ δευτέρα ἐκ τῆς σχέσεως τῆς πράξεως πρὸς τὸ γράμματα τοῦ νόμου. Ἡ νομικὴ εὐθύνη δημιουργεῖται ἐκ τοῦ ἔξαναγκασμοῦ τοῦ νόμου, ἵνα ἴκανοποιηθῇ ὁ πλησίον μας ἔστω καὶ χωρὶς νὰ τὸ θέλωμεν νὰ ἴκανοποιηθῇ ἢ καὶ χωρὶς νὰ ἡθέλομεν νὰ πράξωμεν τὴν πρᾶξιν. Η. χ. ἔχει νομικῶς εὐθύνην ἐκεῖνος, διτις φορτωμένος βαρύ τι ἔντικείμενον, χωρὶς νὰ τὸ θέλῃ, ἔθραυσε τὰς δέλους καταστήματός τινας.

Ἡ ἀρετὴ καὶ ἡ κακία. Ἡ ἡθικὴ κατάστασις εἰς τὴν ὅποιαν εὑρίσκεται ὁ πράττων τὸ ἀγαθὸν διαρκῶς καλεῖται ἀρετή. Ἐνάρετοι εἶναι οἱ ζῶντες κατὰ τὸ καθῆκον. Ο Σωκράτης ἔσφαλλε τοποθετῶν τὴν ἀρετὴν ἐν τῇ γνώσει τοῦ ἀγαθοῦ. Βεβαίως ὁ περιφωτισμένος ἔχει περισσότερα πλεονεκτήματα τοῦ ἀμορφώτου. Ἀλλὰ ποσάκις ἐν γνώσει δὲν ἀμφράγει! Ο Λατίνος ποιητὴς λέγει «βλέπω τὸ ἀγαθὸν καὶ τὰ περιφροῦ, τὰ κακὰ καὶ τὸ ἀκολουθῶ». Ἡ γνώσις τοῦ ἀγαθοῦ δὲν συγιστᾷ τὴν ἀρετήν, ἐὰν αὕτη δὲν εἶναι προϊὸν ἔργασίας. Ἀλλ᾽ δημος οὐ πράξεις ἀπαιτοῦν ἀγῶνας, ἀπαιτοῦν θυσίας τῶν ἀπολαύσεων. Ο περιορισμὸς δὲ τῶν ταπεινῶν τούτων ἐνστήκτων καὶ ἡ νίκη τὴν ὅποιαν τὸ πνεῦμα ἐπιφέρει κατὰ τῆς σαρκὸς ἀπαιτεῖ μεγάλας καὶ συνεχεῖς προσπαθείας. Ἡ ἀρετὴ ἐν τούτοις, οὔτε δύσηγρά, οὔτε γεμάτη ἀπὸ θλίψεις. Ἐὰν τὸ πρώτον δῆμος πρὸς τὴν ἀρετὴν παρουσιάζει ἀγῶνας ὑπερόχους καὶ οἱ ἀκολουθοῦντες τὴν στεγήν ἐκείνην δόδον, τὴν ἀγουσαν εἰς τὴν ἀρετήν, φάνονται περισσότερον ὑπέροχοι. Οσον τις πολαπλασιάζει νὰς ἀγαθὸς πράξεις, τοσοῦτον ἀκοπώτερον τὰς ἐκπληροῖ. Ἡ δὲ εὐκολία αὕτη ἐγκαθιδρύει τὴν συνηθείαν ἢ τὴν τάσιν νὰ ἐπαναλάβῃ τις πράξεις πλειστάκις παραχθείσας.

Διὰ τῆς συνηθείας λοιπὸν ἡ ἀρετὴ ἀποδιάίνει δευτέρα φύσις καὶ ἡ ἀσκησις πρὸς αὐτὴν ἀντὶ νὰ εἶναι ἐπίμονος εἶναι τοὺς αντίον πηγῇ χαρᾶς. Ἡ εὐτυχία λοιπὸν προσέρχεται ἐκ τῆς χαρᾶς,

τὴν δποίαν δοκιμάζει ἡ συνείδησις, διότι ἔπραξεν τὸ καθῆκόν της.
Ἡ ἀρετὴ γενικῶς συνίσταται ἐν τῇ πίστει εἰς τὸ καθῆκον.
Ἄλλος ὅμως, ως τὰ καθήκοντα ήμῶν εἶναι πολυάριθμα. οὕτω καὶ
αἱ ἐνάρετοι πράξεις εἶναι πολλαῖ. Διακρίνομεν δὲ μεταξὺ αὐτῶν
τὴν τιμιότητα, τὴν εἰλικρίνειαν, τὴν ἔγκράτειαν, τὴν σύνεσιν, κτλ.
Ἡ δλη ἀρετὴ ἔξαρταται πολλάκις ἐκ τοῦ ποσοῦ τῶν ἐναρέτων
πράξεων, τὰς δποίας πράττει τις καὶ τοῦ βαθμοῦ τῆς ήθικῆς ἀνυ-
ψώσεως ἑκάστου. Ἀντίθετος τῆς κακίας εἶναι ἡ ἀρετὴ.

Εἶναι δὲ ἡ κακία ἡ κατάστασις ἐκείνη, καθ' ἥν τις ζῇ ἀντιθέ-
τως πρὸς τὸ καθῆκον, Μικρά τις παρεκτροπὴ ἀπαξ γενομένη εἶναι
ἀπλοῦν σφάλμα, ἐπανάληψις ὅμως πολλῷ πράξεων κακῶν ἐγκα-
θιδρύει τὴν κακίαν. Ἐνῷ ἡ ἀρετὴ παρίσταται ως δύναμις, ἡ κακία
εἶναι ἀδυναμία. Ἐδώ ἡ ἀρετὴ εἶναι δύσκολος, ἡ κακία εἶναι εύ-
κολος. Διὰ τοῦτο οἱ κακοὶ εἶναι τόσον συνήθεις, ἐνῷ οἱ ἐνάρετοι
τόσον σπάνιοι. Ὅπως ἡ ἀρετὴ οὕτω καὶ ἡ κακία εἶναι ἔργον τῆς
συνηθείας. Οσον δὲ τις ἵκανοποιεῖ τὰς δρέξεις τῆς σαρκὸς τασσο-
τον ὑποδουλοῦται περισσότερον εἰς τὴν σάρκα. Ἡ ἐκπλήρωσις ἐν
τέλει τοῦ καθῆκοντος ἔχει, ως ηθικὸν καρπὸν τὴν ἀτομικὴν ἀξίαν
τοῦ ἐκπληρούντος. Ταύτην δὲ ἀγαγνωρίζει πρωτίστως ὁ θεὸς καὶ
ἐπειτα οἱ ἀγθρωποι.

Θέματα πρὸς συζήτησιν

- 1) Τι προϋποθέτει ἡ ηθικὴ εὐθύνη; Πότε αὕτη αὔξανεται ἡ
ἐλαττοῦται;
- 2) Πῶς πρέπει νὰ θεωρηθῇ ὁ ἐνάρετος ἀπὸ πάσης ἀπόψεως;
- 3) Διατὰ ἡ ηθικὴ ζωὴ εἶναι ἡ κυρίως ζωὴ;

Ἀξιώματα

- 1) Ὁ γάρ κατεργάζομαι, οὐ γιγνώσκω οὐ γάρ, δ θέλω, τοῦτο
πράσσω, ἀλλ' ὁ μισῶ, τοῦτο ποιῶ (Ρωμ. ζ' 14).
- 2) Εἰσέλθετε διὰ τῆς στενῆς πύλης, διὰ πλατεῖας δὲ πύλη καὶ
εὑρύχωρος ἡ δόδος ἡ ἀγούσα εἰς τὴν ἀπώλειαν καὶ πολλοὶ εἰσιν
οἱ εἰσερχόμενοι διὲ αὐτῆς (Ματ. ζ' Β.).
- 3) Τῶν ἀγαθῶν ἔργων αἱ χάριτες ἐπὶ τοῦ δίδοντος ἐπαγ-
στρέφουσιν (Μ. Βασιλ.)
- 4) Τῶν πόνων πωλοῦσιν ήμιν τὸ ἀγαθὸν οἱ Θεοί.

ΜΕΡΟΣ ΒΟΝ

Η ΠΡΑΚΤΙΚΗ ΗΘΙΚΗ

10. ΔΙΑΙΡΕΣΙΣ ΤΩΝ ΚΑΘΗΚΟΝΤΩΝ

Ἐν τῷ πρώτῳ μέρει ἐπραγματεύθημεν περὶ καθήκοντος γενικῶς. Ἐξηγησαμεν δηλαδὴ τὴν ὑπόθεσιν, τὴν βάσιν, τοὺς ἔρους καὶ τὰς συνεπείας τοῦ καθήκοντος. Ἡδη θὰ μάθωμεν τὰ καθήκοντα ἡμῖν ιδειατέρως.

Ομοίως ἐν τῷ πρώτῳ μέρει ἐπραγματεύθημεν περὶ ἀρετῆς γενικῶς, δηλαδὴ περὶ ἡθικῆς καταστάσεως, ἥτις ἀκολουθεῖ τὴν ἐκπλήρωσιν τοῦ καθήκοντος. Ἐν τῷ δευτέρῳ μέρει θὰ ιδωμεν ποῖαι εἰναι αἱ ἐνάρετοι πράξεις, τὰς δποίας ὁφείλομεν νὰ ἐκτελῶμεν καὶ αἱ δποίαι ἀντιστοιχοῦν εἰς τὰ διάφορα καθήκοντα.

Τὰ ἀρνητικὰ καὶ τὰ θετικὰ καθηκόντα. Υπάρχουν καθήκοντα, ἀτινα ἀπαγορεύουν διαφόρους πράξεις, π.χ. μὴ φονεύσῃς, νὰ μὴ ὑποτιμᾶς τοὺς γονεῖς σου, νὰ μὴ φεύδησαι πρὸς τοὺς δμοίους σου· τὰ τοιοῦτον τύπον φέροντα καθήκοντα καλοῦνται ἀρνητικά.

Ἐχομεν δμως καὶ καθήκοντα ἐκφερόμενα ὑπὸ τὸν ἔξῆς τύπον. Νὰ ἀγαπᾶς τὸν Θεόν, νὰ τιμᾶς τοὺς γονεῖς σου. Τὰ καθήκοντα ταῦτα ἐξαρτῶνται ἐκ τῆς καλῆς χρήσεως τῆς ἐλευθερίας μας καὶ λέγονται θετικά.

Διαιρέσις τῶν καθηκόντων. Τὰ καθήκοντά μας εἰναι πάμπολλα. Διὰ νὰ τὰ ἀναφέρωμεν εἰναι ἀνάγκη νὰ τὰ χωρίσωμεν εἰς δμάδας. Διαιροῦνται λοιπὸν ἀναλόγως τῆς ὑποθέσεως εἰς τὴν δποίαν διευθύνονται.

1) Εἰς καθήκοντα πρὸς τὸν Θεόν, ἀτινα συνιστοῦν τὴν θρησκευτικὴν ἡθικήν.

2) Εἰς καθήκοντα πρὸς ἡμᾶς αὐτούς, ἀτινα συγιεστοῦν τὴν ἀτομικὴν ἡθικήν.

3) Εἰς τὰ καθήκοντα πρὸς τὸν πλησίον, ἀτινα περιλαμβάνουν δόλοκληρον τὴν κοινωνικὴν ἡθικήν.

Δυνάμεθα ἔμως καὶ ἄλλως νὰ διαιρέσωμεν τὰ καθήκοντα ἀναλόγως δηλαδὴ τῶν ἐμφανίσεων τοῦ βίου.

1) Εἰς τὰ ἀνταποκρινόμενα εἰς τὴν θρησκευτικὴν ζωὴν, ἀτινα περιλαμβάνουν τὰ πρὸς ἡμᾶς αὐτούς καθήκοντα.

3) Εἰς τὰ οἰκογενειακά, ἀτινα περιλαμβάνουν γενικῶς τὰ καθήκοντα πρὸς τὴν οἰκογένειαν.

4) Εἰς τὰ κοινωνικά, ἀτινα περιλαμβάνουν γενικῶς τὰ πρὸς τὸν πλησίον ἡμῶν καθήκοντα.

5) Εἰς τὰ ἑθνικά, ἀτινα περιλαμβάνουν τὰ πρὸς τὴν πατρίδα ἡμῶν καθήκοντα.

6) Εἰς τὰ διεθνῆ, ἀτινα περιλαμβάνουν τὰ πρὸς τὴν ἀνθρωπότητα καθήκοντα ἡμῶν.

Σημείωσις. Ταύτην τὴν δευτέραν διαιρέσιν θ^ο ἀκολούθησαμεν ἐκθέτοντες συντόμως τὰ διάφορα ἡμῶν καθήκοντα. Ἀλλὰ τί καλεῖται καθῆκον; Ὁ ἡθικὸς νόμος ἐπιβάλλει ἀγάπην καὶ σεβασμὸν πρὸς τὸν Θεόν, πρὸς τοὺς γονεῖς καὶ πρὸς τοὺς δμοίους ἡμῶν. Ἡ διποχρέωσις λοιπὸν ἡμῶν, ή ἐκ τοῦ ἡθικοῦ νόμου ἀπορρέουσα, καλεῖται καθῆκον.

II. ΠΕΡΙ ΤΩΝ ΠΡΟΣ ΤΟΝ ΘΕΟΝ ΚΑΘΗΚΟΝΤΩΝ ΗΜΩΝ

(
Τὰ πρὸς τὸν Θεὸν ἡμῶν καθήκοντα εἶναι τὰ πρώτιστα. Δύο εἰναι οἱ λόγοι οἱ ἀναγκάζοντες νὰ προηγῶνται πάντων τῶν λοιπῶν νὰ πρὸς τὸν Θεὸν καθήκοντα: ἡ ἀξία του Ὅντος, εἰς τὸ δποῖον διευθύνονται καὶ δεύτερον, διότι ἐκ τῶν πρὸς τὸν Θεὸν ἡμῶν καθηκόντων πηγάζουν πάντα τὰ ἄλλα.

Ταῦτα λοιπὸν ἔχουν ώς διπόθεσιν τὸν Θεόν, δστις εἰναι ή ἀρχὴ καὶ τὸ τέλος ἡμῶν. Εἰναι ἐκεῖνος, πρὸς τὸν δποῖον θὰ δώσωμεν λόγον διὰ τὰς πράξεις ἡμῶν. Δοξάζοντες λοιπὸν καὶ ἀναγνωρί-

ζοντες τὸν Θεὸν ἀναγνωρίζομεν, ὅτι ἔξαρτώμεθα ἐξ αὐτοῦ καὶ, ὅτι ὀφείλομεν νὰ ποτασσώμεθα εἰς τὸ θέλημα αὐτοῦ.

Γνωρίζομεν δὲ ὅτι καὶ πρὶν φθάσωμεν εἰς τὸ σημεῖον νὰ ἔννοῶμεν, ὅτι ἀνήκομεν, εἰς τὸν ἑαυτόν μας ἀνήκομεν εἰς τὸν Θεόν.

Ἐξ ἄλλου δὲ αὐτὸς ὁ Θεὸς προδάλλει τὸ ὄψιστον καθῆκον ἥμῶν, ἐκ τοῦ δποίου παράγονται πάντα τὰ λοιπά. Ὁ δρθὸς λόγος π. χ. δύναται νὰ μᾶς ἀποκαλύψῃ τὸ ἀγαθόν, ἀλλὰ δὲν δύναται νὰ μᾶς ἐπιβάλῃ. Τὸ ἀγαθὸν ἀποδίαινει διὸ ἥμᾶς τὸ καθῆκον ἐκεῖνο τὸ δποίον ὑποχρεώνει, τότε μόνον, ὅταν παρίσταται τοῦτο, ώς ἔκφρασις τῆς βουλήσεως τοῦ Θεοῦ· ὁ Θεὸς λοιπὸν ὁ αἰώνιος νομοθέτης εἶναι ὁ ἐπιβάλλων εἰς ἥμᾶς τὴν ἡθικήν. Καὶ διὰ τοῦτο πᾶσα ἡθικὴ ἥμῶν πρᾶξις εἶναι καθῆκον πρὸς τὸν Θεόν.

Πᾶς γνωρίζομεν τὰ πρὸς τὸν Θεὸν παθήκοντα ἥμῶν.

Τὰ πρὸς τὸν Θεὸν ἥμῶν καθήκοντα γνωρίζομεν διὰ δύο ὅδῶν· διὰ τοῦ δρθοῦ λόγου καὶ διὰ τῆς θείας ἀποκαλύψεως. Καὶ διὰ μὲν τῆς θείας ἀποκαλύψεως τὸ φῶς τοῦ Θεοῦ φθάνει μέχρις ἥμῶν, διότι πᾶν δώρημα τέλειον ἀναθειν ἔστι καταδαίνον ἐκ τοῦ Πατρὸς τῶν φώτων» (*Ιακωβ. β. α' 17*) καὶ διότι «τὰ ἀδηλὰ καὶ τὰ κρύφια τῆς σοφίας αὐτοῦ ὁ Θεὸς ἐδήλωσεν ἥμῖν». Διὰ δὲ τοῦ δρθοῦ λόγου δυνάμεθα νὰ φθάσωμεν εἰς τὸν Θεόν· ἵνα μὴ δμως παραπλανηθῶμεν πρέπει τὰ πορίσματα τοῦ δρθοῦ λόγου νὰ ἐπικυρώσῃ ὁ ἐξ ἀποκαλύψεως λόγος. Δὲν ἀντιφάσκουν δὲ οἱ δύο οὗτοι τρόποι τῆς γνώσεως τοῦ Θεοῦ πρὸς ἄλλήλους. «Οσάκις λοιπὸν ὁ δρθὸς λόγος δὲν συμφωνεῖ πρὸς τὸν ἐξ ἀποκαλύψεως τοιοῦτον, διτις περιέχεται εἰς τὴν ἀγ. Γραφὴν καὶ τὴν Ἱερὰν παράδοσιν, δύο ἀενάκους πηγὰς τῆς χριστιανικῆς θρησκείας, σημαίνει, ὅτι οὗτος, ὁ δρθὸς δηλαδὴ λόγος, παρεπλανήθη. Τὰ καθήκοντα λοιπὸν τὰ προδαλλόμενα ὑπὸ τοῦ διγενοῦς δρθοῦ λόγου συντελοῦν εἰς τὴν τελειοτέραν κακανόγησιν τῶν διὰ τῆς ὑπερφυσικῆς δύο προδαλλομένων ἥμῖν καθηκόντων, διότι ἔχομεν ὑποχρέωσιν νὰ γνωρίζωμεν τί ὀφείλομεν ώς χριστιανοὶ καὶ ώς ἀνθρώποι νὰ πράττωμεν. Δὲν ἐγκαταλιμάνεται λοιπὸν ὁ δρθὸς λόγος εἰς τὴν τύχην του, ἵνα δημιουργήσῃ τὰς πλάνας ἐκείνας, τὰς δποίας παρουσιάζουν τὰ διάφορα φιλοσοφικὰ συστήματα τῆς ἀρχαίας καὶ νεωτέρας φιλοσοφίας, τὰ δποῖα δὲν ἐφωτίσθησαν ὑπὸ τοῦ φωτὸς τοῦ Χριστιανισμοῦ, ἀλλὰ τούναντίον

χειραγωγεῖται καὶ φωτίζεται ὑπὸ τοῦ ἀνεσπέρου φωτὸς τοῦ Χριστιανισμοῦ.)

Αἱ θεμελιώδεις ἀληθεῖαι, ἐφ' ᾧ στηρίζονται τὰ πρὸς τὸν Θεόν καθήκοντα ἡμῶν. Τὰ πρὸς τὸν Θεόν ἡμῶν καθήκοντα στηρίζονται ἐπὶ δύο ἀληθειῶν· εἰς τὸ δὲ ὅπερ ρχεῖ δηλαδὴ Θεός καὶ ψυχῆ.

Ἡ ὑπαρξίας τοῦ Θεοῦ εἶναι ἀληθεῖα γενικῶς παρ' ὅλων τῶν λαῶν παραδεδεγμένη καὶ ὑπὸ τῶν πεπολιτισμένων λαῶν, ὅσον καὶ ὑπὸ τῶν ἀπολιτίστων. Ἡ αἰτιολογία τῆς ὑπάρξεως τοῦ Θεοῦ περιλαμβάνεται εἰς τὴν ἑξῆς σύντομον χπόδειξιν. «Τὸ Σύμπαν δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ παρήχθῃ ἀφ' ἔκυτοῦ, διότι αὐτόματος γένεσις εἶναι ἀδύνατος, ἀλλὰ παρὰ τοῦ Δημιουργοῦ. Διότι τὸ Σύμπαν, εἴτε ὕστε δλον, εἴτε κατὰ μέρος ἔξεταζόμενον δὲν δύναται νὰ ἑξηγηθῇ ἀφ' ἔκυτοῦ. Εἴτε πρόκειται λοιπὸν περὶ τῆς ἀρχῆς τοῦ σύμπαντος, εἴτε πρόκειται περὶ ἀρμονίας, γῆτις παρουσιάζεται ἐν τῷ σχεδίῳ τοῦ κόσμου, πάντοτε ἀναγγέλλεται ἡ ὑπαρξίας τοῦ Θεοῦ. «Οἱ Οὐρανοὶ διηγοῦνται δέξαν Θεοῦ, λέγουν οἱ φαλμοί, ποίησιν δὲ χειρῶν αὐτοῦ ἀναγγέλλει τὸ στερέωμα». Τὸ διπέρτατον δὲ τοῦτο "Οὐ δὲν συγχέεται μὲ τὸν κόσμον. Εἶναι δὲ Σοφόν, Ἀνεγδεές, Αὔταρκες καὶ Πλητοδύναμον. Αὐτὸ τὸ "Ον εἶναι δὲ θεός. Βεβαίως ἀκούονται κατὰ τῆς Ὑψίστης ταύτης ἀληθείας αἱ ὑστερικαὶ κραυγαὶ τῶν ἀπίστων καὶ αἱ ἀστήρικτοι θεωρίκι αὐτῶν. Ἄλλος διμως εἶναι τόσον ἀδύνατος καὶ μάταια τὰ ἐπιχειρήματα αὐτῶν, ὥστε διαλύονται ὡς καπνὸς εἰς τὴν πρώτην πνοήν τοῦ ἀέρος τῆς λογικῆς. Ἡ ἀπολογητικὴ θεολογία δύναται νὰ παρουσιάσῃ τὰ ισχυρότατα πνεύματα πάσης ἐποχῆς ὑπέρμαχα τῆς ἰδέας τῆς ὑπάρξεως τοῦ Θεοῦ. Καθὼς πάλιν δύναται γὰρ ἀποδεῖξῃ, δτι οἱ ἀρνούμενοι τὴν ὑπαρξίαν τοῦ Θεοῦ εἶναι ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ ἄνθρωποι διεφθαρμένοι, οἵτινες φρίσσοντες πρὸ τῆς ἰδέας τῆς εὐθύνης διὰ τὰς πράξεις των ἀπορρίπτοντων τὴν ὑπαρξίαν τοῦ Θεοῦ. "Ωστε εἰς αὐτοὺς τὰ πάθη ἐγέννησαν τὰς ἀμφιβολίας. 1.

Ο Θεὸς τὰ ὅντα ἐγέννησε κατὰ κλίμακα τελείστητος, ἵνα τὰ ἀτελέστερα ὑπηρετοῦν τὰ τελείστερα. Ἐπὶ τῆς κορυφῆς δὲ τῆς κλίμακος ταύτης ἔθετο τὸν ἄνθρωπον, τὸν δποῖον δημιουργῆσας κατ' εἰκόνα αὐτοῦ καὶ δμοίωσιν, κατέστησε βασιλέα τῆς

κτίσεως. Δὲν ἔδωκε λοιπὸν εἰς τὸν ἀνθρωπὸν μόνον ζῶν σῶμα, ὅπως εἰς τὰ λοιπὰ σῆτα, ἀλλὰ καὶ ψυχὴν πνευματικὴν καὶ ἀθάνατον. Ἡ ψυχὴ αὕτη μᾶς ἀποκαλύπτει τὴν πνευματικότητά της διὰ τῆς δυνάμεως, τὴν δποίαν ἔχει νὰ σκέπτηται, νὰ ἔξετάζῃ ἔαυτήν, νὰ θέλῃ ἐλευθέρως κλπ. Ἄλλ' ἂν αὕτη εἶγαι ἀνεξάρτητος τῆς Ζῆτος, εἶγαι δηλαδὴ πνεῦμα ἔπειται διὰ εἰγικὸς ἀθάνατος καὶ ἀκολουθεῖ τὸ σῶμα μέχρις διουτιοῦ διαλυθῆ. Οὓσα λοιπὸν πνεῦμα ἡ ψυχὴ τοῦ ἀνθρώπου διακρίνει τὸν Δημιουργόν της. Οὓσα δὲ ἀθάνατος προπαρασκευάζει κατὰ τὴν παροῦσαν τῆς οὐπαρξεῖν τὴν μέλλουσαν αὐτῆς τοιαύτην. Ὅταν λοιπὸν παραδεχθῇ τις ὡς καλὸς χριστιανὸς καὶ ὡς ἀνθρωπὸς λογικός, Θεὸν καὶ ψυχὴν, τότε ὑποδάλλεται εἰς διάφορα καθήκοντα. Διότι δὲ θεὸς ὡς δημιουργὸς ἔχει δικαιώματα ἐφ' ὅλων τῶν δημιουργημάτων του καὶ ἐπομένως καὶ ἐπὶ τοῦ ἀνθρώπου ιδιαιτέρως. Ἄλλ' ὅμως ἔξ οἱλων τῶν δημιουργημάτων δὲ ἀνθρωπὸς μόνος δύναται νὰ ἀναγγωρίζῃ τὰ δικαιώματα ταῦτα τοῦ Θεοῦ, καὶ διὰ τοῦτο ὑπόκειται εἰς διάφορα καθήκοντα, τὰ δποία δρεῖλει νὰ ἐκπληρώσῃ.)

→4) Τίνα εἶναι τὰ πρὸς τὸν Θεὸν καθήκοντα ἡμῶν. Ὁ Θεὸς ἔχει πρὸς ἡμᾶς δικαιώματα καὶ ἡμεῖς ἐπομένως καθήκοντα πρὸς αὐτόν. Ὁ Θεὸς εἶναι ἡ ἀρχὴ καὶ τέλος ἡμῶν. Ἔνεκα τούτου, διότι εἶναι ἡ ἀρχὴ καὶ τὸ τέλος ἡμῶν, δρεῖλομεν νὰ ἀναγγεῖλωμεν, διὰ εἴσαρτώμεθα ἀπὸ αὐτοῦ, καὶ τοῦτο εἶναι ἡ θρησκεία. Τὴν ἔξαρτησιν δὲ ταύτην ἡμῶν ἀπὸ τοῦ Θεοῦ δεικνύομεν διὰ τῆς λατρείας, καὶ τῆς προσευχῆς. Διὰ τῆς λατρείας ἀνακηρύττομεν τὸν Θεόν διὰ εἰγικὸς τὸ "Ον τὸ κυριαρχοῦν ἡμῶν, ἐκ τοῦ δποίου τὸ πᾶν ἔχομεν λάβεις διὰ δὲ τῆς προσευχῆς διακηρύττομεν, διὰ διαμένει διὸ ἡμᾶς ἡ ἀληθὴς πηγὴ τῆς ζωῆς καὶ, διὰ παρὸ αὐτοῦ πρέπει γε ἀναμένωμεν. Ἐπειδὴ δὲ δὲ θεὸς εἶγαι τὸ τέλος ἡμῶν, ἡμεῖς δρεῖλομεν διαρκῶς νὰ πλησιάζωμεν πρὸς Αὐτόν, τελεισποιοῦντες τὴν ἐν ἡμῖν ὑπάρχουσαν εἰκόνα τοῦ Θεοῦ καὶ μιμούμενοι Αὐτόν.

Λοιπὸν τὰ πρὸς τὸν Θεὸν καθήκοντα ἡμῶν περιλαμβάνονται εἰς τὰ θρησκευτικὰ καθήκοντα καὶ εἰς τὰ τῆς μιμήσεως.

Θρησκευτικὰ καθήκοντα. Ταῦτα συνίστανται ἐν τῇ λατρείᾳ καὶ τῇ προσευχῇ.

Διὰ τῆς λατρείας ἀναγγωρίζομεν τὸν Θεόν, ὡς δημιουργόν.

Χριστιανικὴ ἡθικὴ

Ήμεις δὲν κατέχομεν τίποτε, τὸ δποῖον δὲν προέρχεται ἐκ τοῦ Θεοῦ· τὰ πάντα ἐλάθομεν κατὰ χάριν· ἡ ὑπαρξίς μας, ἡ ζωὴ μας, ἡ ὑγεία μας ἡ διανοητικότης μας, ἡ δύναμις μας, αἱ μεγάλαι φυχικαὶ ἐμπνεύσεις, καὶ πᾶν δ, τι ἔχομεν προέρχονται ἐκ τοῦ Θεοῦ. Εἰς τοῦτο λοιπὸν τὸ ὑψίστον Ὁν δφείλομεν σεβασμόν, διότι εἶναι Ἀπειρον καὶ Ἀνεγδεές. Ὁφείλομεν δὲ διάταξις σεβασμόν, καὶ ἀγάπην, διότι ἡ ἀγαθοεργός Αὐτοῦ χείρ ἐπεκτείνεται εἰς ἡμᾶς.

Ο σεβασμὸς θὲν οὗτος καὶ ἡ ἀγάπη συνιστοῦν τὴν λατρείαν.

Διὰ τῆς προσευχῆς ἀναγνωρίζομεν, δτι δ Θεὸς ἔξακολουθεὶ νὰ εἶναι ἡ ἀρχὴ μας καὶ, δτι εἴμεθα ἕργα τῶν χειρῶν του· ἡ δὲ ὑπαρξίς ἡμῶν εὑρίσκεται ἐν τῇ χειρὶ τοῦ Θεοῦ. Ἀναγνωρίζομεν δὲ δτι τὰ πάντα ἔξαρτῶνται ἐκ τοῦ Θεοῦ, ζητοῦμεν τὴν βοήθειαν. Αὐτοῦ καὶ ἔξιτούμεθα τὴν χάριν Αὐτοῦ. Ἡ χάρις αὕτη παρέχεται εἰς τοὺς αἰτοῦντας καὶ ἐπιμένοντας. Ἡ προσευχὴ ἔχει τὴν δύναμιν νὰ μεταδῷ τὴν ψυχὴν μας διὰ δύναμιν εἰς τοὺς προσευχομένους. Πόσα δὲν κατόρθωσαν οἱ ἄριοι τοῦ Θεοῦ διὰ τῆς προσευχῆς! Ἡ προσευχὴ εἶναι ἀληθὲς μεγαλεῖον διὰ τὸν ἀνθρώπον, διότι προσεγγίζει προσευχόμενος πρὸς τὸν Θεόν. Ἡ προσευχὴ εἶναι πηγὴ παρηγορίας· δταν πάντες ταχθοῦν καθ' ἡμῶν, δταν ἀπολέσωμεν θέσεις καὶ ἀξιώματα, δταν χάσωμεν τὴν ὑγείαν μας καὶ πρόκειται νὰ γείνωμεν λεία τοῦ τάφου, δταν ἀπολέσωμεν τὴν σωματικὴν ἡμῶν ρώμην καὶ περιουσίαν καὶ πᾶν, δ, τι ἄλλο ἔφερον εἰς ἡμᾶς αἱ περιστάσεις, μόνον ἐν τῇ προσευχῇ δυνάμεθα νὰ εὑρωμεν παρηγορίαν. Μόνον ἡ ἐπικοινωνία ἡμῶν μετὰ τοῦ ἀκρου ἀγαθοῦ, μετὰ τοῦ προνοητοῦ δύναται νὰ εἶναι πραγματικὸν βάλσαμον διὰ τὴν ζωὴν ἡμῶν. Μεγάλη ἡ δύναμις τῆς προσευχῆς!

Ἡ λατρεία πρὸς τὸν Θεόν. Ἡ λατρεία εἶναι ἡ πρακτικὴ ἀσκησίς τῶν καθηκόντων ἡμῶν πρὸς τὸν Θεόν. Διακρίνεται δὲ αὕτη εἰς ἀτομικὴν καὶ δμαδικήν. Ἡ ἀτομικὴ λατρεία εἴτε ἡ ἐσωτερικὴ εἴτε ἡ ἐξωτερική, εἶναι ἐκείνη, τὴν ὅποιαν προσωπικῶς ἀποδίδει ἔκαστος πρὸς τὸν Θεόν. Ἡ δὲ δμαδικὴ εἶναι ἐκείνη, τὴν ὅποιαν πολλοὶ ἀποδίδουν εἰς τὸν Θεόν.

Α' Ἐσωτερικὴ λατρεία. Αὕτη εἶναι ἐνέργεια θρησκευτική, ἥτις ἔξελισσεται εἰς τὰ μύχια τῆς ἀνθρωπίνης ψυχῆς. Ἐκ μέρους τοῦ νοῦ εἶναι παραδοχὴ εὐσυνείδητος καὶ σταθερὰ πασῶν τῶν ἀλη-

θειῶν, τὰς δποίας πρέπει τις νὰ πιστεύῃ. Ἐκ μέρους δὲ τῆς καρδίας είναι ἐκδήλωσις ἀγάπης καὶ εὐγνωμοσύνης πρὸς τὸν Θεόν, δοτικής μᾶς ἐδημιούργησεν. Είναι θερμὴ προσφυγὴ εἰς τὸν Θεόν, ἵνα παράσχῃ εἰς ἡμᾶς πάντα, δσων ἔχομεν ἀνάγκην, ἵνα διατηρηθῶμεν ἐν τῇ ἡθικότητι. Ἐκ μέρους δὲ τῆς βουλήσεως είναι συναίνεσις πλήρης τῆς θελήσεως ἡμῶν πρὸς τὴν τοῦ Θεοῦ καὶ ἀπόλυτος πεποιθήσις ἡμῶν εἰς τὴν διεύθυνσιν τῆς θείας προνοίας. Διὰ τῶν ἐσωτερικῶν τούτων πράξεων ἀποδίδει ὁ ἀνθρώπος εἰς τὸν Θεὸν τιμάς, αἴτινες ἀνήκουν εἰς Αὐτὸν καὶ ἐνδυναμοῦται ὑπὸ τῆς θείας χάριτος ἐν τῇ πάλη κατὰ τοῦ κακοῦ.

Ἡ ἐσωτερικὴ λατρεία είναι τὸ οὖσιῶδες τῆς θρησκείας ἔργον ἀγεύ δὲ ταύτης ἡ ἐξωτερικὴ λατρεία είναι ἀπλοῦς κενὸς τύπος. Ἡ ἐσωτερικὴ αὕτη λατρεία συναθροῖται πάσας τὰς δυνάμεις τοῦ ἀνθρώπου καὶ τὰς πλησιάζει πρὸς τὸν Παντοδύναμον. Ἐν τῇ προσεγγίσει δὲ ταύτη ἀναλαμβάνει ὁ ἀνθρώπος δυνάμεις. Είναι ἡ ἐσωτερικὴ λατρεία ἀσκησὶς τῆς ψυχῆς, ἵνα ἀποδῇ νικήτρια καὶ λάθη τὸν στέφανον τῆς δόξης, δπως ἡ γυμναστικὴ είναι ἀσκησὶς τοῦ σώματος.

B' Ἐξωτερικὴ λατρεία. Αὕτη είναι ἀπαραίτητος εἰς τοὺς πλείστους τῶν ἀνθρώπων, ἵνα στηρίζῃ τὴν ἐσωτερικὴν τοιαύτην, δπως ὁ δαυλὸς εἰς τὴν ἑστίαν, ἵνα διατηρηθῇ ἡ φλόξ. Συνίσταται δὲ αὕτη εἰς γονυκλισίας, σημεῖα τοῦ σταυροῦ, εἰς ψαλμούς, εἰς φοίτησιν εἰς τοὺς ναοὺς καὶ ἐκπλήρωσιν ἀνελλιπῆ τῶν τύπων, οὓς ἐπιβάλλει ἡ λατρεία.

Πάντοτε ἐσωτερικόν τι αἰσθημά ἀποδίνει ζωηρότερον, δταν καὶ ἐξωτερικῶς ἐκδηλοῦται. Ὁ Πασχάλ λέγει «Θέλετε νὰ πιστεύσητε καὶ δὲν ἡξεύρετε τὸν δρόμον; Θέλετε νὰ θεραπευθῆτε ἐκ τῆς ἀπιστίας καὶ ζητεῖτε φάρμακον; Πλησιάσατε ἐκείνους, οἱ ἀποῖοι πιστεύουν. Οὗτοι γνωρίζουν καὶ τὸν δρόμον καὶ τὰ φάρμακα, διὸ ὥν θὰ θεραπευθῆτε. Ἀκολουθήσατε τὸν δρόμον αὐτῶν· πίετε καὶ σεῖς ὅδωρ ὑγιασμένον, παρακολουθήσατε τὰς Ἱεροτελεστίας, ψάλλετε μετ' ἐνθουσιασμοῦ». Πᾶν αἰσθημα, τὸ δποῖον δὲν καλλιεργεῖται μαραίνεται καὶ τὸ καλλιεργούμενον εὐαγθεῖ· τοῦτο ἀπαντᾷ τις καὶ εἰς τὸ θρησκευτικὸν αἰσθημα.

G' Ἡ ὁμαδικὴ λατρεία. Αὕτη συνίσταται εἰς τὸ δτι πολλοὶ

όμοιοι λατρεύουν τὸν Θεόν. Ψάλλουν δηλαδή, ἔχουν κοινάς τελετάς, κοινάς ιεράς στιγμάς ἐν τῇ λατρείᾳ. Αὕτη ἔχει διπλοῦν σκοπὸν α) ἀποδίδει εἰς τὸν Θεὸν τιμᾶς παρ^β ὅλης τῆς κοινωνίας, τῆς ὁποίας εἶναι δὲ Θεὸς δημιουργὸς καὶ β) ἐνισχύει τοὺς δεσμούς, οἵτινες ἔνοιην Θεὸν καὶ ἀνθρώπους. Τὸ παράδειγμα τοῦ ἐνδές πρὸς τὸν ἄλλον, ή μετάδοσις τῆς θρησκευτικῆς συμπαθείας τοῦ μὲν πρὸς τὸν δέ, ἀνάπτουν περισσότερον τὸν θρησκευτικὸν σπινθῆρα καὶ καθιστοῦν τοῦτον ζωηρότερον. Τὴν στιγμὴν δὲ τῆς κοινῆς λατρείας οἱ ἀνθρώποι αἰσθάνονται ἀλλήλους περισσότερον ἀδελφούς, θυσιάζουν εὐχερέστερον τὸν βάρδαρον αὐτῶν ἐγωΐσμόν, ἀγαπῶνται καὶ βοηθοῦνται περιπαθέστερον.

(Ἡ Χριστιανικὴ θρησκεία. Ἄλλος δὲ ἀνθρώπος μόνος δὲν δύναται νὰ ἐκφράσῃ τὰ πρὸς τὸν Θεὸν καθήκοντα. Ἐχει λοιπὸν ἀνάγκην χειραγωγῶν. Τοιοῦτος χειραγωγὸς εἶναι ή χριστιανικὴ θρησκεία, ήτις εἶναι ή τελευταία λέξις τῆς θρησκείας. Εἶναι ή τελειοτάτη ἀποκάλυψις τοῦ θελήματος τοῦ Θεοῦ. Ὡπέρ ἀτελῶς ἀπεκαλύφθη ἐν τῇ Π. Δ. καὶ ἐντελέστατα διὰ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ. Οἱ Χριστὸς λοιπὸν ἐδίδαξε πῶς πρέπει νὰ λατρεύηται καὶ νὸ ἀγαπᾶται δὲ Θεός· καὶ πῶς πρέπει νὰ προσευχώμεθα καὶ νὰ ὑπηρετῶμεν τὸν Θεόν. Οἱ λόγοι οὗτοι τοῦ Χριστοῦ ἐξακολουθοῦν διὰ μέσου τῶν αἰώνων νὰ φωτίζουν τοὺς ἀνθρώπους καὶ νὰ δειχνύουν εἰς αὐτοὺς τὴν σχέσιν, ήτις ὑπάρχει μεταξὺ αὐτῶν καὶ τοῦ Θεοῦ. Τὸ προσεύχεσθαι λοιπὸν καὶ πιστεύειν, ὡς ή Ὁρθόδοξος Ἐκκλησία κελεύει, εἶναι πίστις καὶ προσευχή, ὅπως θέλῃ αὐτὴν δὲ Θεός. Ἡ περιφρόνησις δὲ τῆς λατρείας καὶ τῶν τύπων ἔνεκα διαφόρων λόγων, τοὺς ὁποίους δημιουργεῖ καὶ ὑποστηρίζει ή ὑπὸ διαφόρους τρόπους ζῶσα ἀπιστία, εἶναι πρᾶξις τὴν ὁποίαν καταδικάζει δὲ Θεός.

Καθήκοντα μιμήσεως. Οἱ Θεός εἶναι τὸ τέλος ἡμῶν, διότι θὰ κρίνῃ περὶ ἡμῶν τίνα χρῆσιν ἐκάμαμεν τῶν δώρων Αὐτοῦ, ἐλεύθεροι ὅντες. Εἶναι τὸ τέλος ἡμῶν, διότι εἶναι τὸ τέρμα πάσης ψυχικῆς καὶ διανοητικῆς ἡμῶν ἐμπιγεύσεως. Εἶναι τὸ τέλος, διότι εἶναι τὸ ὅψιστον ἰδεῶδες, πρὸς τὸ δρπίον τείνει δὲ ηθικὸς ἡμῶν βίος, εἶναι τὸ αἰώνιον πρότυπον πάσης ἡμῶν ἐνεργείας. Τὸ νὸ ἀκολουθῆ τις τὸν Θεόν, τοιωτοτρόπως θεωρούμενον, αὐτὸ-

είναι ή μίμησις τοῦ Θεοῦ. Βεβαίως δὲ ἔχει ιδιότητας ὁ Θεός, τὰς δύοιας, δὲν δυγάμεθα νὰ προσεγγίσωμεν. Αἴφνης τὸ ἀσώματον, τὸ παντοδύναμον, τὰς δύοιας θαυμάζομεν κ.τ.λ. ἔχει δόμως καὶ ἀλλας τὰς δύοιας δυνάμεθα νὰ μιμηθῶμεν ώς τὴν ἀγαθότητα, τὴν δικαιοσύνην, τὴν ἀλήθειαν, τὴν ἀνεξικακίαν κ.τ.λ.

Οσον τελείστερον ἔξετάζομεν τὸν ἔχυτόν μας, τοσοῦτον εὑρίσκομεν εἰς ήμᾶς αὐτοὺς τὴν εἰκόνα τοῦ Θεοῦ. Τοσοῦτον εὑρίσκομεν τὸν ἔχυτόν μας δυγάμεις, τὰς δύοιας δψείλομεν νὰ καλλιεργήσωμεν, ἵνα τελειοποίησωμεν τὴν ἐν ήμῖν εἰκόνα τοῦ Θεοῦ. Τὸ μόνον δὲ μέσον τῆς προσεγγίσεως πρὸς τὸ θεῖον ιδεῶδες είναι νὸ ἀνυψώσωμεν καὶ ἀγαπτύξωμεν τὸν ἔχυτόν μας. Ἔν τούτῳ δὲ συγίσταται ὀλόκληρον τὸ ἡθικὸν ἡμῶν πρόγραμμα. Ὅσω τις ὑψώσται ἡθικῶς τόσον μάλιστα προσεγγίζει τὸν Θεόν. Τότε λοιπὸν δ ἀνθρωπος δ ἀγαπῶν τὸν Θεόν πῶς θὰ ἡμπορῇ νὰ μὴ ἀγαπᾷ τοὺς δόμοιους του, ὅπερ είναι φθέλημα τοῦ Θεοῦ; Ἡ Ἀγ. Γραφὴ λέγει «ἔάν τις εἰπῃ ὅτι ἀγαπᾷ τὸν Θεόν, καὶ τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ μισῇ φεύστης ἐστὶ καὶ ἡ ἀλήθεια τοῦ Θεοῦ οὐκ ἔστιν ἐν αὐτῷ (Ἡ Ἰωάν. ۳' 20). Ὁμοίως δὲ δ ἥρηματίζων τὸν ἑγαωσμόν του καὶ τελῶν τὰ πρὸς τὸν Θεόν θρησκευτικὰ καθήκοντα πῶς θὰ δικαιολογηθῇ, ἔταν κυριαρχῆται ὑπὸ τῶν παθῶν αὐτοῦ;)

Ζητήματα πρὸς συζήτησιν

Νὰ ἐρμηνευθῇ τὸ ἀκόλουθον ρητὸν «ἐν τούτῳ γνώσονται πάντες ὅτι ἐμοὶ μαθηταὶ ἐστέ, ἐὰν ἀγάπην ἔχητε ἐν ἀλλήλοις (Ἰωάν. ۴' 35).

Ἄξιώματα

1) Καὶ πατέρα μὴ καλέσητε ὑμῶν ἐπὶ τῆς γῆς. εἰς γάρ ἔστιν δ πατήρ ὑμῶν δ ἐν τοῖς οὐρανοῖς (Ματθ. κγ' 9).

2) Ἔν αὐτῷ ζῶμεν καὶ κινούμεθα καὶ ἐσμὲν (Πραξ. ۱᳚' 28).

3) Ἀνθρωπος ἀνευ θρησκείας είναι ζῷον φοβερόν, τὸ δόπιον δὲν ἔνγοει τὴν ἐλευθερίαν του, τὴν δύοιαν ἔξευτελίζει καὶ κατατρώγει (Montisquieu).

4) Ἡ τελεία ἔκφρασις τοῦ πολιτισμοῦ εἶναι Θεὸς ἀριστα ἐν-
νοούμενος, ἀριστα λατρευόμενος, ἀριστα ὑπηρετούμενος ὑπὸ τῶν
ἀνθρώπων. Ἡ προσευχὴ εἶναι ὁ τελευταῖος λόγος καὶ ἡ τελευταῖα
πρᾶξις τοῦ ἀληθοῦς πολιτισμοῦ (Lamartine).

5) Ὅσον ἐννοῶ τὰ μυστικὰ τῆς δημιουργίας τοσοῦτον θαυμάζω
καὶ ἔξυμνο τὸν Δημιουργὸν (Νεύτων).

11. ΚΑΘΗΚΟΝΤΑ ΠΡΟΣ ΤΗΝ ΑΤΟΜΙΚΗΝ ΖΩΗΝ

Μετὰ τὰ πρᾶξ Θεὸν καθήκοντα ἐπιβάλλεται εἰς τὸν ἀνθρωπὸν
νὰ προαγάγῃ τὸν ἔχυτόν του. Διὸ τοῦτο δὲ μετὰ ταῦτα θὰ ἔξε-
τάσωμεν τὸν ἀνθρωπὸν ώς μεμονωμένον καὶ θὰ ἔδωμεν ποῖα κα-
θήκοντα ἔχει εἰς τὸν ἀτομικὸν του βίον. Ἀλλὰ τὸ ἀτομον περιβάλ-
λεται πανταχόθεν ἀπὸ κατώτερα ὅντα, τὰ δποῖα ἔχει εἰς τὴν ὑπη-
ρεσίαν του πρέπει λοιπὸν γὰρ ἔδωμεν πῶς πρέπει νὰ φέρηται πρᾶξ
αὐτὰ καὶ ἔπειτα πῶς πρέπει νὰ μεταχειρισθῇ τὸν ἔχυτόν του.

12. ΚΑΘΗΚΟΝΤΑ ΤΟΥ ΑΝΘΡΩΠΟΥ ΠΡΟΣ ΤΑ ΚΑΤΟΤΕΡΑ ΟΝΤΑ

Ο ἀνθρωπὸς εἶναι τῶν κατωτέρων ὅντων κυρίαρχος, διότι
ταῦτα ἔδημιουργήθησαν δὲ αὐτόν. Ἀλλος δημος ἡ κυριαρχία τοῦ
ἀνθρώπου ἐπ' αὐτῶν δὲν πρέπει γὰρ εἶναι ἀπόλυτος· δφείλει δὲ νὰ
κανονίζεται ὑπὸ τοῦ πνεύματος τῆς προόδου καὶ τῆς ἀνάγκης τῆς
χρήσεως.

Ἡ γῆτικὴ λοιπὸν ἀπαγορεύει πᾶσαν κατάχρησιν. Ἄν δὲ ταῦτα
ἔδημιουργήθησαν νὰ εἶναι ἀφθονα τοῦτο ἐγένετο, ἵνα ἔξυπηρε-
τηθῇ ἐντελέστερον δ ἀνθρωπὸς.

Καθήκοντα πρᾶξ τὰ ἀψυχα δντα καὶ τὰ φυτά. Ο γῆτι-
κὸς νόμος ἀπαγορεύει πᾶσαν ἄγεν λόγου καταστροφὴν προτίν-
τος τῆς φύσεως καὶ τῆς τέχνης χαρακτηρίζων τοῦτο ως βαν-
δαλισμόν.

Είναι λοιπὸν τελείως ἀπηγορευμένον νὰ καταστρέψῃ τις ἐν δάσος, νὰ κόπτῃ δένδρα ἢ καὶ κλάδους ἀνευ ἀποχρῶντος λόγου.

Ἄπαγορεύεται δὲ ἡ φθορά, διότι πάντα ταῦτα ἔξυπηρετοῦν τὴν ζωὴν. Τις δὲν γνωρίζει τὴν χρησιμότητα τοῦ δάσους καὶ παντὸς ἐν γένει: δένδρου διὰ τὴν ζωὴν; Μήπως δὲν είναι φονεὺς πᾶς διάπτων δένδρα ἢ πυρπολῶν δάση; Δὲν καταστρέφει οὐτος στοιχεῖα ζωῆς διὰ τῆς πράξεως του ταύτης;

Ωσαύτως τὰ βιβλία, οἱ πίνακες, τὰ ἀγάλματα τὰ ἕργα τῆς τέχνης πρέπει νὰ είναι σεβαστὰ ἐπειδὴ είναι ὡφέλιμα, διότι ἐν τούτοις βλέπει τις τὴν ἔξέλιξιν τοῦ ἀνθρωπίνου πνεύματος καὶ μελετᾷ τὸν πολιτισμὸν τῶν διαφόρων ἐποχῶν.

Πλὴν ὅμως βιβλία ἐπικίνδυνα, εἰκόνες αἰσχραὶ καὶ πᾶν προϊὸν ἐν γένει, εἴτε τῆς διανοίας, εἴτε τῆς τέχνης, τὸ ὅποιον ὡς σκοπὸν ἔχει τὴν διαφθοράν, πρέπει νὰ καίηται. Δυστυχῶς πόσα τοιαῦτα βιβλία δὲν κυκλοφοροῦν σήμερον καὶ πόσα ἀσεμνα θεάματα δὲν παρίστανται εἰς τὰ θέατρα! Ἐὰν σήμερον ἡ ἡθικὴ εὑρίσκεται ἐν παραλύσει τοῦτο συμβαίνει, διότι διάφοροι παράγοντες δὲν ἔσκεψησαν ποτέ, διὰ τὴν καθαρότητης τῆς καρδίας καὶ τὸ ἀδιάφθορον τοῦ πνεύματος είναι ἀγαθὰ ἀνώτερα, τὰ ὅποια οὐδέποτε πρέπει νὰ ὑποτιμῷ τις χάριν τῆς τέχνης.

Καθήκοντα πρὸς τὰ ζῶα. Τὰ ζῶα δύναται νὰ μεταχειρίζηται ὁ ἀνθρωπὸς πρὸς τὰς ἀνάγκας αὐτοῦ ὅχι ὅμως καὶ νὰ τυραννῇ αὐτά. Διὰ τοῦτο ὁ ἡθικὸς νόμος ἀπαγορεύει πᾶσαν αἰσχραν κατὰ τῶν ζώων. Τὰ ζῶα είναι ὅπως ἡμεῖς πεπροικισμένα διὸ αἰσθηματικότητος. Αἱ κραυγαὶ, τὰς ὅποιας ἐκβάλλουν, δταν κτυπῶνται μαρτυροῦν τὴν ὁδύνην των. Δὲν είναι λοιπὸν καθαραὶ μηχαναὶ, ὡς ἵσχυροίσθησάν τινες.

Διὰ τοῦτο είναι φοβερὸν νὰ πολλαπλασιάζωμεν τὴν θλῖψιν αὐτῶν. Ὁταν κακομεταχειρίζωμεθα τὰ ζῶα καλλιεργοῦμεν τὰ ἔνστικτα τῆς σκληρότητος ἡμῶν καὶ βραδύτερον είναι ἐπόμενον νὰ φανῶμεν σκληροὶ καὶ πρὸς τοὺς ὅμοίους ἡμῶν. Ὁ ἀνθρωπὸς δ σκληρῶς φερόμενος πρὸς τὰ ζῶα θὰ φανῇ τοιοῦτος καὶ πρὸς τὴν γυναικαν αὐτοῦ καὶ τὰ τέκνα του.

Δικαιοῦται ὅμως νὰ μεταχειρίζηται ταῦτα εἰς τὰς ἀνάγκας του, Ἐχει προσέτι δ ἀνθρωπὸς διαχρέωσιν νὰ ὑπερασπίζῃ ἔχυτὸν

ἐκ τῶν προσβολῶν τῶν ζώων. Εἶναι ζῷα ἐπικίνδυνα. Κατὰ τούς των πρέπει ν' ἀντιταχθῇ καὶ νὰ τὰ φανεύσῃ ἐν ἀνάγκῃ, ἵνα σώσῃ τὴν προσωπικότητά του.

Ομοίως δύναται νὰ μεταχειρίζεται ταῦτα πρὸς τροφήν του, ἂν καὶ οἱ ὀπαδοὶ ἀκρεοφαγίας ἀντιτίθενται: θεωροῦντες ως φόνον πάσαν χύσιν αἷματος καὶ τὸ κρέας, ὡς πτῶμα· νομίζουν δὲ διὰ τὴν χρῆσις τοῦ κρέατος καταστρέψει τὴν υγείαν. Ἡ μέση ὁδὸς εἶναι ἡ ἀρίστη. Ὁχι κατάχρησις ἀλλὰ χρῆσις εἶναι ωφέλιμος.

Ομοίως δικαιοῦται ὁ ἀνθρωπός νὰ μεταχειρίζεται ταῦτα εἰς τὰς ἔργασίας του ὅπως τὸν ἵππον π. χ. τὸν βοῦν κ. τ. λ. Καὶ νὰ ἐνεργῇ ἐπὶ αὐτῶν διάφορα πειράματα ἐπιστημονικὰ πρὸς εὑρεσιν διαφόρων δρρῶν χρησίμων διὰ τὴν ἀνθρωπότητα. Ἱσως φαίνεται τοῦτο βάρβαρον· εἶναι δημως ἀπαραίτητον διὰ τὴν πρόσοδον τῆς ἀνθρωπότητος.

Θέματα πρὸς συζήτησιν

1) Δικαιούμεθα νὰ κατασκευάζωμεν ἀνθροειδῆ μᾶς ἢ νὰ κάμνωμεν πειράματα ἐπὶ τῶν ζώων.

2) Εἶναι ἀνάγκη νὰ ὑπάρχουν σύλλογοι πρὸς προστασίαν τῶν ζώων.

Αξιώματα

Πᾶν κτῖσμα Θεοῦ καλὸν καὶ οὐδὲν ἀπόβλητον μετὰ εὐχαριστήσεως λαμβανόμενον (Α' Τιμ. δ' 4).

2) Οἰκτείρει δίκαιος φυχὰς κτηγῶν αὗτοῦ· τὰ σπλάχνα τῶν ἀσεβῶν ἀνελεήμονα (Παροιμ.).

14. ΚΑΘΗΚΟΝΤΑ ΤΟΥ ΑΝΘΡΩΠΟΥ ΠΡΟΣ ΕΑΥΤΟΝ

Ο ἀνθρωπός ἀποτελεῖται ἐκ σώματος καὶ πνεύματος, διὰ τοῦτο ἔχει καθήκοντα πρὸς τὸ σῶμα αὗτοῦ καὶ πρὸς τὸ πνεῦμα του, τὰ δοῖα, ἔξετάζομεν.

15. ΚΑΘΗΚΟΝΤΑ ΤΟΥ ΑΝΘΡΩΠΟΥ ΠΡΟΣ ΤΟ ΣΩΜΑ ΤΟΥ

Καθήκοντα πρὸς ἡμᾶς αὐτούς. Οὐδεὶς ἔχει δικαιώματα νὰ
ζῇ κατὰ τύχην ἢ κατὰ τὰς ἴδιας του, ἀλλ᾽ ὅμως ὀφείλει νὰ
διευθύνῃ τὸν βίον του ἀκολουθῶν ὥστισμένους κανόνας. Διότι ἢ
ἀνθρωπίνη ἐν ἡμῖν προσωπικότητης είναι θεῖα παρακαταθήκη, τὴν
ὅποιαν ἡμεῖς πρέπει νὰ φυλάξτωμεν. Δύο δξιώματα λοιπὸν ὀφεί-
λομεν νὰ τηρῶμεν ἐν τῇ φροντίδι περὶ τοῦ ἔχυτοῦ μας· τὸ πρῶτον
είναι «δὲν θὰ θλάψῃς ποτὲ ἔχυτὸν» καὶ τὸ δεύτερον «ἔργαζου διὰ
νὰ προαχθῆς καὶ εὔτυχήσῃς».

Καθήκοντα πρὸς τὸ σῶμα μας. Τὸ σῶμα μας είναι τὸ ἐπι-
τύχειον ὄργανον, τῆς ψυχῆς τὸ ὅποιον αὕτη μεταχειρίζεται διὰ τὰς
ἔξωτερικὰς ἐκδηλώσεις της είναι διπορεύεται διὰ τὰς ἐντο-
λάς της, διὰ τοῦτο διηθικὸς νόμος μᾶς ἐπιβάλλει νὰ σεβώμεθα
αὐτὸν καὶ νὰ τὸ καθιστῶμεν ἐπιτύχειον διὰ διάφορα ἔργα. Τὸ σῶμα
λοιπὸν είναι ἀχωρίστως συγδεδεμένον μετὰ τῆς ψυχῆς, ὅστε ἐν τῇ
πραγματικότητι τὰ δύο ταῦτα ἀποτελοῦν τὸν ἀνθρωπὸν. Ἀλλὰ
τοῦτο ἔχει καὶ μόνο του ἀξίαν ὡς διδάσκει ἡ χριστιανικὴ θρη-
σκεία. Πᾶσα λοιπὸν προσδοσίῃ κατὰ τοῦ σώματος διευθύνεται κατὰ
τοῦ ζλού ἀνθρώπου, ἐνῷ πάλιν ἡ ὑγεία καὶ ἡ εὑρωστία αὗτοῦ ἀν-
τανακλᾶται εἰς τὸν ζλον ἀνθρωπὸν «Νοῦς ὑγιῆς ἐν σώματι ὑγιεῖ»
ἔλεγον οἱ ἀρχαῖοι ἡμῶν πρόγονοι. Ἐνεκκ λοιπὸν τοῦ συγδέεσμου
αὗτοῦ μετὰ τῆς ψυχῆς παράγονται διάφοροι ὑποχρεώσεις, ὡς π.χ.
νὰ φροντίσωμεν διὰ τὸ σῶμα μας, νὰ τὸ διατηρῶμεν καὶ ἐν ταύτῳ
νὰ τοῦ παρέχομεν τὴν εὐτυχίαν του.

Τὸ καθῆκον τῆς διατηρήσεως τοῦ σώματός μας. Τότε τὸ
σῶμα είναι ὄργανον τῆς ψυχῆς, ὅταν τοῦτο διατηρήται ὑγιές. Διὰ
τοῦτο ἡ ἡθικὴ ἀπαγορεύει πάσας τὰς ἐκ τῆς θελήσεως ἡμῶν πη-
γακίσουσας πράξεις, αἵτινες θὰ ἰδύναντο νὰ βλάψουν τὸ σῶμα μας.
Διὰ τοῦτο ἀπαγορεύεται ἡ αὐτοκτονία, γῆτις καταστρέφει τὴν ζωὴν
καὶ διλοιποίσματος, αἱ ἀκόλαστοι ἀπολαύσεις καὶ ἡ ἀκαθαρσία,
ὅτια πονομεύουν τὴν ζωὴν.

Ἡ αὐτοκτονία. Αὕτη είναι ἡ πρᾶξις ἔκεινη, κατὰ τὴν ὅποιαν
διὰ τοῦτο διατηρήσεως τερματίζει τὸν βίον αὗτοῦ θεληματικῶς. Είναι

δὲ πρᾶξις βαρυτάτη ἀντιστρατευσμένη κατὰ τῆς ἡθικῆς, διότι καταλύει πᾶν καθήκον. Ἡ ζωὴ δὲν ἀνήκει εἰς τὸν ἀνθρωπὸν· ἐδέθη εἰς αὐτὸν διὰ νὰ ἐκπληρώσῃ τὰ καθήκοντά του. Τὸ καθῆκον τῆς ζωῆς ἐπειδήθη εἰς τὸν ἀνθρωπὸν καὶ χάριν τοῦ ἰδίου, κυρίως, διότι ἔχει ὑποχρέωσιν νὰ καλλιεργήσῃ τὸν ἔχυτόν του καὶ τὸν τελειοποιῆσῃ· καὶ χάριν τῆς κοινωνίας, ἥτις ἀπαιτεῖ ἀγῶνας καὶ ἐργασίαν ἔντιμον παρ' ἐκάστου ὑγιεῖς μέλους αὐτῆς, ἵνα προαχθῇ. Ἐὰν λοιπόν τις φονεύσῃ ἔχυτόν, καταλύει τὸν ἡθικὸν νομὸν καὶ προσδάλλει αὐτὸν τὸν Θεόν, ἐκ τοῦ ὅποιου πηγάζει δὲ νόμος οὗτος.

Ἐπιχειρήματα ὑπὲρ τῆς αὐτοκτονίας ἐπιχειρήματα εἶναι ἀστήρικτα. Τινὲς παριστοῦν ταύτην ὡς πρᾶξιν ἡρωϊκήν. Τὸ αἰσθημα τῆς φιλοσωϊας λέγουν εἶναι διαθύτατα ἐρριζωμένον, ὥστε ἀπαιτεῖται ἡρωϊσμὸς νὰ ἀντιταχθῇ τις κατὰ τούτου καὶ ν^ο ἀποφασίσῃ θάνατον διὰ τὸν ἔχυτόν του. Ἀλλὰ τίς δύναται νὰ ἀργηθῇ, διὰ διάνατος, τόσον περιπαθῶς ἐκζητούμενος, δὲν εἶναι τρόπος νὰ φύγῃ τις ἀπὸ τὴν ζωὴν! Βαδίζει τις τότε πρὸς τὸν θάνατον, διότι φοβεῖται τὴν ζωὴν. Τοῦτο κατὰ βάθος εἶναι δειλία. Ἀλλοι πάλιν λέγουν, διὰ δὲν πρέπει νὰ κατηγορήται δὲ αὐτοκτονῶν, διότι ἡ αὐτοκτονία εἶναι τὸ μόνον μέσον γὰρ διαφύγη τις τὸ μῆσος, τὴν δυστυχίαν καὶ τὴν δουλείαν. Ὁχι, καὶ τότε εἶναι ἔνοχος. Πολλάκις ἡ ἀτιμία καὶ ἡ δυστυχία ἐν γένει εἶναι μοιραία τιμωρία διὰ τὰ σφάλματα ἐκάστου· λοιπὸν δὲν μία ψυχὴ εἶναι ἀληθῶς μεγάλη, διφείλει νὰ διπομείνῃ ἐκάστην τιμωρίαν πρὸς ἐξιλεσμόν· δὲν δὲ πάλιν εἶναι ἀθώος ὑπὸ τὰ κτυπήματα τῆς δυστυχίας ήταν ἐγκαίνιαση νέαν ἀρχὴν ἐνεργείας καὶ ήταν ἀποβῆτη ἡθικῶς τελειότερος. Ὁ ὑπομένων μετὰ στοιχότητος καὶ χριστιανικῆς αὐταπαρνήσεως τὰ δεινά, μαρτυρεῖ, διὰ ἔχει μεγάλην δύναμιν ψυχῆς.

Τι δὲ νὰ σκεφθῇ τις δι^ο ἔκεινους, οἵτινες τερματίζουν τὴν ζωὴν των ἐξ ἀγδίας πρὸς αὐτήν, ἢ διότι μηδαμινή της εὐτυχία διέφυγεν ἀπὸ αὐτῶν; Οὕτοι, ἀν δὲν εἶναι τρελλοί, πάντως ὅμως ἔχουν ποταπὸν ἴδεωδες ζωῆς.

Ἐὰν ἐννοήσουν τὰ θελγητρά τῆς ἐργασίας καὶ τῆς θυσίας καὶ αἰσθανθοῦν τὴν τιμὴν, τὴν ὅποιαν ἀποδίδει ἡ κοινωνία εἰς τὰ χρήσιμα μέλη αὐτῆς θὰ πεισθοῦν, διὰ ἡ ζωὴ ἀξίζει τὸν κόπον γὰρ τὴν ζῆται τις.

Τυπάρχεις δημως καὶ ἔμμεσος αὐτοκτονία, δημοίως ἀπηγορευμένη, ώς καὶ η ἔμμεσος. Εἶναι ἀνήθικον νὰ ὑποσκάπτῃ τις τὴν ὑγείαν του ἢ νὰ ἔξαντλῇ τὸν δργανισμόν του, εἴτε διὰ νὰ ἀποφύγῃ τὴν στρατιωτικὴν ὑποχρέωσιν, εἴτε διὰ νὰ κερδίσῃ οὐτιδανά τινα στοιχήματα, εἴτε διὰ νὰ ἀποκτήσῃ ἀμετρον ἵκανότητα (π. χ. νὰ γένηται ἐπιποδημαχοτῆς, σχοινοβάτης κ.τ.λ.) Ἡ μεγάλη σωματικὴ καὶ διαγοητικὴ ὑπερκόπωσις ἀνατρέπουσα τὸν δργανισμόν, εἶναι ἀνηθίκτης. Ἐν τούτοις εἰς τινας περιστάσεις δι^ι ἀνώτερα συμφέροντα ἐπιτρέπεται θυσία τῆς ζωῆς· πᾶς τις ἐπκινεῖ τὸν στρατιώτην, τὸν οἰκογενειάρχην, τὸν ιατρόν, τὴν ἀδελφὴν τοῦ ἐλέους, τοὺς ἱεραποστόλους, οἵτινες ἀψηφοῦν τὴν ζωήν, ἵνα σώσουν τὴν πατρίδα των, νὰ ὑποστηρίξουν τὰ τέκνα των καὶ νὰ διαδώσουν τὸ φῶς τοῦ Εὐαγγελίου εἰς τοὺς ἀπίστους.

Ἐνταῦθα δὲ θάνατος δὲν ἔχει ώς ἀφορμὴν τὸν φόδον τῆς ζωῆς, ἀλλὰ, τὴν ἐπιθυμίαν καλυτέρας ζωῆς.

Ἀλκοολισμός. Ὁ πότης οἰνοπνευματωδῶν ποτῶν εὑρίσκει εἰς αὐτὰ πραγματικὴν ἀπόλαυσιν. Δοκιμάζει δὲ προσωπικῶς τοιαύτην, διότι ἡ πόσις κολακεύει τὴν δρεξινήν, θερμαίνει τὰ μέλη καὶ σκορπίζει τὴν χαρὰν καὶ τὴν εὐθυμίαν. Ὁμοίως δὲ παρέχει εἰς αὐτὸν δύναμιν τιγα καὶ τοισυτορόπως ἡ δραστηριότης τοῦ πίνοντος πολλαπλασιάζεται. Πραγματικῶς δημως τὸν ἔξευτελίζει, τὸν ἀποβλαχώνει, τὸν καταστρέφει. Τὸν ἔξευτελίζει, διότι δὲ μεθυσμένος χάνει ὅλην αὐτοῦ τὴν προσωπικὴν ἀξίαν. Οἱ λόγοι του, αἱ πράξεις του, ἡ στάσις του προκαλοῦν τὴν γενικὴν περιφρόνησιν.

Τὸν ἀποβλαχώνει, διότι ἡ πνευματικὴ διέγερσις δὲν διαρκεῖ ἢ ἐπ^ο ἐλάχιστον. Ἐπειτα δὲ ἐπακολουθεῖ κατάπτωσις, κατὰ τὴν δποίαν πᾶσαι αἱ πνευματικαὶ δυνάμεις ἐπισκιάζονται.

Τὸν καταστρέφει πρὸ παντός, τοῦτο δὲ εἶναι τὸ φρικῶδες ἀποτέλεσμα τῆς καταχρήσεως ταύτης. Καταστρέφει τὴν ὑγείαν του, διότι ἐπὶ τοῦ ἥπατος, ἐπὶ τοῦ στομάχου, ἐπὶ τῶν νεφρῶν, ἐπὶ τοῦ ἔγκεφάλου, ἐπὶ τῶν σπουδαῖοτέρων δργάνων τὸ οἰνόπνευμα ἐνεργεῖ πραγματικὴν καταστροφήν. Καταστρέφει τὰς ἡθικὰς δυνάμεις, διότι ἀμβλύνει τὴν θέλησιν, καὶ ἀφαιρεῖ πᾶσαν γενναίαν ἔμπνευσιν.

Δι^ι ὅλους λοιπὸν αὐτοὺς τοὺς λόγους ἐπιβάλλεται σταυροφορία

κατὰ τοῦ ἀλκοολισμοῦ. Εἰς ωργανωμένα δὲ κράτη, σωματεῖα, ἵερεῖς, διδάσκαλοι, νομοθέται, προστάμενοι τῶν οἰκογενειῶν, κηρύττουν διαρκῶς κατὰ τούτου.

Κατὰ ταῦτα ὅσον τις περιορίζεται, τόσον εἶναι σοφός· ή αὐστηρότης ἡμῶν ὡς πρὸς τὸ ζῆτημα τοῦτο εἶναι ὁ ἀσφαλῆς φρουρὸς τῆς ὑγείας καὶ τῆς ἥθειᾶς.

Αἱ αἰσθητικαὶ ἀπολαύσεις. Καὶ αἱ ἀκόλαστοι ἥδοι γατούρουν τὸ σῶμα ὑποσκάπτουν τὴν ὑγείαν, σκληρύνουν τὴν καρδίαν ταπεινοῦν τὸ λογικόν, ἀφαιροῦν κυριολεκτικῶς τὴν ἐλευθερίαν καὶ δηλητηριάζουν τὴν ζωήν. Ἐκτὸς τῶν ἄλλων ἐκφυλίζουν καὶ τὸ ἀνθρώπινον γένος. Διὰ τοῦτο δὲ εἰς τὰ πεπολιτισμέρα κράτη πρὸς τὸ συμφέρον τῆς ἀνθρωπίνης φυλῆς, οἱ νόμοι τιμωροῦν αὐστηρῶς τοὺς ὑπονομευτὰς τῶν δημοσίων ἥθων. Διὰ τοῦτο γονεῖς, διδάσκαλοι, ἱερεῖς καὶ διαγοούμενοι ἀνθρωποι ἐν γένει, σπουδαίως ἀσχολοῦνται πᾶς νὰ σταματήσουν τὴν ἀνθρωπότητα ἀπὸ τὴν παρατηρουμένην ταύτην ἥθειαν ἔκλυσιν. Πολλάκις ἡ καθαρότης τοῦ σώματος καὶ τῆς ψυχῆς ὀλιγώτερον φυλάσσεται ὑπὸ τοῦ ἴδιου ἀνθρώπου. Ὁ ἴδιος δὲ ὁ ἀνθρωπος πολλάκις εἶναι ὁ καταστροφεὺς τοῦ ἔκυτοῦ του. Ἔνεκα τούτου λοιπὸν ὁ ἴδιος πρέπει νὰ ἀγωνισθῇ διὰ τὴν σωτηρίαν του, ἀφ' οὗ πεισθῇ διὰ τῆς ἀκολασίας εἶναι διὸ αὕτην καταστροφή.

Ἡ καθαριότης. Ἡ καθαριότης εἶναι ὡσαύτως ἀρετή· αὕτη συντελεῖ εἰς τὴν εὐεξίαν τοῦ σώματος καὶ τῆς ψυχῆς. Ἄλλῃ δύμας ἵγα διατηρηθῆ ἀὕτη καὶ μάλιστα ἡ ψυχικὴ καθαριότης ἀπακτοῦνται ἀγῶνες.

Ἡ ἀκαθαρσία εἶναι κακόν, διότι ἐπιφέρει φυσικὸν ὀλεθρον, ἐπειδὴ κλείει τοὺς πόρους τοῦ σώματος καὶ ἐμποδίζει τὴν ἀδηλον ἀναπνοήν. Ἐπειτα δὲ αὕτη προκαλεῖ τὴν ἀγδίαν· πάντες αἰσθάνονται ἀποστροφὴν βλέποντες ἀκαθάρτους. «Ἡ καθαριότης εἶναι μισή ἀρχοντιά» λέγει δημώδης παροιμία. Ἐπειτα ἐπιδρᾷ καὶ ἐπὶ τῆς ψυχῆς, διότι σῶμα ἀκάθαρτον ὑποτιμᾶ καὶ ἔξευτελίζει τὴν ψυχήν, τὴν ὁποίαν ἔνδυει. Διὰ τοῦτο πρέπει νὰ ἀγρυπνῇ τις διὰ τὴν καθαριότητα. Νὰ συγειθίσῃ εἰς συχνάς λούσεις τὸ σῶμα του. Νὰ βασιλεύῃ δὲ αὕτη ἐπὶ τῶν ἐνδυμάτων του καὶ ἐπὶ τῆς οἰκίας του

διὰ νὰ ἀποδεικνύῃ τὴν μεγάλην του λεπτότητα καὶ τὸν βαθμὸν τοῦ πολιτισμοῦ του.

16. ΚΑΘΗΚΟΝΤΑ ΣΥΝΤΕΛΟΥΝΤΑ ΕΙΣ ΤΗΝ ΕΥΕΞΙΑΝ ΤΟΥ ΣΩΜΑΤΟΣ

Δὲν πρέπει νὰ ἀποφεύγωμεν διὰ πλάπτει τὸ σῶμα ἀλλὰ πρέπει νὰ πράττωμεν πᾶν διὰ συντελεῖ εἰς τὴν εὐεξίαν τοῦ σώματος, διότι εἰναι κέρδος τῆς ψυχῆς. Τοῦτο δὲ κατορθοῦται διὰ τῆς τηρήσεως τῶν κανόνων τῆς ὑγιεινῆς καὶ τῆς αὐστηρᾶς ἐγκρατείας.

Ἡ ὑγιεινὴ ἔχει σκοπὸν νὰ προαγάγῃ τὸ σῶμα ἐνισχύουσα αὐτὸ διὰ στοιχείων χρησίμων, τὸ σῶμα ἔχει ἀνάγκην τροφῆς, ἀέρος κινήσεως καὶ καθαριότητος.

Διὰ ταῦτα πρέπει νὰ ἀγρυπνῇ ἡ ὑγιεινὴ. Ἡ τροφὴ δὲν ἀπολείπει, ποτὲ τὸν ἄγνοιαν ἀλλὰ δὲν εἶναι πάντοτε ὑγιεινὴ.

Ο σημερινὸς ἄγνοιαν χρεοφάγος, εἶναι ἀνάγκη νὰ ἀποδῇ πλέον χορτοφάγος. Ο καθαρὸς ἀγέρ λείπει πολλάκις ἐκ τῶν πόλεων. Ἡ ὑγιεινὴ ἐπιβάλλει ἀερισμὸν τῶν δωματίων, διότι ἔργαζεται τις καὶ τὴν εἰσπνοὴν τοῦ δέσμονος, διότι ἔργαζεται τὸν δργανισμόν. Ἡ κίνησις πάλιν εἶναι ἀναγκαῖα. Διότι ἐνισχύει τοὺς μῆρας καὶ συντελεῖ εἰς τὴν κυκλοφορίαν τοῦ αἵματος. Τὴν ὑγιεινὴν ἐπιβάλλει ἡ ἡθικὴ.

Ἡ ἐγκράτεια. Αὕτη ἐπιβάλλεται εἰς τὸ ποτὸν καὶ τὸ φαγητόν. Τὰ γεύματα εἶναι ἀναγκαῖα ἀλλὰ καὶ ἐπικίνδυνα συγχρόνως δταν γίνεται κατάχρησις τοῦ φαγητοῦ. Εἶναι ἀναγκαῖα, διότι διότι δργανισμὸς δμοιάζει μὲ ἑστίαν, ἥτις ἔχει ἀνάγκην νὰ προσθέτῃ τις νέα ξύλα, ἵνα καίη. Εἶναι δμως καὶ ἐπικίνδυνα, διότι ἐπιφέρουν παράλυσιν τῶν δργάνων τῆς πέψεως δταν γίνεται κατάχρησις.

Ζητήματα πρὸς συζήτησιν.

- 1) Πῶς πρέπει νὰ χαρακτηρισθῇ δ ἀσκητισμὸς δ χριστιανικὸς δ λέγων «περιφρόνει τὸ σῶμα σου».
- 2) Πῶς ἔξηγεται τὸ λεγόμενον «μόνος μου κατέστρεψε τὸν έκατόν μου».

Αξιώματα

1) Οὐς οἶδατε, δτι ναὸς Θεοῦ ἔστε καὶ τὸ πνεῦμα τοῦ Θεοῦ ἐν ὑμῖν ἔστιν; δστις τὸν ναὸν τοῦ Θεοῦ φθείρει,, φθερεὶ τοῦτον ὁ Θεός, ὁ γὰρ ναὸς τοῦ Θεοῦ ἄγιος ἔστιν· οἵτινες ἔστε ὑμεῖς Α. Κυρ. γ. 16.

2) Γνωρίζεται τὶ πίνει ἐκ τοῦ ποτηρίου ἑκείνου, τὸ δποῖον ὁ μεθυσμένος χρατεὶ μὲ τὰ τρέμοντα χέρια του· πίνει τὰ δάκρυα, τὸ αἷμα, τὴν ζωὴν τῆς συζύγου καὶ τῶν τέκνων του (Lamaianais).

ΚΑΘΗΚΟΝΤΑ ΤΟΥ ΑΝΘΡΩΠΟΥ ΠΡΟΣ ΤΟΝ ΝΟΥΝ ΑΥΤΟΥ

"Ἐχομεν καθήκοντα πρὸς τὸν νοῦν ἡμῶν. Διὰ τοῦ νοῦ διακρίνεται ὁ ἀνθρωπὸς τῶν λοιπῶν ὅντων καὶ κατέχει τὴν πρώτην μεταξὺ αὐτῶν θέσιν. Διακρίνεται δὲ τῶν ζώων διότι ταῦτα διατελοῦν αἰχμάλωτα τῶν αἰσθήσεών των. Ὁ ἀνθρωπὸς διμως θραύει τὰ δεσμὰ τῆς αἰσθήτικότητος καὶ προχωρεῖ πέραν τοῦ κόσμου μέχρι τοῦ ἀπολύτου, μέχρι τοῦ ἀσφάτου. Ἡ μόρφωσις δίδει τὴν πραγματικὴν ἀξίαν εἰς τὸν ἀνθρωπὸν. Ἔὰν λοιπὸν ἔχωμεν καθῆκον γὰρ ὑψηλῷ μεν πνευματικῷ εἰναι ἀνάγκη νὰ ἐργασθῶμεν διὰ τὸ πνεῦμα μας. Ὁ νοῦς εἰναι τὸ φῶς τοῦ ἀνθρώπου, ὁ βίος μας βαδίζει, τὴν δόδον τὴν δποίαν ἀνοίγει ὁ νοῦς. Αἱ ίδεαι μας λοιπὸν εἰναι ἐκεῖναι, αἴτινες μας διηγοῦν. Διὰ τοῦτο εἰναι δυστύχημα γη ἔλλειψις ίδεων ἥ ἥ ἀπόκτησις ψευδῶν τοιούτων! Ὁ ἀνευ ίδεων ἀνθρωπὸς βαδίζει ἀνευ διευθύνσεως εἰναι: λεία τῆς τύχης καὶ τῶν παθῶν του. Ὁ ἔχων πάλιν ψευδεῖς ίδεας βαδίζει ἀλλ ἀντιθέτως.

Ποῖα εἰναι τὰ καθήκοντα πρὸς τὸν νοῦν ἡμῶν.

Ταῦτα εἰναι διττά, ἀρνητικὰ καὶ θετικά. Τὰ ἀρνητικὰ ἐκφράζονται τοιουτορόπως: «μὴ καταστρέψῃς τὸν νοῦν σου». Τὰ δὲ θετικὰ τοιουτορόπως «κακλιέργει τὸν νοῦν σου». Ἐκεῖνο λοιπόν, τὸ δποῖον βλάπτει τὸ πνεῦμα εἰναι ἥ ἄγνοια, ἥτις ἀφίνει ἀκαλλιέργητον τὸν νοῦν, ὡς γῆν χέρσον. Προσέτι δὲ εἰναι

ἡ πλάνη, γῆτις σπείρει εἰς αὐτὸν ψευδεῖς ιδέας καὶ θερίζει μετὰ ταῦτα θλίψεις.

“Αλλ’ ὅμως τὰ δύο ταῦτα ἀνατρέπονται διὰ τῆς προσηκούσης μορφώσεως. Δὲν εἶναι ἀνάγκη νὰ ἔκθέσῃ τις τὰ ἀρνητικὰ καθήκοντα, ἀρκεῖ πρὸς τοῦτο ἡ ἔκθεσις τῶν θετικῶν. Εἶναι δὲ ταῦτα τὰ ἔξτης: ὁ πλουτισμὸς τοῦ νοῦ διὰ τῆς γεώσεως, ἡ ἄσκησις αὗτοῦ διὰ τοῦ δροῦ λόγου καὶ ἡ διεύθυνσις αὗτοῦ πρὸς τὸ φῶς τῆς ἀληθείας.

Πλουτισμὸς τοῦ νοῦ διὰ τῆς γνώσεως.

“Ἐν τίνι μέτρῳ δέον νὰ γένηται αὕτη. Ἐκαστος ἀνθρωπος πρέπει νὰ μανθάνῃ ὅτι εἶναι ἀναγκαῖον γιὰ τοῦτο πρὸ παντὸς θὰ διδαχθῇ ἐν μέρος τῆς ἡθικῆς εἰς τοῦτο θὰ μάθῃ τί εἶναι, πόθεν ἥλθεν εἰς τὸν κόσμον, ποῦ πηγαίνει καὶ πῶς θὰ ἐπιτελέσῃ τὸν προορισμὸν αὗτοῦ. Ταῦτα ἀποτελοῦν τὴν οὐσιώδην ἀνατροφήν, γῆτις καλλιεργεῖται ἐν τῷ οἴκῳ, ἐν τῷ σχολείῳ καὶ τῇ ἐκκλησίᾳ, τῆς δρούσις τὰ διδάγματα πρέπει ν’ ἀκολουθηῇ. Ἔπειτα ἔρχεται τὸ δεύτερον μέρος τοῦ προγράμματος, τὸ δροῖον εἶναι τεχνικόν. Τοῦτο διδάσκει εἰς τὸν ἀνθρωπὸν τὴν ἀνάγνωσιν, τὴν γραφὴν τὴν ἀριθμητικήν, τὰς θεμελιώδεις γνώσεις τῶν ἐπιστημῶν, στοιχεῖα ἴστορίας καὶ γεωγραφίας, ὡς καὶ περίληψιν εἰσαγωγῆς εἰς τὸν κοινωνικὸν θίον. Τὸ δημοτικὸν σχολεῖον εἰς πάσας τὰς χώρας ἀκολουθεῖ τὸ ἀνωτέρω πρόγραμμα. Ὁπου τὸ δημοτικὸν σχολεῖον δὲν συγχάζεται, ἔκει οἱ πολῖται ὑστεροῦν, διὰ τοῦτο δὲ ἡ φοίτησις εἰς τὰ δημοτικὰ σχολεῖα ἐπιβάλλεται ὑπὸ τοῦ νόμου.

Μετὰ ταῦτα ἀκολουθεῖ δευτέρα βαθμὸς μορφώσεως, γῆτις παρέχει εἰδικάς τινας γνώσεις. Ὁ ἵερεὺς πρέπει νὰ γνωρίζῃ τὴν θεολογίαν, δὲ δικηγόρος καὶ δὲ δικαστὴς τὴν νομικήν, δὲ ἱατρὸς τὴν ἰατρικήν, δὲ καθηγητὴς τὴν ὅλην τῆς διδασκαλίας του κ.τ.λι: Ἐκαστος δὲ δρεῖται νὰ καταστῇ ἴκανὸς εἰς τὴν ἐπιστήμην του. Ἄλλα διπάρχουν δριαὶ εἰς τὴν ἐπιστήμην. Ὁ Ἀριστοτέλης λέγει ὅτι ὁ ἀνθρωπὸς δύναται νὰ μάθῃ τὰ πάντα. Ἀλλοι ὅμως νεώτεροι λέγουν, ὅτι τὸ ἀνθρώπινον πνεῦμα εἶναι μέγιστον, δὲ δίος ὅμως δραχὺς καὶ διὰ τοῦτο δὲ χρόνος ὡς πολύτιμόν τι δὲν πρέπει νὰ δαπανᾶται ἀποκλειστικῶς διὰ νὰ μάθῃ τις πολλά. Καλύτερον λέγουν νὰ μάθῃ τις τὸ εὖ ζῆν ἢ νὰ μάθῃ πολλά. Ὁ Ρουσσώ προσχωρῶν

ἔτι περαιτέρω λέγει, διτὶ «αἱ ἐπιστῆμαι οὐ μόνον εἰναι ἀνωφελεῖς, ἀλλὰ καὶ ἐπιβλαβεῖς διότι γίγνονται ἀφορμὴ διαφθορᾶς καὶ καταπτώσεως τῶν κοινωνιῶν· ὅταν αἱ ἐπιστῆμαι εἰσεχώρησαν εἰς μεγάλους λαούς οὗτοι κατέπεσαν». Δύναται τις ἔμως νὰ ἀντιτάξῃ τὰ ἀκόλουθα:

“Ἡ ἀκμὴ τῶν ἐπιστημῶν εἰναι τιμὴ καὶ δέξια, διὰ τοὺς λαούς. Εἰς τὰ ἔθνη ἐκεῖνα ὅλαι αἱ τάσεις εἰναι ὑψηλότεραι, ἡ βιομηχανία καὶ τὸ ἐμπόριον ἡ συγκοινωνία κ. τ. λ. ἀκμάζουν. Ἀλλὰ καὶ τότε πολλάκις δημιουργεῖται λαὸς δοκησισόφων, οἵτινες ἀποφεύγουν τὴν ἔργασίαν, ἥτις εἰναι ἀπαρχίτητος. Δημιουργοῦνται δὲ θεοίθηραι καὶ δύνηροι.

“Ἐκαστος πρέπει νὰ μορφώνῃ τὸν ἔκυτόν του ἀλλού ὅχι παραμελῶν τὰ ἀλλοθεν ἐπιβαλλόμενα εἰς ἔκυτὸν καθήκοντα π. χ. Μία μήτηρ εἰναι ἡθικῶς ὑπόλογος, ἀν ἀσχοληται εἰς τὴν φιλολογίαν καὶ παραμελῇ τὰ μητρικὰ αὐτῆς καθήκοντα, ἢ ὅταν μηχανικός τις παραμελῇ τὸν καθῆκόν του, ἵνα ἀσχοληθῇ εἰς τὴν ποίησιν, τὴν μουσικήν, ἢ τὴν φιλοσοφίαν. Ἐκαστος πρέπει νὰ ἔξειδικεύηται εἰς τὸ ἐπάγγελμά του διὰ νὰ διάρχῃ ἀρμονία μεταξὺ γνώσεως καὶ θέσεως π. χ. ὅταν παντοπάλης τις ἀσχοληται μὲ τὴν φιλοσοφίαν κάμνει κάτι ἀνάρμοστον πρὸς τὸ ἐπάγγελμά του.

Ποῖα εἰναι τὰ μέσα τῆς μορφώσεως. Ἐκ τριῶν πηγῶν ἀρύεται ἡ ἀνθρωπίνη γνῶσις, ἐκ τῆς φύσεως, ἐκ τῶν διδασκάλων καὶ ἐκ τῶν βιβλίων.

Οἱ παιδεῖς διδάσκονται ἀπὸ τὰ ποικίλλα θεάματα τὰ προσπίπτοντα εἰς τοὺς διφθαλμούς αὐτῶν. Ὁ οὐρανὸς καὶ ἡ γῆ, τὰ φυτὰ καὶ τὰ ζῷα, δ ἀνθρωπος πρὸ παντός, διτὶς παρουσιάζει τοιαύτας διαφορᾶς κατὰ φυλὰς καὶ κατ’ ἀτομά, παρέχει πλουσίον ὅλην πρὸς διδασκαλίαν. Εἴτε δὲ ἔξειτάζομεν τὰς πράξεις ἥμδων, εἴτε παρακολουθοῦμεν μετὰ περισκέψεως τὰ ψυχικὰ φαινόμενα συλλέγομεν διαρκῶς θησαυρούς ἐκ πείρας. Τὰ ἀνωτέρω λοιπὸν ἀποτελοῦν τὰ πρώτα στοιχεῖα τῆς γνώσεως, ἄνευ τῶν διποίων πᾶσα γνῶσις εἰς κενὸν τρέχει. Οἱ διδάσκαλοι ἔρμηγεύουν τὴν φύσιν καὶ τακτοποιοῦν τὰς παραστάσεις αἱ διποίαι αἰφνηδίως ἐγεννήθησαν ἐν ἥμιν. Ἐκτὸς τούτου δ διδάσκαλος μεταδίδει εἰς ἡμᾶς ὡς κληρονομίαν τὴν πείραν τῶν παρελθο-

σῶν γενεῶν, εἰς τὴν δποίαν προσθέτουμεν καὶ τὴν μικρὰν εἰσφορὰν τῆς διανοίας μας. Όμοιώς ή ἀνατροφή μετὰ τῶν διδασκάλων ἀνάπτει τὴν φλόγα τῆς διανοίας μας. Οἱ δὲ αὐτοδιδακτοι παρουσιάζουν πολλὰς ἐλλείψεις.

Τὰ βιβλία μεταδίδουν τὰς γνώσεις τῶν ἔξοχωτέρων διδασκάλων ὄλων τῶν αἰώνων καὶ τῶν πεφημισμένων συγχρόνων ἡμῶν. Τὰ διδακτικὰ βιβλία π. χ. ἀπλῶς μᾶς εἰσάγουν εἰς τὰς ἐπιστήμας. Τὰ δὲ λοιπὰ προικίζουν τὸν γοῦν ἡμῶν μὲν ἴδεας. Καὶ τὰ δύο συντελοῦν μεγάλως εἰς τὴν μόρφωσιν ἡμῶν.

Συμμόρφωσις τοῦ νοῦ πρὸς τὰς ἀπαιτήσεις τοῦ δρθοῦ λόγου. Αἱ ἴδεαι τότε εἶναι καλοί, ὅταν δὲν παρεκκλίνουν τοῦ δρθοῦ λόγου. Δύο δὲ τυνά συντελοῦν εἰς τὴν παραπλάνησιν τοῦ γοῦ, ἵνα μὴ οὗτος κρίνῃ καλῶς. Αον ἡ κυκλοφορία φευδῶν ἴδεων, αἴτινες παρασύρουν τὸν δρθὸν λόγον εἰς τὴν ἀδικίαν καὶ Βον αἱ ἴδεαι ἔκεινων αἴτινες ἐπιθυμοῦν νὰ παραπλανήσουν τοὺς ἄλλους διὰ τὸ πρόσχημα, ὅτι δῆθεν φροντίζουν διὰ τὸ δίκαιον.

Ἄπὸ τὴν ἐπίδρασιν ταύτην προέρχονται, οἱ ψεῦσται καὶ οἱ παρασυρόμενοι. Ἐκ τούτων οἱ ψεῦσται δὲν σωφρονίζονται. Καὶ ἀν γνωρίζουν τὴν ἀδυναμίαν των ἀποφεύγουν νὰ ἐκφράσουν κρίσεις καὶ νὰ λάθουν ἀποφάσεις. Ἐμπιστεύονται δὲ εἰς τοὺς φίλους αὐτῶν τὰς ἴδεας των, ἵνα ζῆσουν κατ' αὐτάς. Ὡστε οὗτοι εἶναι ἀθεράπευτοι, δπως π. χ. οἱ ἐκ πεποιθήσεως ἀθεοί (φευδῶς πάντοτε) καὶ διαστροφεῖς τῆς ἡθικῆς. Οἱ παρασυρόμενοι δημαρτύρουν νὰ θεραπευθοῦν, νὰ ἀναγνωρίσουν δηλαδὴ τὰς πλάνας των, νὰ ἀνακαλύψουν τὰς αἴτιας καὶ τέλος νὰ προφυλαχθοῦν. Ὡστε αἱ πλάναι αὐτῶν προέρχονται ἀπὸ προλήψεις, δηλαδὴ ἴδεας ἐξωθεν προσβαλλομένας, αἴτινες γίνονται ἀποδεκται ἀνευ ἐξελέγξεως. Αἱ προλήψεις εἶναι ή πρώτη πηγὴ τῆς πλάνης π. χ. ἐπειδὴ νέος τις καταγεται ἀπὸ εὐγενεῖς ἀναγνωρίζει, ως ἡθικὴν πρᾶξιν τὴν μονομαχίαν, παρὰ τὸν ἡθικὸν νόμον. Ἡ πρόληψις αὕτη διωχετεύθη εἰς τὸ ἀτομοῦ διὰ τῆς οἰκογενείας. Ἄλλας πάλιν προλήψεις μεταδίδει ἡ κακὴ ἀνατροφή. Ὡς π. χ. ὁ ἀνατραφεῖς εἰς ἀντιθρησκευτικὸν σχολεῖον θὰ βλέπῃ ἐν τῷ προσώπῳ τοῦ ιερέως ἐν ὅν χείριστον, ἀπὸ τὸ δποῖον ἐγστίκτως ἀπομακρύνεται. Οἱ παρασυρόμενοι διὰ τῶν κακῶν συναναστροφῶν, ἔνθα τὸ παράδειγμα τὰ πάντα μεταβάλλει.

Είς τὰς ἀνω περιστάσεις καὶ ἰδέαι εἰναι ξέναι δὲν εἰναι ήμέτεραι, διότι εἰναι δάνεια. Μέγιστον λοιπὸν καθῆκόν μας εἰναι νὰ δεξχόμεθα πᾶσαν ἰδέαν συντείνουσαν εἰς τὴν προκοπὴν ήμῶν καὶ ν' ἀπορρίπτωμεν πᾶσαν, γῆτις συντελεῖ εἰς τὸν γῆθικὸν ήμῶν ὅλεθρον. Ἐκτὸς τῶν ἀνωτέρω νὰ μή παρασυρώμεθα ἀπὸ τὴν πρώτην λάμψιν εῶν διαφόρων ἰδεῶν, ἀλλὰ νὰ ἐμδαθύνωμεν καὶ τότε θὰ εὑρίσκωμεν τὴν ἀλήθειαν.

Νὰ ἔχωμεν δὲ τὴν δύναμιν νὰ ἀπορρίπτωμεν καὶ ἰδέας, τὰς δρπίας πρότερον παρεδέχθημεν, δταν πεισθῶμεν περὶ τοῦ ἐναντίου καὶ τοιουτοτρόπως ἀναδεικνύομεν τὴν ἀλήθειαν ἀνωτέραν τοῦ ἑγωοῦ σμοῦ ήμῶν.

Ἡ ἔκφρασις τῆς σκέψεως. Αὕτη ἐνδιαρέρει καὶ τὴν παιδαγωγικὴν καὶ τὴν γῆθικήν.

Ἡ παιδαγωγικὴ ἀπαιτεῖ κατὰ τὴν ἔκφρασιν ἀκριβολογίαν, κομψότητα, δύναμιν. Ἡ γῆθικὴ ἀπαιτεῖ εἰλικρίνειαν, σωφροσύνην, κοσμιότητα. Ἡ εἰλικρίνεια προστάσσει νὰ λέγωμεν τὴν ἀλήθειαν, οἱ δὲ λόγοι μας νὰ εὐρίσκωνται ἐν ἀρμονίᾳ πρὸς τὰς πράξεις ήμῶν. Ὁταν πρόκειται νὰ δριλήσωμεν δέον νὰ συμμορφώνται οἱ λόγοι ήμῶν πρὸς τὰς πράξεις μας. Τὸ φεῦδος δὲν εἰναι μόνον θδελυρόν, διότι εἰναι ἐπιθλαβές, διότι εἰσάγει εἰς τὸν τροχὸν τῆς ζωῆς στοιχεῖα, τὰ δποῖα θὰ τὴν ἀπομακρύνουν τοῦ προορισμοῦ της, ἀλλὰ εἰναι μισητόν, διότι εἰναι ἔκφρασις ἀδυναμίας, διότι ἔξευτελίζει τὴν ἀνθρωπίνην ἀξίαν καὶ προσβάλλει τοὺς παραδειγμένους γῆθικούς κανόνας. Ὁ φεῦστης ἀλλοτε φεύδεται εἰς ἔχυτόν, διότι πολλάκις οὐδὲ αὐτὸς πιστεύει, δ.τι λέγει, ἀλλοτε τρέμει ἐκ φόβου καὶ ταπεινοῦται, ἀλλοτε ὑποκρίνεται καὶ δριλεῖ κατὰ τὰς περιστάσεις. Διὰ τοῦτο καὶ ἡ Ἀγία Γραφὴ στιγματίζει τὸ φεῦδος. Ἡ δὲ πολιτεία εὑρίσκομένη εἰς τὴν ἀνάγκην ζητεῖ νὰ εῦρῃ τὴν ἀλήθειαν προσβάλλουσα τὴν ἱερότητα τοῦ ὄρκου. Ἡ σωφροσύνη κανονίζει τὴν εἰλικρίνειαν. Ἐάν εἰναι κακὸν νὰ φεύδηται τις εἰναι χείριστον νὰ λέγῃ τὸ πᾶν, διότι εἰναι πολλάκις ἀνάγκη σιωπῆς. Δὲν εἰναι ἀνάγκη νὰ διασδιώμεν, δ.τι μανθάνομεν. Πρὸ τῶν χειλέων μας πρέπει νὰ ὑπάρχῃ φραγμός, δ.τι μανθάνεις νὰ ἐμποδίζῃ τὴν ἔξοδον λόγου, δστις δὲν διηγεύθη καλῶς ὑπὸ τῆς σωφροσύτης. Ἡ κοσμιότης θέτει φραγμὸν εἰς τὴν γλῶσσαν καὶ

έμποδίζει τοὺς αὐτοεπαίγους καὶ τὰς κατηγορίας ἐναντίον τῶν
ἄλλων,

Θέματα πρὸς συζήτησιν

- 1) "Οσον ἀναπτύσσεται τις τόσον ὑποτιμᾶ τὸν ἔχονταν του.
- 2) Νὰ ἐρμηνευθοῦν οἱ λόγοι τοῦ Lebintz «ἐν πνεῷ μα ρξίζει
ὅσον ὅλος ὁ κόσμος».

Δυνάμεθά ποτε νὰ ἀποκρύπτωμεν τὴν ἀλήθειαν;

Αξιώματα

"Εστω δὲ ὁ λόγος ἡμῶν ναὶ ναὶ, οὐ οὐ τὸ δὲ περισσὸν τούτων
ἐκ τοῦ πονηροῦ ἔστιν, (Ματ. ε' 37).

2) Πρέπει νὰ εἰναὶ τις ἀξιος ἐπαίνων ἀλλὰ γ^ρ ἀποφεύγῃ τού-
τους, Feneillon

3) Νὰ μὴ φεύδεσθε πιεζόμενοι ὑπὸ τῆς φιλοδοξίας (Άγ. Αὐ-
γουστῖνος).

4) Η γὰρ πρὸς τοὺς φαύλους τῶν λόγων συνήθεια ὅδός τις
ἔστιν ἐπὶ τὰ πράγματα (Μ. Βασίλειος),

18. ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑΚΟΣ ΒΙΟΣ

"Η θέσις τοῦ οἰκογενειακοῦ βίου. Οὗτος ἐπιδρᾷ καὶ ἐπὶ
τοῦ ἀτομικοῦ καὶ ἐπὶ τοῦ κοινωνικοῦ βίου. Εἶναι τρόπον τινα μετά-
βασις ἐκ τοῦ ἀτομικοῦ εἰς τὸν κοινωνικὸν βίον. Ἐν τῇ οἰκογενείᾳ
τὸ ἀτομον εὑρίσκει εἰς τὰ διάφορα μέλη τὴν αὐτὴν μὲ αὐτὸ σάρκα
καὶ τὸ αὐτὸ αἷμα· οἱ γονεῖς παραβάλλονται πρὸς δένδρον ζῶν, ἐν
τῷ δποίῳ ή αὐτὴ ἵκμᾶς περιέχεται εἰς τοὺς κλώνους καὶ τὸν κορ-
μόν, καὶ τοῦ δποίου ή αὐτὴ εὑωδίᾳ ὑπάρχει καὶ διαχέεται διὰ
μέσου τῶν κλάδων εἰς τοὺς δμοίους καρπούς. Εὑρίσκει τις ώσαύ-
τως ἐν τῇ οἰκογενείᾳ τὰ αὐτὰ ἴδεώδη, διότι πάντες ἐμεγάλωσαν
εἰς τὴν αὐτὴν ἔστιν καὶ ἔχουν τὰς αὐτὰς κλίσεις. Ἐν τῇ οἰκογε-
νείᾳ συνδέονται τὰ διάφορα μέλη στενῶς, σέβονται ἄλληλα καὶ

Ιδίως τοὺς γονεῖς, εἰς τοὺς δποίους ὁφείλουν στοργὴν καὶ ἀφοσίωσιν. Ἐκ τῆς οἰκογενείας δὲ ἄρχονται τὰ πρωτογενῆ καθίκοντα τῆς ἀγάπης καὶ τῆς δικαιοσύνης.

Ἡθικὸν καθῆκον τῆς οἰκογενείας. Ἡ οἰκογένεια εἶναι σπουδαῖον ἡθικὸν κεφάλαιον διὰ τὴν κοινωνίαν καὶ ἔνεκα τῶν καθηκόντων, τὰ δποία ἐπιβάλλει καὶ διὰ τὴν εὔκολίαν, ἔνεκα τῆς δποίας ταῦτα ἔκτελοῦνται.

Οἱ σύζυγοι ἀγαποῦν ἀλλήλους, διότι ἡ ἀγάπη τοὺς ἔνώνει. Ἀγαποῦν τὰ τέκνα αὐτῶν, εἰς τὰ δποία ἔδωκαν τὴν ὑπαρξίαν, καὶ εἰς τὰ δποία κισθάνονται ἔκυτοὺς ζῶντας. Τὰ τέκνα δὲ πάλιν ἀγαποῦν τοὺς γονεῖς των, οἵτινες ἔδωκαν εἰς αὐτὰ τὴν ζωὴν καὶ οἵτινες ἔλαθον δι² αὐτὰ τὰς πρώτας φροντίδας. Τὰ τέκνα πάλιν ἀγαπῶνται μεταξύ των, διότι στηρίζονται ἐπὶ τῶν αὐτῶν δάσεων καὶ ἐμψυχοῦνται ὑπὸ τοῦ αὐτοῦ πνεύματος. Ἡ δικιὴ αὐτῶν ἀγάπη δὲν μένει νεκρά. Οἱ γονεῖς θυσιάζουν πολλάκις τὰς ἀπολαύσεις των καὶ αὗτὴν τὴν ζωὴν των, χάριν τῶν τέκνων των. Ταῦτα δὲ πάλιν φροντίζουν διὰ τοὺς γέροντας γονεῖς των.

Τόσον διθεῖα εἶναι ἡ ἀγάπη τῶν γονέων πρὸς τὰ τέκνα, ὥστε οἱ γονεῖς ζοῦν πλέον διὰ τὰ τέκνα των. Παραδειγματίζουν δὲ ταῦτα, διότι ἔκτελοῦν αὐτοὶ πρώτοι, ὅσα κηρύττουν.

Ἡ οἰκογένεια εἶναι λαιπὸν γαός, εἰς τὸν δποῖον διασιλεύει ἡ ἀρετὴ. Ἐν τῇ οἰκογενείᾳ εἶναι εὔκολος ἡ ἔκτελεσις πάσης ἔναρέτου πρᾶξεως, διότι τὰ μέλη τῆς οἰκογενείας ἔνώνει ἡ συμπάθεια. Δύναται τις νὰ εἶναι ψυχρὸς πρὸς πάντας, ἔνεκα τῶν γονέων του ἔμως, τῶν δποίων εἶναι σάρκη ἐκ τῆς σαρκός των, εἶναι ἔτοιμος νὰ διοβληθῇ εἰς σίανδήποτε θυσίαν. Εἰς τοὺς γονεῖς του εἶναι ἀδρὸς δὲν εἶναι σκληρός, εἶναι πλήρης ἀφοσιώσεως· τὰς ἀρετὰς ταῦτας μεταφέρει καὶ εἰς τὴν κοινωνίαν. Ὅταν αἱ ἡθικαὶ ἀρεταὶ καλλιεργηθοῦν ἐν τῇ οἰκογενείᾳ τότε εὔκόλως ἔκτελοῦνται πάντοτε.

Καθήκοντα τῆς οἰκογενείας ἐν τῇ κοινωνίᾳ. Ὁσον ἔξυψοῦται ἡθικῶς δ οἰκογενειακὸς δίος, τοσοῦτον ἔξυψοῦται καὶ ἡ κοινωνία. Ἐν πρώτοις ἡ οἰκογένεια δμοιάζει πρὸς κοινωνικὸν κύτταρον· ἔπως ἔν σῶμα ἀπαρτίζεται ἐκ διαφόρων κυττάρων, οὕτω καὶ ἡ κοινωνία ἀποτελεῖται ἐκ τῶν οἰκογενειῶν, διότι αὗται εἶναι τρόπον τινα κύτταρα κοινωνικά. Ὅταν τὰ κύτταρα εἶναι διγια,

τότε καὶ δλον τὸ σῶμα εἶναι ὅγιές. "Οσον εὑρίσκεται εἰς περιωπὴν ἡθικὴν ἑκάστη οἰκογένεια, τοσοῦτον καὶ τὸ σύνολον, ἡ κοινωνία δηλαδή, εὑρετεῖ ἡθικῶς. Συμβαίνει δῆμος καὶ τι ἀλλο ἀκόμη. Ἐν καλῶς ὠργανωμένῃ οἰκογενείᾳ πάντες ἐργάζονται· ἡ δραστηριότης δὲ αὕτη διοχετεύεται καὶ ἐν τῇ κοινωνίᾳ. Οὕτω δὲ δίδεται ὕθησις εἰς τὴν διομηχανίαν καὶ τὸ ἐμπόριον ἐξ ὧν πορίζεται κέρδη ἑκάστη οἰκογένεια, τὸ περίσσευμα τῶν διοίων χρησιμεύει τόσον διὰ τὰς ἀνάγκας τῆς οἰκογενείας, δοσον καὶ διὰ τὰς ἀνάγκας τῆς κοινωνίας. Ἡ εὐρωστία τῆς οἰκογενείας εἶναι εὐρωστία αὐτοῦ του κράτους.

(*"Η ἡθικὴ βάσις τῆς οἰκογενείας. Η ἡθικὴ βάσις τῆς οἰκογενείας στηρίζεται ἐν τῷ γάμῳ τ. ἔ. ἐν τῇ ἐλευθέρᾳ καὶ ὑπὸ τῆς ἐκκλησίας εὐλογημένῃ ἐνώπιοι τοῦ ἀνδρὸς καὶ τῆς γυναικός. Ο Θεὸς συνέστησε τὴν μονογαμίαν, δημιουργήσας ἐν ζεῦγος ἀνθρώπων. "Αλλ" δῆμος ἡ ἀνθρωπότης διαφθαρεῖσα ἡθέτησε τὴν θείαν προσταγὴν καὶ συγέστησε τὴν πολυγαμίαν, καθ' ᾧ εἰς ἔχει πλείστας γυναικας καὶ σπανίως τὴν πολυνυστρίαν, καθ' ᾧ μία γυνὴ ἔχει πολλοὺς ἀνδρας. "Η ἐλευθέρα συγκατάθεσις δὲν ἐτηρήθη πάντοτε, ὅταν αἱ γυναικες, δπως συμβαίνει ἀκόμη σήμερον εἰς ἀγρίους λαούς, ἐλαμβάνοντο ὡς σύζυγοι: διὰ τῆς βίας, ἀλλοτε πάλιν ἡγοράζοντο καὶ ἐθεωροῦντο ὡς κατώτερα ὄντα, ὡς πράγματα, ὅτινα ἀνήκον εἰς τὸν κύριον. Ήπειρά τοῖς πλείστους πεπολιτισμένοις λαοῖς, θεωρεῖται σήμερον ὡς συνεταιρισμός, εἰς τὸν διοίων ἔκαστος καταθέτει τὰ κεφάλαιά του. "Ο, τι δὲ ὁθεὶ εἰς τὸν γάμον συνήθως εἶναι τὸ συμφέρον ἀποκλειομένης τῆς ἐλευθέρας ἐκλογῆς καὶ τῆς ἀμοιβαίας ἀγάπης.*

Τέλος δὲ τὸ ἀδιάλυτον τοῦ γάμου δὲν λαχεῖ πανταχοῦ. Εἶναι ἀληθὲς ὅτι δι χριστιανισμὸς κηρύσσει τὸν γάμον ιερόν, ἐπιτρέπει δῆμος τὴν τούτου διάλυσιν καὶ ὠρισμένους λόγους.

"Η οἰκογένεια δὲν ἔκπληροι τὸν πραορισμὸν τῆς ἀν δὲν στηρίζηται εἰς τοὺς ἔξης τρεῖς θεμελιώδεις νόμους: εἰς τὴν μονογαμίαν, τὴν ἐλευθερίαν καὶ τὸ ἀδιάλυτον. "Ἐνεκα τῆς μονογαμίας π.χ. τὰ μέλη τῆς οἰκογενείας πατήρ μήτηρ καὶ τέκνα εἶναι διογενῆ, διὰ τοῦτο ἡ ἀμοιβαία ἀγάπη εἶναι δυνατή. "Ἐνεκα πάλιν τῆς ἐλευθέρας συγκαταθέσεως στηρίζεται ἡ οἰκογένεια ἐπὶ τῆς Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ἀγάπης, οἱ σύζυγοι εἰναι: ἵσοι πρὸς τὴν ἀξίαν καὶ ὅχι διὰ τοῦ νόμου ὑποδουλωμένοι. Ἔνεκα ἐπίσης τῆς προϋποθέσεως τοῦ ἀδιαλύτου τοῦ γάμου τὰ τέκνα δὲν διατρέχουν τὸν φόβον γὰρ ἐγκαταλειφθοῦν· οἱ δὲ σύζυγοι προφυλάττονται ἀπὸ πᾶσαν ἡθικὴν παρεκτροπὴν καὶ ἀπὸ πείσματα.

Σύστασις τῆς οἰκογενείας. Ἡ οἰκογένεια ἀπαρτίζεται κυρίως ἐκ τοῦ πατρός, τῆς μητρὸς καὶ τῶν τέκνων.

Οἱ ἀνήρ καὶ ἡ γυνὴ εἰναι: ἵσοι ἐν τῷ γάμῳ. Δὲν συγέβαινε τοῦτο δῆμος ἀλλοτε, ἢ δὲν συμβάνει καὶ τώρα τοῦτο πανταχοῦ. Υπάρχουν ἀκόμη ἔθνη, εἰς τὰ δποῖα δὲν εἰσέδυσε τὸ φῶς τοῦ Εὐαγγελίου, δπως εἰναι οἱ Μωαμεθανοί, στίγμες ἔχουν ἀλλην ἀγγεληψιν περὶ γάμου. Οἱ χριστιανισμὸς συνέστησε τὴν ἡθικὴν ισότητα μεταξὺ ἀνδρὸς καὶ γυναικός, ἥτις ἀπέδη μικρὸν καὶ κατ' ὅλην ἀληθῆς σύντροφος, μοιραζομένη μετὰ τοῦ ἀνδρὸς τὴν τιμὴν καὶ τὴν δύναμιν τῆς οἰκογενείας. Τὰ τέκνα εἰναι ὁ σκοπὸς τοῦ γάμου· ἢ ἔνωσις τοῦ ἀνδρὸς μετὰ τῆς γυναικὸς εἰναι θέλημα Θεοῦ πρὸς διαιώνισιν τοῦ ἀνθρωπίου γένους.

Εἶναι λοιπὸν φοβερὸν νὰ συνάπτῃ τις γάμον μὲ τὴν προϋπόθεσιν νὰ μὴ ἀποκτήσῃ τέκνα. Οἰκογένεια ἀνευ τέκνων δὲν εἶναι οὐσιαστικῶς οἰκογένεια.

Ἡ εὐλογία τοῦ Θεοῦ ὑπάρχει εἰς τοὺς ἀποκτῶντας πολλὰ τέκνα.

Μέλη τῆς οἰκογενείας θεωροῦνται καὶ ὅσοι ζοῦν ὑπὸ τὴν αὐτὴν στέγην. Αὗτοί εἶγαι οἱ ὑπηρέται.

Ὑποχρεώσεις πρὸς τὴν οἰκογένειαν. Τὰ ζῷα φροντίζουν διὰ τὰ νεογνά των ἐξ ἐγστίκτου κινούμενα καὶ ὅχι ἐκ τοῦ λογικοῦ. Τὰ νεογνά τῶν ζώων π. χ. δὲν γνωρίζουν ποτὲ τὰν πατέρα αὐτῶν. τὴν δὲ μητέρα των γνωρίζουν ὠρισμένον χρόνον. Ἡ μήτηρ διτε πράττει, τὸ πράττει ἀκολουθοῦσα τὸ ἐγστίκτον καὶ ὅχι ἡθικὸν καθηκόν ὑπὸ τῆς συνειδήσεως ἐπιβαλλόμενον.

Δὲν συμβάνει δῆμος τοῦτο εἰς τοὺς γονεῖς, οἵτινες ἀναγνωρίζουν τὴν ἀδυναμίαν τῶν τέκνων των γὰρ ζῆσουν καὶ τὴν ὑποχρέωσιν πρὸς αὐτὰ νὰ τὰ ἀναθρέψουν. Τὸ παιδίον ἐπὶ πολλὰ ἔτη ἔχει ἀνάγκην τῆς φροντίδος τῆς μητρός, ἵνα ἀναπτυχθῇ φυσικῶς καὶ πνευματικῶς. Αἱ δὲ φροντίδες τοῦ πατρὸς εἶναι μέγισται. Η. χ.

νὰ ἔξοικονομήσῃ τὰ πρὸς τὸ ζῆν, διότι ἡ μήτηρ ἔχουσα ἀλλας
ὑπηρεσίας, δὲν δύναται νὰ ἐργασθῇ, νὰ τὰ μορφώσῃ, διότι ἀνευ
τῆς ἐπιθέψεως τοῦ ἀνδρὸς τὰ τέκνα εἶναι ἀδύνατον νὰ ἀποκτή-
σουν χαρακτῆρα ἀνδρικόν. "Αλλὰ καὶ οἱ γονεῖς, ὅταν γηράσουν
ἔχουν ἀνάγκην ὑποστηρίξεως τῶν τέκνων των. "Ἐνεκκ λοιπὸν ὅλων
τούτων, ἡ οἰκογενειακὴ ἀλληλεγγύη διαρκεῖ μεταξὺ τῶν μελῶν
τῆς οἰκογενείας μέχρι τοῦ τάφου.)

Θέματα πρὸς συζήτησιν.

- 1) Ἡ οἰκογένεια δὲν συνίσταται εἰς τὸ κοινὸν δεῖπνον (ἀνά-
πτυξίς).
- 2) Ἡ οἰκογενειακὴ ἀγάπη εἶναι ἡ μόνη, ἢτις προάγει τὴν
ἀγάπην πρὸς τὴν πατρίδα καὶ καλλιεργεῖ πάσας τὰς κοινωνικὰς
ἀρετάς.

Άξιώματα

1) Τοῖς γεγαμηκόσι παραγγέλω σύκ ἐγώ, ἀλλ' ὁ Κύριος γυ-
ναικα ἀπ' ἀνδρὸς μὴ χωρισθῆναι, ἐὰν δὲ χωρισθῇ μενέτω ἄγαμος
ἢ τῷ ἀνδρὶ καταλλαγήτῳ καὶ ἀνδρᾳ γυναικα μὴ ἀφίεναι (Ρωμ. γ' 3).

2) Τέμιος ὁ γάμος καὶ ἡ κοίτη ἀμίαντος (Ἐβρ. γ' 4).

3) Εἰδὼς τοῖνυν γῆλικον μυστήριον ἔστιν ὁ γάμος καὶ ἡλίκου
πράγματος τύπος, μὴ ἀπλῶς, μηδὲ ὡς ἔτυχε περὶ τούτου βου-
λεύου, μηδὲ χρημάτων εὐπορίαν ζήτει, μέλλων ἀγεσθαι νύμφην.
Οὐ γάρ καπηλεῖν, ἀλλὰ διοι κοινωνίαν εἶναι τὸν γάμον δεῖ νομί-
ζειν (Χρυσόστομος).

19. ΤΑ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑΚΑ ΚΑΘΗΚΟΝΤΑ

Καθήκοντα τῶν μελῶν τῆς οἰκογενείας. Ὑπάρχει τοιαύτη
ἀλληλεγγύη μεταξὺ τῶν μελῶν τῆς οἰκογενείας, ὥστε ὅλα ζοῦν
εὐχαρίστως ἐν κοινῇ συνεργασίᾳ. Ὑπάρχουν λοιπὸν καθήκοντα
ἀφορῶντα τοὺς συζύγους: ἀλλα, τὰ ὅποια ὑποχρεοῦν τοὺς γονεῖς

πρὸς τὰ τέκνα ἢ τὰ τέκνα πρὸς τοὺς γονεῖς καὶ τὰ τέκνα ἀναμεταξύ των.

Καθήκοντα τῶν συζύγων πρὸς ἀλλήλους. Συνδεθέντες πρὸς ἀλλήλους ἀνὴρ καὶ γυνὴ διὰ τοῦ δεσμοῦ τοῦ γάμου ὀφείλουν νὰ μοιράζωνται τὴν χαρὰν καὶ τὴν λύπην, χωρὶς νὰ θυσανασχετοῦν πρὸς ἀλλήλους, ἀλλὰ κινούμενοι ἐξ ἀμοιβαίας ἀγάπης, ἥτις δέον νὰ είναι τὸ πρώτιστὸν αὐτῶν καθῆκον.

Ἡ ἀμοιβαία αὕτη ἀγάπη πρέπει νὰ γεννᾶται πρὸ τοῦ γάμου καὶ νὰ στερεώνῃ τοὺς δεσμοὺς τῆς ἑνώσεως των. Τὸ δῶρον τοῦ ἑνὸς τῶν συζύγων πρὸς τὸν ἀλλονδιὰ νὰ είναι ἀξίας καὶ διαρκείας, δὲν πρέπει νὰ είναι τίποτε ἄλλο παρὰ πραγματικὴ συμπάθεια. Τοῦτο δὲν σημαίνει ὅτι πρέπει νὰ μὴ ληφθῇ ὅποιος ὅψις τὸ συμφέρον τοῦ γάμου, διότι πῶς θὰ ἐκπληρωθοῦν ἀνευ δικῶν μέσων βαρύτατα καθήκοντα, ὡς τὸ καθῆκον τοῦ νὰ ζωσῃ ἐντίμως καὶ νὰ ἀναθρέψουν τὰ τέκνα των. Ἐνταῦθι πρέπει νὰ διπλογίσῃ ἡ σύνεσις καὶ ὅχι δὲ ἔγωγες. Τοῦτο δμως δὲν σημαίνει ὅτι δὲ γάμος πρέπει νὰ θεωρηθῇ ἐμπορικὴ ἐπιχείρησις. Διότι γάρ ος, δοτις δὲν στηρίζεται ἐπὶ τῆς κοινῆς τύχης τῶν συζύγων καὶ ἐπὶ ελικρινοῦς ἀγάπης, θὰ καταλήξῃ εἰς τὴν διάφευσιν πάσης ἐλπίδος. Ἡ εὐτυχία δὲ ἔγκειται ἐν τῇ ἑνώσει τῶν καρδιῶν καὶ ὅχι ἐν τῷ συνεταιρισμῷ τῶν συμφερόντων.

Ομοίως δὲ γάμος δὲν πρέπει νὰ στηρίζηται μόνον ἐπὶ τῶν σωματικῶν προτερημάτων τῶν συζύγων. Διότι είναι δυνατόν νὰ γεννηθῇ πάθος βίαιον ἐκ τοῦ διπλογίσμασθαι τούτου, ἀλλὰ τὸ πάθος τοῦτο είναι τυφλὸν καὶ παροδικόν. Ταχέως δὲ τοῦτο διαδέχεται ἡ ψυχρότης καὶ ἡ ἀδιαφορία. Ἡ ἀληθής ἀγάπη δέον νὰ στηρίζηται ἐπὶ τῆς ἐκτιμήσεως καὶ νὰ ἀφορᾷ προτερήματα κυρίως ἥθικά καὶ ὅχι δῶρα σωματικά. Ἄλλος δὲ τοῦτο τὰ τέκνα πρέπει νὰ συμβουλεύωνται τοὺς γονεῖς των προκειμένου νὰ συνάψουν γάμον.

Τὸν συναφθέντα γάμον, διὰ νὰ διατηρηται ἡ ἀμοιβαία ἀγάπη δέον νὰ παροκολουθοῦν προσέτι ἡ πίστις καὶ ἀμοιβαία διπλοτήριεις.

Ἡ ἀμοιβαία πίστις είναι ἀπαρχίτητος δρος τῆς οἰκογενειακῆς εὐτυχίας. Πρέπει νὰ γνωρίζουν ὅτι δὲ ἀνὴρ ἀνήκει εἰς τὴν

γυναικα του και δχι εις τὸν ἔκυτόν του, καθὼς ή γυνὴ εις τὸν
ἀνδρα αὐτῆς και δχι εις ἔκυτήν. Ἡ συζυγικὴ ἀπιστία ἐκτὸς τοῦ
ὅτι ἐπιφέρει τὴν ἀτιμίαν εις τὴν οἰκογενειακὴν ἑστίαν, δηλητη-
ριάζει τὴν ζωήν, ἐπιφέρει ταραχάς ἐν τῇ οἰκογενείᾳ.

Ἡ ἀμοιβαία ὑποχώρησις συνίσταται εις τὸ νὰ ὑποχωρῇ δε εις
εις τὸν ἄλλον κατὰ τὰς διαφόρους διαφωνίας, αἴτινες δύναται νὰ
ἐπέλθουν. Χάριν τῆς κοινῆς εἰρήνης δρείλουν νὰ ἀκολουθῶν τὸν
διπλαῖν αὐτὸν κανόνα: 1) νὰ μὴ ἐνοχλῇ τις οὐδένα και 2) χάριν
τῶν ἄλλων νὰ ὑποφέρῃ τις τὰ πάντα, αὐτὸς δὲ εἶναι «δ νόμος
του Χριστοῦ» ως λέγει δ Ηρόλος. Ἡ ὑποχώρησις αὕτη δσαν λυ-
πηρὰ και ἀν φαίνεται προλαμβάνει δεινὰ μεγαλύτερα και φέρει
τὴν διηγενῆ χαράν. Παρουσιάζονται δμως πολλάκις ἔκτακτοι πε-
ριστάσεις, κατὰ τὰς δποίας τὰ λάθη εἶναι μεγάλα και αἱ πρὸς
ἄλληλους διαιράχαι ἀκατάθλητοι τότε δ κοινὸς βίος εἶναι ἀδύνα-
τος και δ χωρισμὸς ἐπιβάλλεται. Τότε ἐπιβάλλεται διαζύγιον, ἀν
συντρέχουν ψριτιμέναι ἀφορμαί. Διότι τὸ πνεῦμα τοῦ εὐχαγγελίου,
ἐκτὸς ψριτιμένων περιστάσεων, θέλει τὸν γάμον ἀδιάλυτον, ἐπειδὴ
ἔκαστος δύναται νὰ ὑπολογίσῃ τὰς δυστυχίας, αἴτινες δύνανται νὰ
ἐπακολουθήσουν τὴν διάλυσιν του γάμου και ως πρὸς τοὺς συζύ-
γους, ιδίως δὲ πρὸς τὰ τέκνα,

Ἴδιαίτερα καθήκοντα του συζύγου. Ἐκτὸς τῶν κοινῶν
ἔχουν και ιδιαίτερα ἔκαστος τῶν συζύγων καθήκοντα. Ο σύζυ-
γος δρείλει νὰ ἀγαπᾷ τὰ τέκνα του και τὴν σύζυγὸν του και νὰ
προσφέρῃ τὸν καρπὸν τῆς ἐργασίας του και τὰς συμδουλάς του.

Ἡ τρυφερότης τῆς καρδίας. Ὄταν δ σύζυγος ἀποδεικνύῃ
ὅτι εἶναι ἀφωτιωμένος εις τὴν σύζυγον και τὰ τέκνα του, τότε
ἔλκει και αὐτῶν τὴν συμπάθειαν. Τοῦτο δὲ δεικνύει ἀν εὐχαρι-
στῆται νὰ ζῇ μεταξὺ τῶν οἰκείων του, ἀν λέγη πρὸς αὐτοὺς λό-
γους εὐπροσηγόρους, ἀν φέρηται μὲ γλυκύτητα, ἀν προλαμβάνῃ
τὰς ἐπιθυμίας των και ἀν θυσιάζῃ τὸν ἐγωσμόν του χάριν τῶν οἰ-
κείων του.

Ο καρπὸς τῆς ἐργασίας. Ο σύζυγος δρείλει νὰ προσβλέπῃ
τὰς ἀνάγκας τῆς οἰκογενείας και νὰ φροντίζῃ διὰ τῆς ἐργασίας
αὐτοῦ νὰ ἔξικονομῇ τὸν ἄρτον της. Διὰ τοῦτο δρείλει νὰ μὴν
εἶναι σύτε δκνηρὸς σύτε σπάταλος.

‘Η δικηγορία φέρει τὸν ἀπελπισμὸν καὶ τὴν ἀθλιότητα εἰς τὴν οἰκογένειαν. ‘Η δὲ σπιτάλη τὴν πειναν.

‘Ο ἀνὴρ ὅφείλει, ἐπειδὴ εἶναι πλέον πεπειραμένος, νὰ συμβουλεύῃ τοὺς οἰκείους του. Ἐπειδὴ δὲ ἡ θέλησις τοῦ ἀνδρὸς εἶναι σταθερωτέρα καὶ λογοτέρα, διὰ τοῦτο ἐν μέτρῳ πρέπει νὰ ἔπι-θάλληται. Δίκαιον εἶναι τὰ σκῆπτρα τῆς διοικήσεως νὰ κατέχῃ ὁ ἀνήρ.

‘Ιδιαίτερα καθήκοντα τῆς συζύγου. Εἰς τὴν γυναικαν ἐναπόκειται νὰ θεμελιώσῃ τὴν χαρὰν ἐν τῷ οἴκῳ, τὴν τάξιν ἐν αὐτῷ, καὶ νὰ ἀναθρέψῃ τὰ τέκνα αὐτῆς πρεπόντως. ‘Η χαρὰ ἐν τῷ οἴκῳ ἔξαρταται κυρίως ἐκ τῆς γυναικός. Διὰ τοῦτο δὲ ἀν περιστάσεις τινὲς προκαλέσουν τὴν ἀπομάκρυνσιν τῆς χαρᾶς ταύτης, ἡ γυνὴ δρεῖται μὲ κάθε τρόπον νὰ τὴν ἐπαναφέρῃ. Διὰ νὰ καταστήσῃ εὔτυχη τὸν σύζυγον καὶ τὰ τέκνα τῆς δρεῖται νὰ κανονίζῃ συμφώνως πρὸς τὰς δρέξεις αὐτῶν τὰς κλίσεις τῆς ἀγάπης της. ‘Αλλως ζῇ διὸ ἔχεται. Διὰ τοὺς ἰδιούς της πρέπει νὰ ἔχῃ πάντοτε γλυκεῖς λόγους. Πρέπει ἐπίσης νὰ σιωπᾷ διὰ τὰς θλίψεις της τὰς ὄποιας μόνον εἰς τὸν Θεόν νὰ ἔξομολογήται καὶ τοῦτο διὰ νὰ μὴ πικραίνῃ οὐδένα.

‘Η τάξις ἐν τῷ οἴκῳ συντελεῖ εἰς τὴν εὔτυχίαν τῆς οἰκογενείας. Αὕτη θέτει ἔκκαστον πρᾶγμα ἐν τῇ θέσει του· προσέτι αὕτη φέρει τὴν ἀκρίβειαν. ‘Η ἀκρίβεια τοὺς καλοὺς προϋπολογισμοὺς εἰς τὰ οἰκονομικὰ τῆς οἰκογενείας. ‘Ωστε γὰρ ἐν τῷ οἴκῳ ὑπηρεσία εἶναι ἐν τῶν καθηκόντων τῆς γυναικός. Άλι οὐχαριστήσεις δέ, τὰς ὄποιας δοκιμάζει ἐκ τῆς τάξεως ἐν τῷ οἴκῳ, εἶναι ἀγώτεραι πάσης κοσμικῆς τέρψεως.

‘Η ἀνατροφὴ πάλιν τῶν τέκνων, διαχ ταῦτα εἶναι μικρὰ εἶναι ἐκ τῶν πρωτίστων μελημάτων της. Ἐν γένει δὲ τὸ μέλλον τῶν τέκνων ἔξαρταται ἐκ τῶν φροντίδων της.

Διότι αὕτη κανονίζει τὰς πρώτας των συγνθείας διεγείρει τὰ πρώτα συναισθήματα καὶ καθιστᾷ τὰς κλίσεις τῶν τέκνων καθηράς καὶ εὐγενεῖς.

‘Οταν δὲ αὕτη ἐμφαρῇται ὑπὸ θρησκευτικῆς εὐσεβείας, θά ἐνσταλάξῃ εἰς τὰς ἀπαλάς ψυχὰς τῶν τέκνων τῆς τὴν δρόσον τῆς

σωτηρίου χριστιανικής πίστεως, ήτις τόσον θά επιδράσῃ ἐπὶ τῆς ἐν γένει προόδου αὐτῶν.

Καθήκοντα τῶν γονέων πρὸς τὰ τέκνα. Ταῦτα εἰναι πολλαπλᾶ, ὡς π. χ. νὰ χαίρουν ἐπὶ τῇ ἀποκτήσει τέκνων, νὰ τὰ τρέφουν ὅταν εἰναι μικρά, νὰ τὰ ἀνατρέφουν, νὰ παρέχουν εἰς αὐτὰ ἥθικὴν καὶ θρησκευτικὴν ἀνατροφὴν καὶ νὰ ἔξασκούν ἐπὶ αὐτῶν ἐπιεροὴν ἀρμόδουσαν εἰς γονεῖς.

Πρώτιστον καθῆκον τῶν γονέων εἰναι νὰ χαίρουν ἐπὶ τῇ ἀποκτήσει τέκνων, ἄτινα ἡ θεία πρόνοια ἐνεπιστεύθη εἰς αὐτοὺς καὶ νὰ θεωροῦν τὴν ἀπόκτησιν τούτων κατὰ τὴν χριστιανικὴν ἀντίληψιν, ὡς θείαν εὐλογίαν. "Οπου δὲν διάρχουν τέκνα ἔκει λείπει ἡ χαρά, λείπει ἡ θεία εὐλογία. "Οσον μεγάλα καὶ ἄν εἰναι τὰ βάρη τῆς οἰκογενείας, ἡ γέννησις νέου παιδίου πρέπει νὰ θεωρηται, ὡς δύναμις διὰ τὴν οἰκογένειαν καὶ χαρά.

"Ἄφοι φέρουν εἰς τὴν ζωὴν τὰ τέκνα ὃ πατήρ καὶ ἡ μήτηρ, πρέπει νὰ φροντίσουν διὰ τὴν συντήρησιν των. Τοῦτο τὸ καθῆκον ἐπιβρύνει κυρίως τὴν μητέρα, ἢτις γαλουχεῖ τὸ τέκνον καὶ τὸ διατηρητὸν ὑγιεῖς καθαρίζουσα αὐτό. Μετὰ ταῦτα λαμβάνει φροντίδα ὃ πατήρ διὰ τὴν ἀνάπτυξιν τοῦ τέκνου, διαθέτων καθ' ἕκαστην τὰ ἀναγκαιοῦντα χρήματα πρὸς προμήθειαν τροφῶν, ἐνδυμάτων, ἐνίστε δὲ καὶ φαρμάκων. Τὸ τέκνον λοιπὸν εἶναι διὸ τὴν φροντίδα τῶν γονέων του, μέχρις διου γηθῇ νὰ κερδίζῃ τὸν ἄρτον του.

Φροντίζοντες διὰ τὸ σῶμα τῶν τέκνων των οἱ γονεῖς, δὲν πρέπει νὰ παραμελοῦν τῆς ἀνατροφῆς τῆς ψυχῆς. Θὰ δώσουν δηλαδὴ κατεύθυνσιν εἰς τὸν νοῦν τῶν τέκνων σύμφωνον πρὸς τὸ μέλλον ἐπάγγελμα αὐτῶν. "Ως πρὸς τὴν ἐπέμβασιν τοῦ κράτους, ἐπὶ τῆς ἀνατροφῆς τῶν παιδῶν δέον νὰ ισχύσουν τὰ ἐπόμενα :

1ον) Ἐάν τινες γονεῖς παραμελοῦν τῆς ἀνατροφῆς τῶν τέκνων των, τὸ Κράτος ἔχει δικαίωμα νὰ τοὺς ἔξαναγκάζῃ. Διότι ἡ ἀμέλεια αὕτη καταρρίπτει τὴν κοινωνίαν, τῆς δποίας τὰ μέλη θὰ ἀπαρτίζωνται ἐξ ἀμάθῶν.

2ον) Τὸ Κράτος δύναται νὰ ζητήσῃ ὡρισμένας κατευθύνσεις συμμορφώσεως· διφεύλεις ὅμως νὰ ἀφήσῃ ἐλευθέρους τοὺς γονεῖς νὰ ἔκλεξουν τὸ σχολεῖον τῆς γνώμης των, ἀκόμη δὲ νὰ ἐπαγρυπνῇ ἐπὶ τῶν σχολείων τούτων.

3ον) "Οσον θαυμαστοί και ζηλωταί τοῦ καθήκοντος ἀν φαίνωνται οἱ διδάσκαλοι, οἱ γονεῖς δὲν πρέπει ἐξ δλοκλήρου νὰ ἔμπιστεύωνται εἰς αὐτοὺς τὴν ἡθικὴν και θρησκευτικὴν ἀνατροφὴν τῶν τέκνων των, ἀλλως τε εὐθύνονται. Πρέπει νὰ γνωρίζουν ὅτι ἡ ἡθικὴ στηρίζεται ἐπὶ τῆς θρησκείας. Τὴν ἀρχὴν ταύτην πρέπει γὰ ποστηρίζουν πᾶσαι αἱ λοιπαὶ γνώσεις και τὰ προβαλλόμενα παραδείγματα.

Τὰ ἡθικὰ μαθήματα πρέπει νὰ γίνωνται ἡ ὑπὸ μορφὴν διδασκαλίας τῆς θρησκευτικῆς ὅλης, ἀπὸ συστηματικοῦ βιβλίου ἡθικῆς, εἴτε διὰ διηγήσεων, παραβολῶν και πράξεων σπουδαίων προσώπων μεταξὺ τῶν ὅποιων τὴν πρώτην θέσιν δέον νὰ ἔχῃ τὸ πρόσωπον τοῦ θεανθρώπου. Διὰ γὰ δημιουργήσουν λοιπὸν εἰς τοὺς παιδεῖς ὥραίας συνγένειας, πρέπει νὰ ἀσκοῦν αὐτοὺς εἰς τὴν χριστιανικὴν εὐσέβειαν, τὴν συνγένειαν τῆς προσευχῆς και τὴν ἐκπλήρωσιν ἐν γένει τῶν πρὸς τὸν Θεὸν καθηκόντων. Πάντα ὅμως γίνονται ἀν τὰ ἐκτελοῦν αὐτοὶ οἱ γονεῖς, διότι περισσότερον πάντος ἄλλου διδάσκει τὸ καλὸν παράδειγμα.

4ον) Ηρέπει τέλος γὰ ἔξασκοῦν ἐπιρροὴν ἐπὶ τῶν τέκνων αὐτῶν χωρὶς νὰ φαίνωνται οὔτε αὐταρχικοὶ οὔτε ἀδύνατοι. Φαίγονται ἀδύνατοι δταν ὑποχωροῦν εἰς τὰς ἴδιοτροπίας τῶν τέκνων των ἐξ ὑπερβολικῆς ἀγάπης, δπερ συνηθέστατα παρατηρεῖ τις εἰς τοὺς γονεῖς. Ἀλλὰ τότε οἱ γονεῖς καταστρέφουν και δὲν ἀνατρέφουν. Ὁφείλουν πάλιν νὰ ἐπιβάλλωνται κατὰ τοισῦτον τρόπον ὅστε νὰ μὴ καταλύσουν τὴν ἐλευθερίαν τῶν τέκνων των, διότι τὰ παιδία δὲν είναι πρωτισμένα νὰ είναι πάντοτε παιδία.

Καθήκοντα τῶν τέκνων πρὸς τοὺς γονεῖς των. Οἱ γονεῖς ἔφερον εἰς τὴν ζωὴν τὰ τέκνα των, τὰ ἔθρεψκαν, τὰ ἔμόρφωσαν, τὰ περιέβαλον δι ἀγενφράστου στοργῆς. Κατὰ τὴν μικράν των ἴδια ἡλικίαν, ἔθυσίασαν πᾶν δ.τι.εἰχον δι αὐτά. Ἔνεκα λοιπὸν δλων τούτων τὰ τέκνα δφείλουν εἰς τοὺς γονεῖς των ὑπακοήν, σεβασμόν, ἀγάπην. Τὰ καθήκοντα ταῦτα προβάλλονται ὑπὸ τῆς ε'. ἐντολῆς. «Τίμα τὸν πατέρα Σου και τὴν μητέρα Σου».

"Η ὑπακοὴ είναι τὸ πρώτιστον καθῆκον τῶν τέκνων. Είναι προσέτι σήμερον εἰς τὰ τέκνα ἐπιβεβλημένον νὰ πακούσουν εἰς τοὺς γονεῖς των, διότι ἀνευ τῆς βοηθείας αὐτῶν είναι ἀγίκανα νὰ

ζήσουν. Ἡ πεῖρα τῶν γονέων ἀναπληροὶ τὴν ἀμάθειάν των. Εὖν
δὲ ἀκολουθήσουν τὰς ἰδιοτροπίας τὰς ἴδιας των, θὰ καταστρέψουν
ἐκτὸς τῆς εὐτυχίας των καὶ αὐτὴν τὴν ζωήν των. Ὁφείλουν δμοίως
νὰ ὑπακούουν εἰς τοὺς γονεῖς των, διότι ὑπόκεινται εἰς τοσαύτας
θυσίας χάριν αὐτῶν καὶ διότι ἐκφράζουν διὸ αὐτὰ αὐτὴν τὴν θέλη-
σιν τοῦ Θεοῦ. Ἡ ὑπακοὴ δὲ αὕτη δφέλει νὰ είναι ἀνευ ἀντιρ-
ρήσεως, διότι οἱ γονεῖς, ἐκτὸς ἐλαχίστων ἔξαιρέσεων, ἐπιδιώκουν
πάντοτε τὸ συμφέρον τῶν τέκνων των. Ἀλλ᾽ ὅμως πρέπει ἡ ὑπα-
κοὴ αὕτη γὰ είναι ἀπόλυτος; Μάλιστα τοιαύτη πρέπει νὰ είναι,
ὅταν ἡ γλυκία είναι μικρά· δραδύτερον δσον προχωρεῖ ἡ γλυκία
καὶ παρουσιάζεται ἡ προσωπικότης, αὕτη δέον νὰ χαλαροῦται.
Τότε φέρει δὲ ἵδιος πλέον τὴν εὐθύνην τῶν πράξεών του. Εἰς τινας
ὅμως περιστάσεις ώς ἐν τῇ ἐκλογῇ τοῦ ἐπαγγέλματος καὶ ὅταν
πρόκειται νὰ ἐκτελέσουν καθήκοντα τῆς συγειδήσεως των, τότε
δύνανται νὰ μὴ ὑπακούουν, διότι δύνανται γὰ εὑρεθοῦν γονεῖς,
οἵτινες νὰ ώθουν τὰ τέκνα των εἰς τὴν κλοπὴν ἢ εἰς ἄλλας
κακίας.

Ο σεβασμὸς είναι ἀπαραίτητος εἰς οἰκνδήποτε κατάστασιν
καὶ ἀν εὑρίσκωνται οἱ γονεῖς. Εἴτε μέθυσοι είναι, εἴτε παῖκται,
εἴτε ἔλδοτοι, οἰαδήποτε δεινά καὶ ἐὰν ἐπεσώρευσαν εἰς τὴν οἰκο-
γένειαν είναι ἀντικείμενα σεβασμοῦ, διότι είναι εἰκὼν τοῦ Θεοῦ.
Δὲν ἐπιτρέπεται λοιπὸν νὰ κακομεταχειρισθῇ τις αὐτούς, νὰ τοῖς
ἀπευθύνῃ λόγους ἀναρμόστους καὶ νὰ ὑψώσῃ χεῖρα αὐτῶν.
Οὐδέποτε πρέπει νὰ καταφρονήσῃ αὐτούς εἰς οἰκνδήποτε θέσιν
καὶ ἀν υψωθῆ τις καὶ δσον ταπεινὴν καὶ ἀν κατέχουν οὗτοι.

Ἐνῷ λοιπὸν δὲ νοῦς θὰ τοῖς ἀπονείμῃ τὸν σεβασμόν, ἢ καρ-
διὰ θὰ τοῖς ἀπονείμῃ ἀγάπην. Ἡ ἀγάπη δὲ αὕτη πρέπει νὰ
δρμάται ἐκ τῆς εὐγγωμοσύνης πρὸς αὐτοὺς λόγῳ τῶν εὐεργεισιῶν
καὶ τῆς στοργῆς, τὴν δποίαν ἔχουν οἱ γονεῖς πρὸς τὰ τέκνα. Ἡ
ἀγάπη αὕτη διὰ νὰ είναι εἰλικρινῆς πρέπει νὰ ἀποδεικνύεται
διὸ ἔργων. Τοῦτο δὲ γίνεται, ὅταν τὰ τέκνα ἀναλαμβάνουν τὴν
συντήρησιν τῶν γονέων των εἰς ἐποχήν, καθ' ἥν οὗτοι ἀδυνατοῦν
νὰ κερδίσουν τὰ πρὸς τὸ ζῆν. Τοιουτοτρόπως ἀποδίδει τις εἰς τοὺς
γονεῖς τους, διὰ τὰς ἔλαχες κατὰ τὴν παιδικὴν γλυκίαν παρ' αὐ-
τῶν. Τοῦτο πράττουν τὰ τέκνα, ὅταν ὑποστηγρίζουν τοὺς γονεῖς,

εἴτε σωματικῶς, προνοοῦντα διὰ τὰς ἀνάγκας καὶ τὰς ἀσθενείας αὐτῶν, εἴτε ἡθικῶς ωθοῦντα τούτους εἰς τὸν δρόμον τῆς θρησκείας θστις θάξ δῦηγήσῃ αὐτοὺς εἰς τὴν αἰωνιότητα.

Καθήκοντα τῶν ἀδελφῶν πρὸς ἀλλήλους. Δὲν εἶναι ἀνάγκη νὰ κάμη τις μακρὸν λόγον περὶ τῆς ἀγάπης τῶν ἀδελφῶν πρὸς ἀλλήλους, γῆτις εἶναι τὸ πρώτιστον τῶν καθηκόντων, διότι αὐτὴ ἡ φύσις τὴν διδάσκει. Ρέει εἰς τὰς ἀρτηρίας αὐτῷ τὸ αἷμα, ἐμεγάλωσαν ὅπὸ τὴν αὐτὴν στέγην, μετέσχον τῆς αὐτῆς τραπέζης, ἔπαιζαν μαζὶ ὅταν γῆσαν μικροί, ἔλαβον τὴν αὐτὴν ἀνατροφήν, ἔχουν τὰς αὐτὰς ἰδέας, τὰς αὐτὰς ἰδιαστροπίας, τὰς αὐτὰς κλίσεις. "Ολα λοιπὸν ταῦτα ἐγέννησαν τὴν μεταξύ των συμπάθειαν. Οἱ τόσον λοιπὸν οὗτοι στενοὶ δεσμοὶ ἀπαγορεύουν τὰς ἕριδας, τὰ βιαιότητας τὰς ζυλοτυπίας. Οἱ μεγαλύτεροι ἔχουν πατρικὰ καὶ μητρικὰ καθήκοντα διὰ τοὺς μικροτέρους, ἰδίας, ὅταν ἀώρως χάσουν τὸν πατέρα των, ἢ τὴν μητέρα των. Οἱ μεγάλοι ἀδελφοὶ ἀναλαμβάνουν ὅλον τὸ δάρος τῆς σίκογενείχς, ποτὲ ὅμως δὲν ἐπιτρέπεται νὰ ἐπωφεληθοῦν τῆς ἀγνοίας τῶν ἀδελφῶν των καὶ νὰ ὀρπάζουν τὴν περιουσίαν των.

Ζητήματα πρὸς συζήτησιν

1) Τὶ πνεῦμα πρέπει νὰ ἐπικρατῇ ἐν τῇ γνησίᾳ Ἐλληνικῇ Χριστιανικῇ οἰκογενείᾳ.

2) Η ὑπακοή των καὶ γῆ προσωπικότης αὐτῶν εἶναι ἀντιφατικά;

Αξιώματα

1) Πρὶν τελευτῆς μὴ μακάριζε οὐδένα, καὶ ἐν τέκνοις αὐτοῦ γνωσθήσεται δι πατήρ (Σοφ. σειρ. ια' 31):

2) Ό αγαπῶν τὴν ἔχυτοῦ γυναῖκα ἔχυτὸν ἀγαπᾷ, οὐδεὶς γάρ ποτε τὴν ἔχυτοῦ σάρκα ἐμίσησεν, ἀλλ᾽ ἐκτρέψει καὶ θάλπει αὐτὴν (Ἐφεσ. ε'. 28).

3) Οἱ πατέρες μή παροργίζητε τὰ τέκνα ὑμῶν, ἀλλ᾽ ἐκτρέψετε αὐτὰ ἐν παιδείᾳ καὶ γουθεσίᾳ Κυρίου (Ἐφεσ. στ' 4).

4) Τὰς γυναικας φιλοσοφωτέρας τῶν ἀνδρῶν ἐχρῆν εἶναι, οἰκουρία προσηλωμένας τὰ πλείονα... Οὐδὲν γάρ, ισχυρότερον γυναικὸς εὐλαβοῦς καὶ συνετῆς πρὸς τὸ ρυθμίζειν ἄνδρα καὶ διαπλάττειν ψυχὴν αὐτοῦ ἐν οἷς ἂν θέλῃ (Χρυσόστομος).

5) Τίποτε δὲν προσεγγίζει τινὰ πρὸς τὸν Θεὸν ἢ ἡ ἀνάμνησις εὑσεβοῦς μητρὸς (Ozaman).

20. Ο ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΣ ΒΙΟΣ

Τὰ πρὸς τοὺς ὅμοίους ἡμῶν καθήκοντα. Τὰ καθήκοντα ἡμῶν δὲν περιορίζονται μόνον εἰς τὰ καθήκοντα ἡμῶν πρὸς τὸν ἔκυτόν μας καὶ τὴν οἰκογένειάν μας. Δὲν ζῷμεν ἐν τῷ κόσμῳ μεμονωμένοι ἀλλ᾽ ἐν ἐπικοινωνίᾳ μετ' ἀλλων ἀνθρώπων. Διὰ τοῦτο ἔχομεν καὶ πρὸς αὐτοὺς καθήκοντα, διότι καὶ οὗτοι εἰναι ἀνθρώποι ὅπως καὶ ἡμεῖς, εἰναι ἀδελφοί μας εἰναι συνέταιροί μας ἐν τῇ ζωῇ.

Εἰναι ὅπως ἡμεῖς πεπροικισμένοι διὰ τῶν αὐτῶν δυνάμεων, δημοιοι πρὸς ἡμᾶς φυσικῶς καὶ μόνον διάφοροι κατὰ τὸν βαθμὸν τοῦ πολιτισμοῦ. Ἐχουν λοιπὸν δικαίωμα γὰρ κατέχουν μίαν θέσιν ὑπὸ τὸν ἥλιον καὶ δὲν ἐπιτρέπεται ποτε γὰρ ἀμφισθήτωσιν τοῦτο. Ἐπομένως δὲν δικαιούμεθα γὰρ τοὺς μεταχειρίζόμεθα οὕτε ὡς ζῷα, οὕτε ὡς δούλους. Εἰναι ἀδελφοί μας, διότι εἴμεθα κλάδοι του αὐτοῦ στελέχους ἡμεῖς καὶ αὐτοί, εἴμεθα ἀδελφοί ἐν Χριστῷ, διότι Αὐτὸς μᾶς ἤγασεν ὑπὸ τὸ φῶς τῆς διδασκαλίας του καὶ ἔχομεν συνήθως τὴν αὐτὴν θρησκείαν. Μετά τινων ἔχομεν μεγαλυτέρους δεσμούς διότι εἰναι ὅμοιεντες μας, λαλοῦν τὴν αὐτὴν γλώσσαν μὲν ἡμᾶς, ἔχουν τὰ αὐτὰ πατριωτικὰ ἰδεώδη.

Ο τίτλος τοῦ ἀδελφοῦ, τὸν ὅποιον ἀποδίδομεν εἰς τοὺς ὅμοίους μας καὶ τὸν ὅποιον ἐπιβάλλει ὁ θεάνθρωπος εἰπὼν «ἀγαπήσῃς τὸν πλησίον σου ὡς σεαυτὸν» ἐπιβάλλει τὴν ἀγάπην, τὸν σεβασμὸν καὶ τὴν βοήθειάν μας πρὸς αὐτούς, ὅπως τοῦτο κάμνομεν πρὸς τοὺς γονεῖς μας.

Εἰναι συνέταιροι ἐν τῇ ζωῇ ἡμῶν, διότι ὅπως ἡμεῖς συντελοῦμεν διὰ τοῦ ἐπαγγέλματός μας εἰς τὴν ζωὴν αὐτῶν, οἵτια καὶ αὐτοὶ συντελοῦν εἰς τὴν ζωὴν μας. Ἐν τῇ κοινωνίᾳ ὑπάρχει τοιοῦ-

τος κατακμερισμὸς τῶν ἔργων, ὥστε σὶ μὲν ἔχουν ἀνάγκην τῶν δέ.

“**Η κοινωνικὴ ζωὴ εἶναι ἀναγκαῖα.** Αὕτη δίδει κατεύθυνσιν ὡρισμένην εἰς τὸν ἀνθρωπὸν καὶ προάγει αὐτὸν ταχύτερον. Ἐὰν ἀνατρέξωμεν εἰς τὴν ἴστορίαν θὰ ἴδωμεν ὅτι ὁ ἀνθρωπὸς οὐδέποτε ἔζησε μεμονωμένως ἀλλ᾽ ἐν κοινωνίᾳ μετ᾽ ἄλλων. ὅπως συνέβαινε καὶ εἰς τὴν προϊστορικὴν ἐποχήν. Αἱ τὸ πρῶτον ὅμως συγκροτηθεῖσαι ὅμάδες δὲν εἶχον στενοὺς δεσμοὺς καὶ ήσαν κάκιστα ὀργανωμέναι. Ὁλίγον ὅμως κατ᾽ ὀλίγον ἡνόησαν ὅτι ἐν τῇ ἐνώσει ἡ ἴσχυς. Διὰ τοῦτο ἀντὶ νὰ θράύσουν τοὺς πρὸς ἄλλήλους δεσμούς, ἤρχισαν νὰ τοὺς σφυρηλατοῦν στερεωτέρους. Ὡρισμένα δὲ τότε ἀτομὰ ἀποτέλεσαν τὴν φυλήν, αἱ φυλαὶ ἔκαμον διαφόρους οἰκήσεις καὶ τέλος ἐκ τῶν λαῶν ἀπετελέσθησαν τὰ διάφορα ἔθνη· ἡ ἀνάγκη δὲ τῆς κοινῆς βογθείας ηὔρυνε διὰ μέσου τῶν αἰώνων τὸν κύκλον τῶν ἀνθρωπίνων κοινωνιῶν· ἔνεκκ λοιπὸν τῷ ἀγωτέρῳ ἐνεφάνησαν καθήκοντα κοινωνικά.

“**Η ἵδεα τῆς δργανώσεως τῆς κοινωνίας.** Αἱ κοινωνίαι δὲν εἶναι ἀπλαῖ συναθροίσεις ἀτόμων ἀνευ δργανώσεως. Ἡ ἵδεα τῆς δργανώσεως τῆς κοινωνίας ἐπήγκασεν ἐκ τοῦ ζῶντος δργανισμοῦ. Ὅπως εἰς τὸν ζῶντα δργανισμὸν τὰ μέρη ἐργάζονται διὰ τὸ δλον, οὕτω καὶ εἰς τὴν κοινωνίαν τὰ μέρη ἐργάζονται διὰ τὸ δλον· τὸ δὲ δλον ἐποπτεύει ἐπὶ τῶν μερῶν.

Εἰς ζῶντα δργανισμὸν τὰ διάφορα μέρη διακρίνονται ἀλλήλων καὶ εἶναι ἀνεξάρτητα π. χ. τὸ νευρικὸν κύτταρον, εἶναι διάφορον τοῦ μυϊκοῦ κατὰ τὴν σύστασιν καὶ τὰς ἐνεργείας. Ἀλλ᾽ ὅμως τὸ μυϊκὸν κύτταρον εἶναι ἀκατάλληλον νὰ κινηθῇ ἀνευ τοῦ νευρικοῦ κυττάρου. Τὸ νευρικὸν πάλιν κύτταρον θὰ ἀπέδχινεν ἀνωφελές καὶ θὰ ἡτρόφει ἐάν τὰ μυϊκὰ κύτταρα δὲν τὸ ἐσχέτιζον μὲ τὸ λοιπὸν σῶμα. Διακρίνει τις προσέτι τὴν καρδίαν, τὴν κεφαλήν, τὰ μέλη τοῦ σώματος, δλως διάφορα κατὰ τὴν μορφὴν καὶ τὰς ἐνεργείας. Ἀλλ᾽ ὅμως ὅμως ἐνοῦνται κατὰ τοιοῦτον τρόπον, ὥστε ἡ καρδία νὰ μὴ δύναται τίποτε ἀνευ τῆς κεφαλῆς, καὶ αὕτη πάλιν τίποτε ἀνευ τῶν μελῶν, καὶ τὰ μέλη ὡς καὶ ἡ καρδία τίποτε ἀνευ τῆς κεφαλῆς. Καὶ αἱ ἐνέργειαι πάλιν εἶναι ἐγτελῶς διάφοροι· ὡς ἡ κυκλοφορία διάφορος τῆς χωνεύσεως κ.τ.λ. ἀλλ᾽ ὅμως ὅταν μία ἐνέργεια γένηται πλημμελῶς δλον τὸ ἀτομὸν χάνεται. Οὕτω συμ-

θαίνει καὶ ἐν τῷ δργανισμῷ τῆς κοινωνίας τὰ ἀτομά εἶναι ἀνεξάρτητα, ἀλλὸς θμως ἡ εὐδαιμονία τοῦ ἐνδές ἐπιδρᾷ ἐπὶ τῆς εὐδαιμονίας τῶν λοιπῶν μελῶν καὶ ἡ δυστυχία τοῦ ἐνδές εἶναι συμφορὰ καὶ διὰ τὰ λοιπὰ μέλη.

Σχέσεις τῶν ἀνθρώπων πρὸς ἄλληλους. Πόσον δύσκολος εἰναι ἡ θέσις τοῦ ζῶντος εἰς κράτος ἀγρίων. Πρέπει διαρκῶς νὰ εἶναι ωπλισμένος ἵνα προλάβῃ πάντα κίνδυνον· πρέπει νὰ φροντίζῃ διὸ εὑρεσιν τῆς τροφῆς κυνηγῶν τὰ ἄγρια ζῷα, χωρὶς νὰ μένῃ εἰς αὐτὸν καιρὸς διὰ τὴν καλλιέργειαν τῶν ἀγρῶν, νὰ κατασκευάζῃ μόνος τὰ ἐνδύματά των ἐκ τῶν δερμάτων τῶν ἀγρίων ζώων, νὰ φροντίζῃ μόνος διὰ τὴν ἀνατροφὴν τῶν τέκνων του καὶ καὶ νὰ μὴ μένῃ ποτὲ καιρὸς γὰρ προσχάγῃ τὴν συνείδησίν του καὶ νὰ ἀντιληφθῇ τὴν ἐξ ἀποκαλύψεως θρησκείαν.

Πόσον διάφορος εἶναι ἡ κατάστασις εἰς ὀργανωμένην κοινωνίαν,

Ἐκαστος δὲν ἔργάζεται διὸ ἔχυτόν, ἀλλὰ καὶ διὰ τοὺς ἄλλους. Ὁ βάπτης, ὁ μάγειρος, ὁ ἐπιπλοποιός, ὁ ἔμπορος, ὁ κατασκευαστὴς ἔργαλείων, ὁ ὑφαντής, ὁ συνδαλοποιός, ὁ διδάσκαλος, διατρός, ὁ χειρώναξ ἔργάζονται ἀνεξαρτήτως διὸ ἔχυτοὺς καὶ διὰ τοὺς ἄλλους. Ὄλοι οἱ συμπολῖται μας εἶναι εἰς τὴν ὑπηρεσίαν μας. Ὑπάρχει καταμερισμὸς τοῦ ἔργου. Πρέπει λοιπὸν ἔκαστος νὰ εἶναι εὐγνώμων πρὸς τοὺς λοιποὺς διὰ τὰς ὑπηρεσίας, τὰς δρποίας τοῦ προσφέρουν, πρέπει γὰρ θεωρῇ ἔχυτὸν ὑπηρέτην τῶν ἄλλων.

Ἡ γνῶσις τῆς ἀλληλεγγύης. Ἐκ τῆς ἀμοιβαίας ἔξαρτήσεως, ἥτις ἐπιβάλλεται ὑπὸ τῆς κοινωνικῆς ζωῆς ἐγεννήθη ἡ ἴδεα τῆς ἀλληλεγγύης. Ἡ ἀλληλεγγύη αὕτη δὲν συνίσταται, εἰς τὴν ἀμοιβαίαν ὑπακοήν, ἀλλὸς ἐκφράζει τὸν βαθὺν καὶ πραγματικὸν σύνδεσμον δλων τῶν στοιχείων ὃστε νῦν ἀπαρτίζηται εἰς δργανισμὸς ἀδιαχώριστος. Αὕτη, ἐνώνει τοὺς ἀνθρώπους δσον καὶ ἀν ἀπέχουν ἀλλήλων τοπικῶς καὶ χρονικῶς. Τοπικῶς δλα τὰ ἀτομά τῆς κοινωνίας ἔχουν ἀγάγκην διὰ γὰρ ζήσουν τὸ ἔν διὰ τοῦ ἄλλου. Διότι οἱ λαοὶ δσον ἀποκαθίστανται μονίμως, τοσοῦτον δ εἰς ἐπιδρᾷ ἐπὶ τοῦ ἄλλου καὶ συντελεῖ οὕτω εἰς τὴν οικείην καὶ ηθικὴν πρόσοδον ἔκάστου. Χρονικῶς δὲ, ἐπικρατεῖ σήμερον εἶναι ἀποτέλεσμα ἔκεινων, στίνεις προηγήθησαν. Ἐκάστη γενεὰ κληροδοτεῖ τι εἰς τὴν

έπερχομένην. Αἱ κλίσεις μας, αἱ κράσεις μας, αἱ ιδέαι μας, οἱ θησαυροὶ τῶν γνώσεών μας καὶ τῆς πείρας δὲν εἰναι ἔργον ιδικόν μας, ἀλλὰ τῶν προηγηθέντων ήμῶν. Λοιπὸν δὲν πρέπει νὰ καυχώμεθα διὸ διαχθὸν ἔχομεν, διότι τοῦτο τὸ δφείλομεν εἰς τοὺς προγόνους ήμῶν.

Ἡ ἀλληλεγγύη αὕτη δὲν εἰναι οὔτε νέα, οὔτε τὴν ἐγέννησεν ή εἰδωλολατρεία. Δὲν εἰναι νέα, διότι καὶ οἱ προπάτορές μας ἀνεγνώρισαν τὴν ἀνάγκην τῆς ἀλληλεγγύης καὶ τὸν σεβασμὸν αὐτῆς, ώς πρώτιστον καθῆκον. Δὲν εἰναι οὔτε γέννημα τῆς εἰδωλολατρείας. Εἰναι κήρυγμα τοῦ Θεανθρώπου, διότις εἰναι κεφαλὴ τῆς Ἔκκλησίας, γῆτις ἀποτελεῖ ἕνα δργανισμὸν ζῶντα· οἱ δὲ πιστοὶ εἰναι μέλη τοῦ ιδίου σώματος. Διὰ τοῦτο καὶ τὸ Σύμβολον τῆς πίστεως καλεῖ τὴν Ἔκκλησίαν μίαν, διότι σκοπός της αὐτὸς εἰναι δός οἱ πιστοὶ νὰ ἀποτελοῦν ἐνότητα μὲ κεφαλὴν τὸν Θεάνθρωπον Σωτῆρα, Τὴν ιδέαν λοιπὸν ταύτην ἐστήριξαν αὐτοὶ οἱ λόγοι τοῦ Θεανθρώπου καὶ ὅχι τὰ ἀντιθρησκευτικὰ κηρύγματα τῆς ἐποχῆς μας. Διότι μόνον διὸ Ἀπόστολος Παῦλος εἶπεν, δια τὴν ἔκκλησιν πρέπει νὰ γίνεται τὰ πάντα τοῖς πᾶσι, ἵνα τοὺς πάντας κερδίσῃ.

Καθήκοντα τοῦ κοινωνικοῦ βίου. Προβάλλεται ὑπὸ τῶν ἡθικολόγων πολλάκις ἡ ἀκόλουθος ἔγστασις. Αἱ πράξεις τοῦ κοινωνικοῦ βίου δύνανται νὰ εἰναι ἔργον τῆς ἡθικῆς καὶ νὰ ἐπιβληθοῦν ὑπὸ ταύτης: Διατὶ λέγουν αὗται εἰναι πράξεις ἐπιβαλλόμεναι ἥπὸ τῆς ἀνάγκης καὶ ὅχι αὐθόρμητοι. Ἔπειτα λέγουν, δια ταύταις ἐπιβάλλουν σχέσεις καθαρῶς ἔξωτερικάς μεταξὺ τῶν ἀνθρώπων καὶ δὲν προέρχονται ἐκ τῆς αὐθορμή του βουλήσεως τοῦ ἀνθρώπου. Καὶ ἐν τέλει λέγουν, δια δὲν ἐπιζητοῦν τι ἔτερον οἱ ἀνθρώποι: διὸ αὐτῶν, ἡ τὸ ιδίον συμφέρον. Ἄλλοι αἱ ἀντιλύψεις αὐτῶν εἰναι πεπλανημέναι. Διότι δὲν ἐπιβάλλονται πᾶσαι ὑπὸ τῆς ἀνάγκης, ἀλλὰ εἰναι καὶ πολλαὶ αὐθόρμηται καὶ διὸ τοῦτο δὲν πρέπει νὰ διαφύγουν τὴν προσοχὴν τῶν ἡθικολόγων. Ἔπειτα δὲ δὲν εἰναι ἀληθὲς νὰ λέγωμεν δια ἀνταποκρίνονται εἰς σχέσεις καθαρῶς ἔξω τερικάς διότι ως σκοπόν των ἔχουν νὰ αὖξησουν τὸ αἰσθημα τῆς συμπαθείας, τὸ δποῖον είναι ἐσωτερικὴ πρᾶξις καὶ τῆς ἀφοσιώσεως πρὸς τοὺς δμούς των ἐντεῦθεν δὲ ἡ ἡθικὴ αὐτοῦ ἀξία. Ἔκτὸς τῶν ἀνω γίνονται κχωρίς νὰ λαμβάνεται ὑπὸ ὅψει πάντοτε τὸ συμ-

φέρον, ἀλλ᾽ ἀπλῶς, ἵνα προσχάγουν τὴν ἀνθρωπότητα, νὰ ἀποκαταστήσουν τὴν ἡθικὴν τάξιν, νὰ συνιελέσουν εἰς τὴν πρόσοδον καὶ νὰ ὑποτάξουν τὸ πᾶν ὑπὸ τὴν θέλησιν τοῦ Θεοῦ.

Θέματα πρὸς συζήτησιν

- 1) Πόθεν ἀπορρέει ἡ κοινωνικὴ ἡθικὴ;
- 2) Πῶς ἡ ἴδεα τῆς ἀλληλεγγύης ταπεινοῖ τὸν ὑπερήφανον καὶ διευθύνει τὸν ἐγωϊσμόν.

Άξιώματα

1) Καὶ αὐτὸν ἔδωκε κεφαλὴν ὑπὲρ πάντα τῇ ἐκκλησίᾳ, ἢτις ἔστι τὸ σῶμα αὐτοῦ, τὸ πλήρωμα τοῦ κατὰ πάντα ἐν πάσι πληρουμένου (Ἐφεσ. α' 23).

2) Ἀληθεύοντες δὲ ἐν ἀγάπῃ αὐξήσωμεν εἰς αὐτὸν τὰ πάντα ὅσα ἔστιν ἡ κεφαλὴ ὁ Χριστός, ἐξ οὗ πᾶν σῶμα συναρμολογούμενον . . . κατ' ἐνέργειαν ἐν μέτρῳ ἑνὸς ἑκάστου μέρους τὴν αὔξησιν τοῦ σώματος ποιεῖται εἰς οἰκοδομὴν ἑαυτοῦ ἐν ἀγάπῃ (Ἐφεσ., Δ' 15).

3) Κανὲν κράτος δὲν ζῇ εὐτυχές, ἐὰν τὰ μέλη του δὲν εἶναι ἐνάρετα (Montesques).

4) Εἰναι: κατεστραμμένη ἡ χώρα ἐκείνη εἰς τὴν διοίαν ἡ πονηρία θεωρεῖται ως ἀρετή (Bousevent).

21. ΤΑ ΚΟΙΝΩΝΙΚΑ ΚΑΘΗΚΟΝΤΑ

Ταῦτα είναι τριῶν εἰδῶν καθήκοντα ἀλληλεγγύης· καθήκοντα δικαιοσύνης καὶ καθήκοντα εὐποίησις.

A'. ΚΑΘΗΚΟΝΤΑ ΤΗΣ ΑΛΛΗΛΕΙΓΥΗΣ

Προσωπικὰ καὶ ἐπαγγελματικὰ καθήκοντα.

Τίνα εἶναι τὰ καθήκοντα τῆς ἀλληλεγγύης.

Πάντα σχεδὸν τὰ κοινωνικὰ καθήκοντα είναι κατὰ βάθος καθήκοντα ἀλληλοθεογοητίας, διότι πάντα ἀπαιτοῦν τὸν περιορισμὸν

τῆς ἀνεξαρτησίας γῆμῶν ὑπὸ τῶν δμοίων μας· τινὰ δμωές τούτων εἶναι· εἰδικῶς καθήκοντα ἀλληλεγγύης. Διὰ τοῦτο εἶναι ἀνάγκη νὰ συγχρίνωμεν τὸν ἔαυτόν μας πρὸς τὸν ζῶντα κοινωνικὸν ὅργανον.

Ἐν τῷ κοινωνικῷ σώματι τὸ ἀτομικὸν δμοιάζουν πρὸς τὰ στοιχειώδη κύτταρα, διότι διὰ τῶν διαφόρων αὐτῶν ἐνεργειῶν συντελοῦν εἰς τὴν ζωὴν τοῦ θλού. Ἡ συγεισφορά των διὰ τὴν κοινὴν εὐτυχίαν ἔξαρταται ἐκ τῆς δυνάμεως τῆς ζωῆς, τὴν ὅποιαν ἔχει ἔκκαστον ἀτομον καὶ ἐκ τῆς σπουδῆς νὰ ἐκπληροῖ ἔκκαστον ἀτομον πιστῶς πᾶν προβαλλόμενον αὐτῷ καθήκον. Ἐνδιαφέρει λοιπὸν πρωτίστως ἡ ζωτικότης του νὰ εἶναι μεγίστη, διότι μαρασμὸς καὶ καχεξία ἀδυνατοῦν τὴν ἀξίαν τοῦ συνόλου τῶν δυτῶν ἐνδὲ θεωρουμένου. Ἐνῷ τούγαντίον δύναμις καὶ ηγεία τοῦ ἀτόμου παρουσιάζει εὑρωστὸν τὸν δργανισμὸν τοῦ συνόλου. Ὄμοίως ἔκκαστον ἀτομον πρέπει νὰ ἐκπληροῖ τὰ πρὸς τὸ σύνολον τὸ κράτος δηλαδή, κακήκοντά του. Ὡστε ἡ κοινωνικὴ ἀλληλεγγύη ἀπαιτεῖ ἔκκαστον ἀτομον νὰ εἶναι πλήρες ζωῆς καὶ ἐκτελῇ τὸ καθήκον του πιστῶς. Ὅσον δὲ γνωρίζει καλύτερον τὸ ἀτομον τί συνεισφέρει εἰς τὴν κοινωνίαν, τοσοῦτον σπουδᾶζει νὰ αὐξήσῃ τὴν προσωπικήν του ἀξίαν καὶ ἐπιδράσην περισσότερον. Λαμβάνει λοιπὸν τὸ ἀτομον σταθεράν ἀπόφασιν νὰ ἔξασκησῃ πρὸ παντὸς τὰ προσωπικὰ καὶ ἐπαγγελματικὰ καθήκοντα πρὸς ωφέλειαν τοῦ κοινοῦ.

Προσωπικὰ καθήκοντα. Τὰ προσωπικὰ καθήκοντα ἐπιδιώκουν νὰ ὠθήσουν τὸν ἀνθρωπὸν εἰς τὴν δόδον τῆς προόδου καὶ τακτοποιήσουν αὐτὸν. Ἡ διπλῆ λοιπὸν αὐτῇ προσπάθεια ὠθεῖ τὸν ἀνθρωπὸν πρὸς τὴν ἰδεώδη τελειοπόλησιν, γῆτις συνίσταται ἐν τῇ ἐκπληρώσει τῆς βούλησεως τοῦ Θεοῦ. Τὰ προσωπικὰ καθήκοντα προσάγουν τὰς σωματικὰς καὶ πνευματικὰς δυνάμεις τοῦ ἀτόμου, διότι διποτιμοῦν πᾶσαν σωματικὴν καὶ πνευματικὴν ἀδράνειαν. Π. χ. ἀγρυπνοῦν περὶ τῆς φυσικῆς ἀκέραιότητος τοῦ ἀτόμου, διότι αὐτῇ ἐπιδρᾷ ἐπὶ τῶν φυχικῶν ἐνεργειῶν, περιερίζουν τὰς ἀπολαύσεις ἐκ φύσιου μήπως δ σωματικὸς δλεθρος, δ προερχόμενος ἐκ τῆς ἀμετρίας τῶν ἀπολαύσεων ἐπιφέρει τὸν φυχικὸν τοιοῦτον, ἐπιβάλλουν εἰς τὴν βούλησιν τοιαύτην δύναμιν, ἵγαντος τοιαύτην δύναμιν.

ται νὰ γένηται ήμα τῶν ἰδιοτροποιῶν τὸν ἀτόμου ἢ τῶν ἔξωτερικῶν ἐπιρροῶν· ταῦτα τέλος ἐπιτάσσουν τὰ διάφορα θρησκευτικὰ καθήκοντα, ἀνεύ τῶν πράξεων τῶν ὅποιων ἢ ἡθικὴ θὰ εἶναι στεῖρα.

Μὲ τοιαῦτα καθήκοντα γυμναζόμενον τὸ ἀτόμον στερεοῦται καὶ μεγαλύνεται ἀποδίχινει δὲ ἔνεκα τῆς τελειότητός του ταύτης κληρονομία τῆς δληγούσας κοινωνίας. Τὸ κέρδος δέ, τὸ ὅποιον προκύπτει εἰς πάντας ἐκ τῆς ἀρετῆς τοῦ ἀτόμου εἶναι τριπλοῦν πρῶτον προστίθεται εἰς τὴν κοινωνίαν ἐν ἀγαθὸν πρόσωπον, δεύτερον προ-άγεται διὰ τοῦ παραδείγματός του καὶ τρίτον δημιουργεῖται μία οἰκογένεια ἀγία ἐν τῇ κοινωνίᾳ.

Προάγεται ἡ κοινωνία δταν ὑπάρχουν πρόσωπα ἐνάρετα. Εἶναι προφανὲς δτι ἀτόμα ἐλαττωματικὰ εἶναι στοιχεῖα ἀδυνατίας διὰ τὴν κοινωνίαν, π.χ. ἀτόμον, τὸ ὅποιον ἀπεβλάκωσεν δὲ ἀλκοολισμὸς ἀποτελεῖ ἀρνητικὸν στοιχεῖον διὰ τὴν οἰνωνίαν, διότι τίποτε δὲν συνεισφέρει, τούγαντίον δὲ γεννᾷ χάσματα καὶ ἀδυνατεῖ τὴν κοινωνίαν. "Οσον δὲ πολλαπλασιάζωνται τοιαῦτα ἀσθενῆ ἀτόμα ἐν τῇ κοινωνίᾳ τασσοῦτον αὐτὴ ὑποφέρει, διότι ὡς γάγγραινα ταῦτα κατατρώγουν καὶ ἀπειλοῦν τὴν ὑπαρξιν τῆς κοινωνίας. Τοῦτο καταφαίνεται κυρίως, δταν ὑπάρξῃ Κράτος τοῦ ὅποιου τὰ μέλη ἔχει καταστρέψει ἢ διαφθορά, τότε τὸ Κράτος τοῦτο ἀδυνατεῖ νὰ παλαιίσῃ πρὸς τὸ δμορον αὐτοῦ Κράτος. Μάρτυς ἡ ἴστορία δτι τῶν ὑποδουλώσεων τῶν λαῶν προηγήθη θρησκευτικὴ καὶ ἡθικὴ αὐτῶν παραλυσία.

"Ολως ἀντιθέτως δμως συμβαίνει δταν ὑπάρχουν ἀτόμα ἐνάρετα. Τότε διαχύνεται ἐν τῷ δργανισμῷ τῆς κοινωνίας ζωτικότης καὶ δύναμις. "Οταν ἔκκαστον ἀτόμον εἶναι ψυχικῶς καὶ σωματικῶς ὑγιές, δταν ὑπάρχῃ ἐν αὐτῷ ἀρμονία μεταξὺ τῶν πνευματικῶν καὶ σωματικῶν αὐτοῦ δυνάμεων καὶ ἡ βούλησις ἀντοῦ δὲν παρασύρεται ἀπὸ τίποτε, ἢ δὲ ψυχή του διευθύνεται καὶ εἰς τινας περιστάσεις διοστηρίζεται ὑπὸ τῆς μεγάλης δυνάμεως τῆς χριστιανικῆς θρησκείας, τότε τὸ ἀτόμον τοῦτο ἀποδίχινει «κλητὸς τοῦ Θεοῦ» καὶ δχι μόνον ἐξυψωτὶ ἔχετό, ἀλλὰ ἐξασκεῖ σωτηριώδη ἐπιρροὴν ἐφ' δλων τῶν γειτόνων του.

Εὔτυχως διὰ τοὺς λαοὺς ἐνθα πλεονάζουν τοιαῦτα ἀτόμα ἡμ-

πορεῖ νὰ προλέγῃ τις ἀδιστάκτως τὴν εύτυχίαν τῶν καὶ τὴν ἐπιβολήν τῶν ἐπὶ τοὺς γείτονας αὐτῶν. Αἱ ἀνωτέρω σκέψεις ἀναγκάζουν ἔκαστον νὰ σκέπτηται τὶ ἀξίζει ἢ ζωὴ ἀντοῦ. Τὸν διδάσκουν, ὅτι ἐὰν εἰναι κακὸς ἢ καλὸς τοῦτο δὲν ἀφορᾷ εἰς αὐτὸν μόνον ἀλλ᾽ εἰς δλόκληρον τὴν κοινωνίαν. Τοῦτο δίδει εἰς ἔκαστον ἀφορμὴν νὰ πολλαπλασιάσῃ τὰς προσπαθείας του. Ἡ κοινωνία τότε θὰ προσαχθῇ ὅταν προσαχθοῦν τὰ ἀτομά. “Ωστε ἡ κοινωνικὴ ἀνόρθωσις ἔξαρταται ἐκ τῆς ἀνορθώσεως τῶν ἀτόμων.

“**Η δύναμις τοῦ παραδείγματος** ἐν τῇ κοινωνίᾳ. Εἶναι ἀληθές, ὅτι τὸ παράδειγμα συντελεῖ πρὸς διάδοσιν καὶ τοῦ καλοῦ καὶ τοῦ κακοῦ. Καὶ ὡς πρὸς τὸ κακὸν παρατηροῦμεν, ὅτι ἔκαστος διὰ νὰ γείνῃ κακὸς ἀρκεῖ νῦν ἀκολουθήσῃ τὰς σωματικὰς του κλίσεις, Ὁ ἀκολουθῶν δὲ τὰς σωματικὰς αὐτοῦ κλίσεις καταπίπτει ἥθικῶς. Διὰ τοῦτο εἰναι ἀνάγκη νὰ προσληθῇ καλὸν παράδειγμα, τὸ δποίον δύναται νὰ ἐπιδράσῃ πρὸς ροπὴν τοῦ ἀνθρώπου εἰς τὸ ἀγαθόν· τὸ νὰ βλέπῃ τις ώραίς πρᾶξεις, εὐγενεῖς ἀφοσιώσεις, θυσίας ἐμπνεομένας ὑπὸ τῆς ἀγάπης, ἐμψυχοῦται καὶ τείνει νὰ ἐκτελέσῃ διὰ τοῦτο ἔκαμεν εἰς αὐτὸν καλὴν ἐντύπωσιν. Τὸ παράδειγμα ἔλκει πρὸς ἔχυτὸ τὴν ἀνθρωπίνην θέλησιν, ἥτις πολλάκις διευθύνεται ἀπὸ τὰς παραστάσεις, τὰς δποίας κατέχει τὸ πνεῦμα· ἐὰν δὲ ἡ παράστασις εἰναι μοναδικὴ καὶ ἐντατική, πολλάκις ἡ παριστωμένη πρᾶξις δύναται νὰ γίνεται· ἐὰν δὲ ἡ ἴδεα εἰναι πολλαπλὴ καὶ ἀσθενής, ἡ θέλησις μένει ἀμφίβολος καὶ ἀδρανής. Ἰδοὺ δὲ πῶς γίνεται τοῦτο. Τὸ παράδειγμα προσπίπτον ἐπὶ τοῦ νοὸς διεγείρει ζωηρὰν εἰκόνα τῆς παρισταμένης πρᾶξεως. Τότε ἡ εἰκὼν αὕτη κυριαρχεῖ ἐπὶ τοῦ νοὸς καὶ εἰναι τρόπον τινὰ ἡ ἀρχὴ τῆς πρᾶξεως. Τὸ ἀντίθετον συμβαίνει διὰ τὸ κακὸν εἰς τὴν πρᾶξιν τοῦ δποίου δὲν συναγτά τις δυσκολίαν, διότι ἔχει σύμμαχον τὴν αἰσθητικότητα τοῦ ἀνθρώπου.

“**Ο ἐνάρετος ἀνθρωπος δημιουργεῖ τὴν ἀρίστην οἰκογένειαν.**

Κατὰ τὰς διατάξεις τῆς θείας προνοίας ἡ ζωὴ εἰς τὸν ἀνθρώπον ἐδόθη παρὸ ἀλλων, ὃστε εἰναι δάγκειον. Οἱ πρῶται ἀνθρώποι ἔλαβον τὴν ζωὴν παρὰ τοῦ Θεοῦ καὶ αὕτη μεταδίδεται ἔκποτε ἐκ τῶν προγενεστέρων εἰς τοὺς μεταγενεστέρους, χωρὶς δῆμως κανεὶς νὰ εἰναι κύριος αὐτῆς, διότι αὕτη κεῖται ἐν τῇ χειρὶ τοῦ Θεοῦ

κατὰ τὸν ὑμεριδόν. Ἐλλοί ἀσχέτως πρὸς τὴν ζωήν, οἱ μὲν κακοὶ προπαρασκευάζουν γεννεάν κακήν· οἱ δὲ ἀγαθοὶ καλήν. Καὶ οἱ μὲν καὶ οἱ δὲ μεταξίδουν διτι κατέχουν ως κληρονομίαν εἰς τὰ τέκνα τῶν.

Δοιπόλην δὲ οἰκογένεια εἶναι πυρὴν τῆς κοινωνίας. Ὅτι κάμψεις δὲ οἰκογένεια κάμψει καὶ δὲ κοινωνία, ήτις διπαρτίζεται ἐκ πολλῶν οἰκογενειῶν.

Αἱ προσωπικαὶ ἀρεταὶ δημιουργοῦσαι ἀρίστας οἰκογενείας θὰ δημιουργήσουν ἀρίστην κοινωνίαν.

Ἐπαγγελματικὰ καθηκόντα. Οσάκις τὸ ἀτομὸν ζητεῖ νὰ ὑψώθῃ εἰς τὴν βαθμίδα τῆς τελείωτητος, τοῦτο δὲν πράττει διὰ μόνον τὸ ἄτομον, ἀλλὰ διὰ τὴν κοινωνίαν διόκληρον. Τοῦτο πρᾶττον ἐκπληροῖ τὸ πρῶτον καθῆκον τῆς ἀλληλεγγύης. Ἐλλὰ διὰ νὰ ἐπιτευχθῇ τοῦτο, δὲν ἀρετὴ δὲ μέριμνα τοῦ ἴδιου ἀτόμου μόνον. Πρέπει νὰ τείνῃ νὰ καταλάβῃ μίαν θέσιν ἐν τῷ σώματι τῆς κοινωνίας καὶ νὰ ἔχῃ βραδύτερον τὴν εὐθύνην τῆς ἐκλογῆς του. Διότι ἀνθρωπός ἀεργος εἶναι ἔξουσιόν του, εἶναι παράσιτον αὐτῆς, ἐπειδὴ διαρκῶς τρώγῃ τι. Εἶναι τις ἐλεύθερος νὰ ἐκλέξῃ ἐπάγγελμα, ἵνα τὸ καταστρέψῃ διὰ τῆς δικηρίας του, ἐπιφέρων εἰς τὸν ἔχοτόν του τὴν ἀθλιότητα. Ἐκλέξας τις ἐπάγγελμα διφείλει νὰ τὸ ἔξασκῃ μετ' ἀκριβείας καὶ εύσυνειδήτως εἴτε ἐκ σεβασμοῦ πρὸς τὴν κοινωνίαν εἴτε ἐκ σεβασμοῦ πρὸς τὸν ἔχοτόν του.

Κοινωνικὴ ἀξία τῶν ἐπαγγελματικῶν καθηκόντων. Ἐκαστος διφείλει νὰ ἔξασκῃ μὲ εὐθύτητα τὰ ἐπαγγελματικά του καθηκόντα, διότι πᾶσα ἀτέλεια αὐτῶν ἀντανακλᾶ ἐπὶ τοῦ συνόλου, π.χ. ἂν ἀμελῶς ἐκτελέσῃ τὸ ἐπαγγελματικόν του καθῆκον εἰς μηχανικὸς σιδηροδρόμου, θὰ γείνῃ αἰτίᾳ δυστυχημάτων πολλῶν εἰς βάρος τῆς κοινωνίας. Τὰ δὲ ἐλεύθερα λεγόμενα ἐπαγγέλματα ἐπιδροῦν περισσότερον ἀκόμη ἐπὶ τῆς κοινωνίας π.χ. ὁ συμβολαιογράφος, ὁ δικαστής, ὁ δικηγόρος, ὁ καθηγητὴς δύναται νὰ ἐπισωρεύσουν δεινὰ εἰς τὴν κοινωνίαν.

Διὰ ταῦτα οἱ γονεῖς ἔκεινοι οἵτινες δὲν ἔδιδαχαν εἰς τὰ τέκνα τῶν ἐπάγγελμά τι πρέπει νὰ αἰτιῶνται ἔχοτούς διὰ τὴν δυστυχίαν τῶν τέκνων των· τὸ αὐτὸ δύναται τις νὰ εἰπῃ καὶ διὰ τοὺς ἀσυνειδήτους διδασκάλους καὶ τὸν ἀμελοῦντα τὰ καθῆκοντα αὐτοῦ κληρον.

Οὗτοι εἶναι οἱ δίδοντες τὴν κατεύθυνσιν πρὸς τὰ ἄνω δὲ πρὸς

τὰ κάτω. Τοιουτορόπως λοιπὸν καὶ γί διέγερσις τῆς συνειδήσεως δύναται νὰ διδάξῃ ἔκαστον τὴν ἐκπλήρωσιν τοῦ ἐπαγγελματικοῦ καθήκοντος πρὸς ὥφελειαν τῆς κοινωνίας. Μεγάλως δὲ προάγεται γί κοινωνία ἐκ τῆς καλῆς ἀντιλήψεως τῶν ἐπαγγελματικῶν καθηκόντων.

Θέματα πρὸς συζήτησιν

- 1) Εἶναι σωτὸν τὸ λεγόμενον πολλάκις: ἐγὼ δὲν ἔθλαψα οὐδένα παρὰ τὸν ἔχυτόν μου;
- 2) Πῶς αἱ προσωπικαὶ διατάξεις προάγουν τὴν κοινωνίαν.

Αξιώματα

- 1) Μεῖζονα ταύτης ἀγάπην οὐδεὶς ἔχει, ἵνα τὴν αὔτου θῇ διπέρ τῶν φίλων αὐτοῦ. (Ἰωάν. 14).
- 2) Εἰ χωλῷ παροικήσεις ὑποσκάζειν μαθήσει.
- 3) Φθείρουσιν γῆθη χρηστὰ δμιλίαι κακά.

Β'. ΚΑΘΗΚΟΝΤΑ ΔΙΚΑΙΟΣΥΝΗΣ

I. Ο ΣΕΒΑΣΜΟΣ ΤΗΣ ΖΩΗΣ

Τί ἐπιβάλλει γί δικαιοσύνη. Δὲν εἶναι ἀρκετά, τὰ καθήκοντα, τὰ δποῖα ἐπιβάλλει γί ἀλληλεγγύη νὰ στηρίξουν τὰ δικαιώματα, δηλαδὴ τὴν πρὸς τι ἔξουσίαν τοῦ πλησίου. Διότι αὕτη διατάσσει νὰ ἀποδίδωμεν εἰς τοὺς ἄλλους δι, τι γῆμεις δεσχόμεθα παρ' αὐτῶν. Ὑπάρχουν ἐπίσης δικαιώματα, τὰ δποῖα οὐδεὶς δύναται νὰ βιάσῃ ταῦτα δὲ εἶναι δ σεβασμὸς τῆς ζωῆς, τῆς ἐλευθερίας, τῆς τιμῆς καὶ τῶν υλικῶν ἀγαθῶν. Τὰ δικαιώματα τῶν δμοίων εἶναι γύρωθεν τρόπων τινὰ περιβεβλημένα διὸ φράκτου, διτις δὲ παραβιάσει τὸν φράκτην τοῦτον εἶναι ἀδικος.

Ο φόνος εἶναι ἔγκλημα. Τὸ δικαίωμα τῆς ζωῆς εἶναι τὸ σπουδαιότερον πάντων. Διότι πῶς θὰ ἐκπληρώσῃ τις τὸν προσορισμόν του, ἐὰν χάσῃ τὴν ζωήν του; Εἶναι ἐπίσης τὸ μέγιστον

Ξγκλημα ἀπέναντι τοῦ ἡθικοῦ νόμου, διὰ τοῦτο δὲ κατὰ πάσις τὰς νομοθεσίας θεωρεῖται ἔγκλημα δὲ φόνος. Ὁ φονεὺς δὲν διάπτει μόνον τὸ θῦμα του, ἀλλὰ καὶ δλόχληρον τὴν ἀνθρωπίνην κοινωνίαν, διότι στερεῖ ταύτην πολίτου χρησίμου καὶ ώφελίμου. Ἐπαναφέρει δὲ δὲ φόνος πάλιν εἰς τὴν ἐποχὴν τῆς διαρροήτητος. Διὰ τοῦτο καὶ ὁ Θόδος τὴν ἐντολὴν αὐτοῦ «οὐ φονεύσεις» τὴν διευθύνει εἰς πάντας. Ὁ φόνος εἶναι εἰδεχθέστερος, διαν γίνεται κατόπιν σκέψεως πρὸς ἐκδίκησιν, ἢ διαν φονεύη τις τινά, ἵνα κλέψῃ δὲ τι καὶ ἀν ἔχῃ οὗτος. Εἶναι δηλαδὴ δὲ ἐκ προμελέτης φόνος καὶ ἡ ληστεία αἱ δύο αὕτη περιστάσεις. Ωσαύτως διπλίσιος ἔγκληματίας εἶναι, διτις φονεύει τὸν πάππον του, τὸν πατέρα αὐτοῦ ἢ τὴν μητέρα. Ὁ πατραλοίας ἢ μητραλοίας εἶναι ἀνθρωπόμορφον τέρας. Ὁ φόνος εἶναι ἐπίσης διδελυρός, διαν γίνεται ἀπὸ ἀπερισκεψίας, ἢ ἐξ ἀπροσεξίας. Ἀλλὰ τότε διμως δὲ νόμος τιμωρεῖ ἀναλόγως τοῦ δικαιουμένου τῆς εὐθύνης, τὴν δποίαν ἀνευρίσκει εἰς τὸν φονέα. Εἶναι ἔγκλημα καὶ ἀν ἐμελετήθη ἀπλῶς ἀν τὸ ἡθέλησε τις ἢ ἀν ὥθησεν ἄλλον πρὸς τὸν φόνον διὰ τοῦτο δὲ μελετήσας τὸν φόνον ἢ ὥθησας ἄλλον πρὸς τὸν φόνον, εἶναι καὶ αὐτὸς φονεύς. Διγατὸν οἱ τοιοῦτοι φονεῖς νὰ διαφεύγουν τὴν παγίδα τῆς δικαιοσύνης, ἔχουν διμως εὐθύνην ἐνώπιον τοῦ ἡθικοῦ νόμου.

Πάντοτε πρέπει νὰ σεβόμεθα τὴν ζωὴν τῶν ἄλλων; Ἡ ἐντολὴ τοῦ Θεοῦ «οὐ φονεύσεις» εἰς τινας περιστάσεις δὲν εἶναι σεβαστή. Τοιαῦται περιστάσεις εἶναι ἡ περίπτωσις τῆς ἀμύνης, δὲ πόλεμος, ἡ ποινὴ τοῦ θανάτου καὶ ἡ μονομαχία.

Ἡ περίπτωσις τῆς ἀμύνης. Οὐδεὶς ἀντιλέγει δι τι ἔχει τις δικαίωμα νὰ φονεύῃ πάντα ἀπειλοῦντα τὴν ζωὴν αὐτοῦ ὑπερασπιζόμενος ἔαυτόν. Ὁ δὲ λόγος εἶναι δὲ ἔξης. Ὁ ἀπειλούμενος ἀγαπᾷ τὴν ζωὴν του δπως καὶ δὲ ἀπειλῶν. Καὶ οἱ δύο θεωροῦν αὐτὴν ἀπαραθίαστον. Ὅταν λοιπὸν δύναται τις νὰ σώσῃ τὴν ζωὴν του καὶ δὲν τὸ κάμνει αὐτὸς εἶναι εἰδος αὐτοκτονίας ἐμμέσου. Τοῦτο δύναται νὰ συμβῇ εἰς τὸν ἀπειλούμενον. Ὁ ἀπειλῶν πάλιν ἀνατρέπει τοὺς ἡθικοὺς νόμους, ἐὰν δὲ παλαίων πρὸς ἄλλους χάσει τὴν ζωὴν του, δὲ ἴδιος εἶναι ὑπεύθυνος τοῦ ἐπισυμβάντος εἰς αὐτὸν δυστυχήματος· εἰς τὴν κρίσιμον ἔκεινην στιγμὴν δπου παίζεται ἡ ζωὴ δύο ὑπάρχειων δὲν ἔχει ἡ ζωὴ τοῦ προσδάλλοντος μόνον ἀξίαν.

“Αλλοί δημως καὶ διδύμουνόμενος δρεῖτες νὰ μὴ παραβάνη ώρισμένους κανόνας. Εἰπεντοῦνται νὰ σωθῇ χωρὶς νὰ φονεύσῃ τὸν ἐπιτιθεμένον δρεῖτες νὰ τὸ πρᾶξη ὡς π. χ. ἀν καταρθώσῃ νὰ τὸν καταστήσῃ ἀκίνδυνον ἀφοπλίζων αὐτὸν.

Τότε ἀς ἀρχεσθῇ νὰ τὸν παραδώσῃ εἰς τὴν δικαιοσύνην.

Ο πόλεμος. Οὐδεὶς ἀντιλέγει εἰς τὸ δι τὸ πόλεμος εἶναι τι φρικῶδες τὸσον διὰ τὰ θύματα αὐτοῦ, δισσον καὶ διὰ τὰς οἰκογενείας τῶν θυμάτων, οἵτινες ρίπτονται εἰς τὴν ἐπελπισίαν καὶ διὰ τὸ ἔθνος τὸ δροῖον χάνεται τὰ διγέέστερα τῶν στοιχείων αὐτοῦ. Εἶναι δημως κακὸν ἀναγκαῖον, τὸ δροῖον δέν δύναται νὰ ἀποφύγῃ τις δταν προκληθῇ. Δύο θεωρίαι διάρχουν περὶ τοῦ πολέμου ἢ τῶν εἰρηνικῶν (pacifiste) καὶ τῶν (militariste) στρατιωτικῶν.

Οι εἰρηνικοὶ λέγουν, δτι προτιμότερον εἶναι νὰ ἀφῆσῃ τις νὰ καταρρεύσουν τὰ ἴδαινικώτερα τοῦ ἀνθρώπου, ὡς εἶναι ἡ πατρίς, ἡ ἑλευθερία, ἡ τιμὴ καὶ τὰ ζωτικώτερα τῶν συμφερόντων, παρὰ νὰ λάδη τὰ δπλα. Ὕποστηρίζουν δὲ τοῦτο λέγοντες, δτι δι πόλεμος εἶναι πρᾶξις βάρδαρος, ἀντιτιθεμένη εἰς τὴν κοινὴν ἀγάπην πρὸς πάντας ἐπισωρεύει δὲ συμφορὰς ἀπειργάπτους εἰς τὰ ἀτομικαὶ καὶ τὰ ἔθνη. Ταῦτα δημως δέν εἶναι δρθά, διότι διὰ τὰ ἔθνη παρουσιάζονται περιστάσεις ἀμύνης, δπως καὶ διὰ τὰ ἀτομα καὶ διὰ τοῦτο πρέπει νὰ κτυπήσουν τοὺς ἀπειλούντας τὴν ζωὴν των καὶ τὰ ἀγαθά των. «Πόλεμος πάντων πατήρ» λέγει δ σοφὸς τῆς ἀρχαιότητος. Κατὰ τὸν Πόλεμον τὰ ἀτομα διερευνέονται τὰς διαγονητικὰς καὶ σωματικὰς αὐτῶν δυνάμεις ὥστε παρουσιάζουν φαινόμενα διεράθρωπα. Ὅπερόχους π. χ. θυσίας, διεράθρωπος ἀνακαλύψεις. Διαγράφουν δὲ ἴστορίαν καὶ ἀνυψούνται μεταξὺ τῶν δρμοῖων αὐτῶν. Διότι ἔθνη, τὰ δροῖα ζοῦν διαρκῶς βεβυθισμένα εἰς τὴν εἰρήνην παραλύουν ἡθικῶς. Τοῦτο τούλαχιστον μαρτυρεῖ ἡ ἴστορία, “Ἄλλως τε τὸν πόλεμον τὸν διδάσκει αὐτὴ ἡ φύσις τῶν δντων διότι δ πόλεμος εἶναι ἀπαραίτητον στοιχεῖον τῆς ζωῆς. Τοιαῦτα καὶ πλεῖστα ἔτι ἐπιχειρήματα ἀντιτάσσουν οἱ πολεμικοί. Τὸ δίκαιον ἔγκειται ἐν τῷ μέσῳ. “Οταν κηρυχθῇ εἰς τινα λαδὸν δ πόλεμος, δρεῖτες δ λαδὸς οὗτος νὰ τὸν ἀποδεχθῇ, διότι τοῦ ἔθνους τούτου προσβάλλεται ἡ τιμὴ του καὶ τὰ ἀγαθά του. “Οταν

λαός τις ἔχεις ἀδελφούς ὅπὸ τὸν ζυγὸν ὁφείλεις νὰ τοὺς ἐλευθερώσῃ.
“Οταν πάλιν ἀδικήται παραφόρως καὶ δὲν εὑρίσκει τὸ δίκαιον ἀλλῶς, πρέπει νὰ τὸ ζητήσῃ διὰ τῶν χειρῶν του, η̄ δὲ θεία ἀρωγὴ θὰ ἐνισχύσῃ τὸν ἀδικούμενον. Εἰς τοιαύτας περιστάσεις λοιπὸν δ στρατιώτης δύναται νὰ φονεύσῃ. Ὁφείλεις νὰ ἀποδιώξῃ τοὺς καταστροφεῖς καὶ εὑρισκόμενος εἰς τὴν ἀνάγκην, ὁφείλεις νὰ τοὺς φονεύσῃ τόσον διὰ νὰ προστατεύσῃ τὸ θένος του, διὸν καὶ αὐτὴν τὴν ἀπειλουμένην ζωὴν του. Ὁ ἀποφεύγων εἶναι ὅμοιος πρὸς τὸν αὐτοκτονοῦντα ἐμμέσως. Ἀλλὰ καὶ διαν πρόκειται νὰ πολεμήσῃ τις διὰ τὴν ἐλευθερίαν ἀλιτεύτων ἀδελφῶν του η̄ διὰ τὴν καταπάτησιν τοῦ δικαίου η̄ διὰ λογους, τοὺς δρούσους οἱ ιθύνοντες γνωρίζουν, ὁφείλεις τις νὰ ταχθῇ ὅπὸ τὰς σημαίας καὶ νὰ φονεύσῃ πάντα ἀγθιστάμενον. Πᾶσαι αἱ ἐν τῷ κόσμῳ ἀναβλαστήσασαι ιδέαι ἐφύτωσαν καὶ ἐμεγάλωσαν ποτισθεῖσαι διὰ ποταμῶν αἵματων, η̄ διάδοσις τοῦ χριστιανισμοῦ καὶ τῶν ιδεῶν τῆς Γαλλικῆς ἐπαναστάσεως μαρτυροῦν περὶ τούτου. Ὅσον φασοῦνται οἱ λαοὶ τὸν πόλεμον τόσον σημαίνει δτὶ εἶναι διεφθαρμένοι, διότι μόνον οἱ διεφθαρμένοι καὶ οἱ δοῦλοι τῶν ἀπολαύσεων ἀγαποῦν ὑπερβολικὰ τὴν ζωὴν των καὶ τὴν διαθέτουν διὰ τὸν ἔχυτόν των καὶ ὅχι διὰ τοὺς ἄλλους. Μόνον ἀσπλους πληγωμένους, μικρὰ παιδία καὶ γυναικας ἀσπλους ἀπαγορεύεται νὰ φονεύῃ τις καὶ ἐν πολέμῳ.

“*Ἡ θανατικὴ ποινὴ.* Ἡ κοινωνία ἔχει τὸ δικαίωμα νὰ ἀφαιρῇ τὴν ζωὴν τοῦ μεγάλου ἐγληματίου; Μέχρι τοῦ ιη̄ αἰῶνος οὐδέποτε συνεζητήθη τὸ θέμα τοῦτο ἐπισήμως. Μόνον φιλόσοφοί τινες ἀμφέδαλλον ἀν η̄ πολιτεία εἶχε τὸ δικαίωμα τοῦτο. Ἡ φωνὴ ὅμως αὐτῶν δὲν ἤκουετο καὶ συχνὰ ἐπειδάλλετο η̄ ποινὴ αὐτη. Ἀλλ’ ὅμως μετὰ τὸν ιη̄ αἰῶνα διότι τὰ η̄θη ἔγενοντο ἡπιώτερα εἴτε διότι ἐπεκράτησαν ἄλλα συστήματα κοινωνικὰ (humanisme), περιώρισαν τὴν χρῆσιν αὐτῆς. Ἐκκτοτε η̄ ποινὴ τοῦ θανάτου ἐπιβάλλεται μετὰ περισκέψεως. Ἡ δὲ ποινὴ ἔκτελεῖται μὲ τρόπον ἡπιώτερον πολλάκις καὶ αὐτοὶ οἱ δολοφόνοι τυγχάνουν χάριτος παρὰ τοῦ Κράτους, ἀν ὑπάρχουν ὥρισμένοι λόγοι. Οἱ ἀντιτιθέμενοι εἰς τὴν ποινὴν τοῦ θανάτου καὶ ζητοῦντες τὴν κατάργησιν αὐτῆς προβάλλουν τὰ ἀκόλουθα ἐπιχειρήματα. Πόσοις ἀθῷοι δὲν ἔδικάσθησαν γενόμενοι θύματα δικαστικῆς πλάνης! Ἡ πολιτεία ήδύ-

νατο νὰ ὑπερχασπίσῃ ἔκυτὴν δμοίως ἀποτελεσματικῶς ἐπιβάλλουσα
ἄλλας ποινάς. Ὁ ἔνοχος ἀν διατηρήσῃ τὴν ζωήν του, θὰ δυνηθῇ
ἴσως δραδύτερον διὰ μετανοίας εἰλικρινοῦς καὶ διδασκαλίας καταλ-
λήγου νὰ γένηται ἐνάρετος. Ἀλλως τέλος η πανηγυρικὴ ἐκτέλε-
σις τῆς θανατικῆς ποινῆς καὶ η διαφήμισις αὐτῆς δύναται νὰ
ἐμπνεύσῃ πολλοὺς νὰ τύχουν τοιαύτης δόξης ἐκ κακῆς ηθικῆς
ἀντιλήψεως.

Τὰ ἐπιχειρήματα ὅμως ταῦτα δὲν εἶναι τόσον ισχυρά, ὥστε
νὰ πείσουν τὴν πολιτείαν νὰ μὴ τιμωρῇ τοὺς μεγάλους ἐγκλημα-
τίας διὰ τῆς ποινῆς τοῦ θανάτου. Γεννῶνται βεβαίως δικαστικαὶ
πλάναι, ἀλλ' ὑπάρχουν ὅμως καὶ περιστάσεις, κατὰ τὰς δροίας τὸ
ἐγκλημα εἶναι ἐμφανές. Τὸ νὰ διατηρῇ δὲ η πολιτεία ώς δικαίωμά
της, ἵνα ἐπιβάλλῃ τὴν ποινὴν τοῦ θανάτου εἰς τινας ἔξαιρετικὰς
περιστάσεις, εἶναι ώς νὰ ἐπιβάλλῃ τὴν ποινὴν ταύτην συνήθως.
Διότι δὲ φέδος τῆς ἀτενίσεως τῆς ποινῆς ταύτης πόσας κακοῖργους
χεῖρας δὲν συγκρατεῖ ἀπὸ τὸ ἐγκλημα! Τὴν εὐσπλαγχνίαν, δφείλει,
νὰ δεικνύῃ τις εἰς τὰ θύματα τοῦ ἐγκληματίου καὶ εἰς αὐτόν. Ἀλλὰ
καὶ η δημοσία τούτου ἐκτέλεσις δύσον σκληρὰ καὶ ἀν εἶναι, εἶναι
ἀνάλογος πάντοτε πρὸς τὴν σκληρότητα τοῦ ἐγκλήματος. Ο θά-
νατος λοιπὸν δ οὕτως ἐπιβαλλόμενος εἶναι ἀκατάκριτος ηθικῶς,
διότι η πολιτεία εὑρίσκεται ἐν ἀμύνῃ. Οἱ μεγάλοι ἐγκληματίαι οἱ
βυσσοδημοῦντες κατὰ τῆς πατρίδος των, κατὰ τῶν ἀρχόντων τῆς
πολιτείας οἱ διαπράττοντες πειρατείας, ληστείας καὶ δολοφονίας,
εἶναι παρονυχίδες κοινωνικαί, ἄκανθα, τοῦ κοινωνικοῦ ἀγροῦ καὶ
πρέπει νὰ παραδοθοῦν εἰς τὸ πῦρ.

Η μονομαχία. Αὕτη ἀπέδη σήμερον σπανία, διότι δ ποινικὸς
νόμος εἶναι βρυρὺς κατ' αὐτῆς, καὶ αὕτη διὰ νόμου ἀπηγορεύθη,
διότι η δημοσία γγώμη δὲν τὴν ἀνέχεται πλέον. Ἀλλοτε ἐάν τις
προσεβάλετο δημοσίᾳ ἔπρεπε τὴν προσβολὴν ταύτην νὰ ἀποπλύνῃ
μόνον μὲ τὸ αἷμα τοῦ ἀντιπάλου αὐτοῦ καὶ διὰ τοῦτο ἐνόμιζεν, δτι
δέον νὰ προστρέξῃ εἰς τὰ δπλα. Ἡ γγώμη αὕτη ήτο λείψανον βρυ-
ράρου ἐποχῆς, κατὰ τὴν δροίαν ἔπειδη η δικαιοσύνη δὲν ἀπέδι-
δεν ἴκανως τὸ δίκαιον εἰς τὸν προσβαλλόμενον, κατέφευγεν οὗτος
εἰς τὰ δπλα. Υποθέσωμεν, δτι η μονομαχία εἶναι ἀστειότης, διότι
πολλάκις περιορίζεται εἰς τὸ ἀστεῖον. Ἀστειευόμενός τις κτυπᾶται

η κτυπᾷ. Οἱ ἀστεῖσμοὶ γίνονται, εἴτε διὰ τοῦ ὅπλου εἴτε διὰ τοῦ ἔιφρους ἀλλὰ πολλάκις προκαλοῦνται δυστυχήματα ἐκ τῶν ἀστειότητων τούτων. Πρὸς τὶ λοιπὸν νὰ διατηρῆται ἡ μωρὰ αὔτη συνήθεια. Ὑποθέτομεν τὸ δεύτερον διὶ πρόκειται περὶ σοδαρᾶς μονομαχίας.

Μήπως δι προσδαλλόμενος ἀφαιρεῖ πάντοτε τὴν ζωὴν τοῦ ἀντιπάλου του, ἵνα ἔκδικηθῇ αὐτόν! Ποσάκις δὲν συμβαίνει τὸ ἐναγτίον. Μήπως πάντοτε φονεύεται δι πταίστης; Ποσάκις δὲν συμβαίνει τὸ ἐναντίον! Συμβαίνει δὲ εἰς νὰ ἔχῃ ἱκανότητα εἰς τὸ ἔιφρος ἢ εἰς τὴν σκοποβολίαν, νὰ ἔχῃ ψυχραιμίαν μεγαλυτέραν τοῦ ἄλλου, ἀντοχὴν καὶ ἱκανότητα. Ἰσως δλόκληρον τὴν ζωὴν του νὰ τὴν ἐπέρχεται ἀσκούμενος εἰς τὰ ὅπλα. Τότε εἰναι προφανῆς ἡ ὑπεροχὴ αὐτοῦ καὶ ἡ ἀδυναμία τοῦ ἀντιπάλου του. Ἄλλα ἡ μονομαχία γίνεται διὰ λόγους τιμῆς συνήθως. Ἐν τῇ μονομαχίᾳ, ἐνῷ προηγουμενώς εἶχε προσδηλωθῆν τιμὴ του, θὰ χάσῃ καὶ τὴν ζωὴν του χωρὶς νὰ ἀποδοθῇ εἰς αὐτὸν ἡ τιμὴ, γῆται ἀπωλέσθη. Ἄλλως οἱ μονομαχοῦντες δὲν ἀναγνωρίζουν διὰ τῆς πράξεως αὐτῶν, καμίαν ἔννομον τάξιν δυγαμένην νὰ δώσῃ ἱκανο ποίησιν τῆς προσβολῆς καταλύουν τὸ πολί ευμα καὶ τὴν δικαιοσύνην χειροδικοῦντες. Οἱ ὑπέρ τῆς μονομαχίας λέγουν τὰ ἔξης. Ὁ φόδος τῆς μανομαχίας ἐμποδίζει πολλὰς προσβολὰς καὶ ὕδρεις. Ὁ ἀποφεύγων τὴν μονομαχίαν χαρακτηρίζεται ως δειλός. Ἐξασκεῖ λοιπὸν τοὺς πολίτας ἡ μονομαχία εἰς τὴν εὐτολμίαν. Αἱ αἰτιολογίαι αὗται εἰναι ἀσύστατοι. Τὰς προσβολὰς καὶ τὰς ὕδρεις δύγαται νὰ προλάβουν τὰ δικαιαστήρια καὶ τὰ συμβούλια τῆς τιμῆς. Διὰ νὰ δειχθῇ δὲ ἡ εὐτολμία καὶ ἡ ἀνδρεία του πολίτου, ὑπάρχουν ἄλλα στάδια τιμῆς. Ὅταν ἀπειλήται ἡ πατρίς, δταν διασείηται ἡ δημοσία τάξις, δταν κινδυνεύῃ προφανῶς δ πλησίον, ίδου στιγμαὶ νὰ δείξῃ τις τὸ θάρρος του. Καὶ δταν ἀκόμη ἔχῃ τὴν δύναμιν νὰ ἀποκρύψῃ τὴν προτεινομένην μονομαχίαν ἀψηφῶν πᾶσαν φευδῇ κοινωνικὴν μορφὴν καὶ τοῦτο δεικνύει τὸ θάρρος του ἀτόμου. Διὰ χριστιανικὰς κοινωνίας εἰναι στιγμαὶ ἡ μονομαχία καὶ δ φονεύων ἐν μονομαχίᾳ πρέπει νὰ θεωρήται δολοφόνος. Τοιαύτη κοινωνικὴ συνείδησις πρέπει νὰ μορφωθῇ.

Θέματα πρὸς συζήτησιν.

- 1) Διατὶ ὁ Χριστὸς ἐκτός, τοῦ φόνου ἀπαγορεύει καὶ τὴν δργῆν;
- 2) Δύναται ἐν Ἑλλάδι νὰ γείνῃ σκέψις περὶ καταργήσεως τῆς θανατικῆς ποινῆς καὶ διατὶ ὅχι;

Άξιώματα

- 1) Ὁ ἐκχέων αἷμα ἀνθρώπου ἀντὶ τοῦ αἵματος αὐτοῦ ἐκχυθήσεται. ὅτι ἐν εἰκόνι Θεοῦ ἐποίησα τὸν ἀνθρωπὸν (Γενέσ. Δ'. 6.)
- 2) Ἀνδραὶ αἱμάτων καὶ δόλιον βδελύσσεται Κύριος (Ψαλ. ε'. 7).
- 3) Ὁ σοφὸς μονομαχεῖ διὰ τοῦ λόγου, ὁ στρατιώτης δὲ διὰ τοῦ ξίφους (Ναπολέων).
- 4) Ἡ μονομαχία εἶναι λείψανον βαρβάρου ἐποχῆς, τὴν δποίαν γὰρ ἀνθρωπότης δρεῖται νὰ περιφρονήσῃ (Lamené).

Γ'. ΚΑΘΗΚΟΝΤΑ ΕΥΠΟΙΗΙΑΣ

I. ΣΕΒΑΣΜΟΣ ΤΗΣ ΕΛΕΥΘΕΡΙΑΣ

‘Ο Σεβασμὸς τοῦ ἀνθρωπίνου προσώπου. Σέβεται τις τὸν ἀνθρωπὸν, διότι οὗτος εἶναι πρόσωπον. Δὲν συμβαίνει δμως τὸ ἵδιον μὲ τὸ ζῶον, τὸ δποῖον δὲν εἶναι πρόσωπον καὶ τὸ δποῖον εἶναι ὑποτεταγμένον εἰς τὸν ἀνθρωπὸν. Τὸ ζῶον, τὸ δποῖον βλάπτει ἢ τὸ δποῖον θὰ ωφελήσῃ τὴν ζωὴν τοῦ ἀνθρώπου, τὸ θυσιάζει ὁ ἀνθρωπὸς χωρὶς νὰ ἐγκληματῇ.

‘Ἡ πρώτη ἴδιότης τοῦ προσώπου, ὡς εἶναι ὁ ἀνθρωπὸς, εἶναι ἡ ἐλευθερία, διότι ἡ χρῆσις ταύτης δψοὶ ἢ ταπεινοὶ τὸν ἀνθρωπὸν. Ὁ μεγαλύτερος θησαυρὸς διὰ τὸν ἐλεύθερον ἀνθρωπὸν εἶναι ἡ τιμὴ ὁ προσδόκαλλων τὴν τιμὴν προσώπου τινὸς ἐξευτελίζει τὸ πρόσωπον τοῦτο. Μετὰ τοῦ προσώπου εἶναι συνδεδεμένα καὶ τὰ δλικὰ ἀγαθὰ αὐτοῦ. Ὡστε ὁ σεβόμενος πρόσωπόν τι δρεῖται νὰ σέβηται τὴν ἐλευθερίαν του, τὴν τιμὴν του καὶ τὴν ἴδιοκτησίαν του.

Διάφορα εἴδη ἐλευθερίας. Ἐχομεν ἐλευθερίαν φυσικὴν καὶ ἐλευθερίαν ἥθικήν.

‘Ο σεβασμός καὶ τῶν δύο εἰναι ἀπαραίτητος. Ὡς φυσικὴ ἐλευθερία συνίσταται εἰς τὸ πηγαίνη τις ὅπου θέλει νὰ διαθέτῃ κατά τὴν θέλησιν του τὰς δυνάμεις του, νὰ ξητῇ, διὰ τὸν εὐχαριστεῖν πò τὸν δρόν νὰ σέβηται τὴν ἐλευθερίαν. Αὕτη δύναται νὰ περιορισθῇ διὰ φυλακῆς, διὰ τῆς κηδεμονίας, διὰ τῆς δουλείας καὶ περιορισμοῦ τῆς δυνάμεως τῆς ὑπὸ τῆς κοινωνίας. Ὡς δὲ ἡθικὴ συνίσταται εἰς τὴν δύναμιν, τὴν δροῖαν ἔχει δ ἄνθρωπος νὰ πραγματοποιῇ τὰς σκέψεις του ἢ καὶ τὰ αἰσθήματά του χωρίς νὰ ἔξχναγκάζεται, ἀλλὰ νὰ ἐνεργῇ δπως ὑπαγορεύῃ εἰς αὐτὸν ἡ ἐσωτερικὴ ἐλευθερία. Ὡς ἐλευθερία τοῦ ἀτόμου δεσμεύεται, εἴτε ὑπὸ τῆς θρησκείας, εἴτε ὑπὸ τῆς πολιτείας, εἴτε ὑπὸ τῆς φιλοτεχνίας, αὕτη δμως δύναται νὰ ἀποφύγῃ πᾶσαν ἐπίθρασιν ἐπὶ τοῦ ἔχοντος τῆς ἀποφεύγουσα πᾶσαν διδασκαλίαν τείνουσαν εἰς τὸν προορισμόν της.

Φυλακὴ καὶ κηδεμονία. Ὁ χειρότερος περιορισμὸς τῆς ἐλευθερίας εἶναι ἡ φυλάκισις, διότι τότε δ ἄνθρωπος δὲν δικαιούται νὰ πηγαίνῃ καὶ ναι νὰ ἔρχηται δπου θέλει καὶ νὰ διαθέτῃ ἔχοντον. Αἱ φυλακαὶ εἰναι εἰς τὴν διάθεσιν τῆς δημοσίας δυνάμεως: εἰναι δὲ ἀναγκαῖα, εἴτε διὰ νὰ τιμωρῶνται τὰ ἐγκλήματα, εἴτε διὰ νὰ εἰναι εἰς τὴν διάθεσιν τῆς δικαιοσύνης πρόσωπα, τὰ δροῖα θεωροῦνται ἔνοχα. Ἀλλ ἐναι μεγίστη κατάρρησις τῆς δυνάμεως τῆς πολιτείας, ἐὰν στερήσῃ τινὰ τῆς ἐλευθερίας αὐτοῦ ἀνευ λόγου. Ὡσαύτως οἱ γονεῖς ἀγρυπνοῦν ἐπὶ τῶν τέκνων των καὶ οἱ σύζυγοι ἐπὶ τῶν συζύγων καὶ τὰ τέκνα ἐπὶ τῶν ἡλικιωμένων γονέων των. Ἀλλὰ εἰναι φοβερόν, ἐν ὑπὸ τὸ πρόσχημα τῆς κηδεμονίας δῆθεν πιέσουν τὰ τέκνα, τὰς συζύγους ἢ τοὺς γονεῖς των περιορίζοντες τὴν ἐλευθερίαν αὐτῶν.

Ἡ δουλεία. Αὕτη εἰναι φρικωδεστέρα τῆς φυλακίσεως. Ὁ δούλος δὲν εἰναι πρόσωπον, ἀλλὰ πρᾶγμα—εἰναι ἰδιοκτησία τοῦ κυρίου του. Ὁ κύριος τὸν διευθύνει εἰς τὴν ἐργασίαν ὡς κτήνος τὸν κακομεταχειρίζεται, τὰ προϊόντα δὲ τῆς ἐργασίας τοῦ δούλου ἀνήκουν εἰς τὸν κύριον. Ἐξουσιαστής τῆς ζωῆς καὶ τοῦ θανάτου τοῦ δούλου εἰναι ὁ κύριος. Τὰ τέκνα τοῦ δούλου ἀνήκουν εἰς τὸν κύριον.

Ἡ δουλεία ἔχει τὴν ἀρχὴν αὐτῆς εἰς τὴν ἀρχαιότητα. Λαοὶ πε-

λιτισμένοι, ως οἱ Ἔκληγες καὶ οἱ Ρωμαῖοι τὴν παρεδέχοντο. Ὁ ἐπιφανέστατος δὲ τῶν φιλοσόφων Ἀριστοτέλης τὴν ὑποστηρίζει παραδεχόμενος, διὰ οὐδοῦλοι εἶναι ὅντα κατώτερα τῶν ἐλευθέρων ἀνθρώπων καὶ, διὰ πρέπει νὰ μεταχειρίζωμεθα τούτους διὸ ἀνωτέρας δηλικάς ἀνάγκας. Ὅπο τὴν προστασίαν δὲ τοῦ νόμου διέπομεν συσσωρεύμενα μέγιστα δεινὰ ἐπὶ τοὺς δούλους. Ἐρρίπτοντο ως τροφὴ διὰ τοὺς ἵχθυς καὶ ἐφονεύοντα σμήνη δούλων δλόκληρα δσάκις ἐδιολοφούντο κύριός τις αὐτῶν. Ἐνεφανίσθη μετὸ τοῦ πολὺ δ χριστιανισμός, διὰ τοὺς διέδωκε τὰς ἴδεας τῆς ἀδελφότητος καὶ τῆς ἰσότητος καὶ κατήργησε τὰς διακρίσεις μεταξὺ τῶν ἀτόμων «οὐκ ἔνι δοῦλος οὐδὲ ἐλεύθερος» εἶναι ἡ ἀρχὴ τοῦ χριστιανισμοῦ. Τοιούτοις τρόπως ἡ δουλεία ἐξηφανίσθη ἀπὸ τὴν Εὐρώπην διατηρηθεῖσα μόνον παρὰ τοῖς Μωαμεθανοῖς. Κατὰ τὸν ιστ' αἰώνα μετὰ τὴν ἀνακάλυψιν τῆς Ἀμερικῆς ἐστρατολογοῦντο ὑπὸ τῶν Εὐρωπαίων ὡς δούλοι, οἱ μαύροι τῆς Ἀφρικῆς, ἵνα ἐργάζωνται ἐν Ἀμερικῇ. Ἐν πλήρει δὲ τῇ αἰώνι ἔθλεπε τις τὸν ὑπουργὸν τῶν Ἕνωμένων Πολιτειῶν αγρύπτοντα ὑπὲρ τῆς δουλείας καὶ προφασιζόμενον, διὰ διάρχεις οὐσιώδης διαφορὰ μεταξὺ τῶν μαύρων καὶ λευκῶν. Διὸ ἐνεργειῶν ὅμως τῶν φιλοσόφων καὶ τοῦ δυτικοῦ κλήρου, οἵτινες ὑψώσαν φωνὴν ἐν δημόσιαι τῆς ἀνθρωπότητος, κατηργύθη ὑπὸ τῶν πεπολιτισμένων κρατῶν τὸ ἀνθρωπεμπόριον τοῦτο τῶν μαύρων. Οἱ ὑπὲρ τῆς δουλείας δυτεῖς, εἴτε ἀρχαῖοι εἴτε νεώτεροι, φέρουν τὰ ἔξης ἐπιχειρήματα: α') διὰ διάρχεις διαφορὰ μεταξὺ μαύρων καὶ λευκῶν. Τοῦτο ὅμως δὲν εἶναι ἀληθές, διότι ἀμφότεροι εἶναι κλάδοι τοῦ αὐτοῦ κορμοῦ, ἔχουν τὴν αὐτὴν φύσιν καὶ εἶναι ἕκανον διὰ πᾶσαν πνευματικὴν καὶ ἡθικὴν ἐνέργειαν ἀρκεῖ νὰ ἀνατραφοῦν, ἵνα φαγῆ τοῦτο. β') Ἡ δουλεία διὰ μέσου τῶν αἰώνων προηγθεῖ ἐκ τῆς ἐπιβολῆς τῶν νικητῶν ἐπὶ τοὺς νικηθέντας— ὥστε ἐδημιουργήθησαν οὕτω δικαιώματα ἐπὸ αὐτῶν. Ἄλλος ὅμως τὸ δίκαιον δὲν στηρίζεται ποτὲ ἐπὶ τῆς ἴσχύος— δ νικητῆς μόνον δύναται νὰ ἀφοπλίσῃ τὸν νικηθέντα, ποτὲ ὅμως νὰ ἀφαιρέσῃ τὴν προσωπικὴν τοῦ ἐλευθερίαν. γ') Πρέπει νὰ διάρχουν, λέγουν, σμήνη δούλων, ἵνα δουλεύουν καὶ συνειθίζουν εἰς τὴν ἐργασίαν πρὸς τὸ συμφέρον τῆς ἀνθρωπότητος. Τοῦτο ὅμως δὲν εἶναι ἀ-

ληγθές, διότι σήμερον ἀποδεικνύεται, ὅτι μορφωμένοι καὶ ωργανωμένοι ἔργάται ἔργάζονται καλύτερον. δ') "Οτι συμφέρει νὰ κηδεμονεύωνται παρ' ἄλλων καὶ γὰ μὴ εἶναι ἀπροστάτευτοι, ἀλλὰ καὶ τοῦτο δὲν εἶναι ἀληγθές, διότι καλῶς ἐκπαιδευόμενοι δύνανται κάλλιστα νὰ διευθύνουν ἔκατούς.

Περιορισμὸς τῆς ἐλευθερίας ὑπὸ τῆς κοινωνίας. Τὰ ἀνήλικα παιδιὰ πολλάκις πίπτουν θύματα τῶν γονέων, τῶν προστατῶν των. Υπάρχουν γονεῖς ἐκφυλοί, οἵτινες διὸ τὴν προστασίαν τοῦ γόμου καὶ τῶν συνθηκῶν τῆς κοινωνίας πιέζουν τὰ τέκνα των. Ὡσαύτως καὶ μητέρες ἀνάξιοι τοῦ δόνοματος τούτου περιάγουν τὰ τέκνα των γυμνητεύοντα, πεινῶντα, ἀγυπόδητα, ἵνα ἐπαιτήσουν ἢ προτρέπουν πολλάκις ταῦτα εἰς τὴν κλοπήν. Ἀλλοτε πάλιν παραμελεῖται ἡ ἀνατροφὴ τῶν τέκνων, δὲν λαμβάνεται διὸ δψὶ διόλου ἡ ἡλικία διὰ τὰ μικρά, τὰ δποῖα ρίπτονται εἰς διαφόρους ἔργασίας. Τοιουτοτρόπως δὲ οἱ νέοις αὗτοι τῆς συγνθείας (διότι οὐδεὶς τολμᾷ νὰ εἴπῃ τι κατὰ τῶν γονέων) προστατεύουν τὴν καταστροφὴν τῶν μικρῶν καὶ τὴν πίστιν τῆς ἐλευθερίας αὕτων. Ἀλλὰ μήπως δὲν συμβαίνει τοῦτο καὶ μεταξὺ μεγάλων ἔνθα διηγέρεται ὥριμοι πλέον, ἐνῷ ἔπρεπε νὰ ἔχουν πλήρη ἐλευθερίαν, ἐπειδὴ εἶναι εἰς τὴν δημοσίαν τινῶν, διοδάλλονται εἰς διαφόρους περιορισμούς τῆς φυσικῆς ἐλευθερίας, φρονούμενοι μήπως πέσουν εἰς τὴν δυσμένειάν των καὶ ἀποπεμφθούν τῆς ἔργασίας των, ὡς π. χ. Νὰ ἔργάζωνται ἀνυπόδητοι κτλ.

Προσβολαὶ κατὰ τῆς ἡθικῆς ἐλευθερίας. Αὗται στρέφονται, εἴτε κατὰ τῆς δυνάμεως, τὴν δποίαν ἔχομεν νὰ σκεπτώμεθα, εἴτε κατὰ τῆς δυνάμεως τὴν δποίαν ἔχομεν γὰ συγαισθαγώμεθα καὶ ἐκδιάζουν τὰς δύο ταύτας δυνάμεις. Ἀντικείμενα σκέψεως καὶ συναισθήσεως εἶναι ἡ πολιτική, ἡ φιλοσοφία, ἡ ἐπιστήμη καὶ ἡ θρησκεία.

Ἡ πολιτικὴ ἐλευθερία. Αὕτη συνίσταται ὅχι εἰς τὸ γὰ ἔχωμεν τοιαύτην ἢ τοιαύτην γνώμην περὶ τῆς διοικήσεως τῶν κοινῶν, ἀλλὰ εἰς τὸ γὰ προτιμῶμεν ταύτην ἢ ἐκείνην τὴν διοίκησιν ἀνευ οὐδεμιᾶς ἐπιβολῆς. Καὶ τὴν γνώμην μας ταύτην ἐκφράζομεν, εἴτε διὰ τοῦ τύπου, εἴτε διὰ πολιτικῶν διαλέξεων, καὶ πρὸ πάντων διὰ τῆς φήμου ήμδων. Τότε δὲ ἡ ἐπι-

δοκιμάζει ή ἀποδοκιμάζει τις δ., τι ἔχει καθιερωθῆ. Εἰς τὰ ἀπολυταρχικὰ κράτη οἱ πολῖται δὲν ἔχουν οὐδεμίαν ἐλευθερίαν νὰ ἐκφράσουν τὴν γνώμην τῶν, εἴτε διὰ τοῦ τύπου, εἴτε διὰ τῆς ψήφου τῶν. Εἰς τοιαῦτα πολιτεύματα η ἐλευθερία τοῦ ἀτόμου ἐκμηδενίζεται ὑπὸ τῆς θελήσεως τοῦ κυριάρχου, γῆτις οὐδέποτε περιορίζεται. Τὰ συστήματα τὰ ἀπολυταρχικὰ ἔχουν δεσμάνιας ἐλαττώματα, ἀλλὰ δὲν ἔχουν ἀλλὰ δὲν ἔχουν δλιγάτερα ἐλαττώματα τὰ ἀχαλίνωτα δημοκρατικὰ πολιτεύματα, ἔνθα εἶναι ἀσυγκράτητος η ἐλευθερία τοῦ τύπου καὶ ἀπὸ πείσματος η Κυβέρνησις παραδίδεται εἰς ἀναξίους. Εἰς τοιαῦτα πολιτεύματα καλλιεργεῖται η ἀναρχία καὶ αἱ ἐπαναστάσεις πρὸς μεγίστην διάδημ τῶν ἀτόμων. Εἰς τὰ συταγματικὰ πολιτεύματα δῆπου ἔκαστος ἐγτὸς τῶν δρίων τοῦ νόμου δύναται νὰ ἐκφράσῃ τὴν γνώμην του χωρὶς νὰ πάθῃ τι, διπάρχει ἀληθῆς πολιτικὴ ἐλευθερία. Εἰς ταῦτα ἵστανται δύο δυνάμεις Ἱσης ἀξίας τοῦ λαοῦ καὶ τοῦ προέδρου τῆς δημοκρατίας η τοῦ δικτιλέως ἀν εἶναι βασιλευομένη η δημοκρατία. Διὰ γὰ λειτουργῆ δὲ τὸ πολίτευμα πρέπει αἱ δύο αὗται δυνάμεις νὰ εὑρίσκωνται ἐν ἀρμονίᾳ.

Ἐλευθερία ἐπιστημονικὴ καὶ φιλοσοφικὴ. Αὕτη συνίσταται εἰς τὸ νὰ ἐ φράζῃ τις ἐλευθέρως πᾶσαν του σκέψιν. Ἐκ πρώτης ὅψεως δὲν ἀπαγορεύεται νὰ ἐκφράζῃ τις ἐλευθέρως τὰς ἰδέας του, διότι καὶ ὁ ἴδιος διαφημίζεται καὶ ἀφορμὴν συζητήσεως καὶ πρόσδον ἐπομένως τῆς ἐπιστήμης παρέχει. Ἄλλος δημως καὶ αὕτη πρέπει νὰ ἔχῃ δριά τινα.

Καὶ τοῦτο, διότι πάντοτε δὲν εἶναι ὠφέλιμα τὰ συμπεράσματα τῶν ἐλευθέρως σκεπτομένων, καὶ, διότι οἱ πολλοὶ δὲν εἶναι εἰς θέσιν νὰ διακρίνουν τὰς κεντρικωτέρας ἰδέας τοῦ ἐλευθέρως ἐκφράζομένου. Διὰ τοῦτο οἱ γονεῖς πρέπει νὰ προσέχουν μήπως διαδοθοῦν μεταξὺ τῶν μελῶν τῆς σίκογενείας των βιβλία περιέχοντα τοιαύτας ἰδέας. Ἡ ἐκκλησία διὰ τῶν κηρύκων τῆς ὀφείλει νὰ στιγματίζῃ τὰ τοιαῦτα βιβλία, καὶ η πολιτεία νὰ ἐπιβάλλῃ παραδειγματικάς τινας ποινὰς εἰς τοὺς συγγραφεῖς καὶ ν' ἀπαγορεύῃ τὴν κυκλοφορίαν αὐτῶν, ἵνα μὴ κρημνισθῇ τὸ κοινωνικὸν σίκοδόμημα. Πολλάκις ὠφελεῖ νὰ περιφρονῇ τις διὰ τῆς σιωπῆς του τοιαῦτα ἔργα, διότι η ἐπίθεσις κατ' αὐτῶν συντελεῖ εἰς τὴν διάδοσιν.

Ἡ θρησκευτικὴ ἐλευθερία. Αὕτη δὲν συνίσταται εἰς τὸ δι-

καίωμα, τὸ δποῖον ἔχει ἔκαστος γὰ σκέπτητε περὶ Θεοῦ, δπως αὐτὸς θέλει, γὰ λατρεύῃ τὸν Θεὸν καὶ νὰ ἔχῃ σίανδήποτε γνώμην περὶ τῆς ἀρχῆς τοῦ Θεοῦ, διότι ἔκαστος εἰναι ἐλεύθερος πρὸς τοῦτο ἀλλὰ εἰς τὸ νὰ μετέχῃ τῆς λατρείας, γὰ γράφῃ καὶ νὰ δμιλῇ δπως ἡ θρησκευτικὴ κοινωνία, εἰς τὴν δποίαν ἀνήκει. Αὕτη δὲ καλεῖται ἀλλως ἐλευθερία τῆς συνειδήσεως. Τὰ καθήκοντα πρὸς τὸν Θεὸν εἰναι τὰ πρώτιστα πάντων καὶ τὰ οὐσιωδέστερα, ἡ δὲ θρησκεία ὑπαγορεύει εἰς τὴν συνείδησιν τὴν τέλεσιν αὐτῶν διά τινος ἐσωτερικοῦ συγκισθήματος ἐπιβαλλομένη εἰς αὐτήν.

Δέσμευσις τῆς θρησκείας λοιπὸν σημαίνει δέσμευσιν τῆς συνειδήσεως τοῦ ἀνθρώπου. Διὰ τοῦτο ἡ ἴστορία μαρτυρεῖ περὶ τῶν ἀδικιάστων μαρτύρων τῆς πίστεως, οἵτινες ἔθυσίασαν τὴν ζωὴν των χάριν τῆς θρησκείας. Βραδύτερον ἔξησκήθησαν πιέσεις κατ' ἔκεινων, οἵτινες ἐσκέπτοντο ἐλευθέρως θρησκευτικῶς ἢ ἐλάτρευον διαφόρως τὸν Θεὸν ὑπὸ φαντακῶν θρησκολήπτων, δποίους ἀπαντῷ τις καὶ ἐν τῷ Χριστιανισμῷ καὶ ἐν τῇ Μωαμεθανικῇ θρησκείᾳ.

Ἐν τούτοις πρέπει νὰ τίθενται δρια εἰς τὴν ἐλευθερίαν τῆς συνειδήσεως ὑπὸ τῆς ἀληθείας τῆς ήθικῆς καὶ τῆς κοινωνίας. Διαδίδονται πολλάκις θεωρίαι φιλοσοφικαὶ, αἵτινες εἰναι βλασφημίαι κατὰ τοῦ δρθοῦ λόγου καὶ κατὰ πάσης θρησκείας. Τοιαύτας θεωρίες διαδίδονται τὰ διλιστικὰ καὶ τὰ ἀθεϊστικὰ συστήματα. Ἐπιβάλλεται λοιπὸν νὰ παρεντίθενται προσκόμματα κατὰ τῶν τοιούτων θεωριῶν, ἐξ ὧν οἱ ἀφελεῖς παραπλανῶνται εἰς βάρος τῆς κοινωνίας. Ὑπὸ μορφὴν πάλιν θρησκευτικῆς διδασκαλίας διαδίδονται ἵδεαι ἀνήθικοι καὶ τελεται ἐγκαινιζονται αἰσχραὶ. Καὶ αὗται δίογον νὰ πολεμιθοῦν. Ἐπειτα ἀντιθρησκευτικαὶ πολλάκις ἵδεαι κηρυττόμεναι δημιουργρῦν ταραχᾶς ἐν τῷ κράτει καὶ ἐμφυλίους σπαραγμούς. Τὸ Κράτος πρέπει νὰ ἐμποδίσῃ βιαίως τὴν διαδοσιν τῶν ἵδεων τούτων μὲ μόνην τὴν διαφοράν, διτι δὲν πρέπει νὰ ἐργασθῇ τὸ κράτος τυφλῶς, ἀλλὰ μετ' εὐλαβείας καὶ περισκέψεως. Όμοίως ἐπιβάλλεται ἡ θρησκευτικὴ ἀνοχή!

Θέματα πρὸς συζήτησιν

- 1) Ἐκτιμήσατε τὴν κατωτέρω θεωρίαν «εἰναι δικαίωμα παντὸς ἀνθρώπου νὰ ἀκολουθῇ τὴν συνείδησίν του καὶ οὐδεὶς ἔχει δικαίωμα

γὰ τὸ ἐπιβάλλει τὴν ἴδιαν του συνείδησιν ως κανόνα εἰς τὸν ἄλλον» (Turgot).

Ἄξιωματα

1) Ἐὰν δικαιούμενοι μείνητε ἐν τῷ λόγῳ τῷ ἐμῷ ἀληθῶς μαθηταὶ μου ἔστε καὶ γνώσεσθε τὴν ἀλήθειαν καὶ ἡ ἀλήθεια ἐλευθερώσει ὑμᾶς (Ἰωάν. η'. 32).

2) Τὰ σπέρματα τῆς διαφθορᾶς διαδίδονται πολλάκις διὰ τῆς γραφίδος (Veillot).

2. ΣΕΒΑΣΜΟΣ ΤΗΣ ΤΙΜΗΣ

Ἄξια τῆς τιμῆς. Ἡ τιμὴ εἶναι ἀκτινοβολία φωτός, τὸ διποῖον περιλόγει πάντα ἔντιμον. Διακρίνομεν τὴν τιμὴν τῆς συνείδησεως καὶ τὴν τιμὴν τοῦ δόνδματος.

Ἡ τιμὴ τῆς συνείδησεως συγίσταται εἰς τὴν βεβαιότητα, ὅτι διάρχει δρομονίᾳ μεταξὺ γοῦ καὶ συνείδησεως καὶ εἰς τὴν πεποίθησιν, ὅτι ἔξεπλήρωσέ τις τὰ ἔχυτοῦ καθήκοντα. Δύναται τις γὰ κατακριθῆ, νὰ κατηγορηθῇ, νὰ ἔξευτελισθῇ, ἐὰν ἡ συνείδησις ἄλλως κρίνῃ, αἱ κατακρίσεις, οἱ ἔξευτελισμοὶ καὶ αἱ κατηγορίαι αὗται δὲν ἔχουν ἀξίαν. Ἔξ ἀλλοῦ δύνανται γὰ χειροκροτοῦν οἱ ἀνθρώποι, γὰ ἐπαινοῦν τινα δλα ταῦτα εἶναι μάταια, ἢν ἡ συνείδησις δὲν συγκατατίθεται καὶ δὲν περιβάλλει τὸν ἐπαιγούμενον διὰ τῆς τιμῆς της. Ἡ τιμὴ αὕτη τῆς συνείδησεως εἶναι ἀπαραδίαστος καὶ μόνον ἔκαστος μόνος του ἐὰν ἡθικῶς χρεωκοπήσῃ δύναται γὰ τὴν βιάσην. Ἡ τιμὴ τοῦ δόνδματος συγίσταται εἰς τὴν καλὴν φήμην, διότι ὁ ἀγθρωπὸς λαμβάνει πολὺ ὅπ' ὅψιν του τοὺς λόγους τῶν ἄλλων. Διὰ τοῦτο καὶ ἡ γραφὴ λέγει «Ἄρετώτερον ὅνομα καλὸν ἢ πλούτος πολύς». Καὶ ὁ λαὸς «ἡ τιμὴ τιμὴ δὲν ἔχει καὶ χαρά στον ποὺ τὴν ἔχει». Ἡ ἐκτίμησις τῶν ἄλλων εἶγαι διὸ ἡμᾶς πραγματικὴ χαρὰ εἶναι πλοῦτος τρόπον τινά, διτις μᾶς παρηγορεῖ, ἢν εἰμεθα πτωχοὶ εἶναι κληρονομία, τὴν δποίαν ἀφήνει εἰς τοὺς ἀπογόνους του. Ἡ ἐκτίμησις τῶν ἄλλων εἶγαι διὸ ἡμᾶς παρόρμησις πρὸς τὸ

ἀγαθόν, διότι ἔὰν εἰναι ἀληθὲς ὅτι «ἡ εὐγένεια ἐξαναγκάζει» (la noblesse oblige) τότε ἡ σκέψις τοῦ νὰ μὴ φανώμεν κατώτεροι τῆς ἐκτιμήσεως, τὴν ὅποιαν τρέφουν οἱ ἄλλοι πρὸς ἡμᾶς, μᾶς παρορμᾶ εἰς τὸ νὰ γίνωμεν καλύτεροι. Τέλος τὸ καλὸν ὅναμα δημιουργεῖ τὴν ἐμπιστοσύνην τῶν ἄλλων πρὸς ἡμᾶς. 'Ο ἐμπορος π. χ. ἔὰν ἀτυχήσῃ εἰς τὸ ἐμπόριόν του καὶ συγχρόνως δυσφημισθῇ καταστρέφεται κυριολετικῶς, διδιάσκαλος καὶ διερεύς πάλιν ἔὰν δυσφημισθεῖν δὲν ἔχουν οὐδὲν κῦρος, ἡ κόρη ἢ διάνεος οἱ ἐπιθυμοῦντες νὰ συνάψουν γάμον, ἔχουν ἀνάγκην τῆς καλῆς περὶ αὐτῶν γνώμης τῶν ἄλλων. Εἶναι πολὺ λοιπὸν μωρὸν νὰ παιζῃ τις μὲ τὴν τιμὴν του, ἡ μὲ τὴν τιμὴν τῶν ἄλλων. Δυστυχῶς δύμως εἰναι ἐὰν τῶν συνήθων ἡ υβρις, καὶ ἡ συκοφαντία, τὰ δποῖα θὰ ἐξετάσωμεν ἦδη.

"Υβρις. Αὕτη συνίσταται εἰς τὸ νὰ προκαλῶμεν τὸν ἐξευτελισμὸν τῶν ἄλλων ἐκφραζόμενοι περιφρονητικῶς περὶ αὐτῶν καὶ προκαλοῦντες καὶ τοὺς ἄλλους νὰ τοὺς περιφρονήσουν. Τὸ νὰ ἀποκαλῇ τις τινὰ φεύστην, ἡ κλέπτην, δειλόν, νὰ δημοσιεύσῃ τὰ σικογενειακά του σφάλματα, τὰ δποῖα ἀνήκουν εἰς τὸ παρελθὸν διὰ τοῦ τύπου πρὸς τὸν σκοπὸν νὰ τὸν δυσφημίσῃ, αὐτὸς εἰναι ὑδριστής. 'Ο ὑδριστής προσβάλλει πολὺ τὴν τιμὴν τῶν ἄλλων, διότι ἔχει τὴν δύναμιν νὰ σκεπάζῃ καὶ ἐμβάλλῃ εἰς σύγχυσιν πᾶν διάδυναται νὰ παρουσιάσῃ τὴν ἀξίαν τοῦ ἄλλου. Δύναται τις νὰ φαντασθῇ τὴν ψυχικὴν δύνανην τοῦ ἀδίκως ὑδριζομένου. Καὶ δικαίως δὲ πάλιν, ἀν θέλῃ τις ὑδρίσῃ τινὰ δὲν ἐπιτρέπεται νὰ τὸ κάμνῃ. "Ας προσπαθήσῃ κατ' ἄλλον τρόπον νὰ ἴκανοποιηθῇ, ἀν ἐδιάδην ὑπὸ τυνος καὶ ὅχι διὰ τῶν ὑδρεων.

"Η συκοφαντία. Αὕτη εἰναι φευδὴς κατηγορία ἀποδιδομένη εἰς τὸν πλησίον ἡμῶν. Ἐνῷ ἡ ὑδρις, ἥτις πολλάκις ἀναφέρει πράγματα ἀληθῆ, εἰναι κακόν.

Δύναται τις νὰ φαντασθῇ πόσον ἀπαίσιοι εἰναι νὰ διαβάλλῃ τις τινὰ ἀναφέρων πράγματα ἀνυπόστατα. Αὕτη ἐμπνέεται ἡ ἀπὸ μωρίαν τοῦ συκοφαγτοῦντος, δστις συκοφαντῶν τινα εύρισκει διασκέδασιν, ἡ ἀπὸ μοχθηρίαν καὶ ζηλοτυπίαν καὶ εἰναι εἰδος ἥθικῆς δολοφονίας. "Αν γνωσθῇ ἡ συκοφαντία, τότε διλάπτεται περισσότερον δ συκοφαγτῶν, διότι παραδίδεται εἰς τὴν κοινὴν κλεύην.

‘Αλλ’ ομως ἀν διαφύγη τῶν χειλέων τινὸς συκοφαντικὸς κατά τινος λόγος θὰ διαδοθῇ, ‘Εκτακτα περιγράφεται τοῦτο ὥπερ τοῦ Beaumarchais μεγάλου Γάλλου συγγραφέως εἰς τὸν «Κουρέα τῆς Σεβίλλης» ὡς ἑξῆς. «Τὸ κατ’ ἀρχὰς μικρὸς θόρυβος ἀκούεται, ἐπειτα δργώνεται τὸ ἔδαφος καὶ σπείρεται τὸ δηλητήριον. Ἀκολούθως φυτρώνει παράγει καρποὺς, τῶν δποίων τὰ σπέρματα μεταδίδονται ἀπὸ στόματος εἰς στόμα καὶ τοιουτοτρόπως μεταδίδεται πανταχοῦ». Διὰ τοῦτο πάντες οἱ ὄγκεις κοινωνικοὶ παράγοντες καὶ δ τύπος ἐπιτίθενται δριμύτατα κατὰ τῶν συκοφαντικῶν διαδόσεων, αἴτινες κυκλοφοροῦν. ‘Οχι μόνον δὲν πρέπει νὰ διαδίῃ τις ψευδεῖς κατηγορίας κατὰ τῶν δμοίων του, ἀλλὰ τούγαντίσον δφείλεις νὰ διακηρύξῃ τὰς ἀρετὰς καὶ τὰ προτερήματα τοῦ πλησίον του, διότι καὶ ταῦτα ἀν δποκρύπτῃ δὲν εἶναι ἀνθρωπος.

‘Η καταγγελία καὶ η κριτική. ‘Η καταγγελία δὲν εἶναι δικαιώματα, ἀλλὰ καθῆκον ἐπιβαλλόμενον ὥπερ τῆς πολιτείας καὶ τῶν κοινωνικῶν συνθηκῶν. Πρέπει ομως νὰ γένηται μετὰ προσοχῆς. ‘Οταν τις πεισθῇ δτι τὰ ἔργα ή διδασκαλία καὶ η συμπειφορά τινος προσδόκουν τὰ δημόσια καὶ ίδιωτικά, ηθικὰ καὶ ψυχικὰ συμφέροντα, ἔχει ὑποχρέωσιν νὰ τὰ καταγγείλῃ: ‘Ο γνωρίζων ἀνοσιουργήματα καὶ μὴ καταγγέλλων ἀλλ’ ἀνεχόμενος ταῦτα, εἶναι ἔνοχος ἔνώπιον τοῦ θήικου νόμου, δ ὅποιος ἀπαίτει νὰ κατηγορῶμεν τοὺς ἀτάκτους.

Καὶ η κριτικὴ δὲ ἐπὶ διαφόρων ἔργων ἐπιβάλλεται, διότι προάγει τὴν ἐπιστήμην μὲ τὴν διαφοράν, δτι αὕτη πρέπει νὰ ἀφορῇ τὰ ἔργα καὶ ὅχι τὰ πρόσωπα.

Θέματα πρὸς συζήτησιν

1) Νὰ ἀναπτυχθῇ η ἑξῆς ίδέα. ‘Ο συκοφάντης δι’ ἐνὸς κτυπήματος διαπράττει δύο φόνους φονεύει τὴν ψυχὴν τοῦ ἀκούοντος καὶ τὴν τοῦ συκοφαντουμένου.

2) Ποιοι εἶναι μάλιστα ἐπικίνδυνοι οἱ κλέπται τῆς τιμῆς η οι κλέπται τῶν χρημάτων.

Άξιώματα

1) Τὴν γλώσσαν οὐδεὶς δύναται διχάσαι ἀνθρώπων ἀκατά-

σχετον κακόν μεστή ίσου θανατηφόρου . . . ἐκ τοῦ στόματος ἔξερχεται εὐλογία καὶ κατάρα . . . μήπως ἡ πηγὴ ἐκ τῆς αὐτῆς δηπῆς δρύει τὸ γλυκὺν καὶ τὸ πικρόν;

Ιακώβ. Γ'. 3.

2) Εὐφόρησεν ἡ χώρα τοῦ πλησίον, εὔθυνεῖται πᾶσιν τοῖς κατὰ βίον δὲ οἰκας θυμηδίαι τὸν ἄνδρα οὐκ ἐκλείπουσι; ταῦτα πάντα τροφὴ τῆς νόσου καὶ προσθήκη τῆς ἀλγηδόνος ἐστὶ τῷ κανόνι (Μ. Βασιλείου).

3) Ὡς φυλάσσει τὸ ἑαυτοῦ στόμα, τηρεῖ τὴν ἑαυτοῦ ψυχὴν (Παροιμ. ιγ' 3).

4) Αἱρετώτερον ὅνομα καλὸν ἡ πλοῦτος πολύς.

5) Ὁ μὴ ἀποθνήσκων διὰ τὴν τιμὴν του εἶναι ἀνόητος (Πασχάλ.

Ο ΣΕΒΑΣΜΟΣ ΤΗΣ ΙΔΙΟΚΤΗΣΙΑΣ

1) Τὸ δικαίωμα τῆς ἰδιοκτησίας.

Ποῦ στηρίζεται. Ὅπως σεβόμεθα τὴν ζωὴν, τὴν ἐλευθερίαν καὶ τὴν τιμὴν τοῦ ἀνθρώπου, οὕτω πρέπει νὰ σεβόμεθα καὶ τὴν ἰδιοκτησίαν αὐτοῦ, γῆτις εἶναι προϊὸν τῆς ἐργασίας του. Διότι ἡ ἐργασία είναι δὲ πρῶτος τίτλος τῆς ἰδιοκτησίας. Η ἐργασία είναι τρόπον τινὰ δὲ ἀκτινοβολία τῆς προσωπικότητός μας Ὅσον δὲ δὲ ἡ δραστηριότης μας είναι μεγαλυτέρα τόσον καὶ δὲ ἰδιοκτησία μας πολλαπλασιάζεται. Τὸ δικαίωμα δὲ τῆς ἰδιοκτησίας καθορίζεται ώς ἔτης: Είναι τὸ δικαίωμα ἐκεῖνο, τὸ δποτὸν ἔχει πρόσωπόν τι ἐπὶ τινος πράγματος, ἀπὸ τῆς κατοχῆς τοῦ δποίου ἀποκλείεται πᾶς ἄλλος. Ὡστε δὲ δρισμὸς οὗτος παρουσιάζει ἐσωτερικὴν τρόπον τινὰ σχέσιν, γῆτις ἀποκλείει πᾶσαν ἄλλην μεταξύ τοῦ προσώπου καὶ τοῦ κατεχομένου ἀντικειμένου, ὥστε δὲ προσβάλλων τὸ πρᾶγμα νὰ προσβάλλῃ αὐτὸ τὸ πρόσωπον.

Διὰ τοῦτο λοιπὸν ὑπὸ τοῦ νόμου χαρακτηρίζεται «εἱρὰ καὶ ἀπαρχεῖστος». Τὸ δικαίωμα τῆς ἰδιοκτησίας δριστικῶς ἀνήκει εἰς τοὺς πόθους τοῦ ἀνθρώπου. Εὐχόμεθα νὰ κατέχωμεν διὰ τὸν ἑαυτόν μας, διότι μεταχειρίζομενοι τὴν ἰδιοκτησίαν συντηρούμεθα,

διότι είναι μέρος τῆς ἀποδείξεως τῆς δραστηριότητός μας, διότι αὕτη συντελεῖ εἰς τὴν ὀλικήν μας εὐτυχίαν, ἀλλ᾽ εὐχόμεθα νὰ κατέχωμεν τι καὶ διὰ τοὺς λοιπούς, οἱ διόποιοι ζῶντες μαζὶ μας, διὸ ἐκείνους, οἵτινες θὰ ζήσουν ὅστερον ἥποτε γῆμας καὶ θὰ μετάσχουν τῆς εὐτυχίας μας, καὶ διὸ ἐκείνους, οἵτινες ἐγεννήθησαν πρὸ γῆμῶν καὶ οἱ διόποιοι ζῶντες ἀκόμη ἔχουν ἀνάγκην τῆς ἀρωγῆς μας.

“Αλλὰ τὸ δικαίωμα τῆς ἰδιοκτησίας δὲν στηρίζεται μόνον ἐπὶ τοῦ πόθου, διὸν ζωὴρός καὶ ἀν εἶναι οὗτος. Τοῦτο στηρίζεται κυρίως εἰς τὴν ἀνάγκην τῆς ζωῆς, διότι ἡ ζωὴ εἶναι ἀδύνατος, ἀν τις δὲν ἔχῃ τίποτε χρειάζονται π.χ. διὰ τὸν ἀνθρώπον τροφαὶ ὅπως συντηρηθῇ, ἐργαλεῖα πρὸς ἐργασίαν, ἵνα προμηθευθῇ τὰ ἀναγκαῖα καὶ ἐν γένει χρειάζονται οἱ καρποὶ τῆς ἐργασίας τοῦ ἀτέμου, ἵνα χρησιμεύσουν διὰ τὰς ἀνάγκας του ἐν ὕρᾳ ἀσθενείας καὶ ἀργίας.

“Αλλὰ κυρίως τὸ δικαίωμα τῆς ἰδιοκτησίας στηρίζεται ἐπὶ τῆς ἐργασίας. Ἡ ἐργασία συνίσταται εἰς τὸ νὰ καλλιεργήσῃ τις τὴν γῆν, νὰ ἔχειται λευθῆτὴ τὰ δέση καὶ τὰ μεταλλεῖα, ἐκ τῶν διποίων λαμβάνει τὰς πρώτας ψλαγχνές καὶ νὰ πολλαπλασιάσῃ τὴν ἀξίαν των διὰ τῶν μεταμορφώσεων. Ἄλλὰ πᾶς θὰ προέβαινε τις εἰς τὰς διομήχανικὰς ταύτας μεταμορφώσεις καὶ θὰ κατέβαλλε τοσούτους κόπους, ἐὰν θὰ ἐστερείτο τοῦ δικαιώματος νὰ οίκειοποιηθῇ τὰ ἀγαθὰ ταῦτα τῆς φύσεως; Ἡ κατοχὴ πάλιν φυσικῶν ἀγαθῶν εὑρισκομένων εἰς μέρος ἀγενούς κυρίου καὶ τὸ διποῖον δὲν καλλιεργεῖται, εἶναι δεύτερος τίτλος ἰδιοκτησίας. Ως π.χ. νὰ καταλάβῃ τις μέρος κατακλυζόμενον ἀλλοτε διὰ τὸν διποῖον καὶ εἰς οὐδένα ἀγηκον κ.τ.λ. Τὰ ἀποκτηθέντα ἀγαθὰ γίνονται πηγὴ ἀποκτήσεως γένων τοιούτων, διότι τίθενται εἰς κίνησιν ὡς π. χ. τὰ κεφάλαια. Καὶ ταῦτα δίδουν ἀφορμὴν γένεις ἀποκτήσεως. Διὰ τῶν κεφαλαίων ἀποκτῷ τις π. χ. τελειότερα ἐργαλεῖα, δημιουργεῖ ἐργοστάσια, διὸ διὰ τῶν μεταβάλλει τὰς πρώτας ψλαγχνές. Ἐδῶ στηρίζεται ἐν διάλογοις τὸ δικαίωμα τῆς ἰδιοκτησίας, ητις εἶναι ἀπαραίτητος διὰ τὸ ἀτομον, διὰ τὴν οίκογένειαν καὶ διὰ τὴν κοινωνίαν.

2) Ἀντιρρήσεις κατὰ τοῦ δικαιώματος τῆς ἰδιοκτησίας. Τὸ δικαίωμα τῆς ἰδιοκτησίας διὸν καὶ ἀν στηρίζεται ἐπὶ σταθερῶν βάσεων, ἔχει διμως καὶ τοὺς ἀντιφρονοῦντας, οἵτινες προσάλλουν τὸ ἀκόλουθα:

α') "Η περιουσία δὲν είναι πάντοτε καρπὸς ἐργασίας· διότι πόσοι δὲν ἔγειναν πλούσιοι ἐκ συμπτώσεων τῆς τύχης! ώς π. χ. κερδίσαντες ἐν λαχεῖσιν." Αλλοτε πάλιν αὕτη μεταδίδεται ἀπὸ γεγεᾶς εἰς γενεὰν διὰ κληρονομίας. Πολλοὶ δὲ είναι πλούσιοι ὅχι, διότι ειργάσθησαν αὐτοί, ἀλλά, διότι ηύτυχησαν νὰ γεννηθοῦν ἐκ γονέων πλουσίων. "Ἐὰν είναι ἀληθές, δτι ὁ πλούτος είναι καρπὸς ἐργασίας, δὲν είναι ὅμως ἀληθές, δτι πάντες οἱ πλούσιοι ἐγένοντο τοιούτοι οἱ ἰδιοὶ ἐργασθέντες.

β') "Αλλὰ καὶ ἂν τις εἰργάσθη καὶ ἀπέκτησεν εἶχεν ώς συνεργάτας τοῦ πλούτου του τὴν φύσιν, ήτις ἀνήκει εἰς πάντας καὶ ήτις παρέχει τὰς πρώτας ὕλας, ἔπειτα δὲ ἂν ἀπέκτησέ τι ἐκ τῆς βιομηχανίας συνειργησαν πρὸς τοῦτο καὶ οἱ ἐργάται, διότι είναι ἀληθὲς δτι πάντοτε ὁ μισθός των δὲν ἀντιπροσωπεύει τὴν πραγματικὴν ἐνέργειάν των πρὸς πολλαπλασιασμὸν τῶν ἀγαθῶν τοῦ ἐργοστασιάρχου.

γ') "Η ἐφαρμογὴ τοῦ δικαιώματος τῆς ἰδιοκτησίας ἀγει πάντοτε εἰς τὴν διαιρεσιν τῶν ἀτόμων εἰς δύο τάξεις· τοὺς πτωχοὺς καὶ τοὺς πλουσίους· καὶ τοῦτο νὰ γίνεται σήμερον τὴν ἐποχὴν τῆς προόδου καὶ τῆς ἐπικρατήσεως τῶν χριστιανικῶν ἀρχῶν, ὅπως συνέβαινεν εἰς τὴν ἀρχαιότητα!" Ωστε διέπει τις τοὺς πλουσίους νὰ ἔχουν ἐν περισσείᾳ τὰ ἀγαθά, νὰ κολυμβοῦν εἰς τὸ φῶς καὶ εἰς τὰς ἀπολαύσεις, καὶ τοὺς πτωχοὺς νὰ στενάζουν ὑπὸ τὸ κράτος τῆς δυστυχίας, νὰ ἀποθνήσκουν τῆς πείνης καὶ νὰ μὴ δύγανται νὰ ἀγαθρέψουν τὴν οἰκογένειάν των. "Αλλὰ καὶ ἄλλο τις παρατηρεῖ, δτι οἱ χρηματισταὶ ἀκόπως κερδίζουν πολλά, ἐνῷ οἱ ἐργάται μετὰ μόχθου, καὶ κινδύνων πολλῶν καὶ αὐτῆς τῆς ζωῆς, ἀποζοῦν μόλις, χωρὶς νὰ περισσεύῃ ποτέ τι εἰς αὐτοὺς δι^τ ἀπροόπτους ἀνάγκας. Αἱ σκέψεις αὗται ἐγέννησαν τὸ κοινωνικὸν λεγόμενον ζῆτημα καὶ ἔστρεψαν τὴν προσοχὴν τῶν κοινωνιολόγων πρὸς τὴν θεραπείαν τοῦ κακοῦ τούτου, οἵτινες προτείνουν διαφόρους λύσεις, τῶν δποίων οὐδεμία είναι ἀξία προσοχῆς, διότι τὸ κοινωνικὸν ζῆτημα μόνη ἡ πραγματικὴ μόρφωσις τῶν πλουσίων, τῶν κεφαλαιούχων καὶ τῶν ἐργατῶν είναι δυνατὸν νὰ τὸ λύσῃ.

3) Λύσεις προτεινόμεναι ὑπὸ τῶν κοινωνιολόγων. α) Τινὲς προτείνουν νὰ γένηται διανομὴ τῶν περιουσιῶν ὥστε πάντες νὰ

μετάσχουν τοῦ πλούτου. Ἀλλὰ ή λύσις αὕτη δὲν εἶναι ἀρκετή. Τὸ μέν, διότι δὲν θὰ λάβῃ ἔκαστον ἄτομον ἀξιόλογον μερίδιον, ώστε νὰ δισφαλίσῃ τὰ πρὸς τὸ ζῆν, τὸ δέ, διότι τὴν ἐπομένην τῆς διανομῆς θὰ ἀρχίσουν πάλιν ν' ἀναφαίνωνται ἀνισότητες ἔνεκα τῆς διαφορᾶς τῆς ἵκανότητος τῶν ἀτόμων· αὐτοὶ εἶναι οἱ λεγόμενοι διανεμηταί.

β) Ἀλλοι πάλιν παραδεχόμενοι τὸ ἀσύμφορον τῆς διανομῆς, προτείνουν νὰ τίθενται εἰς κοινὸν ταμεῖον τὰ ἀγαθὰ καὶ ἔκαστος νὰ λαμβάνῃ ἐξ αὐτῶν ἀναλόγως τῆς ἀνάγκης του. Ἀλλὰ τοῦτο εἶναι σκειρόν ἔκρινῆς νυκτός. Τις θὰ κρίνῃ τότε τὴν ἀνάγκην ἔκαστου! Τις θὰ θελήσῃ νὰ ἐργασθῇ διὰ τὰς ἀνάγκας τοῦ ἄλλου; Ἐκαστος θέλει νὰ ἀπολαμβάνῃ ἀναλόγως τῆς ἐργασίας του καὶ τῆς ἵκανότητός του. Ἐάν πατήρ τις ἐννοήσῃ διὰ τὸ προϊὸν τῆς ἐργασίας του δὲν θὰ τὸ μεταχειρισθῇ διὰ τὴν ἀνατροφὴν τῶν τέκνων του, τότε πρὸς τὶ νὰ ἐργασθῇ ὑπερβαλλόντως δι᾽ αὐτά; αὐτοὶ εἶναι οἱ λεγόμενοι κολεκτιβισταί.

γ) Ἀλλοι πάλιν προτείνουν τὴν ἀνάγκην τῆς ὀργανώσεως τοῦ πλούτου, λέγοντες διὰ ὃ πλοῦτος καὶ τὰ ἐργαλεῖα πρέπει νὰ ἀνήκουν εἰς τὸ σύνολον τῆς κοινωνίας καὶ, διὰ ή περιουσίᾳ ἔκάστου πρέπει νὰ διευθύνεται ὑπὸ ἑταῖρείας, γῆτις θὰ ἀποταμιεύῃ τὰ κέρδη. Τότε δὲ τὰ κέρδη θὰ διανέμωνται ὑπὸ τῆς ἑταῖρείας ἀναλόγως πρὸς τὴν ἐργασίαν ἔκαστου. Οἱ ἐργάτης διὰ τῶν κερδῶν τούτων θὰ προμηθεύηται ἀπὸ τὰ πρατήρια τῆς ἑταῖρείας, διὰ χρησιμεύει εἰς αὐτὸν καὶ εἰς τὴν οἰκογένειάν του. Διὰ γὰρ ἐμποδίσθη δὲ ή συσσώρευσις ἀτομικοῦ πλούτου, θὰ ἐπαγρυπνῷ η ἑταῖρεία. Ἀλλὰ καὶ τὸ σύστημα τοῦτο δὲν λύει τὸ ζήτημα τὸ κοινωνικόν. Οἱ δικηγόροι θὰ πληρώνωνται διπλαὶς οἱ δραστήριοι. Ὑπέροχοι δὲ ἐργάται θὰ ἐκτελοῦν ταπεινάς ἐργασίας. Οὐδεὶς θὰ θελήσῃ νὰ εἶναι οἰκονόμος διὰ νὰ πλουτίζουν οἱ ἄλλοι. Ἡ τοιαύτη δὲ κατάστασις θὰ δυσχεράνῃ τὸ Κράτος οἰκονομικῶς.

Ἡ ήθικὴ λύσις τοῦ κοινωνικοῦ ζητήματος. Ὄλα τὰ κοινωνικὰ συστήματα ἀδυνατοῦν νὰ διορθώσουν τὴν ἀρρητὸν δυστυχίαν μελῶν τῆς κοινωνίας, τὰ δποῖα δὲν εὐθύνονται ίσως δι᾽ αὐτήν, παιδία ἐγκαταλειπμένα, γέροντες νὰ ἐργάζωνται, ἐργάται ἀνευ ἐργασίας, ἀσθενεῖς ἀγεύονται, μητέρες ἐν ἀμηχανίᾳ,

οίκογένειαι, τῶν δποίων τὰ κέρδη εἰναι: ἀνεπαρχῇ πρὸς τὴν συντήρησίν των, ἀτομικά θύματα τυχαίων συμβεβηκότων κ.λ.π. Θὰ προκαλοῦν πάντοτε τὴν προσοχὴν παντὸς διγιοῦς μέλους τῆς κοινωνίας. Εἶναι μωρὸν νὰ φαντασθῇ τις κοινωνίαν, εἰς τὴν δποίαν νὰ μὴ διάρχουν πλούσιοι καὶ πτωχοὶ καὶ νὰ μὴ διάρχῃ διάκρισις μεταξὺ κεφαλαίου καὶ ἐργασίας. Διὰ τῆς διασ εἶναι ἀδύνατον νὰ διορθωθῇ ἡ κατάστασις. Τοῦτο θὰ κατορθωθῇ μόνον ἀφοῦ δψωθοῦν ἡθικῶς οἱ πλούσιοι καὶ οἱ πτωχοὶ καὶ ἀνατραφοῦν καταλήλως οἱ ἐργάται καὶ οἱ χρηματισταί. Ὅταν οἱ μὲν ἡ οἱ δὲ ἔξασκοιν ἄριστα τὰ καθήκοντά των, ἡ ἀθλιότης θὰ ἀφανισθῇ καὶ ἡ προσέγγισις τῶν κοινωνικῶν τάξεων θὰ ἐπιτευχθῇ.

Οἱ πλούσιοι, ἀν μόνον φροντίζουν νὰ διασκεδάζουν, θὰ καταλήξουν εἰς τὸν προσωπικὸν ἔξευτελισμὸν καὶ εἰς τὴν ἀπώλειαν πάσης ἐπιρροῆς ἐπὶ τῆς κοινωνίας. Ὅφελουν λοιπὸν τὸν πλοῦτόν των νὰ μὴ τὸν θεωροῦν ὡς προωρισμένον διὰ τὰς ἀνάγκας τὰς ἴδιακάς των, ἀλλὰ καὶ τῆς κοινωνίας, περιποιούμενοι ζσους ἔχουν εἰς τὴν ἐργασίαν των καὶ συντελοῦντες παντοιοτέροπως εἰς τὴν ἡθικὴν αὐτῶν ἀνατροφὴν καὶ εἰς τὴν ἀνακούφισιν αὐτῶν ἐκ τῆς δυστυχίας. Οἱ χρηματισταὶ πάλιν, οἱ ἐργοστασιάρχαι πρέπει νὰ μεταχειρίζωνται δχι ὡς δούλους, ἀλλὰ ὡς συνεταίρους τοὺς ἐργάτας των, ἐλαττοῦντες τὰς ὥρας τῆς ἐργασίας των καὶ διδούντες εἰς αὐτοὺς μερίδιον ἐκ τῶν κερδῶν των, εἰς ἐκτάκτους δὲ ἀνάγκας αὐξάνοντες τοὺς μισθούς αὐτῶν.

Καὶ οἱ πτωχοὶ δπως οἱ ἐργάται ἔχουν καὶ αὐτοὶ καθήκοντα νὰ ἐκπληρώσουν. Ὅφελουν νὰ εὐγγωμονοῦν τοὺς προστάτας των. Νὰ ἐργάζωνται ἐντίμως. Νὰ μάθουν νὰ μὴ σπαταλοῦν ἀσώτως τὸν μισθόν των εἰς διασκεδάσεις καὶ εἰς σιγοπνευματώδη ποτά. Νὰ μάθουν τὴν τάξιν εἰς τὰς δαπάνας. Νὰ ζοῦν ὑπὸ διγιεινὰς συνθήκας ἀποφεύγοντες δι² ἐλαχίστας οἰκονομίας, νὰ κατοικοῦν εἰς τρώγλας. Νὰ ἀποτελοῦν ὠργανωμένα σωματεῖα, σκοπὸς τῶν δποίων νὰ είναι: ἡ ἀληγοδούμηται καὶ ἡ κοινὴ διδασκαλία, δχι δὲ ἡ σύμπτυξις κομμάτων καὶ ἡ ἐκμετάλλευσις αὐτῶν ὑπὸ διαφόρων δημιαγωγῶν.

4 Προσβολαὶ καὶ τῆς ιδιοκτησίας. Η δικαιοσύνη τιμωρεῖ τοὺς προσβάλλοντας τὴν ίδιοκτησίαν ὡς π. χ. τοὺς κλέπτας. Η

κλοπὴ συνίσταται εἰς τὸ νὰ ἀφαιρῇ τις πᾶν ὅ, τι ἀνήκει εἰς τὸν ἄλλον χωρὶς οὗτος νὰ τὸ θέλῃ. Τὸ ἀπεχθέστερον εἶδος τῆς κλοπῆς εἶναι ἡ ληστεῖα, ἥτις ἔκτος τῆς κλοπῆς ἐπιφέρει καὶ θλάψας ἐπὶ τοῦ ἰδιοκτήτου. Ἐκτὸς τῶν κλεπτῶν τιμωρεῖ τοὺς αἰσχροκερδεῖς. Οὗτοι κρύπτουν τὰ εἰδῆ καὶ ἴδιως τὰ τῆς πρώτης ἀνάγκης, ἵνα προκαλέσουν ἔλειψιν καὶ ὑψώσουν τὴν τιμὴν αὐτῶν καὶ κερδίσουν ὑπέρογκα ποσά.

Τοὺς δολίους. Οὗτοι μεταχειρίζονται τὸ φεῦδος καὶ τὴν ὑποκρισίαν κατὰ τὰς διαφόρους συμφωνίας. Νοθεύουν τὸν οἶνον καὶ τὸ ἔλαιον· λέγουν φεύδη προκειμέρου περὶ τῶν τιμῶν τῶν ἐμπορευμάτων κτλ.

Τοὺς παρακαράντας. Οὗτοι παραλλάσσουν τὰ κείμενα τῶν συμφωνειῶν καὶ θέτουν εἰς κυκλοφορίαν τὰ κίνδηλα νομίσματα. Ὑπάρχουν ὅμως καὶ προσδοκαὶ κατὰ τῆς ἰδιοκτησίας, αἴτινες διαφεύγουν τοὺς ὄνυχας τῆς δικαιοσύνης, ἀλλ᾽ ὅμως εἶναι ἡθικῶς φεκταὶ π. χ. ἡ κατάχρησις τῶν προσώπων, ὅταν ἐπιβάλλωνται ἔργασίαι εἰς τοὺς ὑπηρέτας ἢ τοὺς ἔργάτας ὃχι ἀνάλογοι πρὸς τὸν διδόμενον μισθόν. Ἐπειτα ἡ κατάχρησις τῶν περιστάσεων, ὅταν π. χ. ἐπειδὴ τινες ἔργάται δὲν εὑρίσκουν ἔργασίαν καὶ ἐλάχιστον μισθόν!

Αἱ συμφωνίαι. Μετὰ τοῦ δικαιώματος τῆς ἰδιοκτησίας συνδέονται αἱ συμφωνίαι. Αὗται δὲ εἶναι ἡ γραπταὶ ἢ προφορικαὶ ἢ ὑπονοούμεναι, αἴτινες μᾶς ἐπιβάλλουν γὰρ κατέχωμεν πράγματα, ἀτινα ἡλλάξαμεν μὲν ἄλλα ἢ δυνάμει ὀρισμένης συμφωνίας. Εἰς τὰς περιστάσεις ταύτας ἡ τιμὴ ἐπιβάλλει γὰρ μὴ ἀθετῇ τις τὸν λόγον του καὶ γὰρ ἐκπληροῖ ἔστω καὶ μὲν θλάψην του πᾶσαν ὑπόσχεσιν. Ἡ δὲ δικαιοσύνη ἐπιβάλλει πολλάκις καὶ τιμωρίαν κατὰ τῶν ἀθετούντων τὰς συμφωνίας των, διότι ἡ ἀθέτησις αὐτῶν δύναται γὰρ ἐπιφέρει τὴν καταστροφὴν πολλῶν.

Τὰ Συμβόλαια. Τοιαῦτα συνάπτονται εἰς διαφόρους περιστάσεις. Οἱ ἀθετοῦντες τὰς ἐγγράφους ταύτας συμφωνίας εἰσάγονται εἰς τὰ δικαστήρια.

Αἱ προφορικαὶ συμφωνίαι. Αὗται προστατεύονται ὑπὸ τοῦ ἡθικοῦ νόμου· δὲν ἐπιτρέπεται γὰρ ὑποσχώμεθα τίποτε ἐὰν δὲν σκεψθῶμεν καλῶς. Δὲν πρέπει γὰρ διευθύνη τὰς σκέψεις μᾶς γῆ

θεωρία τοῦ Μακιαβέλη ὅτι διὰ ψευδῶν ὑποσχέσεων καὶ ἐγκλημάτων γὰρ ἐπιτυγχάνωμεν διὰ θέλομεν ἀψηφούντες τὴν ἡθικήν.

Συμφωνίαι ὑπονοούμεναι. Αὕται πηγάζουν ἐκ τῶν ἀνωτέρω π. χ. ἐν ἀτομον, τὸ δποῖον ζητεῖ καὶ λαμβάνει θέσιν εἰς τινὰ οἰκίαν ὑποχρεοῦται εἰς διαφόρους ὑπηρεσίας. Εἰς καθηγητής, ἔστις ἀναλαμβάνει γὰρ διδάξῃ εἰς τινὰ τάξιν, ἀναλαμβάνει καὶ πάντα τὰ συναφῆ πρὸς τὴν διδασκαλίαν καθήκοντα.

Θέματα πρὸς συζήτησιν

1) Ὁ Χριστιανισμὸς ἀπαγορεύει τὴν ἰδιοκτησίαν, τὸν πλοῦτον; Μήπως συνιστᾷ τὴν πενίαν; Καταδικάζει λοιπὸν τὸν πλοῦτον;

2) Θὰ ὑπάρχῃ πάντοτε κοινωνικὸν ζήτημα ἐν δισφῇ ὑπάρχει κοινωνία;

Αξιώματα

1) Ὁ κλέπτων μηκέτι κλεπτέτω, μᾶλλον δὲ κοπιάτω ἐργάζεταις τὸ ἀγαθὸν ταῖς χερσὶν, ἵνα ἔχῃ μεταδιδόναι τῷ χρείαν ἔχοντι (Ἐρ. δ' 28)

2) Εἴ τις οὐ θέλει ἐργάζεσθαι, μηδὲ ἔσθιέτω (Β. γ' Θεσσαλ. 10).

3) Ποῖοι πάντων κακῶν φιλαργυρία. Ἐντεῦθεν μάχαι καὶ ἔχθραι καὶ πόλεμοι, ἐντεῦθεν φιλονικίαι, καὶ λοιδορίαι καὶ ὑποψίαι καὶ ὕβρεις, ἐντεῦθεν φόνοι καὶ κλοπαὶ καὶ τυμπωρυχίαι (Χρυσόστομος).

Γ'. ΚΑΘΗΚΟΝΤΑ ΕΥΠΟΙΗΑΣ ΑΝΑΓΚΗ ΤΗΣ ΑΓΑΠΗΣ ΚΑΙ ΠΩΣ ΑΥΤΗ ΑΣΚΕΙΤΑΙ

1) Ἡθικὴ κοινωνικὴ ἀνεπάρκεια τῆς δικαιοσύνης. Ἡ δικαιοσύνη δὲν περιλαμβάνει πάντα τὰ καθήκοντα ἡμῶν πρὸς τὸν πλησίον. Αὕτη φέρει χαρακτῆρα ἀπαγορευτικὸν π. χ. οὐ φονεύσεις, οὐ κλέψεις, οὐ ψευδομαρτυρήσεις. Ἀπαγορεύει πᾶσαν παράνοσιν ὑφοῦσα κατὰ τῶν παραβατῶν τὴν πυγμήν της καὶ ἀπειλοῦσα τὴν τιμωρίαν αὐτῶν ὑπὸ τοῦ νόμου. Ἄλλος δὲ οὐ συνείδησις τοῦ

ἀνθρώπου ἐπιβάλλει εἰς αὐτὸν ἑκτὸς τῶν ἀπαγορευτικῶν καθηκόντων καὶ καθήκοντα βοηθείας, τὰ δποῖα δὲν προστατεύει ἢ ίσχὺς τῆς δικαιοσύνης, ἀλλὰ ἢ ἀγάπη πρὸς τοὺς δμοίους μας. Ἡ ἀγάπη λοιπὸν ἀναφαίνεται ὡς νέον καθῆκον, εἴτε ἀπὸ ἥθικῆς, εἴτε ἀπὸ κοινωνικῆς ἀπόψεως ἔξεταζομένη.

α) Ἀπὸ ἥθικῆς ἀπόψεως. Συναντῶ π. χ. πιωχόν, οἵτις εἶναι ἔξηγντλημένος ἐκ τῆς πείνης καὶ κινδυνεύει νὰ ἀποθάνῃ ἐκ τοῦ ψύχους· ἐὰν ἐνεργήσω λαμβάνων ὅπερ σφιν μου τὴν δικαιοσύνην δὲν ὀφείλω τίποτε εἰς αὐτὸν. Ἐν τούτοις δμως αἰσθάνομαι τύψεις τῆς συνείδησεώς μου, ἐὰν περάσω ἀπαθῆς πρὸ τοῦ δυστυχοῦς τούτου, διότι παρέλειψα καθῆκον ἐπιβάλλόμενον πρὸς αὐτὸν ὅπο τῆς ἥθικῆς τοῦτο εἶναι τὸ καθῆκον τῆς ἀγάπης. Όμοίως βλέπω, θτὶ δ δρισθεὶς καιρὸς ἐπέρχασε καὶ δ δεῖνα ὀφειλέτης μου δὲν μοὶ ἐπλήρωσε τὸ ὀφειλόμενον ποσόν. Μὲ παρακαλεῖ νὰ δώσω εἰς αὐτὸν προθεσμίαν ἡμερῶν τινῶν ἢ καὶ μηνὸς ἀκόμη. Ἐὰν πωλήσω τὰ ἐπιπλά του ἢ τὸν ρίψω εἰς τὴν φυλακήν, δὲν δύναμαι νὰ θεωρηθῶ ἄδικος, ἐν τούτοις δμως ἢ συνείδησίς μου μοῦ ἀναγγέλλει, θτὶ ἐὰν τὸν ρίψω εἰς τὴν φυλακήν ἢ κατάσχω τὰ ἐπιπλά του, θὰ κάμω πρᾶξιν βάρδαρον. Τοῦτο μὲ κάμνει νὰ τὸν συμπαθήσω, διότι ἢ συνείδησίς μου διηγέρθη.

Ἡ ἀγάπη λοιπὸν μοὶ ἐπέδιαλε νὰ τὸν περιμείνω καὶ νὰ τὸν λυπηθῶ.

β) Ἀπὸ κοινωνικῆς ἀπόψεως. Ἐνῷ ἢ δικαιοσύνη προσθέπει τὰς διαφόρους δυνατὰς ἀταξίας, συγκρατοῦσα ἔκαστον, ἢ ἀγάπη εἶναι εἰς θέσιν νὰ θεραπεύσῃ ταύτας, εἴτε ἀν προέρχωνται ἐκ τῆς κακίας τοῦ ἀνθρώπου, εἴτε ἀν αὐταὶ εἶναι ἀποτελέσματα τυχαίων συμβεβηκότων π. χ. Ἐκρήγνυται πυρκαϊά τις. Ἡ ἔκρηξις ταύτης δφείλεται ἢ εἰς τυχαῖον γεγονός, ἢ εἰς ἐγκληματικὴν ἐνέργειαν κακοδίργου τινός. Ἡ πυρκαϊά αὕτη δύναται νὰ θίξῃ τὰ ίδιωτικά μου συμφέροντα, διότι εἶναι δυστύχημα δημόσιον, τὸ δποῖον θὰ βλάψῃ τὴν πολιτείαν ἔνθα ἔξερράγη. Ἐάν, δταν τὸ πῦρ ἐπιφέρῃ τόσας συμφοράς, ἐγὼ μείνω κλεισμένος εἰς τὴν οἰκίαν μου, βεδχίως δὲν διτερῷ ὡς πρὸς τὰ καθῆκοντα τὰ ἐπιβάλλόμενα ὅπο τῆς δικαιοσύνης. Ἐν τούτοις δμως ἢ συνείδησίς μου μὲ ὠθεῖ νὰ ἔκτελέσω καθῆκον κοινωνικὸν βοηθῶν μετ' ἀλλων εἰς τὴν κατάσθεσιν

τοῦ πυρός. Ἐὰν τοῦτο δὲν πράξω τότε ἀμαρτάνω κατὰ τῆς ἀγάπης. Ὅταν δὲ διδάσκαλος τοῦ ἔθνους Γεννάδιος, κατὰ τὴν μεγάλην Ἑλληνικὴν ἐπανάστασιν, ωμίλησεν ἐνώπιον τῶν Κυριῶν καὶ Κυρίων τοῦ Ναυπλίου διὰ τὴν ποοστασίαν τῶν δρφανῶν τοῦ πολέμου καὶ τῆς χρηματικῆς συνδρομῆς πρὸς τὸν ἀγῶνα, ἐάν τις ἐφαίνετο ἀπαθής πρὸς τοὺς λόγους αὐτοῦ δὲν θὰ γῆτο βεβαίως ἀδικος, ἐν τούτοις δημως ἡ συνείδησις πάντων καὶ πασῶν ἐξηγέρθη καὶ προσέφερον διὰ τοῦ ἑκαστοῦ εἰχε πολύτιμον διὰ τὸν ἀγῶνα. Εἰς τοῦτο τοὺς ὄθησε τὸ κοινωνικὸν καθῆκον τῆς ἀγάπης.

2) Διάκρισις τῶν καθηκόντων τῆς ἀγάπης. Διακρίνονται τὰ καθήκοντα τῆς ἀγάπης τῶν τῆς δικαιοσύνης, διότι εἶναι φετικά, εὐρέα, ἀκαθόριστα καὶ νομικῶς ἐλεύθερα.

Εἶναι φετικά. Ἐνῷ τὰ καθήκοντα τῆς δικαιοσύνης ἀπαγορεύουσιν τὴν ἐκτέλεσιν διαφόρων καθηκόντων, τὰ τῆς ἀγάπης ἐκφράζονται «ῶς συμβουλαὶ π. χ. ὅχι οὐ φονεύσεις, ἀλλὰ ως ἐξῆγης» νὰ βοηθήσῃ τοὺς ἔχοντας ἀνάγκην καὶ διποστηρίξῃς τοὺς ἀδυνάτους καὶ πλ. Εἶναι εὐρέα. Ἀντὶ νὰ περιορίζωνται εἰς ὥρισμένας πράξεις ως τὰ τῆς δικαιοσύνης, ἐπεκτείνονται πανταχοῦ. «Οχι «οὐκ» ἐπιθυμήσεις δια τῷ πληγάδιον ἐστιν» ως ἐπιβάλλει ἡ δικαιοσύνη, ἀλλὰ «Τρέξον εἰς βοήθειαν τοῦ πληγάδιον καὶ θεράπευσον τὰς ἀνάγκας αὐτοῦ, ἐφόσον δύνασαι».

Εἶναι ἀκαθόριστα. Διότι ἐνῷ ἐν δύναματι τῆς δικαιοσύνης ἡ συνείδησις μᾶς λέγει «ἀποδέσατε δια τὸ φείλετε» τὸ δρῖζει δὲ σαφῶς ἐν δύναματι τῆς ἀγάπης μᾶς λέγει «Τρέξατε εἰς βοήθειαν τοῦ ἀποθηγήσκοντος πτωχοῦ» χωρὶς νὰ καθορίζῃ οὔτε τὸ εἰδος τῆς βοήθειας, οὔτε τὸ πασόν. Ἀφήνει ἑκαστον νὰ ἀκολουθήσῃ τὰς ἐμπνεύσεις τῆς καρδίας του καὶ νὰ ἐνεργήσῃ ἀναλόγως τῆς γέννασιος δωρίας του.

Εἶναι νομικῶς ἐλεύθερα. Ἐνῷ δὲ νόμος ἐκδιάζει τοὺς μὴ ἐκτελοῦντας τὰ καθήκοντα τῆς ἀγάπης. Δύναται γὰρ δικαιοσύνη νὰ μὲ ἐξαναγκάσῃ νὰ ἐπιστρέψῃ, δια τὸ ἔκλεψη, νὰ μὴ κακολογῶ τινα ἀλλὰ ποτέ δὲν μοι ἐπιβάλλει νὰ κάμω ἐλεγμοσύνην, ηγάπην τὴν ἀναγνωρίσω τὴν ἀξίαν τοῦ πληγάδιον μου.

Ἐκτασις τῆς ἀγάπης. Ἡ ἀγάπη ἐπεκτείνεται πανταχοῦ διπου φθάνει γὰρ δυστυχία δὲν λαμβάνεται διποιος δια τὸ χρόνος καὶ

τὸ διάστημα. «Τοὺς πτωχοὺς πάντοτε ἔχετε μεθ' ὑμῶν» εἶπεν δὲ θεάνθρωπος. Ὁ πολιτισμὸς δύον καὶ ἀν προάγεται δὲν ἐπουλώνει τὴν δυστυχίαν, διότι διάφοροι αἰτίαι τὴν προκαλοῦν.

α) *Εἶναι τινες δυστυχεῖς ἐκ γενετῆς.* Τὰ τέκνα τῶν πλουσίων γεννῶνται εὐτυχῆ καὶ τὰ τέκνα τῶν πτωχῶν κληρονομοῦν τὴν δυστυχίαν. Τὰ μὲν θὰ εύρουν ἐστίαν καὶ θλα τὰ χρειώδη διὰ τὴν ὑγείαν των, τὰ δὲ εἶναι καταδικασμένα εἰς τὴν δυστυχίαν καὶ τὴν ἀθλιότητα.

β) *Εἶναι τινες ἀνευ προσόντων φυσικῶν καὶ διανοητικῶν π.* χ. Ἐκεῖ εἰς ἔκφυλος ὑποκείμενος εἰς τὴν ἀσθένειαν τοῦ ραχιτισμοῦ ἢ εἰς τὴν φυματίωσιν, ἐδῶ πάλιν ἄλλος μὲ πνεῦμα περιωρισμένον, ἀνίκανον νὰ παρακολουθήσῃ τὰς σπουδὰς καὶ ἀκατάληλος γὰρ συναναστραφῇ πάντα δμοιόν του. Πρὸς τούτοις ἄλλος μὲ πνεῦμα τεταργμένον, δστις ὑπόκειται εἰς τὴν μανίαν.

γ) *Διαφοραὶ ἐξ ἀνατροφῆς.* Ἐνῷ πλεῖστοι γονεῖς ἀγωνίζονται μετὰ προσοχῆς διὰ τὴν ἀνατροφὴν τῶν τέκνων των, ἄλλοι παραμελοῦν τὴν ἀνατροφὴν αὐτῶν καὶ ἐγκαταλείπουν ταῦτα εἰς τὰς δοκιμασίας τῆς τύχης. Ἐννοεῖται διὰ τὰ παιδία ταῦτα μεγαλώγουν φέροντα ἐπὶ τῆς ράχεώς των κάθε ἐξιν καὶ προδιάθεσιν διὰ τὸ ἔγκκημα.

A') *Θύματα τῶν τυχαίων γεγονότων.* Πόσοι δὲ προσβάλλονται ὑπὸ διαφόρων ἀσθενειῶν ἀγιάτων! Πόσοι κατὰ τὰς ἐργασίας δὲν γίνονται ἀνάπηροι χάγοντες σπουδαῖα μέλη τοῦ σώματός των χεῖρας, πόδιας, δρυθαλμοὺς καθὼς δύνανται νὰ συμβοῦν τὰ ἔδια καὶ ἐν περιπτώσει πολέμου ἢ σταν ἐνσκῆψουν διάφοροι ἐπιδημιαὶ καὶ γόστι, πύρκαια, σεισμοί, θύελλαι κτλ. Εἶναι ἀδύνατον νὰ σταματήσῃ τις τὰ δεινὰ ταῦτα ἀπὸ τὴν ἀγθρωπότητα. Ἡ δικαιοσύνη διὰ νὰ τὰ θεραπεύσῃ ἀδυνατεῖ· τότε ἔρχεται ἀρωγὸς ἢ ἀγάπη κινουμένη ὑπὸ τῆς συμπαθείας εἰς εὑποιτῶν.

β) *Ἡ ἀγάπη μήτηρ τῆς εὐποιΐας.* Ἀγκαπῶμεν τοὺς ἄλλους διότι εἰναι ὅπως ἡμεῖς καὶ αὐτοί· πλησιάζομεν τὸν πλησίον ἥμῶν, ὅχι διὰ νὰ ὠφεληθῇ δ ἐγωϊσμός μας, ἀλλὰ διὰ γὰρ ἀνακουφίσωμεν αὐτὸν τῶν δειγῶν δαπανῶντες ἐκ τοῦ ἔκυτοῦ μας. Εἰς τὴν εὐποιΐαν λοιπὸν δὲν μᾶς κινεῖ δ ἐγωϊσμός.

“Η ἀγάπη ἀπαιτεῖ γὰρ ἀγαπῶμεν τοὺς ὅλους, ὅπως τὸν ἔχυτόν μας.

“Εὖτοι πραγματωθῇ, τότε θὰ ἀγαπεῖλουν ὅλα τὰ αἰσθήματα τῆς εὐποίησις αἰφνιδίως.

Εὑεργετοῦμεν τὸν πλησίον ὃχι διέτι οὐπολογίζομεν ὅτι θὰ ἀγαπηθῶμεν παρ’ αὐτοῦ. Όμοίως πάλιν συμπάσχομεν μετὰ τῶν ἄλλων, καὶ θλίψεις τῶν ἀποδαίνουν θλίψεις μας καὶ αἱ φυσικαὶ ἀτυχίαι τῶν εἶναι καὶ ίδιαι μας.

Τότε τὸν παρηγοροῦμεν μὲν τρυφερὰν καρδίαν. Όμοίως πάλιν τὸν βοηθοῦμεν προστατεύοντες αὐτὸν ποικιλοτρόπως καὶ κατὰ τὰς ἥθικὰς καὶ κατὰ τὰς ὄλικὰς αὐτοῦ στενοχωρίας. Ἀφορμὴ δὲ ὅλων μας αὐτῶν τῶν ἐνεργειῶν εἶναι ή ἀγάπη. “Ο ἕρχόμενος ἀρωγὸς πρὸς τὸν δυστυχῆ ἔρχεται ἀρωγὸς πρὸς αὐτὸν τὸν Θεόν. “Οποῖον μεγαλεῖον! Ο μύρμηξ νὰ βοηθῇ τὸν λέοντα· ίδου τὶ λέγει ὁ διὸς ὑμᾶς σταυρωθεὶς Χριστός· ή ἐφ’ ὅσον ἐποιήσατε ἐνὶ τούτων τῶν ἀδελφῶν μους τῶν ἐλαχίστων ἐμοὶ ἐποιήσατε.

4) “Η ἀγάπη πρόσαγει τὴν δικαιοσύνην. “Οταν οἱ πρῶτοι χριστιανοὶ ἐμπνεόμενοι ὑπὸ τῶν ίδεων τοῦ Εὐαγγελίου ἐκήρυξαν τὰς ίδεας τῆς ἀδελφότητος καὶ τῆς ισότητος καὶ ἐστράφησαν κατὰ τῆς δουλείας, ὠθηθησαν πρὸς τοῦτο ὑπὸ τῆς ἀγάπης, ἀλλὰ τὴν εὐτυχίαν τοῦ κηρύγματος τούτου κατώρθωσαν διὰ τῆς δικαιοσύνης, γῆτις ἀπαιτεῖ ή προσωπικὴ ἐλευθερία τοῦ ἀτόμου νὰ εἶναι σεβαστή.

Όμοίως πάλιν η ἀγάπη ἐγέπνευσεν τὴν ἰδρυσιν ἔργων ἔνθα εὑρίσκουν περιθαλψιν ἐγκαταλειμμένα τέκνα, ἀγίατοι ἀσθενεῖς καὶ ἀδύνατοι γέροντες· μετὰ ταῦτα δμως η κοινωνικὴ συνέδησις ἐγκαθίδρυσε τὸν νόμον τῆς κοινῆς ἀλληλεγγύης, κατὰ τὸν ὅποιον οἱ θυγατέρες πρέπει νὰ βοηθοῦν τοὺς ἀσθενεῖς. Προήγαγε λοιπὸν τὴν δικαιοσύνην, γῆτις ἔξαναγκάζει εἰς τὴν ἐκπλήρωσιν τοῦ καθήκοντος.

5) Τὰ ἔργα τῆς ἀγάπης. Διακρίνομεν δύο εἰδη ἔργων ἀγάπης, τὰ ἀφορῶντα τὰ ἀτομα καὶ τὴν κοινωνίαν. Τὰ πρῶτα δηλαδὴ τὰ ἀφορῶντα τὰ ἀτομα προηγούνται τῶν δευτέρων.

a) “Η ὄλικὴ ἀρωγὴ. Τὴν ἀγάπην δεικνύει τις ἐμπραγμάτως διοηθῶν τοὺς πάσχοντας. Ἀλλὰ κατὰ τὴν ὄλικὴν ἀρωγὴν πρέπει νὰ προσέχῃ τις, ὡστε νὰ μὴ ἐγκαρρύγῃ τὴν ὀκνηρίαν η τὴν κα-

κίαν, ἀλλὰ τοὺς πράγματις ἔχοντας ἀνάγκην πτωχούς. Ἀλλὰ καὶ πολλοὺς μαζὶ πρέπει νὰ δοῃ θῆ τις. Ἡ πραγματικὴ δὲ ἐλεγμοσύνη δὲν συνίσταται εἰς τὸ νὰ λυπηθῇ τις διὰ τὴν ἀθλίαν κατάστασιν τῶν ἄλλων, ἀλλὰ εἰς τὸ νὰ παράσχῃ στέγην εἰς τοὺς ἀστέγους, φάρμακα καὶ κλίνην εἰς τοὺς μαρκινομένους ὑπὸ τῆς ἀσθενείας καὶ προσωπικὴν δοήθειαν καὶ περιποίησιν διηγημάτων, δύναται, ἵδιως γυναικῶν κατὰ τὰς ἀσθενείας.

Τὸ νὰ κάμη τις ἐλεγμοσύνην δῖσιν χρήματα εἶναι εὐκολώτατον, ἀλλὰ ὅχι καὶ ὠφελιμώτατον· διότι ἡ πεῖρα ἀποδεικνύει, ὅτι οἱ πτωχοὶ ἀδύνατοι· νὰ κυβερνοῦν τὸν ἑαυτόν τους, καταχρῶνται τὰ διδόμενα εἰς αὐτούς.

Καλύτερον νὰ δῖσιν ταῖς αὐτούς ἐνδύματα ἢ τροφαί, νὰ πληρώνῃ τις τὸ ἐνοίκιόν των ἢ νὰ ἀγοράζῃ τις δ' αὐτούς ἄλλα χρειώδη.

Ἡ ἥδικὴ ἀρωγὴ. Εἶναι ἐλεγμοσύνη πνευματικὴ, ἢτις ἀποδεικνύει καλύτερον τὴν ἀγάπην. Εἰς τοὺς ἀσθενεῖς καὶ ἀδυνάτους φέρει τις τὴν χαρὰν διὰ τῶν συχνῶν ἐπισκέψεων, πληροῖ αὐτούς χριστιανικῆς ἐλπίδος, κηρύσσει εἰς αὐτούς, ὅτι δέον γὰρ ἔχουν ἀδιάστειστον πεποίθησιν εἰς τὴν θείαν ἀντίληψιν καὶ τοισυτοτρόπως τοὺς διδάσκει, ὅτι τὰ δειγὰ πολλάκις μᾶς ἐπέρχονται, ἵγα δοκιμασθῆ ἢ ὑπομονὴ μας. Εἰς τὰς ψυχὰς δὲ τὰς συντετριμένας ἀπὸ τὰς δύνατος, τὰς ὅποιας ἐπέφερον ἐξευτελισμοὶ διάφοροις καὶ ἀσωτεῖαι ἐγχέει τις δάλσαμον παρηγορίας καὶ δίδει τόνωσιν παρέχουσαν πᾶσαν ἥθικὴν βοήθειαν καὶ ἐπαναφέρει εἰς αὐτούς τὴν ἀπομακρυγθεῖσαν εἰρήνην. Ἐν γένει δὲ ἡ συνεργασία πολλῶν κιγουμένων ἐκ τῆς πρὸς τοὺς ἄλλους ἀγάπης ἐδημιουργησεν ἔργα φιλανθρωπίας, τὰ δποῖα ἵδιωται ἀδυνατοῦν νὰ σκεφθοῦν καν. Ἰδρύθησαν ὑπὸ ἑταῖρειῶν σχολεῖα διαφόρων δικτύων γιὰ τοὺς πτωχούς καὶ διὰ τοὺς πλούσιους· ἀσυλα διὰ τοὺς νέους, τὰς νέας, καὶ τοὺς γέροντας· βρεφοκομεῖα, νοσοκομεῖα, γηροκομεῖα καὶ νοσοκομεῖα διαφόρων εἰδῶν.

β) Τὰ ἔργα τῆς πολιτείας. Ἡ πολιτεία ἐμφορουμένη ὑπὸ τῆς ἀγάπης ἀνακουφίζει τοὺς πολίτας. Ἡ γεωτέρα κοινωνία ἐπέβαλε τὴν ψήφισιν νόμων προστατευτικῶν διὰ τοὺς παθόντας τυχαίως ἐν τῇ ἔργασίᾳ, κατὰ τῆς βαρείας ἔργασίας, εἰς τὴν δποῖαν

Οποδάλλονται πολλάκις παῖδες καὶ κοράσια, κατὰ τῶν ἀνθυγειῶν ἐργοστασίων, διὰ τὴν κυριακὴν ἀργίαν, ἐπέδιλε δὲ τὴν πληρωμὴν συντάξεων διὰ τοὺς γέροντας καὶ τὴν ἔξαναγκαστικὴν πληρωμὴν τοῦ μισθοῦ τῶν ἐργατῶν ὑπὸ τῶν νόμων τοῦ Κράτους. Πᾶσας ἡ σημερινὴ ὅπως δήποτε εὑπραγία τῶν πασχόντων δρείλεται εἰς τὴν ἀγάπην, ἥτις εἶναι ὅλοκληρος ὁ χριστιανισμός.

Ζητήματα πρὸς συζήτησιν

- 1) ὜Εχει ἀνάγκην ἡ κοινωνία τῆς ἀγάπης;
- 2) Πρέπει νὰ περιορίζῃ τις τὴν ἀγάπην ἥ νὰ τὴν ἐπεκτείνῃ εἰς πάντας. Πόσον μεγάλη εἶναι ἡ ἔκφρασις τοῦ Χριστοῦ «Ἄγαπᾶτε τοὺς ἔχθρούς ἡμῶν».

Αξιώματα

1) ὘Ἐὰν ταῖς γλώσσαις τῶν ἀνθρώπων λαλῶ καὶ τῶν ἀγγέλων, ἀγάπην δὲ μὴ ἔχω γέγονα χαλκὸς ἡχῶν ἢ κύμβαλον ἀλαλάζον . . . καὶ ἂν ψωμίζω τὰ ὑπάρχοντα καὶ ἐὰν παραδῷ τὸ σῶμα μου ἵνα καυθήσωμαι, ἀγάπην δὲ μὴ ἔχω οὐδὲν ὀφελοῦμαι: Α' Κοριν. ΙΙ' 1-6).

2) ὍΗ ἀγάπη εἶναι ὅλος ὁ χριστιανισμός (Bossuet).

Τὰ μὲν γέχρηματα καταλείψεις ἐνταῦθι καὶ μὴ βουλόμενος τὴν δὲ ἐπὶ τοῖς ἀγαθοῖς ἔργοις φιλοτιμίαν ἀποκομίσεις πρὸς τὸν Δεσπότην, διαν δῆμος ὅλος, ἐπὶ τοῦ κοινοῦ χριτοῦ περιστάντες σὲ τροφὴν καὶ εὐεργέτην καὶ πάντα τὰ τῆς φιλανθρωπίας ἀποκαλῶσιν δγόματα (Χρυσόστομος).

ΕΘΝΙΚΑ ΚΑΘΗΚΟΝΤΑ

Η ΠΑΤΡΙΣ

1) *Ποῦ στηρίζεται ἡ ἴδεα τῆς πατρίδος.* ὍΗ Πατρὶς εἶναι ἡ γῆ τῶν γονέων μας καὶ προπατέρων μας. ὍEthnos δὲ εἶναι σύνολον ἀνθρώπων, οἵτινες ἐγεννήθησαν ἐπὶ τῆς αὐτῆς χώρας καὶ

έντος τῶν αὐτῶν δρίων. Ὅλας ὅμως ἐπειδὴ ἐγεννήθησαν εἰς τὴν αὐτὴν χώραν δὲν ἔπειται διὰ ἔχουν τὴν αὐτὴν πατρίδα.

Οὕτως π. χ. οἱ λαοὶ οἱ κατοικοῦντες εἰς τὴν κεντριφάν "Αφρικὴν ἀν καὶ ἀνεπιύθησαν ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ ἐδάφους ὅμως δὲν ἀποτελοῦν μίαν πατρίδα. Χώρα τις δὲν ἀποδαίνει πατρίς, σύνολον ἀνθρώπων δὲν ἀποτελεῖ ἔθνος, ἐάν δλα τὰ ἀτομά δὲν συγδέωνται πρὸς ἄλληλα καὶ, ἀν δὲν ἔχουν συνείδησιν, διὰ ἔχουν κοινά τινα αἰσθήματα καὶ ἐσωτερικούς τινας δεσμούς, οἵτινες εἶναι ζωηρότεροι ἢ τὸ διὰ κατοικοῦν ἐν τῇ αὐτῇ χώρᾳ. Εἰς τρία δὲ δόγματα νὰ κατανεμηθοῦν τὰ στοιχεῖα, ἀτινα ἑνοῦν τοὺς ἀνθρώπους πρὸς ἄλλήλους.

α' Τὸ κοινὸν παρελθόν, β' τὰ κοινὰ συμφέροντα εἰς τὸ παρόν καὶ γ' ἡ ἐνότητα τῆς θελήσεως διὰ τὸ μέλλον.

Κοινὸν παρελθόν. "Αγθρωποι τῆς αὐτῆς φυλῆς μὲν κοινούς προπάτορας, κλάδοι τοῦ αὐτοῦ κορμοῦ, ἔχοντες τὸ αὐτὸν αἷμα εἰς τὰς φλέβας των τὰ αὐτὰ ἔνστικτα, ἔπρεπε νὰ είναι μάλιστα διατεθειμένοι, ν' ἀγαπῶνται καὶ δοηθῶνται ἀναμεταξύ των ὡς μέλη τοῦ αὐτοῦ ὀργανισμοῦ. Καὶ συμβαίνει μὲν τοῦτο εἰς τινας λαούς, δπως εἰμεθα νήμεταις οἱ Ἐλληνες. Λαοὶ δόμως τῆς αὐτῆς φυλῆς δπως π. χ. οἱ Ἰταλοί, οἱ Ἰσπανοί, κτλ. ἀπαρτίζουν διάφορα ἔθνη. Καθὼς πάλιν λαοὶ μιγάδες ἐκ πολλῶν φυλῶν καταγόμενοι ἀποτελοῦν ζηλευτὴν ἐθνικὴν ἐνότητα ὡς συμβαίνει διὰ τοὺς "Αγγλους, τοὺς Γάλλους κτλ.

"Η κοινότης τῆς γλώσσης εἶναι στοιχεῖον εὔνοϊκὸν εἰς ἐθνικὴν ἐνότητα, διότι αὗτη ὑποθέτει κοινὸν παρελθόν. Ὅλας συμβαίνει εἰς ἔθνος νὰ δμιλῶνται διάφοροι γλώσσαι, χωρὶς νὰ διασπαται ἡ ἐνότητα, δπως π. χ. ἐν Ἑλλάδι δμιλεῖται ἡ Ἀλβανικὴ καὶ εἰς τινα τῶν γέων μερῶν, ἡ Βουλγαρική. Ἔνῳ πάλιν εἰς τινα μέρη συμβαίνει νὰ δμιλήσται ἡ αὐτὴ ἡ γλώσσα χωρὶς νὰ ὑπάρχῃ ἐνότης ἐθνική. Τὸ κοινὸν παρελθόν, δπερ καὶ παράγει τὴν ἰδέαν τῆς πατρίδος εἶναι ἡ κοινὴ ἴστορία, αἱ κοιναὶ ἀναμνήσεις καὶ αἱ κοιναὶ παραδόσεις. Οἱ προπάτορές μας ἀπὸ κοινοῦ ἥρχαντο περιφαγεῖς νίκας ἢ ήττήθησαν. Αὗτοι ἀπὸ κοινοῦ ἔκτισαν μνημεῖα, περίβλεπτα ἔργα τέχνης ἢ ἔγραψαν λαμπράς σελίδας ἐτ τῇ ἴστορίᾳ. Καὶ νήμεταις τὰ τέχνα αὐτῶν δὲν εἰμεθα μόνον οἱ κληρογόμοι.

τοῦ πλούτου, τό δποιον μᾶς ἀφῆκαν ἀλλὰ καὶ οἱ συνεχισταὶ τῆς ζωῆς αὐτῶν. Τοῦτο κάμνει τοὺς ἐπιγόνους νὰ συνδέωνται στενῶς πρὸς ἀλλήλους. Ζῶμεν ἐν τοῖς γονεῦσιν ἡμῶν, μετέχομεν τῶν ὥραίων πράξεών των καὶ τῶν σφαλμάτων αὐτῶν, ὥστε ἡ ἴστορία των εἶναι τὸ παρελθόν ἡμῶν. Οὗτοι ἀναζούν δι' ἡμῶν, αἱ ἰδέαι μᾶς ἔξαρτωνται ἐκ τῶν ἰδεῶν των, τὰ αἰσθήματά μας εἶναι συγέπεια τῶν αἰσθημάτων των, ἡ ψυχή μας εἶναι ἡχώ τῆς ψυχῆς των· ἐὰν ἐν Ἑλλάδις ἔχωμεν τὸ αὐτὸ δέθνικὸν πνεῦμα, δηλαδὴ μίαν σκέψιν καὶ μίαν θέλησιν, τοῦτο συμβαίνει διότι ἔχομεν πάντες τὸ αὐτὸ παρελθόν. Κοινὸν λοιπὸν παρελθόν, ἰδού τὸ πρῶτον στοιχεῖον τῆς ἰδέας τῆς πατρίδος. Κατάργησις τῆς ἴστορίας σημαίνει κλονισμὸν τῆς ἰδέας τῆς πατρίδος.

Κοινότης τῶν συμφερόντων ἐν τῷ παρόντι. Τὸ κοινὸν παρελθόν δὲν παράγει τὴν ἑνότητα τῆς ψυχῆς τοῦτο κατορθοῦσται διὰ τῆς ἐν τῷ παρόντι κοινότητος τῶν συμφερόντων. Διότι ἀντίθεσις συμφερόντων δύναται νὰ χωρήσῃ εἰς δύο ἀντίπαλα ἔθνη λαοὺς ἔχοντας κοινὸν παρελθόν. Είναι δύο εἰδῶν τοιαῦτα συμφέροντα ὑλικὰ καὶ ἥθικά.

Τὰ ὑλικὰ συμφέροντα, δταν εἶναι ἀλληλέγγυα συγδέουν τὰ μέγιστα τὰ ἀτομικά, διότι ἡ βλάδη ἡ ἡ ἀπειλὴ τοῦ ἑνὸς ἐπιδρᾷ καὶ ἐπὶ τοῦ ἄλλου καὶ τοῦ ἑαυτοῦ του. Ἐάν οἱ ἔχθροι δηγώσουν τὰ ἀνατολικὰ ὅρια τοῦ Κράτους, θὰ πάθουν καὶ τὰ δυτικά. Ἐάν τὸ Ἑλληνικὸν ἐμπόριον καταδιωχθῇ ἐν τῇ Ἀγατολῇ καὶ ἀγαγήσουν οἱ διάφοροι Κερίμ Ἀγάδες, τοῦτο θὰ ἔχῃ ἀντίκτυπον εἰς τὸ Κράτος καὶ εἰς πᾶσαν οἰκογένειαν. Τὸ αὐτὸ δύναται νὰ συμβῇ καὶ διὰ τὴν βιομηχανίαν. Ἡ πίεσις αὗτη δημιουργεῖ στενωτέρους δεσμούς, αἱ διάδεις ἐνοῦνται περισσότερον, ἡ χώρα τὴν δποίαν κατοικοῦν ἀναγγωρίζεται πατρίδος των. Δημιουργοῦν κοινὸν δργανισμὸν διότι πάντες ὡς ζωτικὰ κύτταρα ἀνήκουν εἰς τὸν αὐτὸν δργανισμόν. Ἡ συνείδησις τῆς πατρίδος ἔξευγενίζεται, χαίρει τις διὰ τὰς ἀνακαλύψεις τῶν συμπολιτῶν του καὶ ἐνδιαφέρεται διὰ τὴν δόξαν τοῦ ἔθνικοῦ του στρατοῦ.

Καὶ ἡ ἥθικὴ ἑνότης συντελεῖ εἰς τὴν δημιουργίαν τῆς ἰδέας τῆς πατρίδος. Ἡ ἀλληλεγγύη εἶναι μεγίστη, δταν πάγτες ἔχουν τὰ αὐτὰ αἰσθήματα, τὴν αὐτὴν θρησκείαν, τὴν αὐτὴν ἥθικήν, δ-

πως συγένη εἰς τὸ Ἑλληνικὸν ἔθνος, δταν τοῦτο ὑπέκυψεν εἰς τὸν Τουρκικὸν λυγόν. Τότε τὴν ἰδέαν τῆς πατρίδος ἐκαλλιέργησεν ἡ θηρησία καὶ ἡ ἡθική. Ἀφ' ὅτου δὲ καὶ ἐν Ἑλλάδι ἀνεφάνη ἐσμός τις ἀπίστων, τότε καὶ ἡ ἰδέα τῆς πατρίδος ἡρχισε νὰ καταπίπτῃ.

Ἐνότης θελήσεως διὰ τὸ μέλλον. Ἐθνος τὸ δποῖον δὲν φιλοδοξεῖ πρόσδον θὰ περιορίσῃ τὴν δρᾶσίν του. Ἄλλος οὐδὲν ἔθνος ὑπάρχει ὑπὸ τὴν γῆλιον, τὸ δποῖον δὲν θέλει νὰ προσδεύσῃ. Πρόσδοσ θὰ εἴπῃ ὥθησις πρὸς μέλλουσαν εὐτυχίαν. Πάντα τὰ ἔθνη φιλοδοξοῦν μέλλουσαν εὐτυχίαν. Αὐτὸς δὲ είναι δ λόγος, διὰ τὸν δ-δποῖον στέλλουν ἀποίκους, ἀποταμιεύουν πλούτη, καλλιεργοῦν τὰς τέχνας καὶ τὰς ἐπιστήμας καὶ ἐργάζονται διὰ τὸ ἐμπόριον. Τὴν τάσιν ὅμως ταύτην πρέπει νὰ ἔχουν πάντες. Αὕτη πρέπει νὰ είναι καρπὸς τῆς γενικῆς θελήσεως διὰ νὰ δημιουργηθῇ ἀλληλεγγύη τῶν ψυχῶν, ἐπὶ τῆς δποίας δημιουργεῖται ἡ ἰδέα τῆς πατρίδος. Αἱ πολιτικαὶ διαιρέσεις καὶ αἱ δξεῖαι ἀντιθέσεις προγραμμάτων πολλάκις, ἐλαττώνουν τὴν ἀγάπην πρὸς τὴν πατρίδα.

Ἡθικὴ βάσις τῆς ἰδέας τῆς πατρίδος. Ὑπάρχουν ἀνθρώποι, οἵτινες λέγουν δτι ἡ ἰδέα τῆς πατρίδος είναι ἐμπόδιον εἰς τὴν πρόσδον καὶ διαρκής ἀπειλὴ πολέμου. Ἐμπόδιον εἰς τὴν πρόσδον, διότι τὰ δρια τὰ καθορίζοντα τὰς πατρίδας είναι Σινικὰ τείχη, τὰ δποία περικλείουν τὸ ἐμπόριον, τὴν βιομηχανίαν, ἐμποδίζουν τὴν ἐπιστημονικὴν πρόσδον καὶ καταργοῦν τὴν ἰδέαν, δτι πάντες οἱ ἀνθρώποι είναι ἀδελφοί. Είναι διαρκής ἀπειλὴ πολέμου, διότι καλλιεργεῖται τὸ μῖσος κατὰ τῶν ξένων, ἡ ζυλοτυπία κατ' αὐτῶν καὶ τρέφει ἐν τῇ ψυχῇ τῶν πολιτῶν τὸ ἄγριον ἔνστικτον τοῦ πολέμου. Ἐνεκα τούτου τὰ κράτη κρατοῦν διαρκῶς ἄγδρας ὑπὸ τὰ ἔπλα, τοισυτοτρόπως δὲ σπαταλοῦν τὰ δημόσια ἔσοδα καὶ ὑποβάλλουν τὴν νεολαίαν εἰς τὰς ταλαιπωρίας τοῦ στρατῶνος. Ο πόλεμος δ-τέσσον κακὸς είναι τέκνον τοῦ πατριωτισμοῦ ἐνῷ δ κοσμοπολιτισμός, ἡ ἰδέα δηλαδή, δτι τις ἀνήκει εἰς δλον τὸν κόσμον, συντελεῖ εἰς τὴν γενικὴν εἰρήνην. Τὰ ἀνωτέρω ἀνεπτύσσοντο ὑπὸ τοῦ τύπου καὶ εἰς συναθροίσεις μετὰ στωμαλίας ἰδίως ἐν Γαλλίᾳ πρὸ τοῦ πολέμου, ισως ὑπὸ μελῶν τῆς μεγάλης Γερμανικῆς προπαγάνδας. Κατ' αὐτῶν ἀντιτασσόμεθα διότι:

α') Ή ίδεα τής πατρίδος είναι ίερά! Η πατρίς δὲν είναι τι άλλο παρά μιά μεγάλη οἰκογένεια. Καὶ θμως ή ηθικὴ μᾶς ἐπιβάλλει νὰ βοηθῶμεν τοὺς οἰκείους μας, ή ίδια μᾶς ἐπιβάλλει διαρκῆ σύνδεσμον καὶ ἀφοσίωτιν πρὸς τοὺς συμπατριώτας μας καὶ ὅχι πρὸς τοὺς ξένους. Τὸ ἔντεικτον τῆς αὐτοσυνητηρήσεως μᾶς ὥθετι πρὸς τὴν ἀγάπην τῆς πατρίδος, διότι μόνη ή πατρίς ἡμπορεῖ καὶ δύναται νὰ ἀποκρούσῃ πάντα καθ' οἷμῶν κίνδυνον.

β') Ή ίδεα τῆς πατρίδος δὲν ἔχασθενεῖ τὴν πρὸς τοὺς ἄλλους συμπάθειάν μας. Τούναντίον μᾶς ἐπιβάλλει νὰ ἀγαπῶμεν τοὺς συμπατριώτας μας καὶ τοιουτοτρόπιας συνειθίζομεν νῷ ἀγαπῶμεν ὅλον τὸν κόσμον. Θὰ προχωρήσωμεν μετὰ σταθερότητος εἰς τὴν ἀδελφικὴν ἀγάπην, ήτις είναι αὕτη ή χριστιανική, ἐὰν προπαιδευθῶμεν ἐν τῇ πατρίδι μας, ἀγαπῶντες τοὺς συμπατριώτας μας.

γ') Δὲν παράγει ή ίδεα τῆς πατρίδος, οὔτε τὸ μίσος πρὸς τοὺς ξένους, οὔτε τὴν ἐπιθυμίαν τοῦ πολέμου. Ἡμπορεῖ νὰ γνωρίζωμεν τὰ προτερήματα γειτονικοῦ μας λαοῦ, νὰ εὐχώμεθα νὰ εὐτυχῇ πρὸς τὸ συμφέρον τῆς ἀνθρωπότητος καὶ νὰ ἐπιθυμῶμεν καὶ ήμεῖς νὰ εὐτυχήσῃ καὶ ή πατρίς μας, ἀλλ' αὐτὸ δὲν είναι αἰτία πολέμου. Συγχρόνως δυνάμεθα νὰ εἴμεθα εἰρηνικώτατοι καὶ πατριῶται καλοί. Δὲν προκαλοῦμεν ήμεῖς πόλεμον, ἀλλὰ προκαλούμενοι δρείλομεν νὰ διερεασπισθῶμεν τὸν ἔχυτόν μας ἀφόβως, ἐὰν αἱ γείτονές μας δηγοῦν τὴν χώραν μας καὶ προσβάλλουν τὴν ἔθνικήν μας τιμήν. Η ἀνάγκη αὕτη τῆς νομίμου διερεασπίσεως, είναι ή ἀφορμὴ τῆς διπάρξεως στρατοῦ διαρκοῦς: διότι στρατὸς πάντοτε ἔτοιμος πρὸς μάχην, είναι δὲ ἀριστος φύλαξ τῆς εἰρήνης. "Ισως ἀνατείλει ποτὲ ή ήμέρα γενικῆς ἀποστρατεύσεως: σήμερον θμως τοῦτο είναι οὐτοπία ἐπικίνδυνος διὰ τὴν φυλήν μας. Σήμερον ἐπιβάλλεται νὰ διπλισθῶμεν μέχρις δδόντων καὶ νὰ μὴ φεισθῶμεν οὔτε ζωῆς, οὔτε περιουσίας, διὰ νὰ ἀτενίσῃ γλυκὺν τὸ μέλλον η φιλτάτη πατρίς μας.

Τὰ πρὸς τὴν πατρίδα καθήκοντα ήμδην.

Πρέπει νὰ ἀγαπῶμεν τὴν πατρίδα.

Ἄγαπωμεν τὴν πατρίδα μας, δταν ἐπαινῶμεν δ, τι εδρίσκομεν καλὸν ἐν αὐτῇ, τὴν βιομηχανίαν τῆς π. χ. τὴν παραγωγήν της. "Οταν χειροκροτῶμεν τὰ ἔργα τῶν μεγάλων τῆς ἀνδρῶν καὶ δταν ἐλεεινολογῶμεν αὐτοὺς διὰ τὰ σφάλματά των, δπως ή μήτηρ ὠφελ-

ληγ νὰ λέγη τὰ σφάλματα τῶν τέχνων τῆς. Νὰ μὴ θαυμάζωμεν δὲ μωρῶς, διὰ βλέπομεν εἰς τοὺς ξένους. Νὰ μὴ χαίρωμεν δὲ διότι ἀπεκτήσαμεν τὴν φιλίαν οἰουδήποτε ἔθνους· μόνον φίλοι τῆς Ἑλλάδος μας πρέπει νὰ είμεθα.

Νὰ ἔργαζώμεθα διὰ τὴν εὐημερίαν τῆς. Είναι δίκαιον τὸ ἀτομον νὰ ἐργάζηται τὸ κατ' ἀρχὰς διὸ ἔχετο καὶ διὰ τοὺς πλησίους αὐτοῦ. Ἐπειτα δύμας πρέπει γὰρ στρέψηται πρὸς τὴν πατρίδα του, διὰ τὴν εὐημερίαν τῆς διοίας πρέπει νὰ ἐνδιαφέρεται.

Ωσαύτως διεβίλομεν πᾶσαν ἀνακάλυψίν μας, εἴτε ἐπιστημονικὴν εἴτε βιομηχανικὴν νὰ χρησιμοποιῶμεν πρῶτον διὰ τὴν πατρίδα μας. Ωσαύτως καὶ διαν θὰ ἀγοράσωμέν τι γὰρ προτιμῶμεν τὰς ἀγορὰς τῆς πατρίδος μας καὶ νὰ μὴ εύνοῶμεν τὴν ἀγορὰν καὶ τὴν βιομηχανίαν τῶν γειτόνων μας.

Τὸ γὰρ δίδωμεν τὰ χρήματά μας εἰς ξένους, σημαίνει ἐνίσχυσιν αὔτων καὶ ἀδυναμίαν γῆμῶν.

Τὰ κεφάλαιά μας πάλιν, ἀτινα ἀντιπροσωπεύουν τὴν ἐργασίαν, διεβίλομεν γὰρ τὰ καταθέτωμεν εἰς τραπέζας τῆς πατρίδος μας καὶ τοιουτοτρόπως ταῦτα χρησιμοποιοῦνται διὰ τοὺς συμπολίτας μας καὶ διχεὶ διὰ τοὺς ξένους, διότι γὴ υπαρξίες κεφαλαίων πόσας ἐργασίας δὲν δύναται γὰρ δημιουργήσῃ.

Νὰ ὑποστηρίξωμεν ταύτην διὰ τῶν δπλων. Θὰ ηύχόμεθα νὰ μὴ είχε ποτε τὴν ἀνάγκην μας γὴ πατρίς, ἵνα τὴν ὑποστηρίξωμεν ἐνόπλως, διότι δ πόλεμος ὡς προϊὸν διαρδάρου ἐποχῆς είναι καταστρεπτικός. Ἀλλ ὅπως είναι ἀνάγκη ἐν ἐκάστῳ ἔθνει νὰ ὑπάρχῃ ἀστυνομία καὶ δικαστήρια καὶ γὰρ ὑποστηρίζουν τὰ ἰδιαιτερα δικαιώματα τῶν πολιτῶν κατὰ τῶν παραδιαζόντων ταῦτα. κατ' ἀναλογίαν είναι ἀπαραίτητον οἱ λαοὶ νὰ είναι ὥπλισμένοι καὶ ὑποτηρίζουν ἔχατούς, ἀπὸ τὰς ἀρπακτικὰς διαιθέσεις τῶν γειτόνων των. Ἡ ὑπόθεσις αὕτη ἐγένησε τὴν ἀνάγκην στρατοῦ. Ἀς ὑποθέσωμεν, διὰ τοῦ ἔθνος τι ἔχει μόνον διλίγους ἀνδρας διὰ τὴν ἀστυνομίαν καὶ τὰς ἐσωτερικὰς τοῦ κράτους ἀνάγκας· τι δύναται ἐκ τούτου νὰ συμβῇ. Τότε οἱ γειτονικοὶ λαοὶ θὰ ἐπιβάλλουν τὴν γνώμην των ἐπὶ τοῦ κράτους ἐκείνου διὰ τῆς βίας, παρατάσσοντες εἰς τὰ σύνορα τὰς στρατιάς των. Ὁ στρατὸς δὲν είναι ἀπαραίτητος διὰ τὸν πόλεμον, διὸν διέλαγχον γὰρ προλαχμάνη τὸν πόλεμον. Διότι

στράτευμα ήσχυρὸν ἐπιθέλλει τὸν σεβασμὸν εἰς τοὺς ἔχθρους τῆς πατρίδος μας καὶ ἀπομακρύνει πάντα κίνδυνον. "Οπως λοιπὸν ἔχομεν στρατὸν ἐπιθέλλεται· η στρατιωτικὴ ὑποχρέωσις" ἄλλοτε μετεχειρίζοντο μισθοφόρους, ήδη δμως ζητεῖται· ἀπὸ δὲ τοὺς τοὺς εὐρώστους η συνδρομὴ διὰ τὴν πατρίδα. Κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς στρατιωτικῆς ὑπηρεσίας, ητις εἶναι ἀπὸ τοῦ 20 μέχρι τοῦ 51 πάντες πρέπει νὰ εἰμεθα ἔτοιμοι, ὅταν πρόκειται γὰρ κηρυχθῇ ἐπιστράτευσις. Αὕτη εἶναι ὁ φόρος τοῦ αἷματος, τὸν δποῖον οὐδεὶς ἐπιτρέπεται νὰ ἀποφύγῃ, ἐκτὸς τῶν ἀσθενῶν. Εἶναι τιμὴ καὶ καθῆκον ἐκάστου πολίτου νὰ προτάξῃ τὰ στήθη του εἰς τὰ σύνορα τῆς πατρίδος του, ἵνα προστατεύσῃ τοὺς γέροντας, τὰς γυναῖκας, τοὺς μικρούς, τὴν περιουσίαν των καὶ πολεμήσῃ, ὥς οἱ προπάτορες ήμαντινοί εἰσαν. «ὑπὲρ ἑστῶν καὶ βωμῶν». Ἀλλ' ἐκτὸς τῆς πατρίδος ὡφελεῖται καὶ τὸ ἀτομον ὑπηρετοῦν εἰς τὸν στρατόν, διότι εἶναι ὁ στρατῶν γυμναστῆριον τρόπον τινά, αὐξάγων τὰς μυϊκὰς δυνάμεις τοῦ ἀτόμου. "Επειτα μορφοῦται ὁ νέος καὶ συνειθίζει νὰ ὑποτάξῃ τὴν δούλησίν του εἰς διαφόρους κανόνας ὑπὸ ἄλλων προσώπων ἐπιθαλλομένους. "Η ὑποταγὴ δ" αὗτη δέον νὰ εἶναι εὐσυγείδητος καὶ ὅχι μηχανική. Προσέτι διδάσκεται νὰ ἔχῃ θάρρος καὶ τὸ κατορθώνει διὰ τῆς ἀσκήσεως. Διότι συνειθίζει εἰς τὴν ἔλλειψιν ὑπονού, εἰς τὰς καιρικὰς μεταβολὰς ἐκάστης ἐποχῆς, εἰς τοὺς κόπους ήμέρας καὶ νυκτός, ὅταν δέ, ἐνῷ ήσυχά ει, κληρονόμος τὰ δημόσια εἶναι ἔτοιμος νὰ θυσιάσῃ τὴν ζωὴν του πρὸς σωτηρίαν τῆς πατρίδος του.

Θέματα πρὸς συζήτησιν.

1) Διατὶ η σημαία εἶναι τὸ ἱερὸν σύμβολον τῆς πατρίδος, ἐνώπιον τοῦ δποίου πάντες πρέπει νὰ ἀποκαλυπτώμεθα.

2) Πῶς πρέπει νὰ ἀγασκευάσῃ τις τοὺς ἀντιμιλιταριστάς.

Άξιωματα

1) Πατρός τε καὶ μητρός καὶ τῶν ἄλλων προγόνων ἀπάντων τιμιώτερόν τι ἔστιν η πατρὶς (Πλάτων),

2) Τὰ πτώματα τῶν νεκρῶν δημιουργούσυν τὴν πατρίδα (Λαμπρτίνος).

3) Ἡ σημαία είναι πανί προσηρμοσμένον εἰς ἔν κοντάρι. Ἀλλὰ τὸ κοντάρι αὐτὸ ἔχει ζωήν, τὸ πανί δμιλεῖ κατὰ τὴν στιγμὴν ποῦ περνᾷ, 30 ἑκατομμύρια ψυχῶν περνοῦν μὲ ὅλην τὴν Ἰστορίαν των καὶ τὰς ἐρετάς των (Lacordaire),

ΠΕΡΙ ΠΟΛΙΤΕΙΑΣ

Ἀνάγκη τῆς Κυβερνήσεως. Οἱ ἀνθρωποι δὲν εἶναι πάντες ἀρκετὰ λογικοί, ὥστε νὰ ζοῦν ἀνεύ ἔξωτερης ἐπιθολῆς. Ἐγ γινέθαινε νὰ εἶναι πάντες λογικοί καὶ ἄν ώπήκουον εἰς τὸν ἡθικὸν νόμον καὶ ὅχι δια πολλάκις συμβαίνει. εἰς ἔνστικτα θὰ γρκει ἡ αὐθεντία τῆς συνειδήσεως νὰ διατηρῇ τὴν τάξιν ἐν τῇ κοινωνίᾳ καὶ νὰ ὑποδεικνύῃ τὸ καθῆκον. Ἐπομένως εἶναι ἀνάγκη νὰ ὑπάρχῃ πολιτική τις αὐθεντία, γῆτις νὰ κυβερνᾷ τὸ ἔθνος. Εἶναι ἀνάγκη νὰ ὑπάρχῃ κράτος. Ὁ νόμος πάλιν εἶναι ἀναγκαῖος διὰ νὰ ἀσφαλίζῃ τὴν τάξιν ἐν τῷ κράτει. Ἄλλο δὲν ἔχει οὐδεμίαν δύναμιν, εἶναι ἀφηρημένη ἰδέα. Οὔτος δικαιούεται τὴν δύναμιν αὐτοῦ ἐκ τῶν προσώπων, τὰ δποῖα ἐκτελοῦν τὸν νόμον καὶ τὰ δποῖα τὴν ἀνακηρύττουν προστάτην τῶν ἀδυνάτων καὶ βυθιμιστὴν τῆς βουλήσεως τῶν Ισχυρῶν. Τὰ πρόσωπα ταῦτα τὰ ἐκτελοῦντα τὸν νόμον ἀπαρτίζουν τὴν Κυβέρνησιν ἐνδεκάτους.

Ἀναρχία καὶ ἀναρχισμός. Ἐν τούτοις ὑπάρχουν ἀνθρωποι, οἵτινες παραδέχονται ὅτι πᾶσα κυβέρνησις εἶναι τι κακὸν καὶ ἀγνήθικον. Ἐχουν οὗτοι ὡς ἔμβλημα τὸ οὔτε Θεὸς οὔτε Κύριος τις, καὶ καταλύουν πᾶσαν θείαν καὶ ἀνθρωπίνην αὐθεντίαν. Οἱ παραδεχόμενοι τὸ ἀνωτέρω, εἶναι οἱ καλούμενοι ἀναρχικοί. Οἱ τοιοῦτοι νομίζουν τὰς θεωρίας των ἀληθείας, διότι τὰς κρίουν καὶ τὰς ἐπιδοκιμάζουν μόνοι των ἀνεξαρτήτως τῶν ἐναντίον πρὸς τὰς θεωρίας ταύτας ἐπιχειρημάτων. Ἡ χρήγη των εἶναι, ὅτι τὸ σύστημά των ὑποστηρίζει τὴν ἐλευθερίαν τοῦ ἀτόμου. Τὸ μόνον πραγματικὸν ἐν τῷ Κράτει, λέγουν, εἶναι τὸ ἀτομον ἢ τὸ ἀνθρώπινον πρόσωπον· τὸ κατ' ἔξοχὴν δὲ τοῦ ἀτόμου εἶναι ἡ προσωπικὴ ἐλευθερία. Τίς λοιπὸν δ σκοπὸς τῆς κυβερνήσεως; Οὔτος εἶναι νὰ

περιοφίση πάντοτε, νὰ ἔξαφανίσῃ, ἐὰν δυνηθῇ τὴν ἐλευθερίαν. Ἡ λεγομένη δῆθεν προστασία τοῦ ἀτόμου εἰναι τι γελοῖον. Διὰ νὰ ἐπικρατήσῃ τὸ ἀτόμον πρέπει νὰ παλαισῃ κατὰ τοῦ κράτους. "Ωστε ἐν διλέγοις ἡ ἀναρχία εἰναι θιαία ἀντίδρασις τοῦ ἀτόμου ἐναντίον πάσης ἔξουσίας. "Αλλ' ἐμως οἱ ἀναρχικοὶ σφάλλονται, διότι:

α) Ἡ ἐλευθερία, περὶ τῆς ὁποίας κόπτονται δὲν εἶναι πραγματικὴ ἐλευθερία ἀλλ' ἀληθῆς δουλεία, διότι ὁ ἀνθρωπος ὁ ἀκολουθῶν τὰ ἔνστικτά του ἀποβίνει δουλος. Ἡ ἔξια ὅμως τοῦ ἀνθρώπου συνίσταται νὰ μὴ ἴκανον ποιῆσαι τὰς δρέσεις του ἀκρίτως, ἀλλὰ μετὰ περισκέψεως. "Οταν δὲ ἔξαφανίσῃ πᾶσαν ἐπ' αὐτοῦ αὐθεντικήν φωνήν, τότε θὰ γείνη δουλος τῶν παθῶν του καὶ θὰ περιπέσῃ εἰς τὴν φρικωδεστέραν δουλείαν.

β) Ἡ ἀναρχία ἀντὶ νὰ προστατεύσῃ τὸ ἀτόμον, τὸ παραδίδει εἰς θιασιτητας. Ὁ ἀνθρωπος ἐδημιουργήθη, ἵνα τῇ ἐν κοινωνίᾳ. Πώς θὰ κατορθωθῇ δὲ τοῦτο ἐὰν τὸ δικαιώματα τῆς ζωῆς καὶ τῆς τιμῆς του δὲν προστατεύονται ἀπὸ τὸν ἐγωζμὸν τῶν δμοίων του; Ἐὰν δὲν ὑπάρχῃ οὐδεμία ἀρχή, ἡ κοινωνία θὰ ἀποδῆπεδίον πολέμου, ἔνθα θὰ συσσωρεύωνται ἐκάστοτε τὰ θύματα τῆς ἀναρχίας.

γ) Ἡ κυβέρνησις κράτους τινός, εἴτε μοναρχικὴ εἶναι, εἴτε δημοκρατικὴ, τὴν δύναμιν τῆς ἀντλεῖ ἐκ τῆς θελήσεως τοῦ λαοῦ, ὥστε τὴν τοιαύτην ἡ τοιαύτην κυβέργησιν καθιέρωσαν τὰ ἀτομα. δὲν παρεδιάσθη λοιπὸν ἡ ἐλευθερία τῶν ἀτόμων, διότι δύνανται αὔριον τὰ ἀτομα νὰ σκεφθοῦν ἀλλως καὶ νὰ κανονίσουν ἀλλως τὰ τῆς διοικήσεώς των.

"Ἐν τούτοις ὑπάρχουν οὐτοπισταὶ παραδεχόμενοι δια τὴν «ἀναρχία εἶναι ίδεωδεῖς». Ἀλλὰ θεωρητικῶς καὶ πρακτικῶς τοῦτο εἶναι παράδοξον.

Λέγουν, ὅτι ὁ ἀνθρωπος εἶναι τελείως ἡθικὸς καὶ κύριος τῶν ἀπαιτήσεών του, τότε θὰ ἐκτελῇ τὰ καθήκοντά του καὶ θὰ σέβηται τὰ δικαιώματα τῶν ἀλλων. Λοιπὸν δὲν ὑπάρχει ἀνάγκη, οὔτε νόμων, ἵνα τοῦ σημειοῦν τὸν δρόμον του, οὔτε κυβερνήσεως διὰ νὰ τὸν ὑποστηρίξῃ ἵνα βαδίζῃ τὸν δρόμον ἐκείνον.

"Αλλὰ τοῦτο εἶναι δινειρον ἀπραγματοποίητον. "Ἐν τῇ πράξει

ἀποδειχνύεται, έτι ἔνεκα τῶν διαφέρων ἀπαιτήσεων, οἱ ἀνθρώποι συγχρούονται πρὸς ἀλλήλους. Ὅσον δὲ καὶ ἂν προχωρήσῃ ἡθικῶς ἡ ἀνθρωπότης τὰ ἀνθρώπινα πάθη, συμφυῇ πρὸς τὴν ἀνθρωπίνην φύσιν, δὲν θὰ ἔξολοςθευθοῦν ποτέ, καὶ ἡ θέλησις θὰ ἔχῃ ἀνάγκην περιορισμοῦ ὑπὸ τῶν νόμων καὶ τὴν ἐπιβολὴν τῶν κυβερνώντων.

Ἡ διαιρέσις τῆς δυνάμεως ἐν τῇ κυβερνήσει. Δὲν εἶγαι καλὸν πᾶσαι αἱ ἔξουσίαι ὡς π. χ. νομοπαρασκευαστική, ἢ ἐκτελεστική, καὶ ἡ δικαιοστική νὰ εἰναι εἰς χεῖρας ἐνδεῖη μιᾶς διμάρδος ἀνθρώπων. Πρέπει αἱ διάφοροι ἔξουσίαι νὰ διακρίνωνται ἀλλήλων καὶ τοῦτο διότι ὁ καταμερισμὸς τῆς κυβερνητικῆς ἔργασίας καθίσταται ταύτην τελείαν εἰς ὑπολογισμοὺς καὶ ἔλεγχον καὶ τοιουτορόπως προσελκύει αὕτη περισσότερον τὸν σεβασμὸν τῶν ἀλλῶν καὶ τὴν ἐμπιστοσύνην. Διὰ τοῦτο δλα τὰ γεώτερα κράτη διακροῦν τὴν ἔξουσίαν εἰς νομοποιόν, εἰς ἐκτελεστικήν καὶ εἰς δικαιοστικήν.

1) Νομοποιὸς ἔξουσία. Αὕτη ἔχει ὡς κύριόν της ἔργον τὴν συγγραφὴν νόμων καὶ εἰς τὸ νὰ προσέχῃ κατὰ πόσον ἢ ἐκτελεστική ἔξουσία ἀπαιτεῖ τὴν ὑπακοὴν τῶν πολιτῶν εἰς τοὺς νόμους. Οἱ νομοθέται διφείλουν ἐν τῇ ἔργασίᾳ των νὰ ἐμπνέωνται ἀπὸ τὰς αἰλανίους ἀρχὰς τῆς δικαιοσύνης καὶ τῆς πραγματικῆς ὀφελείας τοῦ κράτους.

2) Ἐκ τῆς δικαιοσύνης. Διότι τὸ κυριώτερον ἔργον τοῦ νόμου συνίσταται εἰς τὸ νὰ ἐπιβάλλῃ τὴν τάξιν διὰ τῆς ἐπιβολῆς τοῦ σεβασμοῦ τῶν δικαιωμάτων τῶν πολιτῶν. Ἀκολουθεῖ δὲ ὁ νομοθέτης τὴν δικαιοσύνην, ἐὰν π. χ. ὑπάρχουν δικαιώματα λησμονημένα, ὁ νομοθέτης συμπληροῖ τὰ κενά· ἐὰν πάλιν παραβλάπτωνται δικαιώματά τινα, ἵνα μὴ ὁ νόμος εἰναι ἀδικος, ὁ νομοθέτης ἐπανορθοῖ τὴν ἀδικίαν, διότι ἀλλως τε ἔξεγείρονται οἱ πολῖται κατὰ τοῦ ἀδίκως λειτουργοῦντος νόμου.

Ἡ πραγματικὴ ὀφέλεια τοῦ κράτους. Ο νόμος, ὡς δικαιος ὑπολογίζει πάντοτε τὰ συμφέροντα τῶν πολιτῶν. Ὁχι δὲ μόνον τοῦτον ἀλλὰ καὶ πρασπαθεῖ νὰ τὰ προαγάγῃ. Προνοεῖ διὰ τὴν βιομηχανίαν διὰ τὸ ἐμπόριον, διὰ τὴν αὔξησιν τοῦ δημοσίου πλούτου καὶ διὰ νὰ προλαμβάνῃ πᾶσαν δυστυχίαν.

Ἡ ἐκτελεστικὴ ἔξουσία. Αὕτη εἰναι εἰς χεῖρας τοῦ κράτους καὶ τῶν ὑπουργῶν του καὶ συνίσταται εἰς τὸ νὰ δίδῃ ζωὴν καὶ

διατηρεῖ, ἐνισχύει τοὺς ψυχιαθέντας νόμους. Τρία δὲ εἰναι τὰ καθήκοντα ἑκάστης κυβερνήσεως, δ σεβασμὸς τῶν νόμων, ἡ χρηστότης καὶ ἡ ἴσοτης.

α') Ο σεβασμός. Διὰ νὰ σέβωνται οἱ πολῖται τοὺς νόμους ἀνάγκη γὰρ σέβωνται αὐτοὺς πρῶτοι οἱ ἄρχοντες. Διότι πῶς θὰ ἔντησσον πίστιν εἰς τοὺς νόμους παρὰ τῶν ἀλλων εἰς στιγμὴν ὅπου αὐτοὶ δὲν ἔχουν τοιαύτην; Ὑπάρχουν ἄρθρα εἰς τὰ διάφορα συντάγματα, ἀτινα διαγράφουν τὰ καθήκοντα τῶν κυβερνητῶν· ταῦτα δέον νὰ εἰναι σεβαστὰ παρὸ αὐτῶν. Αἱ πράξεις τῶν κυβερνήσεων αἱ γενόμεναι χωρὶς γὰρ λαμβάνωνται ὑπὸ ὅψει τὰ ἀναγεγραμμένα ἐν τῷ συντάγματι, εἰναι αὐθαιρεσίαι κατὰ τοῦ κράτους.

β') Οι κυβερνῶντες διφείλουν γὰρ γνωρίζουν, δτι δὲν ἐγένοντο κυβερνῆται, ἵνα προαγάγουν τὰ ἴδια ἔχυτῶν συμφέροντα, οὔτε διὰ νὰ ἔκανοποιήσουν τὰ πάθη των καὶ τὰς μνησικαίας των, ἀλλὰ γὰρ ὑπηρετήσουν τὸν λαόν, προνοοῦντες διὰ τὴν εὐτυχίαν του.

γ') Ἰσότης. Οἱ νόμοι διὰ νὰ εἰναι σεβαστοὶ πρέπει γὰρ ἐφαρμόζωνται ἐξ ἴσου πρὸς ὅλους· γὰρ μὴ σιγοῦν οἱ νόμοι διὰ τινας καὶ διὸ ἀλλους γὰρ εἰναι αὐτηροί. Ὅταν δὲ παραβιάζωνται οἱ νόμοι καὶ δὲν ἐμπνέουν τὸν σεβασμόν, τότε οἱ ἄρχοντες διφείλουν γὰρ ἐπιβάλλουν αὐτοὺς διὰ τῆς βίας, ὡς τὴν θέλησιν πάντων, τὴν δποίαν ἐκπροσωπεῖ γὰρ κυβέρνησις.

Η δικαιοτικὴ ἔξουσία. Αὕτη ὡς κύριόν της ἔργον ἔχει γὰρ τιμωρῆ τὸν παραβάτας καὶ τὸν ἔκδιαστάς τοῦ νόμου. Πρέπει δὲ γὰρ ἐμπνέηται ἡ ἔξουσία αὕτη ἐκ τῆς ἀγάπης πρὸς τὴν ἀλήθειαν, ἐκ τῆς δικαιοσύνης καὶ τῆς ἴσοτητος.

Πρέπει γὰρ ἔρευνα τὴν ἀλήθειαν καὶ τότε γὰρ κρίνῃ κατὰ πόσου ἔξειδιάσθη δ νόμος. Ὅταν τοῦτο ἐννοηθῇ καλῶς, τότε χωρὶς γὰρ λαμβάνωνται ὑπὸ ὅψει τὰ πρόσωπα πρέπει γὰρ ἐπιβάλληται ἡ ἀνάλογος ποινή. Δὲν ἐπιτρέπεται οὐδεὶς δισταγμός, διότι πᾶσα ἀδυναμία περὶ τὴν ἔκτελεσιν τοῦ καθήκοντος τούτου, ἀνατρέπει τὸ κράτος. Ἔγγειται, δτι πᾶσαν ποινὴν θὰ τὴν ἐπιβάλλει δ δικαιοτικὴς κρίνων καταλήλως καὶ λαμβάνων ὑπὸ ὅψει πᾶσας τὰς περιστάσεις, ἵνα εὕρῃ τὸ ποσὸν τῆς ἐνοχῆς. Πρέπει δηλαδὴ γὰρ σέδηται ἔκαστον πρόσωπον ἔνοχον, τοῦτο ἀγτὶ γὰρ ἀδυνατῇ τούναντίον προάγει τὴν

θικαίοςύνηγ. Ὁ δικαστής δὲν πρέπει νὰ φροντίζῃ νὰ αὐξάνῃ τὴν ἔνοχὴν τοῦ κατηγορουμένου.

Καθήκοντα τῶν Κυβερνητῶν. Οἱ Κυβερνῆται περιβάλλονται διὰ καθηκόντων, τὰ δποῖα δὲν ἔχουν οἱ ἀπλοὶ πολῖται. Τὸ παράδειγμα αὐτῶν εἴτε καλόν, εἴτε κακόν, ἐπιδρᾷ ἐπὶ τῶν δημοσίων ἡθῶν, ὥστε δὲν εἶναι ἐνάρετοι ἢ κακοὶ διὰ τὸν ἑαυτόν των μόνον, ἀλλὰ κυρίως διὰ τοὺς ἀλλούς. Τὰ κυριώτερα τῶν καθηκόντων τῶν εἶναι νὰ μὴ εἶναι αὐθαίρετοι καὶ νὰ μὴ ἐπιδιώκουν τὸ ἵδιον αὐτῶν συμφέρον.

α) Νὰ μὴ εἶναι αὐθαίρετοι. Τοῦτο ἐφαρμόζεται καὶ εἰς τὸν δημόσιον βίον τῶν Κυβερνητῶν, οἵτινες δέον νὰ υπακούουν εἰς τοὺς νύμους. Καὶ εἰς τὸν ἴδιωτικόν των βίον δέον νὰ ἀπομακρύνωνται τοῦ νόμου. Δὲν δικαιοῦνται νὰ ζοῦν κατὰ τὰς ἴδιοτροπίας τῶν, διότι τότε ἀδικοῦν καὶ γίνονται ἑστία ἀταξίας. Καὶ κατὰ τὸν δημόσιον βίον δὲν δικαιοῦν νὰ ἀναγνωρίζουν ἄλλον κανόνα ἢ μόνον τὸν νόμον. Δὲν εἶναι μόνον οἱ κριταὶ ἀλλὰ καὶ οἱ φύλακες τοῦ νόμου. Ἐὰν εἶναι αὐθαίρετοι, τότε τοὺς μὲν μεταχειρίζονται καλῶς τοὺς δὲ κακῶς, ὥστε οἱ μὲν ἐνεργοῦν εἰς δάρος τῶν δέ.

Ίδιως δὲν προσέχουν οἱ ἄρχοντες τότε δι' ὅσους δὲν ἔγδιαφέρονται. Κλείουν τοὺς δρθαλμούς των, ὅταν ἀδικοῦν τινας καὶ ἔγειρονται διὰ τὰς παραμικρὰς ἀδικίας ἄλλων. Τότε δὲν κυριαρχεῖ ὁ νόμος ἀλλ' ἡ ἴδιοτροπία τῶν Κυβερνητῶν. Ἡ εὔνοια γεννᾷ τὴν ἀδικίαν. Ἡ αὐθαίρεσία τῶν ἀρχόντων, εἰς τὰ διιγαρχικὰ πολιτεύματα, κατεργάζεται τὴν καταστροφὴν τοῦ Κράτους.

β) Νὰ μὴ ἐπιδιώκουν τὸ ἵδιον αὐτῶν συμφέρον. Ἀν ἄρχουν οἱ Κυβερνῆται, ἄρχουν διὰ τὸ κοινὸν καὶ ὅχι διὰ τὸ ἵδιον συμφέρον. Στιγματίζονται λοιπὸν οἱ ἄρχοντες ἐκεῖνοι, οἵτινες προτιμοῦν τὸ ἵδιον τοῦ κοινοῦ συμφέροντος. Ἐν καιρῷ εἰρήνης πρέπει νὰ φροντίζουν διὰ τὴν εὐτυχίαν τοῦ Κράτους καὶ νὰ καθιστοῦν τοῦτο σεβαστὸν εἰς πάντας ἀποφεύγοντες πᾶν ὅτι θὰ τὸ ταπεινώσῃ ἢ θὰ τὸ καταστρέψῃ. Ἐν καιρῷ πολέμου πάλιν ὁ πατριωτισμὸς τῶν ἀρχόντων ἀπαιτεῖ νὰ μὴ ἀποφεύγουν οὐδεμίαν προσπάθειαν, ἵνα σώσσουν τὴν πατρίδα τῶν ἀπὸ τῶν ἔχθρων. Δὲν πρέπει δὲ νὰ φεισθοῦν, οὕτε αἷματος, οὕτε χρημάτων. Ἐὰν δὲ ἴδοιν τὸν λαὸν λιποψυχοῦντα καὶ ἐναντίον τῶν, νὰ μὴ ὑπολογίζουν διέλου τὸ ἄτο-

μόν των καὶ τὴν δημοτικότητά των, ἀλλὰ νὰ διευθύνουν, ζητώς
ἀπαιτεῖ τὸ συμφέρον τῆς πατρίδος, ἔστω καὶ ἀντιτιθέμενοι πρὸς
ταῦς πρὸ τῶν κινδύνων ὀρρωδοῦντας τῶν πολιτῶν.

Θέματα πρὸς συζήτησιν

- 1) Ἀνασκευάσατε τὸ ἀναρχικὸν ἀξίωμα οὗτο Θεὸς οὗτο Κύριος.
- 2) Ἡ αὐθαιρεσία τῶν κυβεργώντων διατί καταστρέφει τὸ κράτος.

Άξιώματα

1) Καὶ νῦν διασιλεῖς σύνετε παιδεύθητε πάντες οἱ κρίνοντες
τὴν γῆν, δουλεύσατε τῷ Κυρίῳ ἐν φόρῳ . . . δράξασθε παιδείας
μήποτε ὀργισθῆ Κύριος.

- 2) Πᾶσα ψυχὴ ἔξουσίας ὑπερεχούσαις ὑποτασσέσθω (Ρωμ. ιγ' 3)
- 3) Ἀπόδοτε τὰ τῷ Καίσαρος Καίσαρι, καὶ τὰ τοῦ Θεοῦ τῷ
Θεῷ (Ματ. κβ' 2).
- 4) Πᾶσα δικαιοσύνη ἀπορρέει ἐκ τοῦ Θεοῦ. Αὐτὸς εἶναι ἡ πη-
γὴ τῆς (Ρουμανός).

ΤΑ ΚΑΘΗΚΟΝΤΑ ΤΟΥ ΠΟΛΙΤΟΥ

“Υπακοὴ εἰς τοὺς νόμους. “Οσον ἀληθὲς καὶ ἀνεί-
αμα. «Οἱ νόμοι ἐγένοντο διὰ τοὺς πολίτας καὶ ὅχι οἱ πολίται διὰ
τοὺς νόμους»· δὲν προκύπτει ἐκ τούτου, δτὶ οἱ πολίται εἶναι ἐλεύ-
θεροι νὰ ἀθετοῦν τοὺς νόμους, ἀλλὰ τὸ κυριώτατον καθῆκον τῶν
πολιτῶν εἶναι νὰ ὑποτάσσωνται εἰς τοὺς νόμους.

Τὸ καθῆκον τοῦτο θεμελιοῦται ἐπὶ πολλῶν δικαιολογιῶν.
Πρῶτον τὸ καθῆκον τοῦτο εἶναι ζήτημα τιμῆς, διότι μεταξὺ τῆς
δργανωμένης πολιτείας καὶ τοῦ πολίτου ὑπάρχει εἰδος συνθήκης
ὑπονοούμενης, ἡ δποίᾳ ἐπιδάλλει εἰς ἔκαστον πολίτην νὰ μὴ δια-
ταράσσῃ τὴν πολιτείαν, ἥτις τὸν σκέπτει. “Ἐπειτα εἶναι ζήτημα
δικαιοσύνης, διότι ἐνῷ ἡ κοινωνία παρέχει εἰς τὸ ἄτομον τόσας
ἔκδουλεύσεις, δφείλει καὶ τοῦτο, ἐν ὁνόματι τῆς δικαιοσύνης, νὰ
συντελῇ εἰς τὴν πρόσδον τῆς κοινωνίας καὶ νὰ ὑπακούσῃ εἰς τοὺς

νόμους αὐτῆς. Εἶναι ζήτημα ἀγάπης, διότι, ἂν τις παρακούγῃ εἰς τοὺς νόμους δημιουργεῖ ἀταξίαν ἐν τῇ κοινωνίᾳ καὶ τότε δλοι ἐπολιταὶ πάσχουν. Εἶναι τέλος ζήτημα θρησκευτικῆς συνειδήσεως, διότι οἱ δίκαιοι νόμοι ἔκφράζουν τὴν θέλησιν τοῦ Θεοῦ.

Μόνον δταγ γόμος τις εἶναι ἀδικος καὶ δταγ προσβάλλη δ- πέρτερα δικαιώματα ἡμῶν, ἐὰν ἔκθιάζῃ τὴν συνείδησίν μας, τὴν θέλησίν μας καὶ ἀπτεται τῆς θρησκείας μας, τότε δὲν εἶναι σε- βαστός. Διότι πρέπει τότε γὰρ σκεπτώμεθα ὅπως οἱ ἀπόστολοι, οἱ- τινες ἔλεγον «πειθαρχεῖν δεῖ Θεῷ μᾶλλον γῆ ἀγθρώποις». Ποτὲ δμως σοφὸς νομοθέτης δὲν θὰ θέσῃ τὸν πολίτην εἰς τὴν σκληρὰν ἀναγκαιότητα γὰρ ἔκλεξη μεταξὺ τῆς συνειδήσεώς του καὶ τοῦ νόμου.

Σεβασμὸς πρὸς τοὺς ἀρχοντας. Ὁ νόμος δὲν εἶναι ἀφηρη- μένον τι. Ἀπαιτεῖ λοιπὸν τὸν σεβασμὸν πρὸς ἔκείνους, οἵτινες τὸν ἐψήφισαν, τὸν ἐπέδαλλον καὶ ἐπαγρυπνοῦν διὰ τὴν ἐκτέλεσίν του. Οὔτοι ἀπαρτίζουν τοὺς ἀρχοντας τοῦ Κράτους. Διὰ τοῦτο οὕτοι πρέπει γὰρ μετέχουν τοῦ εἰς τοὺς νόμους διφειλομένου σεβασμοῦ. Δὲν πρέπει ἀγθρωπὸν κατέχοντα ἔξουσίαν γὰρ ἔξουσιεν κατα- κρίνοντες καὶ περιφρονοῦντες αὐτὸν μόνον, διότι εἶναι ἀρχων. Ὅ- σον καὶ ἂν εἶναι δίαιτα τὰ πολιτικὰ πάθη κατὰ τὴν ἐποχὴν τῆς ἔκλογῆς πρέπει ἔπειτα γὰρ σιγοῦν. Ἄλλα καὶ οἱ πολιτικοὶ τὰς δ- πηρεσίας των διφείλουν γὰρ τὰς ἐμπιστεύωνται εἰς ἀτομα ἡθικῶς ἀμεμπτα· ταῦτα, ἂν οὕτως ἔχουν, πρέπει γὰρ εἶναι σεβαστά. Καὶ ἀνίκανοι ἂν εἶναι, ἔπειδὴ δ νόμος τοὺς διοστηρίζει, πρέπει γὰρ εἶναι σεβαστοί. Μόνον ἂν παύσῃ γῆ διοστηρίξεις τοῦ νόμου, τότε κρίνονται ώς ἀτομα πλέον καὶ ὅχι ώς ἀρχοντες.

Νὰ πληρώνη τοὺς φόρους. Φόρος εἶναι γῆ συνεισφορὰ τοῦ πολίτου διὰ τὰς ἀνάγκας τοῦ Κράτους. Ἐὰν τὸ Κράτος διατηρῇ στρατόν, στόλον, ἀστυνομίαν, ἀρχὰς διαφόρους, ἐὰν ἀνοίγωνται δρόμοι καὶ διατρυπῶνται ὅρη, ἐὰν δίδηται ζωὴ εἰς τὰ γράμματα, τὰς ἐπιστήμας, τὰς καλὰς τέχνας, ἂν προστατεύηται τὸ ἐμπό- ριον, γῆ βιομηχανία, ἂν προσδεύουν οἱ πολῖται καὶ τὸ ὄνομα τοῦ ἔθνους καθίσταται σεβαστὸν πανταχοῦ, τοῦτο τὸ κατορθοῖ μὲν με- γάλας δαπάνας. Ηρὸς εὑρεσιν δμως τῶν δαπανῶν τούτων τὸ κρά- τος ἔχει ἀνάγκην χρημάτων, "Οσογ δέ τις ἀπαιτεῖ γὰρ μετέχῃ τῆς

εύτυχίας τοῦ Κράτους, τοσοῦτον μάλιστα συγεπής πρέπει γὰρ εἶναι εἰς τὴν πληρωμὴν φόρων. Οἱ φόροι λοιπὸν καὶ μόνον οἱ φόροι προμηθεύουν τὰ ἀναγκαιοῦντα εἰς τὸ κράτος. Διὰ τοῦτο δὲ πολίτης δὲν δφείλει ποτὲ γὰρ δυστροπῇ εἰς τὴν πληρωμὴν τῶν φόρων, διότι ἀλλως τε παραλύει γῆ κυβερνητικὴ μηχανὴ ἀνευ χρημάτων. Συγεπῶς γῆ πληρωμὴ φόρου εἶναι τι ὑποχρεωτικόν. Ἐκαστος πρέπει γὰρ πληρώνῃ ἀναλόγως τῶν πόρων του.

Καθήκοντα τοῦ ἐκλέγειν καὶ ἐκλέγεσθαι. Ὁμοίως δφείλει γὰρ μετέχῃ τῶν κοινῶν ἔξασκῶν τὸ δικαιώματα τοῦ πολίτου κατὰ τὴν ἐκλογὴν τῶν ἀρχόντων. Ἡ ἀδιαφορία σημαίνει πόρωσιν πολιτικήν.

Ο Σόλων τοὺς ἀδιαφοροῦντας διὰ τὴν ἔξασκησιν τῶν πολιτειῶν δικαιωμάτων των ἐθεώρει ἀτίμους.

Ἐὰν πάλιν αἰσθάνεται δυνάμεις ἥθικὰς καὶ πνευματικὰς καὶ ἔχει συναίσθησιν δτι δύναται γὰρ συντελέσῃ εἰς τὴν δελτίωσιν τῶν κοινῶν δφείλει γὰρ ζητήσῃ γὰρ ἐκλεγῆ ἀτιπρόσωπος τῶν πολιτῶν διὰ γὰρ διευθύνη τὴν διούλησιν αὐτῶν πρὸς τὸ ἀγαθὸν αὐτῶν τῶν ἰδίων καὶ τῆς πατρίδος Ὁφείλει γὰρ ἔχῃ ἰδεολογίαν τινα καὶ γὰρ μὴ ἀναπαύηται εἰς τὴν ἰδέαν δτι αὐτὸς εύτυχεῖ.

ΤΕΛΟΣ

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

	<i>Σελίς</i>
1) Εἰσαγωγή, Ἡθική, ὑποκείμενον τῆς ἡθικῆς καὶ χρησιμότητος	3—6
ΜΕΡΟΣ Α'	
2) Τὸ ἀγαθὸν ὡς ὑπόθεσις τῆς ἡθικῆς. Ἐκτίθη- σις αὐτοῦ διὰ τῆς πείρας	7—12
3) Ζήτησις τοῦ ἀγαθοῦ διὰ συλλογισμῶν	12—17
4) Περὶ καθήκοντος καὶ ἡθικοῦ νόμου	17—21
5) Οἱ ἡθικοὶ παράγοντες, Ἡθικὴ συνείδησις.	21—26
6) Περὶ ἡθικῆς ἐλευθερίας	26—31
7) Βαθμίδες τῆς ἐλευθερίας	31—35
8) Ὁ ἡθικὸς ἀγών	35—40
9) Καρποὶ τῆς ἡθικῆς ζωῆς	40—44

ΜΕΡΟΣ Β'

<i>"Η πρακτικὴ ἡθικὴ"</i>	
10) Διαιρέσις τῶν καθηκόντων	45—46
11) Περὶ τῶν πρὸς τὸν Θεὸν καθηκόντων ἡμῶν	46—54
12) Καθήκοντα πρὸς τὴν ἀτομικὴν ζωὴν	54
13) Καθήκοντα τοῦ ἀνθρώπου πρὸς τὰ κατώτερα ὄντα	54 56
14) Καθήκοντα τοῦ ἀνθρώπου πρὸς ἔκατὸν	56
15) Καθήκοντα τοῦ ἀνθρώπου πρὸς τὸ σῶμα του	57—61
16) Καθήκοντα συγτελοῦντα εἰς τὴν εὑεξίαν τοῦ σώματος	61—62
17) Καθήκοντα τοῦ ἀνθρώπου πρὸς τὸν νοῦν αὐτοῦ	62—67
18) Οἰκογενειακὸς βίος	67—71

19) Τὰ οἰκογενειακὰ καθήκοντα	71—79
20) Ὁ κοινωνικὸς βίος	79—83
21) Κοινωνικὰ καθήκοντα	83
22) Καθήκοντα ἀλληλεγγύης	83—88
23) Καθήκοντα δικαιοσύνης. Σεβασμὸς τῆς ζωῆς	88—94
24) Σεβασμὸς τῆς ἐλευθερίας	94—100
25) Σεβασμὸς τῆς τιμῆς	100—103
26) Σεβασμὸς τῆς ἴδιοκτησίας	103—109
27) Καθήκοντα εὑποιέας. Ἀνάγκη τῆς ἀγάπης καὶ πῶς αὐτὴ ἀσκεῖται	109—115
28) Ἐθνικὰ καθήκοντα. Ἡ πατρὶς	115—122
29) Ηερὶ πολιτείας	122—127
30) Τὰ καθήκοντα τοῦ πολίτου	127—129

Ψηφιδωτή θήκη από το Ινστιτούτο Εκπαίδευσης Πολιτικής